

«Не розповідайте нам
казок про ваучери»

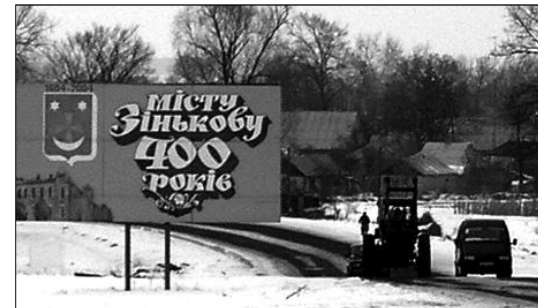
то сорок
ршого

“І ось, 22 червня, в неділю о 5—6-й годині ранку Київ розбудили сильні вибухи авіабомб і постріли зеніток. Війна почалася”.

Стор. 5—6

Малі міста України

“Щоразу, приїжджаючи до Зінкова, не перестаєш дивуватися. На кожному квадратному метрі зінківської землі більше цікавих людей, ніж у якомусь там Голівуді!”

Стор. 11—12

НА ЧАСІ

У нашому містечку залишилася від Радянського Союзу найбагатша філія всесоюзного об'єднання “Зовніштранс”. Згідно з тенденцією того часу, філія добилася статусу відкритого акціонерного товариства. Тодішнє правління товариства ще не було перенасичене шостим біблейським гріхом спокуси, жадобою наживи, й вирішило прийняти від своїх працівників, членів сімей, учителів, медпрацівників, журналістів “ваучери”. Ця російська ідея обману власного народу за допомогою паперу, який нібито урівнював в економічних правах директора і прибиральницю, тоді ще не була темою анекдотів. Таких акціонерів було близько 6 тисяч осіб. Кошти, залучені таким чином, були мізерними. Але залишкова вартість майна, яке перейшло від держави, становила близько 10 мільйонів доларів. Іноземці, яких тоді тут було багато, пропонували не менше 50 млн. доларів. Різниця в 40 мільйонів! Така сума не могла не привернути уваги криміналітету. І привернула. Схема відома: закрите товариство, банкрутство, розгін працівників і акціонерів, продаж іноземцям, гроші в кишеню. Початок схеми був успішним, відбувалося все за сприяння міської адміністрації. Але постріли обірвали життя двох осіб і зруйнували ту схему пограбування. Хто стріляв і чому, ймовірно, залишиться таємницею. Але то був не Кармелюк — це достеменно.

Товариство вписалося в напівкримінальне бізнесове життя країни. Це обійшлося, крім усього іншого, в півтисячі вигнаних на вулицю висококваліфікованих працівників. Протягом 7 років товариство сплачувало акціонерам дивіденди. Хоча й невеликі, але при наших статках дельцька буханців хліба теж щось важили.

2002 року знову комусь дуже забалося стати приватним власником підприємства. Цього разу відібрати акції вирішили цивілізованіше, тобто, викупити — добровільно-примусово. Стимуляція “добровільності” — не виплачувати дивідендів. Якщо додати обіцянку: “ти цими акціями обклеїш стіни”, — то одразу стає зрозумілою ота “добровільність”.

Загальні збори акціонерів відбули-

ЧИТАЧ ЗАПИТАЄ — ФАХІВЕЦЬ ВІДПОВІСТЬ

“Слово Просвіти” — наша газета. Усе те, що друкується, таки трохи будить націю. Із чимось можна погоджуватися, з чимось — ні, але думати примушує. Проте тижневик зовсім мало приділяє уваги питанням економіки. Економіка, передусім, приводить до змін суспільних формацій, до розквіту й падіння цивілізацій. З економіки “ростуть ноги” в політики. Економіка сприяє утвердженню мови, наприклад: США й англійська. Та на Майдан людей вивели не лише потреба самоствердження нації, а й злидні. Але читач “СП” часом дуже малообізнаний із питань економіки. Наведу приклад.

ся в березні 2005 р. Сусід — учитель, просвітянин, записує: акції 60000, фізичних осіб-акціонерів 2000, прибуток за 4 роки — 5 млн. гривень. Доповідь про те, як заробляли гроші й куди їх витрачали, йому не цікава. Він знає, на яких автомобілях їздять директори товариства. Питання розподілу прибутку. Головуючий без заперечень приймає обидві пропозиції. Витратити гроші на розвиток підприємства — від правління, половину прибутку видати на акції — від “ваучерних” акціонерів. У залі більшість “ваучерних”. Голосують поіменно бюлетенями. Оголошено результат голосування: за пропозицію “ваучерних” — один відсоток голосів. У сусіда від подиву відкривається рот. Він не знає, що в цій системі одна акція дорівнює одному голосу. Серед тих, хто тримає 99 відсотків акцій, вірогідно, і той, який хоче, щоб у нього були всі акції. Дорогою додому вчителю розповідають про відкрите, закрите, з обмеженою відповідальністю акціонерне товариство. Але все це в США, в Європі. А в нас, в Україні? Хто йому розкаже, чи поширюється його акція на ту частину майна, що перейшла від держави, скільки коштує його акція сьогодні, чи не відмовляється держава від відповідальності за свій “ваучер”?

Сподіваюся, що я спромігся переконати редакцію і читачів у доцільності запропонувати фахівцям підготувати статтю зрозумілою для всіх мовою на тему акціонерних товариств, а також давати більше матеріалів на економічні теми.

Розумію, що публікація детективу про

наше акціонерне товариство справі не зарадить, — слово, звичайно, сила велика, але для людей, які бажають догнати Ахметова чи Пінчука, воно не має значення. Тим більше, що юридично тут усе тонко, все вписується в закони, які система для себе ж і затвердила. А за публікацію статті фахівця на цю тему будуть вдячні багато читачів, бо ця проблема стосується багатьох людей по всій країні.

Насамкінець спробую викликати у вас усмішку за допомогою афганського анекдоту. Коли Ахмеду доручили перегнати з Абаду десять овець, у дорозі він одну вівцю з’їв. “Де ще одна вівця?” — питають. “Скільки дали, стільки пригнав”, — відповідає. “Ти пригнав на одну менше. Дивись, ось десять чоловік, одному вівці не вистачає”. Відповідь: “Якби десятити раніше прийшов, то йому б вистачило”.

Звідси висновок: вам дали “ваучер”, але ви — не мільйонер. Це означає, що “вони були в потрібному місці в потрібний час, а ви — ні”, так відповідає наш мер міста, коли його питають, звідки гроші в наших заможних.

З повагою

● П. САГАТЮК,
м. Іллічівськ Одеської обл.

Від редакції: Нам видається, що пропозиція нашого передплатника П. Сагатюка дуже слушна, тож звертаємося до всіх читачів: надсилайте нам свої запитання на запропоновану тему, а ми звернемося за коментарем до фахівців. Якщо наш задум вдасться, — рубрика “Економічна просвіта” стане постійною.

**Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії
АКБ “Київ”, МФО 320401
ЗКПО 21709106**

**УСЬОГО НА РАХУНКУ
ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ —
691 932 грн. 38 коп.
Списки офірувачів —
в наступному числі “СП”**

ПАВЛО МОВЧАН:
«У КОЖНОМУ СЛОВІ
ПРИСУТНЯ НАЦІЯ»

ПАВЛО МОВЧАН:
«У КОЖНОМУ СЛОВІ
ПРИСУТНЯ НАЦІЯ»

ПАМ'ЯТІ МАТЕРІ

Танула, сивіла, горбилася моя старенька неня поступово. І висохла до своїх 85 років — самі кісточки. Забувала, що було півгодини тому, але дитинство пригадувала з такими подробицями, аж не вірилося, що з віком можна відтворити так чітко і ясно.

— Згадай що-небудь зі свого дитинства, — кажу мамі, знаючи наперед, що це їй приємно.

— Ось скоро піду від вас. Уже в сні приходять мати і кличе до себе. А це — кінець...

— Не говори дурниці. Тобі наворожили жити довго...

— А мої роки хіба малі? А пам'ятаю багато, навіть вісімнадцятий рік, хоча мала всього лише п'ять. Нічого не розуміла, що творилося, а ніби зараз усе бачу. На день тричі могла мінятися влада: якісь зелені, червоні чи білі... То тепер я вже знаю, що до чого.

Одного разу в село влетів загін червоних, постріляли трохи для годиться вгору, бо й стріляти ні в кого було. Іхній командир чомусь став на постій у нашій хаті. А надвечір звернувся до батька, Ліварія: "У нас є кобила жеребна із царських конюшень. Відгуляла з жеребцем арабської крові. Якшо народиться жеребчик і буде схожим на батька, то це буде казка! Якшо ж кобила, то ти ж бачиш, яка красуня у яблукх його мати. Нам теж важко з нею розлучитися, але їй скоро родити, і жаль гробити таку кобилицю. А за неї дай нам свиню побільшу — на харчі".

Селянину такий обмін був на руку, бо кінь — то транспорт, робітник, годувальник і найкращий товариш. А тут — ще й з приплодом... Мама Анастасія (твоя бабуся) годувала свиней сама. Догодувувала до того, що вони ходити не могли. Ото найбільшого кабана червоноармійці прямо в сажу й застрелили. Потім обсмалили під хатою, ледве її не спалили...

Через деякий час кобила Люська привела жеребчика. Весь червоний, як жук, біла зірочка на лобі, ніби хто намалював. А на точені ніжки неначе хтось одяг білі шкарпетки. Тендітне, струнке, пустотливе — улюблене дитятко в сім'ї. Мама Настунька годувала, купала, чесала й заплітала в гриву Ваську стрічки. Весь

ВІД РЕДАКЦІЇ. На адресу "Слова Просвіти" надходить багато листів із розповідями про наше минуле. Події, які відбувалися п'ятдесят, сімдесят років тому, приховують коріння теперішніх бід і негараздів, що не може не турбувати наших читачів. Своїми оповіданнями вони проводять паралелі між минулим і сучасним, примушують замислитися й робити певні висновки.

Фото Т. Корніської

ДОЛЯ ЇЇ ПОКОЛІННЯ

час із стригунцем розмовляла, пестила, ніби з лялькою бавилася. Він розумів її з півслова. Батька, коли підірсі, до себе не підпускав...

Коли Васька змужнів, до нього господарі почали водити кобил, навіть із Тирасполя, Кишинєва, для поліпшення породи візних коней. Це нині "мерседеси", "форди", "лади" катають господарів, а тоді в селі найбільше цінувався добрий кінь. Отже, гроші на харчі Васька заробляв сам, ще й господарям дещо лишалося. Одного разу до батька звернувся кум Максим:

— Куме Ліварію, дай Ваську відвезти твого хрещеника до церкви вінчатися.

— Ти ж знаєш, Максиме, що я цього зробити не могу. Звертайся до Настуньки. Як запряже, хай поїдуть молоді вінчатися. Ти ж знаєш, що його ще не запрягали. Краще не ризикувати молодими...

— Шкодуєш своєму похреснику жеребця до церкви? — образився кум.

— Я тобі сказав, що — ні, але звертайся до куми, — і відійшов,

теж ображений несправедливим звинуваченням.

Не знаю, як мати вмовила Ваську, але запрягла в "бєдку". Десь через годину до двору підлетів розлучений жеребець лише з двома голоблями й почав бити у хвіртку передніми ногами. Нареченого й наречену він загубив ще по дорозі до церкви. Відтоді більше ніхто не просив його на виїзд.

У 1929 році в нашому селі почали примусово створювати колгоспи. І довелося віддати Ваську. Мати плакала, журився батько, а ми, троє дітей, голосили, як за покійником...

Ти ж знаєш, наше село Чорна було великим, заможним. Через навколишні величезні чорні ліси, які тоді переходили в Кодри, певно, й отримало назву Чорна. На все село було чотири бідняки — з таким чорноземом!.. Земля у них лежала перелогом і поросла бур'янами, лише дітей мали багато. Коли прийшла радянська влада, двоє стали головами сільрад, а двоє, згодом, — головами колгоспів. Отаким ледацюгом було довірено зібрати людей для колективного господарювання.

За наказом голови колгоспу нашого Ваську вихолостили й примусили возити воду колгоспникам. Іду бувало, назустріч понівеченій тварині, а він підніме опущену голову, погляне — і сльози в очах. Жалісно заірже... Хіба міг кінь зрозуміти більшовицьку політику?..

На нашу голову ще й голод готувався зарані, бо в 1932 році ходили по хатах холуї-активісти й шукали, чи не сховане де збіжжя. Зайшли й у нашу хату. Я лежала вагітна. Десь через місяць мала родити Марійку. Замість пір'я у наволочці була пшениця. Хотіли перевірити і її, та жінки заступилися. Але ота наволочка з пшеницею не вберегла від смерті.

Що я за тиждень повила, а матір і восьмимісячну Марійку, бо молоко їй звідкіль воно могло бути голодної?.. Батькові ще знайшлися дошки на труну, а інших припорпали, як собак. Нищилося величезне й гарне українське село...

Коли бачу, що діється нині в Україні, розумію: правлять нею нападки й послідовники колишніх Васьчиних голів колгоспів...

Дуже мене мати просила, щоб не балотувався у мери міста, бо за правду ж уб'ють.

Мером мене не обрали, бо не було грошей, а матір утратив. Земля тобі пером, мамо, царство небесне! Каторжною працею ти заробила його. Пам'ятала розруху чужої революції, голодувала у двадцятих, утратила батьків і доньку в 1933-му. Тягла непосильну колгоспну лямку, пережила війну, потім знову голодувала в 1946—1947 роках, уже на Дніпропетровщині. І померла напівситою при розрусі. Така Доля всього її покоління.

Над усі в житті мама цінувала дітей, хліб і мир...

Борис ДРАЙМ-ВОЗНЯК,
член райради "Просвіти",
м. Ананіїв Одеської обл.

•

РЕФЛЕКСІЯ

А ЧИ КОЖНОМУ?

Чи це судилося? Чи це дарунок долі — такий, здавалося, непримітний зовні, але дуже споріднений з усім, що було навколо? І хто йому скаже, чи це була його доля? А він, постоявши, подумавши, пороздивлявшись, пішов далі. Доля ж лишилася там. А щось незнайоме, непомітне для зору, пішло вслід за ним. І тепер воно звалось його долею, його новою долею.

...Осінь закрутила листям. Сонце майже і не гріло. Хмарами закутане, мов дитя у ковдру, — небо далі стояло над землею, над будинками, містами і лісами, спорожнілими полями й чагарниками... Дощ лив ще з ночі, тарабанячи по підвіконню.

— Дощ, — тихо почувлося з-під ковдри.

У кімнаті ще було темно, лише за вікном з'являлися проблиски світла. Було чути каркання ворон, яким уже не спалося спозарання. Серед темної квартири почувся кроки. Було зрозуміло, що хтось швидко одягався. Далі двері відчинилися і з гуркотом зачинилися.

Він ішов пустими вуличками; усі ще спали; лише іноді де-не-де хтось мимо нього проходив.

Юнак усе йшов і йшов, не знаючи куди, — кудись би йти, аби далі від проблем, далі від життя, далі від світу. Він не знав, що його тягнуло, і куди саме, теж не знав. Просто була потреба втекти від буденності, забути своє ім'я, свої бажання, знайомих, рідних.

Вітер свистів, розгулював так, що й дерева голі позосталися; все листя на землі лежало: де лежало, а де вгору знімалося.

Що це за сила, що змушує людину встати вранці та без ніякої на те причини піти в невідомому напрямку без відчуття страху?

Він відчув, що щось усередині, щось таке сильне його тягнуло туди... Куди саме? Чи він знав? Що він міг знати у свої двадцять років? Знав, звідки діти беруться, знав, що світ не стоїть на трьох китах, але те, що він тримається ні на чому, для нього теж було дивним. Уранці — університет, опісля — гуртожиток, увечері — веселощі. А далі що? Що ж далі? Невже це і є життя? Невже це те, заради чого варто жити? А може, десь там, за отим будинком, чекає його справжнє життя? Але коли він не знає його на вигляд, то чи зуміє його впізнати? Як його зустріне.

З неба почав іти сніг, — такий білий, такий ніжний... Такий, такий неймовірний, наче це не сніг ішов, а щось від Бога, якась його звістка. Ні, це падала Божа любов, вона була кожному дана. А чи кожному?

• **Євдокія КАСЮК,**
м. Калущ Івано-Франківської обл.

ОБУРЕННЯ

КРИТИКУВАТИ — НЕ РОБИТИ

У грудні на радіо "Культура" прозвучала передача, у якій брав участь Василь Васильович Яременко. На превеликий жаль у мене не працював телефон, тому я не зміг адекватно відреагувати на "закиди" п. Яременка в передачі про "Просвіту" та про роль Бориса Грінченка. Що мене до глибини душі обурило, — це такі собі "критичні зауваження" на адресу мого майже земляка Павла Михайловича Мовчана, що, мовляв, теперішня "Просвіта" в ніяке порівняння не йде з "Просвітою" часів Б. Грінченка, — заполітизована, працює на "особи" під вибори. Де ж ті, мовляв, хати-читальні, скільки їх відкрила по селах України нинішня "Просвіта" і т. д.

Критикувати завжди легше, аніж щось робити, знаю про це з власного досвіду. Ось наш просвітянський осередок у с. Ходосіївка (4 особи). Вони — що, працюють за якісь матеріальні блага? Ні. Але 70 грн. на Тарасову церкву перерахували, у місцевій школі про голодомор розповідали, про історію нашого села, про нашу Ходосіївську сотню в Київському полку...

У виступі п. Яременка прозвучало, що треба йти до школи... Товариство "Просвіта" не "ячейка" КПСС, а творча організація, де кожен працює в міру своїх сил і здібностей.

Я вважаю, що п. В. Яременко свою справу зробив: своїм виступом на радіо кинув тінь на діяльність нинішньої "Просвіти".

Шановний пане Яременко, коли Ви патріот України, — долучайтесь, впрягайтесь у "ярмо" і нумо плуга "перти" разом. Але якщо — так собі, — то тоді: "Знай швець своє шевство, а в кравецтво не мішайся".

• **Микола МОТОРНИЙ,**
с. Ходосіївка Київської обл.

ОТАКЕ ЖИТТЯ

Це було на зіткненні двох половин двадцятого століття. Тоді жебраки часто ходили по хатах. Це був найрізніший люд, на кожнім щось одгогоподібне, а в холодний час і взувачка не до описання. На мотузку через плече висіла торба, у кожного свого розміру і форми, без примітних кольорів. Однак ці люди ніколи не викликали цікавості: при зустрічі хотілося понурити голову та безуважно пройти.

У селі тоді, та й тепер, роль захожого людини малопріємна, а надто — жебрака. На це були причини: ніхто із жителів не відав, кого несе із незвістей доріг і на які вчинки хто здатний. Хоч то були особи переважно занепащених дол, але траплялись і такі, хто не хотів трудити рук.

Жебрали по-різному. Хтось, ступивши на поріг, заводив жалібної пісні, хтось казав слова релігійного змісту, інший без передмови благанно просив грошей або їсти. А були й такі, що, увійшовши в хату, оглядали речі та дрібне начиння. Через таких прохачів і інших запідозрювали в недоброму.

Хоча по селах люди мешкали убого та годувалися погано, але майже всі давали відвідувачам: хто шматок коржа, хто кілька картоплин чи щось похватне під рукою. З прохачів ніхто не гребував ні дарами, ні почастунком. Та були й такі хазяї, що перед самим носом гостя спритно засували двері або твердили, що в них немає чого дати, інші ж раяли взятися до роботи.

ОРИГІНАЛ НЕПОВАЖНОГО ЧИНУ

Інтенсивність такого делікатного промислу була неоднакова: найбільше ходило жебраків навесні й під осінь.

Настав благодатний час. Сонце рано розтопило й випарило вологу. Почався "літній" період весни, коли скидали важкий одяг і ходили босими. Коло стін і на узбіччях вулиць уже стриміла коротка зелень, на деревах набрякала чорна брость.

У ці дні в селі замаячила неординарна постать жебрака. Він був одягнений у щось темне і всепогодне. У руці, як личило, мав дебелий костур од собак. Молодий, із вольовим обличчям і пронизливим поглядом. У ньому не помічали якихось вад чи дрібного каліцтва. Прибулець заявив про себе голосно й оригінально, показавши самотутній "стиль" роботи.

Зайшовши на подвір'я чи відчинивши двері в хату, він гучно виголошував слова — відомі й незнані, чергуючи їх зі звуками, ненаявними в жодній фонетичі. Потім кульмінував голосом, огненно електризував очима, різко уривав мову — і просив. Темпом і формою його вступна частина нагадувала лозунги на мітингах. Як і речники облуди, він обходив логіку та брутально тис на емоції. Від такої вистави малі діти плакали й ховалися під спідницю матері, а жінка злякано торопіла й давала гостю що завгодно, аби швидше йшов геть.

Про цього жебрака казали, що він "самошедший", себто, божевільний, — у це слово вкладали чимало лиховісних значень. Для нас, хлопчаків, цей блукач таїв щось неохопне нашими знаннями й розумом, ми вчували в ньому небезпеку. Коли бачили його стрімке простування назустріч, заздалегідь звертали вбік, готові зробити пробіжку до безпечного місця. Правда, не чути було, щоб він когось ударив чи навіть погрожував, однак його боялися всі, крім чоловіків і дорослих хлопців. Хтось жартома назвав його Іваном Грозним.

...Лагідний вечір ухотив у тишу ніч. Наблизилася додому. Як чітко означилися знайомі сузір'я. У рахманній темені таївся спокій і тонке бриніння комарів. Це був відпочинковий час, коли і спати рано ще, і вже не видно працювати надворі. Ми вийшли на головну вулицю. Під тином на довгій лаві сиділи жінки й чоловіки, дехто з хлопців і дівчат, а з боків тулилася дівтора. Точилися розмови, жарти, десь дівочий голос притишено заводив пісню. Ми присіли на лівому фланзі навпочіпки й дослухалися, що говорять старші.

Уже затяглося допізна. Жінки й дядьки пішли додому. Зосталася молодь і дехто з хлопчаків. Ось іде дорогою якась людина. Не швидко й не повільно. Так, мовби тиняється без цілі. Постає наблизалася. Усі примов-

кли, вгомонилися навіть безтурботні жартуни. У людини, що надходила, відчувалося щось незвичне. І тут ми впізнали — Іван Грозний.

Один із хлопців, гарний і кремезний, на ім'я Степан, якого ми любили, бо інколи нас захищав, владним голосом озвався:

— А йди сюди!

Жебрак мовчки підійшов. Ми принишкли, були готові встати й піти, та дуже хотілося почути, що буде виголошувати прибулець. Він мовчав.

— Чого ти придурюєшся? — суворо запитав його Степан.

— Дак хто ж мені дасть, — протяг таким жалібним тоном жебрак, що аж торкнуло нас. У цих словах вчувався відчай нещасної людини.

Степан запросив гостя сісти поруч. Той покійно сів. Між ними зав'язався діалог, нормальний і толковий. Нас ввічливо попросено йти додому.

Оце так Іван Грозний! Ми безмовно брели вузькою вуличкою. Мене сповняло непросте почуття — подив, тиха радість і... розчарування. Десь бринів візерунок знайомої пісні. Пісня то обривалася, то знов виплиувала кольорові лінії у просторі.

Після того пам'ятного вечора ми Івана Грозного не бачили.

• **Микола КЛОЧКО,**
м. Чернівці

Якщо Т. Г. Шевченко відкрив епоху в українській літературі, став родоначальником її революційно-демократичного напрямку, то одним із продовжувачів цих традицій у письменстві, зокрема в драматургії, геніальним актором, режисером, засновником українського класичного реалістичного театру був М. Кропивницький.

Це не тільки класик драматургії, а й відомий публіцист, поет, композитор, диригент, співак. Він не лише талановитий організатор і керівник театру, а й чудовий педагог, який відшукував у народі таланти й невтомною копіткою працею виховував із них ентузіастів професійної сцени. Марія Заньковецька, Ганна Затиркевич-Карпинська, Любов Линицька, Панас Сакаганський, Микола Садовський. Марко Лукич до того ж був чудовим майстром слова, який зачаровував своїми виступами слухачів, піонером реалістичного художньо-декоративного мистецтва. “Велетень національної культури” — так оцінювали його багатогранну діяльність сучасники. Таким він є і в нашій пам’яті.

Народився М. Л. Кропивницький 22 травня 1840 року серед ланів південної степової України, у селі Бешбайраки, в родині управителя маєтком. Марко ріс серед дітей селян, із першоджерел пізнавав рідну мову, пісні, звичаї, обряди та побут народу. Закінчив Бобринецьку школу, навчався у Київському університеті. Ще в юнацькі роки проявилися його виняткові здібності. Він брав участь в аматорських виставах, де охоче грав, співав, складав вірші. На формування його світогляду великий вплив справила творчість письменників-волелюбів — Шевченка, Некрасова, Гоголя, Салтиков-Шчедріна, Островського.

Здобувши освіту, Кропивницький змушений був заробляти на життя, працюючи у повітових установах, але весь свій вільний час віддає улюбленій справі — театру та літературній роботі.

З 1871 року Кропивницький стає актором професійного театру і вже ніколи не залишає його.

В умовах жорстокої царської цензури, коли мжовладцями проголошувалось, що української мови і культури “не було, немає і бути не може” Кропивницький та його однодумці: Старицький, Заньковецька, Карпенко-Карий усією своєю творчою і громадською діяльністю стверджували, що українська культура була, є і буде, бо існував, існує й існуватиме багатомільйонний український народ.

Марко Кропивницький самовіддано боровся проти спроб розглядати український народ як плем’я, а його мову — як південно-російський діалект. “Не сила більш терпіти гніт глуму, ганьбу поневолення духовного і морального, мовчати перед брутальним зневаженням загальнолюдських прав, елементарної справедливості...”, “...пора зрівняти українське слово в усіх правах з російським, бо тільки рідна мова у театрі, в літературі, у церкві і в школі, не обмежена цензурою, дає можливість застосовувати пригноблені сили з користю і успіхом на благо рідної Вітчизни”, — так звертався Кропивницький до тих, кому була дорога доля українського народу.

Кропивницький виступив реформатором українського театру. Його теоретичні погляди щодо організаційних форм діяльності театру, досконалості репертуару, вимоги підвищеної майстерності, вдумливості праці актора над собою, над кожною роллю, над цілим спектаклем, “бо на кону перш за все потрібна роль мислі”, були на той час справжнім відкриттям.

Новаторство Кропивницького ще й у принципово новому підході

ВЕЛЕТЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

У плеяді видатних діячів демократичної культури XIX століття чи не найпочесніше місце належить Марку Лукичу Кропивницькому.

до значення режисури в процесі творення вистави як мистецтва самостійного і відповідального. Життєво-правдиве розкриття психології сценічного образу, глибоке розуміння сценічного ансамблю — де слово, рух, інтонація, міміка грим, костюм персонажа, реквізит, художньо-декоративне й музичне оформлення, — тобто всі компоненти спектаклю були підкорені розкриттю змісту твору. Таким було творче кредо великого режисера-педагога. На цьому він виховав кілька поколінь українських акторів. Тогочасна російська преса відзначала, що українці під режисурою Кропивницького на багато років випередили Художній театр Станіславського.

Вражає та величезна, творчо-організаційна робота, яку провадив Кропивницький упродовж довгих років, вражає титанічна енергія цієї людини і фанатична відданість справі творення театру як могутнього засобу просвіти простих людей. Створений Кропивницьким театр протягом кількох десятиліть був чи не єдиним джерелом усього культурного життя уярмленої нації. Не дарма сучасники називали Кропивницького “Батьком українського театру”. Все життя його — безперервне творче горіння, невтомний пошук шляхів до світлої прийдешності — приклад громадського подвигу. “Товариство акторів Кропивницького” було на той час живим джерелом української культури і не лише на батьківщині, а й у Росії, Белорусі, Молдові, Грузії, Литві. Повсюдно воно гастролювало з незмінним успіхом.

“Була створена трупа, якої Україна не бачила ані перед тим, ані потому, — писав тоді І. Франко. — Трупа, котра робила фурор не тільки по українських містах, але також у Москві і в Петербурзі, де публіка часто мала нагоду бачити найкра-

щих артистів світової слави”.

Вистави “малоросів” були у тогочасному Петербурзі явищем винятковим — чудовий акторський ансамбль, високий професіоналізм, репертуар, просякнутий ідеями правдивого відображення життя народу, блискуче розкритий талановитими виконавцями, — все це викликало гарячі симпатії демократичного російського глядача і набуло гучної слави. “Якщо Колумб відкрив Америку, то з таким же правом можна сказати, що Кропивницький відкрив російській публіці скарб малоросійського театру”, — писав рецензент однієї з петербурзьких газет.

Невтомну діяльність Кропивницького дуже цінували визначні представники передового російського мистецтва — Л. Толстой, П. Чайковський, К. Станіславський, М. Савіна, В. Стасов. Великий російський художник І. Репін зобразив Марка Лукича керманцем козацького човна, який пливе серед хвиль розбурханого моря, начебто підсумовуючи складний та тернистий шлях, що випав на долю митця.

За своє довге театральне життя Кропивницький зіграв багато ролей українського, російського й західно-європейського репертуару. Вони різноманітні: від драматичних (Іван Непокритий у п’єсі “Дай серцю волю, заведе в неволю”) і трагічних (Отелло в однойменній трагедії Шекспіра), до яскраво-комедійних (Іван Карась в опері “Запорожець за Дунаєм” Гу-

лака Артемовського) й гостро-сатиричних (Бичок у п’єсі “Глитай або ж Павук”). Це були шедеври сценічного втілення, в яких великий актор сягав глибини розкриття і розуміння образу, створював сповнені правди характери, зачаровуючи своєю грою глядачів.

“Відчувалось, що на кону не тільки неабияка художня сила, а людина, яка воістину широко кохалась у своєму рідному національному мистецтві. На сцені виступає один із головних, кращих діячів в українському театрі, окраса, гордість його”, — так високо відгукувалася про Кропивницького тогочасна критика.

Марко Лукич майстерно грав на роялі, скрипці, віолончелі, бандурі, був досвідченим хормейстером, талановитим композитором. Він — автор музики багатьох своїх п’єс. Великою популярністю користувалися його дитячі опери на власні тексти — “Івасик-Телесик” та “По щучому велінню”. Широко відомі й створені Кропивницьким романси та пісні. Такі, як “Соловейко” (“Ой у саду на вишенці соловейко щебетав”), “Удовицю я любив”, “За сонцем хмаронька пливе”, “Ревуть, стогнуть гори-хвилі”, “Де ти бродиш, моя доле”, “Гей, нум, братці, до зброї”.

Маючи від природи чудовий голос широкого діапазону, він також виступав у музичних виставах,

уста, пішла в народ і стала відомою всьому світові.

Творче обличчя Кропивницького як класика української драматургії визначають його кращі оригінальні п’єси, в яких він, продовжуючи традиції І. Котляревського та Г. Квітки-Основ’яненка, виступив новатором жанру соціально-психологічної драми. Це твори “Дай серцю волю, заведе в неволю”, “Доки сонце зійде, роса очі виїсть”, “Гли-тай, або ж Павук”, “Дві сім”, “Замурені джерела”, “Олеся”, комедія “Чмир”, водевіль “По ревізії” та ряд інших. Загалом же Кропивницький написав понад 40 п’єс.

Захоплено відгукувалися сучасники Кропивницького про мову в його п’єсах, якою він майстерно володів. Так, Іван Франко зазначав: “Такої чистої, блискучої всіма блисками поезії і гумору народної мови не у многих писателів лучиться подібати. Широкою струєю пливе тота мова в драмах Кропивницького, автор, очевидно, сам знає свій “дар слова” і любить переливами його чудових красок і блисків. Пісні, жарти, приказки, вигадки, мов перли-самоцвіти, сиплються безконечною многотою”.

Кропивницький залишив нам такі ж художньо досконалі переклади. Він уперше переклав українською мовою п’єси “Ревізор” Гоголя, драми “Отелло” Шекспіра, “Лев Гурич Синичкін” Ленського, поему Шекспіра “Ромео і Джульєтта”.

Особа багата, талановита, він закладав фундамент, укладав уділи не-жовти.

Він уперше переклав українською мовою п’єси “Ревізор” Гоголя, драми “Отелло” Шекспіра, “Лев Гурич Синичкін” Ленського, поему Шекспіра “Ромео і Джульєтта”.

У Кіровограді створено меморіальний музей Кропивницького, його ім’ям названо місцевий театр. У країні споруджено пам’ятники митцеві, хоча в столиці — Києві ще не збудовано, тому ми всі в боргу перед пам’яттю нашого славетного митця і неодмінно це зробимо, бо своїх геніїв забувати не можна.

Ім’ям Кропивницького названі навчальні заклади, вулиці, встановлені меморіальні дошки в місцях, де він жив і працював. За рішенням ЮНЕСКО у 1982 році відзначалося 100-річчя театру Кропивницького в міжнародному масштабі. У країні регулярно проводилися наукові конференції, присвячені творчості Кропивницького, видавалися зібрання його творів, його п’єси весь час у репертуарі вітчизняних театрів. Чекає упорядкування маєток Кропивницького — “Затишок”, де він жив протягом довгого часу (Харківська обл., Шевченківський р-н.).

Із нагоди відкриття меморіальної дошки на честь Марка Кропивницького на театрі у Києві, де він виступав у 1881 році, видатний український поет Максим Рильський прочитав перед громадськістю столиці такі схвильовані рядки —

“Схилим чоло: крилатий тут ві-
яв геній,

Народу син творив тут і страж-
дав,

Щоб для народу домогтися
прав,

Щоб на землі сади цвіли зеле-
ні...”

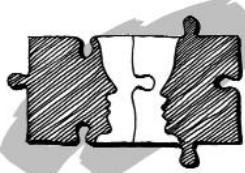
Святкуючи нині 165-річчя з дня народження М. Кропивницького, хочеться згадати слова цього поета, який мав щастя бачити і чути “Батька українського театру”:

“...І думав я, і думав зал увесь
Про шлях його, де терен з лав-
ром сплівся,

Про подвиг многорічний, що
лишився

Навік віків нетлінний і под-
несь”.

Валентин МАКАГОН

АКТУАЛЬНІСТЬ РЕФОРМИ Й ПОРОЖНІ ДЕКЛАРАЦІЇ

Потреба у реформі адміністративно-територіального устрою відчувалася в країні вже з перших років нашої державної незалежності. Років десять тому для її підготовки була створена адміністрацією ще президента Леоніда Кучми спеціальна державна комісія на чолі з экс-президентом Леонідом Кравчуком. Але та комісія нічого реформуючого так і не змогла запропонувати, бо в перегляді адміністративно-територіальних владних структур і їх повноважень не була зацікавлена ні тодішня стара постімперська номенклатура, ні нові виниклі олігархічно-господарські клани. Адміністративно-територіальну реформу лише декларували і в такий спосіб затилювали.

Новообраний Президент України Віктор Ющенко, виконуючи одну зі своїх передвиборних програмних засад, вирішив нарешті перетворити Україну в країну самодостатніх і спроможних громад. У новому уряді ввели навіть окрему посаду віце-прем'єр-міністра з адміністративно-територіальної реформи, яку обійняв Р. Безсмертний. Внесення ним нещодавно на суд громадськості законопроект "Про територіальний устрій України", як на мене, ще дуже недосконалий, не реформаторський. Він і досі не розглядався навіть на засіданні Кабінету Міністрів України, й досі не обрахована його фінансова вартість. Насторожує, передусім, пропонований у ньому голий кількісний підхід до формування громад, тобто, звуження адміністративно-територіальної реформи лише до територіального переустрою країни. У ньому все ще домінують бюрократичні напрацювання ще старої "кравчуківської" комісії з адміністративної реформи.

ЗАМІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЕРЕУСТРОЮ БЕЗСМЕРТНОГО — СИСТЕМНІ ЗМІНИ ПІСЛЯ ВИБОРІВ 2006 РОКУ

А тому варто було б не поспішати з проведенням цієї реформи до виборів у березні 2006 року, а провести її як повномасштабну адміністративно-територіальну перебудову в два етапи. Перший, адміністративно-державницький етап, провести до кінця осені 2006 року. Доцільно прийняти Верховною Радою закон про проведення в березні 2006 року виборів тільки Верховної Ради України, перенісши вибори місцевих органів державної влади обласного та районного рівнів із березня на кінець осені 2006 року. Щоправда, для цього необхідно обов'язково урядово уточнити структуру й межі областей, районів і новоорганізованих повітів у них, щоб усе це могло бути відповідним чином враховано у бюджетному кодексі й державному бюджеті на 2006 рік.

Пропоную адміністративно розширити Коростенський район Житомирщини, включивши в нього з повітовими статусами саме місто Коростень та містечко Іршавського титанового гірничо-збагачувального комбінату з прилеглими селами. Адже за існуючого нині територіального поділу доходи від цього ГЗК надходять до бюджету сусіднього Володарськ-Волинського району, хоча працює він на землях Коростенського району.

Пропонуючи структурне включення Коростеня, якому, на мою думку, безпідставно надано статус обласного (регіонального) міста, в Коростенський державний адміністративний район зі статусом самоврядного повітового міста, я спираюся на правильну адміністративно-територіальну логіку пункту 4 статті 7 законопроекту "Про територіальний устрій України", що "адміністративно-територіальна одиниця становить просторову цілісність, до складу її території не може включатися терито-

НОВЕ ОБЛИЧЧЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Роман Безсмертний

рія іншої адміністративно-територіальної одиниці того ж рівня або її частина". Статус регіональних міст чи міст обласного підпорядкування варто б закріпити лише за великими містами країни, такими як Житомир та більшими, в складі яких уже є свої адміністративно-територіальні райони, надавши цим районам у містах статус лише повітових самоврядних громад.

Цьому ж розширеному загальнодержавному адміністративно-територіальному Коростенському району в ході реформи потрібно буде підпорядкувати з повітовим статусом і сусідній невеликий нинішній Лугинський район, бо він і так уже мобілізаційно підпорядкований Коростенському військовому комісаріату. Та й Коростенське поштове підприємство давно вже обслуговує мешканців цього району, центр якого селище Лугини розташоване всього за двадцять кілометрів від Коростеня. Тоді як деякі села нинішнього Коростенського району розташовані за п'ятдесят кілометрів від свого райцентру. В ході цього першого етапу реформи потрібно буде розширити й Овруцький державно-адміністративний район Житомирської області, приєднавши до нього зі статусом повіту (з малочисленним населенням після аварії на ЧАЕС) нинішній Народицький район, і т. д. — по всій Україні.

І лише після всього цього провести восени 2006 року вибори спочатку тільки обласних і районних рад й міських рад республіканського та обласного рівня (Києва, Харкова, Дніпропетровська, Львова, Донецька і т. д.) із наступним формуванням на них місцевих виконавчих органів державної влади. Їхні керівники повинні пройти після обрання процедуру урядового затвердження на відповідність посаді державного службовця. Як держслужбовці, вони мають підлягати також і урядовій процедурі звільнення в разі не забезпечення виконання відповідних обов'язків.

САМОВРЯДНІ ГРОМАДИ, АЛЕ НЕ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ

Так країна плавно підійде до проведення другого етапу адміністративно-територіальної реформи, до проведення в другій поло-

вині 2007 року виборів повітових рад, їхніх виїтів, у тому числі й міських рад та виборів на них голів і міськвиконкомів у таких невеликих (до 100 тис. осіб) містах як Коростень, та сільських (селищних у містах) старост, і вже до виборів їх не як державних службовців, а як оплачуваних громадських посадових осіб. Обрані голови обласних рад, уряду Кримської АО, міст республіканського (м. Київ і Севастополь) підпорядкування замість колись пропонованої двопалатності парламенту повинні просто автоматично отримувати статус депутата Верховної Ради України, голови ж районних рад — відповідно статус депутата обласної ради, виїти — статус депутата районної ради, а сільські (селищні в містах) старости — статус депутата повітової (міської) ради. Головам міськрад так званих нині міст обласного підпорядкування, які стануть у ході реформи повітовою міською громадою державного адміністративного району, автоматично надавати, крім статусу депутата відповідної районної ради, ще й статус депутата обласної ради.

Ось так, по-державному зважено, ми повинні підійти до проведення другого самоврядного етапу адміністративно-територіальної реформи, на якому через самозвуження адміністративних, господарсько-фінансових, соціальних і комунальних повноважень та обов'язків уже новообраних перед цим органів державного управління обласного й особливо районного рівнів та скорочення на більшу половину в них державних службовців сформувати за їх участі (персональним переведенням, залученням) структури самоврядних громад, з урахуванням їхніх потреб з кадрового, фінансового й матеріально-технічного забезпечення у державному бюджеті 2007 року.

У результаті цього другого етапу, наприклад, у Коростенському районі сформувалися б Ушомирський, Омелянівський, Меленівський, Грозинський, Лугинський, Іршавський та інші сільські повіти, керувати якими стали б аж на цьому етапі обрані повітові (в їх числі й міські) ради на чолі з виїтами (міськими головами), а кожним окремим селом повіту (селищами міста) керували б замість ліквідованих сіль-

рад обрані сільські (та селищні у містах) старости. Так у нас виникла б наша традиційна українська система громадського самоврядування, невідкладне відродження якої якраз і не передбачає, на жаль, запропонований законопроект. Саме відсутність такої системи заважає нині й надалі стримуватиме формування громадянського суспільства в нашій країні.

Пропонуючи таку зміну-доповнення до законопроекту, одночасно хочеться висловити при цьому й стурбованість з приводу називання деякими новореформаторами адміністративно-територіальної реформи децентралізацією державної влади. Такі хибні розуміння реформи політичними чиновниками найвищого рангу можуть і справді спровокувати небезпечні прояви децентралізації української держави. Адже вони вже виникали у вигляді сепаратизму й федералізму під час останніх президентських виборів, коли окремі ретроградні регіональні можновладці, прагнучи владного самозбереження, намагалися ослабити й навіть підірвати загальноукраїнську владу.

Розвиток самоврядування аж ніяк не повинен перетворитися в децентралізацію держави ще не до кінця усталеного українського громадянського суспільства, а стати

лише вивільненням соціально-громадського й господарського життя людей із-під тотально-адміністративної дріб'язкової опіки державних органів влади, її бюрократії. Держава повинна зайнятися лише державними справами, лише ними повинні займатися нарешті її адміністративні органи обласного й районного рівнів.

Саме так, введенням у адміністративно-територіальний устрій країни самоврядної повітової громадської ланки, державна влада зможе структурно зблизитися з проживаючими на територіях людьми, пробудити їхню персональну зацікавленість і відповідальність за розвиток своїх громад, які, в свою чергу, спроможні будуть опосередковано-структурно забезпечитися від надмірної державної заорганізованості їхнього життя.

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА — В 2008 РОЦІ

Усе це повинно завершитися приблизно в 2008 році так званою зараз політичною, а точніше державно-адміністративною реформою найвищої влади держави. Вона повинна стати не нинішнім парламентським партійно-фракційним "розсосередженням" єдиної державної влади як назвав Голова Верховної Ради України Володимир Литвин, а чітким закріпленням у Конституції України функціональних обов'язків, прав і відповідальності трьох гілок не "розсосередженої", а єдиної державної влади: законодавчої, судової та виконавчої, з чіткішою взаємною автономністю президентського й урядового інститутів останньої. Тобто, вся адміністративно-територіальна реформа повинна завершитися Конституційною реформою, основні засади якої мають бути внесені на Всеукраїнський референдум.

Усі ці, такі необхідні для формування у нас громадянського суспільства адміністративно-територіальні зміни, звичайно, викличуть величезний спротив із боку центрального й місцевого чиновництва, яке звикло до тоталітарно-адміністративних методів керівництва людьми та до пільгового статусу державних службовців. Адже в ході такої реформи як мінімум половина з них позбудеться такого статусу взагалі. Що чиновники дуже добре це відчують, показали вже перші ж обговорення навіть "їхнього" законопроекту, який своїм нинішнім змістом, по суті, дискредитує президентську засадничу ідею формування в нашій країні громадянського суспільства. Його ж форсоване, під вибори 2006 року, без змін запровадження у життя може викликати лише передвиборний адміністративний розгاردіш, а відтак — програв Народного союзу "Наша Україна" на парламентських виборах.

● **Леонід КЛИМЧУК**, голова Коростенської організації "Просвіта", Житомирська обл.

МОВНА ПОРАДА РОМАНУ БЕЗСМЕРТНОМУ

У запропонованій Вами реформі вражає **термінологічна убогість**. Район, два регіони — от і все. Чому така увага слову-скорпіону "регіон"? Чи не на честь партії "регіонів", яка масовими фальсифікаціями дискредитувала це чуже слово? А варто було б використати історичний досвід і синонімічне багатство української мови.

Якщо це правда, що не змінюватимуться межі областей, то навіщо змінювати звичну назву "область" на чужорідний "регіон"? Де логіка? Зрозуміло, що реформаторська сверблячка прагне чогось нового. Але, в такому разі, чому "область" не замінити питомим українським словом? Наприклад, **краєм** чи **землею**.

Ще абсурднішою є назва **"місто-регіон"**. Рекомендую загляну-

ДУМКА ЧИТАЧА

ти в англійський словник. На батьківщині "регіону" це слово вживається дуже широко, але в значенні "місто" його немає. Отже, пане Романе, Ви, заради реформ в Україні, творите ще й революцію в англійській мові. Чи не занадто?

Із сивої давнини в Україні існували містечка (невеличкі за розміром) і міста. Княжі міста називали градами. Були на наших теренах і міста-мегаполіси, засновані грецькими колоністами. Але українська мова не виробила терміна для велетенських поселень. То чому б не відтворити, скажімо, мегаполіс у назві **"МЕГАМІСТО"**? Це б врахувало давню історію нашого краю і, на відміну від "регіону", дуже точно означало б те, що є насправді, — **місто-гігант**.

● **Володимир ВІТЕНКО**, м. Ужгород

Наприкінці XVII століття, в 1698 році, до Генеральної старшини українського козацтва звернувся володар Козацької держави — Яснєвельможний і Високостойний Гетьман України Іван Мазепа:

*Гей, панове Генерали,
Чому ж есте так оспали!
І ви, панство Полковники,
Без жодної політики,
Озмітеся всі за руки,
Не допустіть горької муки
Матіці своїй більш терпіти!
Нуте врагів, нуте бити!
Самопали набивайте,
Острих шабель добувайте,
А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте!
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі масм права!*

Іван, син козака Степана, найбільш вірогідно народився 20 березня 1639 року в селі Мазепинці поблизу Білої Церкви, що на Київщині (отже, у березні 2004 року виповнилося 365 років від дня його народження!), й походив із старовинного козацько-шляхетського роду Мазеп-Колединських. Завдяки своїм природним здібностям, здобутій освіті, військовому вишколу, він став великим державотворцем, полководцем, дипломатом і культурним діячем української історії. Вірш під назвою “Дума ілі пісня” з’явився тоді, коли споконвічна територія України була поділена між трьома імперсько-монархічними державами, а окремі представники козацької старшини орієнтувалися на Варшаву, Москву, або ж Стамбул. “Той направо, той наліво, а все браття, того диво!” — писав Іван Мазепа.

Титанічними зусиллями, об’єднавши навколо себе справжню гвардію українського козацтва, гетьман Мазепа вже у 1704 році досяг здійснення мрії багатьох поколінь українців. Того року нарешті злучилися в єдину національну державу правобережна й лівобережна частини України.

У травні 1704 року 40-тисячна козацька армія Лівобережної України вступила на Правобережжя. Невдовзі до полків Мазепи прилучилися підрозділи правобережного

НЕХАЙ ВІЧНА БУДЕ СЛАВА

наказного гетьмана Самуся і полковників Семена Палія та Захара Іскри. 15 червня в таборі поблизу Павлолі Самусь передав гетьману Мазепі свої клейноди — булаву, бунчук і Універсал польського короля на гетьманство. З цього часу Мазепа став титулуватися Яснєвельможним Гетьманом України обох сторін Дніпра.

Гетьман України І. Мазепа залишив Самуса на посаді полковника Богуславського полку, а також наказав йому виділити дві сотні досвідчених воєнків, які б увійшли до складу гарнізону Білоцерківської фортеці. У 1705 р. розпочалася нова бойова операція лівобережного козацького війська. Досягнувши кордонів Белзького воєводства, гетьманський уряд тим самим поширив свою владу на всю територію Правобережної та частину Західної України. І хоча польські урядовці виступали проти цього, до кінця липня 1708 р. тут, під захистом І. Мазепи, урядувала місцева козацька старшина. До існуючих Корсунського, Білоцерківського, Богуславського та Брацлавського полків приєдналися відроджені Уманський, Чиги-

ринський та Могилівський. Разом із лівобережними адміністративно-територіальними одиницями — Київським, Чернігівським, Полтавським, Переяславським, Ніжинським, Стародубським, Лубенським, Миргородським полками — вони утворювали єдину козацьку державу.

Хоча Україна стала об’єднаною, однак не була вирішена інша проблема. Московія-Росія все більше й більше обмежувала державні, національні, соціальні й культурні права українського народу. Невдово-

Пам’ятник славному гетьману у с. Мазепинці

лення в середовищі козацького війська зарубіжними походами та будівничими роботами, виснаження людських і матеріальних ресурсів Українського гетьманату в Північній війні посилювалися накопиченням претензій козацької верхівки до російського царя Петра I за поступове обмеження владних повноважень не лише гетьмана, а й політичної та економічної автономії козацької держави, спроби адміністративного реформування україн-

ської армії. І не випадково гетьман І. Мазепа саме в 1704 році задумався над тим, щоби радикально відійти від скіпетра російської монархії.

Сподвижник гетьмана Пилип Орлик, який був свідком тих подій, так описував причини, що спонукали володаря Українського гетьманату до цього: “...Коли та Московська держава численними винайденими способами намагалася надвердити і до решти зруйнувати військові права та вольності, які сама ж потвердила, і на народ вільний козацький, якого вона ніколи не завойовувала, накласти невольницьке ярмо, тоді, скільки Запорозьке військо в тому терпіло, стільки шене було кров’ю та відвагою вжити цілість своїх прав та вольностей, і до такої оборони самостійності нахилив. Напослідок, коли вже оце тепер, за гетьмана, славної пам’яті небіжчика, яснєвельможного Іоанна Мазепи, гадана Московська держава, бажаючи довести свій лихий намір до завершення і віддаючи злом за добро, замість удячності й уваги за такі численні вірні служби і за гоніння на них до останнього знищення, кошти і утрати, за незчисленні відваги і воєнну криваву працю хотіло неодмінно перетворити козаків у регулярне військо, міста забрати в свою область, права і вольності полатати, Запорозьке Низове військо викоринити і ймення його навіки згладити, чого явні були і під сей час знаки, докази й печатки. Тоді вищезгаданий, славної пам’яті, гетьман, яснєвельможний Іоан Мазепа, поставши правдою та ревністю за цілість Вітчизни, прав та вольностей військових, а бажаючи ширим жаданням бачити в дні свого гетьманського володіння і залишити квітучою і наповненою ту ж таки Вітчизну, милу матір нашу, та військо Запорозьке, городове й низове, після смерті своєї для вікопомного пам’яті імені свого не лише в непорушних, а й у розширених і розмножених вольностях”. Так було написано у першій Конституції України 1710 року, окремі положення якої набагато десятиліть випередили демократичні конституції Європи та Америки.

У 1708 році гетьман оголосив війну могутній Російській імперії, а допомогу йому надав шведський король, з яким він уклав таку угоду: “Все, що воюється з колишньої території Московщини, належатиме на підставі воєнного права тому, хто цим заволодіє, але все те, що — як виявиться, належало колись українському народові, передається й задержиться при українському князівстві. Князь (Гетьман) і Стани України, згідно з правом, яким досі користувалися, будуть заховані і вдержані на всім просторі князівства і частин, прилучених до нього. Іван Мазепа, законний князь України, жодним способом не може бути порушений у володінні цим князівством, по його смерті, яка — треба сподіватися — не наступить ще довго, стани України заховують усі вольності згідно зі своїми правами за стародавніми законами”. Через 50 років після Переяславської козацької ради, в 1704 році, українці, завдяки виваженій політиці Яснєвельможного Гетьмана України Івана Мазепи, возз’єдналися в єдиний національний державі та підтримали його в задумі звільнитися від міцних обіймів підступного російського монарха. Можливо, саме ця подія спонукала знаменитого письменника Віктора Гого в XIX столітті, коли Росією вже повністю була знищена українська державність, висловити пророчі рядки у всесвітньовідомій поемі “Мазепа”:

*...Цей труп живий, що,
повзаючи, гине,
Колись іще буде народом України...*

То що, сучасні українці, ми йі цього часу є “живим трупом”, чи все ж таки згадаємо, що ми є нащадками Гетьмана Івана Мазепи — гордим, волелюбним і войовничим козацьким народом самостійної України?!

Тарас ЧУХЛІБ,
кандидат історичних наук

ПРО-ЧИТАННЯ

До фонду Бібліотеки української літератури в Москві надійшла книга кандидата історичних наук, директора Науково-дослідного інституту Українського козацтва Тараса Чухліба “Переяслав 1954 року та проблема міжнародного утвердження Українського гетьманату” (дослідження затверджено до друку вченою радою Інституту історії України Національної академії наук України; відповідальний редактор — академік НАН України Валерій Смолій).

У книзі розкривається проблема визнання Війська Запорозького як суб’єкта міжнародних відносин Центрально-Східної Європи ранньомодерного часу. У контексті українсько-російських міждержавних домовленостей 1654 року висвітлюється міжнародно-політичний статус Української козацької держави протягом другої половини XVII століття.

У передмові автор зазначає, що, “окрім українсько-російського договору 1954 р., гетьман Богдан Хмельницький під час свого правління уклав наступні міжнародні угоди: із кримським ханом Іслам-Гіреєм — у 1648 р.; з польським королем Яном Казимиром — у 1649 та 1651 рр.; з турецьким султаном Мегмедом IV — у 1650, 1653 і, очевидно, 1648 та 1655 рр.; з молдавським господарем Василем Лупулом — у 1650 р.; ймовірно, зі шведською королевою Христиною — у 1653 р.; з угорсько-трансільванським князем Дьєрдем (Юрієм) Ракоці — у 1656 р.; з німецько-бранденбурзьким курфюрстом Фрідріхом I Вільгельмом та шведським королем Карлом X Густавом — у 1656 р. Його наступники — тогочасні правителі ранньомодерної Ук-

ІСТОРІОГРАФІЧНА ЛЕГЕНДА ПОМЕРЛА?

раїнської держави — гетьмани І. Виговський, Ю. Хмельницький, П. Тетеря, І. Брюховецький, П. Дорошенко, І. Самойлович, І. Мазепа, П. Орлик також підписували договори з Польщею, Швецією, Росією, Туреччиною, Кримом та іншими країнами.

Ще сто років тому, в далекому 1903 р., один із найбільших українських істориків Михайло Грушевський всупереч ідеологічній машині Російської імперії у своїй невеличкій статті “250 літ” так саркастично характеризував міжнародну діяльність гетьмана Богдана Хмельницького перед та після 1654 р.: “Він веде переговори з Турцією, Московою, Волощиною, Семигородом, Швецією, стараючися всякими способами втягнути їх у свою війну з Польщею і залізним перстнем здушити її. Ся моментальна ціль стоїть перед його очима, і він лише за завтрашньому дневі журитися завтрашніми справами”. Отже, згідно влучних слів видатного вченого, події 350-річної давнини, що відбувалися під час сичневої козацької ради у Переяславі та лютнево-березневих переговорів українських дипломатів у Москві, можна сприймати лише як певний етап у зовнішній політиці гетьманського уряду на шляху до творення незалежної від тогочасної Польщі Української держави.

Книга складається з трьох розділів: “Міжнародне визнання Війська Запорозького й започаткування українсько-російських взаємовідносин”; “Домовленості з Московією 1654 року в контексті зовнішньої політики гетьманського уряду Б. Хмельницького”; “Українська

державна у сфері міжнародних інтересів європейських країн”. Додатки містять “Прохання по пунктам Богдана Хмельницького про затвердження колишніх їх прав і вольностей, і про суди та про інше”, “Статті гетьмана Богдана Хмельницького”, затверджені московським царем Олексієм Михайловичем, та витяги зі списку договору вічного миру російців із поляками, 1686 року.

Висновки автора монографії є такі: “Протягом перших десяти революційних років Український гетьманат, завдяки впровадженню Б. Хмельницьким концепції полівасалітетної підлеглості, остаточно утвердився в геополітичній структурі Європи як держава фактично невідлегла, але номінально залежна від монарших дворів даного регіону... Самопроголошений правитель гетьманату Б. Хмельницький був визнаний європейськими та азіатськими монархами як васально залежний володар, який мав право на йменування титулом “dux”.

Гетьман України укладає міжнародні угоди, серед яких — домовленості з Московським царством, що з часом під впливом певних чинників, набули міфологічного забарвлення щодо “возз’єднання”, “приєднання”, “об’єднання” і т. д. України з Росією. Відомо, що на козацькій раді 1654 р. у Переяславі не приймалася жодна угода. У результаті тогорічних лютнево-березневих переговорів між Україною та Росією виникло декілька документів — 23 пункти “статті”, які послав Б. Хмельницький до Москви і які мали лягти в основу майбутнього договору, та 11 пун-

ктів “статей”, що разом із “жалуваною грамотою” прислав до Чигири на московський цар Олексій Михайлович.

Згідно з твердженням багатьох істориків, ні українська, ні російська сторони не виконували більшості з досягнутих домовленостей (“Березневих статей”), а отже, можна говорити лише про номінальну царську зверхність над ранньомодерною Українською державою. У цей же час Хмельницький намагався отримати сюзеренний захист турецького султана і рухався у напрямку визнання протекції угорсько-трансільванського князя та шведського короля — гетьман “ляжав” одного монарха іншим і намагався протиставити одного одному тогочасних династичних володарів із метою здобуття самостійності для створеної козацької держави.

Міжнародні та внутрішньополітичні події після 1654 р. переконливо засвідчили недотримання Україною домовленостей із Московією... Московська держава також не виконувала взятих на себе перед тим зобов’язань: у 1656 р. вона підписує Віленський трактат із найбільшим тогочасним ворогом України — Річчю Посполитою; у 1659 р. російські урядовці сфальшували “статті Б. Хмельницького” 1654 р.; у 1665 р., згідно з т. зв. “Московськими статтями”, лівобережна частина гетьманату мала перетворитися на станову автономію; в 1667 р. Росія укладає Андрусівське перемир’я з Польщею, яке мало антиукраїнську спрямованість; укладення “Вічного миру” 1686 року остаточно завер-

шило поділ Української держави між Московією та Варшавою.

“Вічний мир” засвідчив остаточний крах українсько-московських домовленостей не тільки 1654, але й 1659, 1663, 1665, 1669, 1672 та 1674 рр... Недотримання Московією багатьох положень “Коломацьких статей” 1687 р., що були укладені з гетьманом І. Мазепою, відмова останнього від зверхності Петра I і знищення царськими військами Батуріна в 1709 р. остаточно вирішило проблему міждержавних союзницьких стосунків на користь зростаючих імперських амбіцій Московії-Росії. Тим самим засвідчувалася недовговічність та ефемерність Переяславсько-Московських домовленостей 1654 р., що з часом під впливом певних суб’єктивних чинників перетворилися з рядової (хоча й дуже важливої, з огляду на тогочасну внутрішньополітичну та міжнародну ситуацію) зовнішньополітичної акції гетьманського уряду на історіографічну легенду про Переяслав 1654 р., яка, на жаль, до цього часу продовжує хвилювати не лише вчених, але й широку громадськість”.

Із книгою Т. Чухліба можна ознайомитися в читальному залі Бібліотеки української літератури в Москві (вул. Велозаводська, 11/1).

Юрій КОНОНЕНКО,
м. Москва

МОЛОДИМИ ОЧИМА

Так от, мені ця людина теж знайома зі шкільної лави. Якщо не зраджує підступна пам'ять, — я так само була змушена купувати новий підручник. Думаю, варто сказати “дякую” панові Ющук за допомогу у виборі майбутньої професії. Адже саме на його підручниках я виховувалася у формально українській гімназії.

Студентам гуманітарних ВНЗ та, звичайно ж, колу пошуківців інших спеціальностей може стати в пригоді книжка з ненадуманого назвою “Мова наша українська”. Побачила світ вона у Видавничому центрі “Просвіта” (2003) завдяки підтримці Товариства української мови імені Т. Шевченка в США.

Видання складається із багатьох розділів. Деякі з них — це прекрасна публіцистика, яку ви могли бачити на шпальтах столичних газет.

Усе видання наскрізно руйнує перепони на шляху сучасної української мови, у доступній формі викладає її унікальні особливості, згадує багатотрагедальну історію тощо.

Перше ж, що зацікавило мене в книжці, це “проект” “Найновішої редакції українського правопису”. Нагадаю, що останній правопис затверджений у 1993 році.

Про нововведення багато говорять, наводять приклади на лекціях, схвалюють, не підтримують. Хоча, треба зазначити, — правопису ще не утвердили. Хотілося б мені зазірнути в журналістські “матеріали” СТБ, аби довідатися, як вони пишуть? От я зараз друкую, а мені комп'ютер підкреслив червоним усі нові для нього слова. Але найцікавіше, що в книжці шановного пана Ющука працівником видавництва довелося виправити

ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІД МЕТРА У СТВОРЕННІ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Іван ЮЩУК — знана людина для “просвітянських” читачів. Також він відомий тим школярам, що гублять підручники, а згодом, на початку наступного навчального року, шукають його книжки на Петрівці.

і ускладнень, адже в сусідів поляків та чехів саме так. І нічого, що американці називали свою найбільшу річку *Mississippi*, для нас вона *Micicini*, а може спробуємо простіше — *Mic*, а коли гукатимемо, то так: *Mice*.

Кому потрібна така українська мова: “Закрий віндю, бо чилдренята посікаються”? Шкода, що діаспора вважає свою мову — українською.

Єдине, що варто підтримати в новому правописі, так це відповідність: **h-r, g-r, ch-x**. Хоча й нині мені довелося погледіти у “Вставку”, а якщо впровадити такі суттєві зміни, то в технологічному плані не розгребти цього й через сто років.

Проте повернімося до обраної книжки. Вона присвячена, як було зазначено, не лише одному питанню.

Науковець порушує найбільш актуальні питання стосовно української мови та вдало обґрунтовує необхідність їх вирішення. Насамперед, торкається питань про державну мову в армії; статус російської мови; подає свій проект (щоправда, у дещо художній формі) концепції освіти національних меншин в Україні.

Звичайно, скаже дехто,

скільки людина знає мов, стільки разів вона людина. І це справді так. Володіння двома або кількома мовами збагачує людину додатковими знаннями про інші культури. Білінгвізм необхідний, аби вільно спілкуватися з іноземцями й не більше. А коли це набуває тотального розмаху, то вже загрожує руйнацією національної спільноти та її духовної своєрідності. Тому застосовувати термін “білінгвізм” до української дійсності недоречно, згадуючи увесь тернистий шлях українства в лавах Московії, Російської Імперії та СРСР.

Надзвичайно корисний та цікавий розділ “Право нації і права людини”. Він наповнений цитатами на підтвердження думок науковця: з Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН; із застереження з Європейської Хартії про регіональні мови та мови меншин; із Гаазьких рекомендацій та витягів із Загальної декларації прав людини.

“Захист і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні проводитися на шкоду офіційним мовам і необхідності вивчати їх”, —

проголошує Європейська Хартія та конвенція ООН.

Чому ж ці міжнародні закони не діють в Україні? Відповім від себе: аби навчити наш народ дотримуватися правил, йому треба показати страждання за подібні порушення. Закон без додаткових нормативних актів та пунктів, зазначених у Карному Кодексі, у нас не діє.

На завершення зазначу, що юрист знайде інформацію для себе в ційно згаданому розділі, історикам радше зазірнути до тем: “Про походження української мови” та “Наша мова — наша історія”, а для документознавців у книжці викладені доповіді з Установчої конференції Товариства імені Т. Шевченка та з сесії Головної ради Товариства української мови, психологам і педагогам цікавим буде “Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови” (від метра у створенні підручників), у ній навіть, як уже згадувалося, знайшлося місце для військових: “Державна мова і армія”.

А журналістам раджу не минати жодного з них, якщо вони не вельми часто висиджували пари в Університеті.

• **Юлія НЕКРАСОВА**

МОВА ВЛАДИ

До мене звернувся головний спеціаліст Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Б. М. Паздерський щодо проблеми приниження його національної честі та гідності посадовими особами зазначеного Міністерства. Насамперед, — це перший заступник міністра, керівник апарату В. Першин (із червня 2004 року — перший заступник голови Рахункової палати України) та директор департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченко. Справа триває вже майже два роки, але названі посадові особи проявляють наполегливість, гідну кращого застосування.

Суть справи така. 22.01.2003 р. наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України головному спеціалісту цього Міністерства Б. Паздерському на підставі доповідних записок начальства та його пояснювальної записки було оголошено дисциплінарне стягнення — догану. Основною причиною цього стала принципова відмова Б. Паздерського перекладати російською мовою матеріали, підготовлені на виконання доручення Адміністрації Президента України. Посилаючись на ст. 10 Конституції України та ст. 11 Закону України “Про мови в Україні РСР”, Б. Паздерський відмовлявся виконувати неодноразові вказівки начальства перекладати підготовлені довідкові, інформа-

ційно-аналітичні та інші документи, що призначалися для внутрішнього використання. Свою відмову він аргументував тим, що вся документація державних органів влади повинна вестися державною, тобто українською, мовою; що нехтування державною мовою службовими та посадовими особами органів державної влади є протиправним, оскільки суперечить вищезазначеним правовим документам; що примушування його перекладати матеріали для посадовців України російською (не державною) мовою є, крім порушення законодавства, ще приниженням його національ-

потання про порушення кримінальної справи за ст. 161 КК України проти посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України В. Першина та В. Шевченка за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі й ненависті, приниження його (Б. Паздерського) національної честі та гідності й пряме обмеження його прав. Зазначене клопотання Шевченківський районний суд Києва листом від 10.09.2003 р. № с-23 направив прокурору Шевченківського району Києва для проведення перевірки та порушення кримінальної справи

відповідного подання Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, всім центральним органам виконавчої влади щодо усунення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” та неухильного дотримання Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99.

Прокуратура м. Києва направила зазначену скаргу прокурору Шевченківського району Києва С. Нечипоренку, а той, у свою чергу, всупереч ч. 4 ст. 7 Закону України “Про звернення громадян” та

директора департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченка виніс Б. Паздерському чергову догану за нібито зрив терміну виконання доручення. При цьому в доповідній В. Шевченка не було зазначено, якого саме доручення Б. Паздерський не виконав! Прикметно, що доповідна з'явилася після чергової відмови Б. Паздерського перекладати довідкові матеріали російською мовою для міністра економіки та з питань європейської інтеграції України М. Деркача, що вказує на ігнорування керівництвом Міністерства державної мови. Отже, скасування догани не стало підставою для припинення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” посадовими особами Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та неухильного дотримання ними Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р.

Чи не час припинити бездіяльність органів прокуратури у справі про порушення мовних прав громадян посадовими особами Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, які, надаючи протизаконні привілеї російській мові, розпалюють національну ворожнечу й ненависть та принижують національну честь і гідність особи?

• **О. ТЯГНИБОК,**
народний депутат України

А ВІЗ І НИНІ ТАМ...

ної честі та гідності з боку посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Ці аргументи не подіяли, і наказом, як уже зазначалося, Б. Паздерському було винесено догану.

Не погоджуючись із протиправною позицією Міністерства, Паздерський Б. М. звернувся до суду і, незважаючи на те, що Міністерство всіляко затягувало справу, в судовому порядку домігся скасування догани (рішення Шевченківського районного суду Києва від 02.10.2003 р.).

Крім цього, під час судового засідання Б. Паздерський подав кло-

потання про порушення кримінальної справи за ст. 161 КК України проти посадових осіб Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України В. Першина та В. Шевченка за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі й ненависті, приниження його (Б. Паздерського) національної честі та гідності й пряме обмеження його прав. Зазначене клопотання Шевченківський районний суд Києва листом від 10.09.2003 р. № с-23 направив прокурору Шевченківського району Києва для проведення перевірки та порушення кримінальної справи

відповідного подання Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, всім центральним органам виконавчої влади щодо усунення порушень ст. 10 Конституції України, Законів України “Про мови в Україні РСР”, “Про державну службу” та неухильного дотримання Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99.

Прокуратура м. Києва направила зазначену скаргу прокурору Шевченківського району Києва С. Нечипоренку, а той, у свою чергу, всупереч ч. 4 ст. 7 Закону України “Про звернення громадян” та

директора департаменту співробітництва з країнами СНД В. Шевченка на підставі ч. 1 ст. 161 та ч. 1 ст. 364 КК України та внесення

ч. 4 ст. 97 КПК України, направив її до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, тобто в установу, на посадових осіб якої Б. Паздерський скаржився.

Наступні скарги Б. Паздерського до Шевченківської прокуратури Києва (від 23.03.2004 р., 15.04.2004 р., 20.05.2004 р.) або розглядалися нею не по суті, або направлялися до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, або відповіді надсилалися на неправильну адресу.

За цей час перший заступник міністра — керівник апарату В. Першин — на підставі доповідної

ГУК І ВІДГУК

Пишуть Вам ті, хто робить і видає “журнал із дивною назвою “Мульти Бульти”, на який давно потрібно звернути увагу дорослим, особливо батькам і педагогам” (цитую Вас).

Одразу визнаємо — зауваження щодо граматичних помилок, зроблених у № 8 за 2004 цілком справедливі. З ряду причин текст саме цього номера (переклад з російської) залишився практично невиправленим, за що приносимо вибачення всім читачам. Що там казати, прикро, коли знаходиш помилки у друкованому виданні. Та навіть у Вашому тексті не все ідеально:

“...маленька дівчинка збирається до школи на перший урок (тут потрібна кома) і без маминих сережок якість шкільних знань, мабуть, не досягне відповідного рівня.”

“Мабуть, для більшої помпезності, (а ось тут кома зайва) автор журналу повідомляє...”

Дрібнички, та все ж таки...

Але давайте детально проаналізуємо Ваші критичні зауваження, що не стосуються граматики.

Звернули увагу й на цей цікавий зразок виховання і прикладу для наслідування: маленька дівчинка збирається до школи на перший урок і без маминих сережок якість шкільних знань, ма-

«КОМУ ЦЕ БУДЕ ЦІКАВО?»

“Російський слід в українському вихованні” під таким заголовком на пропозицію нашого дописувача Богдана Блендюка з Івано-Франківська у “СП” ч. 4 було надруковано матеріал про досить своєрідний дитячий журнал “Мульти Бульти”. На публікацію відгукнулися працівники редакції цього журналу, основні фрагменти листа яких ми подаємо нижче в оригіналі, без жодної правки.

буть, не досягне відповідного рівня. Такої нескромності немає в українській традиції.

Чесно кажучи, нам такі висновки здаються дещо дивними. Дівчинка хоче прикрасити себе у такий визначний для неї день — що тут незвичного? Хіба не прищипання бажання прикрашати себе усім дівчаткам, незалежно від національності?

Абсолютно незрозуміло, чому автор вирішив, що головною темою цього номера є сварка в родині.

Анонс же оповідання наступного номера (“...одного разу Костя посварився з Лерою...”)

примушує Вас вибухнути гнівною тирадою:

“Хто ж продукує це сумнівне читиво для розпалювання негативних емоцій у дитячій свідомості?”

По-перше — хіба можна робити висновки про оповідання по кількох словах анонсу? До речі, якщо бажаєте, можемо вислати Вам усі примірники журналу, — щоб критики була більш обґрунтованою. По-друге — (...) схаменіться! Невже Ви серйозно

думаєте, що оповідання, в якому йдеться про те, як посварилися двоє дітлахів, вплине на розвиток дитячої психіки? То може, на Вашу думку, оповідання для дітей повинні бути приблизно такого змісту: жили-були хлопчик і дівчинка, обидва хороші-прехороші, ніколи не сварилися, і все у них було чудово-пречудово? Можна, звичайно, так і писати, але кому це буде цікаво?

Далі Ви запитуете:

“...яку культуру культивує це видання?”

Відчувається — у Вас щодо цього сумнівів немає, варто лише повернутися до назви статті. Ну звичайно ж, усе зло — від російськомовності нашого суспільства, від згубного впливу російськомовних видань та ЗМІ на культуру українського народу... Знаєте, якось несолідно це, особливо з огляду на поточні політичні події. Розколоти суспільство за мовною ознакою дуже легко, і навряд чи такому поважному виданню, як “Слово просвіти”, личить робити кроки в цьому напрямку. До традицій

українського виховання, які Ви так цінуєте, належить і прихильне ставлення до інших культур, зокрема російської.

Якщо Ви вважаєте, що “Мульти Бульти” — це зло, з яким треба боротися, то чи не краще буде “задавити” його конкуренцією, почавши видавати дитячі журнали, які, на Вашу думку, будуть “правильними” в усіх відношеннях і “відтягнуть” на себе дитячу увагу та прихильність?

То хіба ж не знайдуться справжні меценати серед чинителів “чистоти українських традицій” для такої шляхетної справи?

З повагою до Вас,

Працівники редакції журналу “Мульти Бульти”.

Р. С. Працівники редакції часопису “Слово Просвіти” дякують усім дописувачам, які відгукнулися на нашу публікацію і сподіваються, що вона спричиниться до подальшого порозуміння і єднання читачів на засадах шанобливого ставлення до української мови й національних традицій.

НА АНКЕТУ

ЗБИРАЮ ПІДШИВКУ

До редакції “Слова Просвіти” продовжують надходити відповіді на нашу анкету, в якій ми просили читачів поділитися враженнями, зауваженнями, пропозиціями.

Марія Іванівна Трофімчук із міста Новоград-Волинський, колишній економіст, нині пенсіонерка, доволі недавно (од 1 лютого 2004 року) почала регулярно читати наш часопис. Як повідомляє пані Марія, вона повністю сама прочитує кожне число газети, а потім передає для прочитання іншим. Вона вважає, що всі публікації “Слова Просвіти” для неї дуже корисні й подекуди повчальні; їй подобаються всі автори й дописувачі, чий матеріал з’являється на сторінках газети.

М. І. Трофімчук: “Не бачу причин, щоб газета відмовлялася від якихось публікацій чи розділів, не бачу необхідності введення нових розділів. Я читаю “Голос України” і всі місцеві газети, але “Слово Просвіти” відповідає на всі мої запитання. Використовую “Слово Просвіти” для ознайомлення з поточними подіями, збираю підшивку, на 2005 рік залишилися в числі активних читачів і дописувачів”.

РЕПЛІКА

ПОХОДЖЕННЯ ІМЕНІ

Пріск Панійський, секретар Візантійського посольства, яке в середині V ст. тривалий час перебувало серед гунів, залишив нам багато свідчень про мову, побут, звичаї, імена цього народу. Зокрема він подає ім’я батька Гатила — Мундіух. Йордан у роботі про готів “Гетика”, яку він написав через сто років після Пріска і в якій широко використовував матеріали останнього, називає батька Гатила ім’ям Мундзук: “Великий король гунів Атило, народжений від батька свого Мундзука” (§ 257).

Комусь може здатися, що це ім’я татарське. Г. Василенко в журналі “Український світ” № 1 за 1992 р. доводить, що воно — готське, принаймні не українське. Воно й справді не сучасне українське, воно — праукраїнське й у давнину було широко вживане нашими пращурами.

Йордан у § 300, 301 своєї роботи повідомляє, що на початку VI ст. на правобережжі Дунаю (Данубія) чоловік на ім’я Мундон зібрав й очолив різних знедолених, збіглих рабів тощо, які грабували римські провінції. “Цей самий Мундон походив від якихось родичів Гатила; він втік від племені гепідів (одне з готських племен — А. К.) за Данубій і блукав по місцях необроблених та позбавлених будь-яких хліборобів; там зібрав він багато викрадачів, скамарів та розбійників, зайняв башту, яку називають Герта і яка стоїть на березі Данубія, від там життя дике й грабунками не давав спокою сусідам; він оголосив себе королем своїх волощог”.

Особа Мундона цікава своїм ім’ям, походженням, оточенням та його вчинками, дуже схожими на дії запорожців. Ім’я Мундон перегукується з іменем Мундіух, батька князя Гатила, яке називає Пріск.

Слово “munda” присутнє у санскриті, отже, дуже давнє, і означає там “голова”, “лисий чоловік”. Якщо взяти до уваги, що верхні каста людей давньоіндійського суспільства (брахмани, правителі, воїни) голили голови, залишаючи лише чуб на тім’ї (“оселедець”), то слово “mund” могло означати керівника, значну людину взагалі, як в українців у наш час керівника називають **головою**; голова зборів, артілі, Верховної Ради, партії тощо. Якщо ж латинське “mund” тлумачити як “всеохоплюючий”, то воно за смислом зближується із санскритським значенням.

Беручи все це до уваги, приходимо до висновку, що імена з основою “mund” дуже давні праукраїнські, а це слово з нашої землі понесли орії в далеку Індію, балти — на північ, найманці — у Візантію, праукраїнці — в Західну Європу. Готи брали собі імена гунські, повідомляє Йордан, тому не дивно, що серед їхніх керівників ми подибуємо імена з основою *мунд*. Отже, батько Князя Гатила, як і має бути, мав престижне ім’я, в основі якого лежало арійське слово “мунд” — голова, зверхник.

Щодо йорданового Мундона, то найімовірніше, що він був сином гепідського короля, предки якого були з роду Гатила, але з невідомої нам причини змушений був утекти з дому.

ДЛЯ БАТЬКІВ

Важливо хвалити дітей вранці — це для них аванс на довгий і важкий день. І на ніч слід похвалити (або просто поцілувати, доторкнутись і сказати лагідне “На добраніч”).

На практиці, на жаль, інакше: “Я тобі вже показував, бовдуре!”; “Ну, що ж ти такий дурний?”; “Ти знову зігнувся, нещасний?”; “Не розумієш і цього? Яка нездача!”.

А от випереджаюче несхвалення, критика — це зловісне, негативне навіювання. Запам’ятаймо це.

Для підлітків (це 11—14 років ± 2) характерне перебільшення дрібних проблем, неприємностей до рівня трагедій. Це хвороба, яка майже нікого не обминає. Не варто гіперболізувати невдачі, довго думати про них. Вони пройдуть. І треба спокійно поставитися до думки, що невдачі були, є і будуть. Це норма нашого життя.

Назрівання конфлікту в стосунках батьки повинні відчувати і вчасно відійти від нього.

Ласка буває як позитивна, так і негативна. Якщо дитина не одержує позитивної ласки, вона починає поводитися так, щоб одержати хоча б негативну. Окрик, нотація або, навіть, ляпас — для неї краще, ніж байдужість дорослих.

Ми не повинні в ці тяжкі часи думати лише негативно. Негативні думки створюють негативні вібрації.

Побажання молодим батькам можна сформулювати так:

— Не допускайте відчуження.

Не ловіть на гарячому, якщо син чи донька припуститься помилки: “Ага, попався!” Дечого можна й не помічати. За півгодини перед сном — жодних повчань.

— Для семирічних дітей дуже важливо, якщо їх похвалять за успіхи. Вони дуже чутливі до справедливості-несправедливості, до покарань. Не скупіться на 10—12 “словесних проглаждань” за день.

ШКОЛА ЧЕМНОСТІ

Якщо ви хвалите дитину за те, чого в неї немає, це ще не означає, що ви кажете неправду. Ми ніби говоримо: “Так могло бути”. Передаємо цю віру, прищеплюємо її дитині. І навіть якщо в неї нічого не виходить, усе одно потрібно хвалити щедро за спробу досягти бажаного. Навіть за спробу зробити спробу.

— Не погрожуйте. Не залишайте дітей після сварки наодинці.

— Кожен день із дитиною починайте і закінчуйте з радістю. Не соромтеся погладити дитину по голівці, обійняти. І, будь ласка, частіше усміхайтесь.

— Робіть тільки доброзичливі зауваження. За законом психічного самозбереження, діти не здатні вирішувати творчі завдання в умовах погроз і критики.

Особливо не бажані повчання при тимчасових ускладненнях. Сприймемо як закон: “Кожен день із дітьми починає радістю, закінчує миром”.

— Не навіюйте дітям негативного. Воно має руйнівний вплив, навіть коли дитина не повірила, не зреагувала відразу. Страх, жаж, ненависть з’являються згодом, в іншому місці.

— Навіюйте позитивне. Для чого дітей і підлітків приводять

до психотерапевтичного кабінету? Щоб лікувати від заїкання, безсоння, депресій, неврозів, психозів, комплексів? Так. Але й для того, щоб знову дізнатися, що вони — діти, і що, не дивлячись ні на що, вони — гарні діти.

Психотерапевт і письменник Володимир Леві застерігав: “Не тримайте курс на нереальне, воно зробить світ вашої дитини чорним”.

Песимісти виростають із дітей, які виховані надзвичайно оптимістично: розбиті скельця рожевих окулярів можуть поранити очі.

— Треба давати дітям відпочинок від моралізувань.

— Поважайте дитячу таємницю. Немає пробачення дорослому, який без дозволу заглядає в дитячий щоденник, читає листи, перехоплює записки. Це страшніше, ніж побити дитину.

— Не нав’язуйте в ніжному

Вимираючі села, вони як розбиті дороги, мають своє обличчя — під'їжджаємо й бачимо похилу, часто напіврозібрану чиймись бездушними руками хату, яка холодними зіницями вікон дивиться з осудом тобі у саме серце, немовби ти винен у її недолі. Заходимо вглиб бічних вуличок, що розходяться струмками від центральної, і бачимо, як покинуті хати туляться одна до одної, немов опеньки в теплу дощову осінню погоду. Зустрічаємо стареньку жінку, куфайчина на зігнутій постаті засмебнута на всі гудзики. Чи вітер перемін прорветься крізь засмальцьоване сукно до її серця?

Живучи на пенсію, найчастіше під 100 гривень, вона там, у минулому, коли був колгосп, був хліб за 18 копійок, і вона, молода, нарівні з чоловіками кидала у вантажівку лантухи зерна і була, вважає, щаслива: щось непомітно принесе під пахвою ввечері з роботи, за працю отримає якусь копійчину, вивезе на базар щось із городу, здасть молоко — та й живе собі тихо. Ображена на час і державу людина забуває істину пращурів: як зерно сіється для майбутнього хліба на столі, так і сучасне сьогодні з помилками минулого, бо хліб і доля зароджуються з сучасного, щоб вродилося в майбутньому.

Десь за хатами чується весела хмільна чоловіча говірка, приперчена крутими словами (найкраще, що взяли в північного сусіда), немов торішньою половою з комори. Між ними чується і молодий задиристий жіночий голос. Народ немов перед прірвою, молоді жінки почали пити нарівні з чоловіками.

Село, загнане в безвихідь сучасними керівниками, порядками й податками, кинуте у хмільний чад (цукрових буряків на полі й на присадибних ділянках ще вистачає), живе одним днем, не думаючи про завтра. Там, де колись дзвеніла пісня, — тиша, запустіння: молодь кинулася у міста, платить по 50—100 доларів за однокімнатку, але все-таки щось має, щоб більш-менш нормально прожити.

Село, яке колись давало духовну міць нації, занепадає душею, ще з попередніх совєцьких часів боїться спитати в кого потрібно: як же так, я працюю на фермі, з ранку до ночі в полі, а отримую ніс Солохи, — підкинуть до якогось свята і радий. Якби не присадибна ділянка й молоко, яке здають на молокозаводи, — живи, як хочеш. Колгоспи перетворилися на товариства, але суть від цього не змінилася. Правда, товариства організовано хитро. Голова колгоспу й десяток найближчих йому людей стали членами товариства, прийнявши в прийми ще й якогось районного керів-

ТИША ЗАМІСТЬ ПІСНІ

Село, яке колись давало духовну міць нації, занепадає душею...

ника, а колишні колгоспники здають свої розпайовані землі їм в оренду, наймаються на роботу, щоб отримати мізерію, хоч на папері заробітна платня пишеться від мінімальної і вище. Добре, якщо керівництво так званого ТОВ порядне і на паї дасть селянам більш-менш нормальне збіжжя, але ж чи в усіх це так?

*Ідеш по землі, що байстрам
припадає*

*До твоїх ніг — і твоя й не твоя,
Вечір холодить вечірню заграву,
Рілля і стежку, і душу здаля.
Простяга до тебе промені —*

*руки,
І розум, що землю колись
обіймав,*

*Сяяв радістю, горів у муках,
Тепер холодним, як вечір, став.
Не моя ти земля, не моя ти мати,
Новим хазяям, — ще дід рік, —*

*не гож,
Село зранку п'яне, кому сказати,
Немов потрапило в немілість*

Богу.

*Украдене щастя, обкрадені долі,
Безпам'ять манкуртом*

*обклала душі,
Проживеш, як вкрадеш*

*на своїм полі,
Як неправда ця душить,*

Так серце душить...

Неправда життя. Вона в тих високих словах із високих трибун, коли прокрадено все, а говорять,

наскільки в нас зростає добробут села й землі. Але ж село постійно старіє — переважають люди пенсійного віку, і що б там не говорити, але старість дивиться в землю, а не на землю.

Нещодавно підвозив на автомобілі, мабуть, батька й сина (дуже схожі між собою). Старшому під 80, молодшому — за 50 років. У куртках, розтоптаних черевицах, вони, не дивлячись на різницю у віці, мало чим відрізняються один від одного. Руки, порізані працею, із в'їденою землею, яку відмити неможливо. Розговорилися:

— Як справи? — питаю. Був перший місяць осені. Якраз роздавали паї тим, хто здав землю в оренду.

— Та нічого — відповів старший, молодший мовчав.

— На паї щось дали? — цікавлюся.

— А, — махнув рукою дідусь, — полова.

— Як полова? — не зрозумів я.

— Два центнери вівса, два — ячменю непровіяного і центнер пшениці, — старенький зітхнув. — Не пай, а лихо.

— То, може, мало землі?

— Начебто й ні — на двох зі старою 11 гектарів.

— То що ж ви не спитаєте в голови, чому так мало?

— А що питати?

— Як що, земля ж ваша, потрібно добиватися, це ж так усім, напевне, селянам дали.

— Все село мовчить, і ми мовчимо. Прийдиволя добивався, — і що з того вийшло? Сидить і дихає в кулак. У голови все схоплено, — втрутився молодший. — Виступатимеш, то ні трактора виорати город не дадуть, ні конячини щось привезти.

— Це ж все ваше, — не здавався я, — як можна сидіти й мовчати за своє кровне, зароблене такою важкою працею? А яке ваше прізвище?

— Хорунженки, а що?! — підозріло глянув на мене молодший.

— А те, що погані хорунженки, якщо не знаєте, кого вибирати і як відстоювати власне, хоч, видно, і козацького роду.

В'їхали у село. Похмурі тваринні ферми мовчазливо дивилися вибитими вікнами і дверима на розбиту бруківку, а я думав — як же так? Є суд, є районне керівництво,

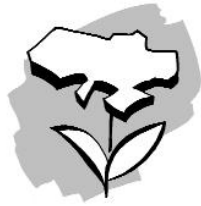
врешті-решт, є районний прокурор, який колись повинен побачити розбазарені й розібрані комбайни, сівалки і трактори, і цих людей, таких дрібних у своєму сум'ятті. І кого ми повинні обирати зверху донизу, щоб у житті було не словом, а ділом.

*По цих золочених полях,
Де соняхи цвітуть однині,
Долала свій нелегкий шлях
Віками вся моя родина.
Дорога встелена в хрестах,
Народжувались, помирали,
Просили долі у Христа,
Але не мали, все ж не мали.
О шлях, мій шлях, у буревій
Зірвать в душі не міг кайдани,
У маєві людських завій
Виводив інших на майдани
І як Софійська цвіла
Свічками дужо й непорочно,
Шукали затишку й тепла
Ви десь в кутку, —
Не на всеношню
Ішли до Бога, щоб просить
Вам дати гідність і відвагу.
Дороги Ваші лише мить
Від Києва, Карпат, рейхстагу?
Маленька грудочка землі,
А серце бурями рокоче
А ми на ній, такі малі,
Ніяк не вийдемо із ночі
Своїх надій, своїх думок,
Мовчать ген зоряні причали,
Бо важко так зробити крок,
Такий, щоб внуки шанували.*

• Микола СКРИПЕЦЬ

Як зерно сіється для майбутнього хліба на столі, так і сучасне сьогодні з помилками минулого, бо хліб і доля зароджуються з сучасного, щоб вродилося в майбутньому.

XXI століття, тільки розпочавшись, уже стало століттям радикальних, але не революційних за формою змін. Воно демонструє безпрецедентну тенденцію до мирного (після кривавого тла XX віку) вирішення навіть тих проблем, які не вдавалося вирішити у Європі та світі упродовж довгих століть. Можна твердити, що з історіософського погляду XXI століття розпочалося у 1991 році, коли всупереч досвіду боротьби народів за власну незалежність одна з найбільших країн Європи — Україна шляхом не збройної боротьби, а виявленням всенародної громадянської позиції завершила тривалий період бездержавного колоніалізованого існування народу з кількатисячолітньою історією. Здатність вирішувати найгостріші проблеми навіть не політичного, а саме історіософського характеру за допомогою ненасильницького виявлення позиції громадянського суспільства слід назвати проявом довгоочікуваного світом феномену справді нового мислення, який подав провідним державам народ, що тривалий час не визначав ні векторів руху думки у світовій філософській та політичній ситуаціях, ані був залученим до вирішення проблем регіонального політичного характеру.

Феномен появи України як незалежної держави засвідчив, що громадянське суспільство, навіть у колоніалізованому тоталітарними ідеологіями стані, здатне не лише не зникнути, але й швидко реагувати на виклики часу, здатне навіть у постгеноцидному й етноцидному становищі до саморегуляції як особливий філософський суб'єкт, отож — здатне породжувати нові перспективні ідейні системи, які були не затребуваними в колоніальному й тоталітарному станях, але є перспективними у столітті, яке прагне після засвоєння тяжких уроків соціальних утопій розквітатися з недавнім минулим.

Українська думка ніколи не подавала світові прикладів розвитку ідей, які знаходилися б по той бік філософії, що заснована на принципах християнської моралі, та тим чи іншим способом утверджували б панування маммони над Духом, раціонального начала над вірою в Бога, жорстокості під знаменом високіх ідеалів над любов'ю до ближнього. Усі ці ідеї зароджувалися десь поза українською громадою, а потому, насильницьким шляхом, утверджувалися в Україні.

У добу постпросвітництва це породило міф ледве не про нездатність української думки до генерування перспективних ідеологічних систем, про здатність лише до їхнього засвоєння. Насправді ж, українська ідея просто свідомо знаходилася осторонь насильницьких світоглядних систем, шукала не матеріальних минутих цінностей, а Горнього Граду або утверджувала філософію серця. Несуголосність такому ідейному минулому, яке мали в XIX—XX ст. Європа й світ загалом, уже сама по собі породжує затребуваність українського філософського інваріанта не лише для нашої країни, але й для світу в цілому, який усвідомив безперспективність запропонованих йому матеріалістичних утопій.

Говорячи про українську філософію і несподівано для багатьох новопостале й триваюче нині суспільство з громадянською позицією, ми повинні пам'ятати, що в його основі завжди перебувала громада як особлива форма духовно-інтелектуального єднання людей. Громада була здатна мобілізуватися і захищати свою віру від інкультурних зазіхань в добу Бароко, право на соборну Україну під час виз-

вольних змагань у добу УНР, право на незалежність у 1991 році й право обирати собі керманича завжди — від козацько-гетьманської доби до сьогодення. Власне, такий досвід громадського правління був зумовлений духом трипільської трансценденції, трансформованим у добу Бароко в сучасний стан, і за яким Дух диктує всі матеріальні потреби. Саме це дозволило українській громаді зберегтися у тривалих випробуваннях бездержавності. Сам досвід такого збереження вже феноменальний. Саме цим і пояснюється те, що впродовж багатьох століть українці ніколи не розв'язували жодного експансіоністського збройного конфлікту, демонструючи цим справжню відданість християнській моралі як наріжній основі громадської й громадянської ідеологічних систем. "Тихе Бароко" поширювало свої впливи не зброєю, а книгою, молитвою, думкою, даротворенням. Про цей унікальний досвід слід пам'ятати, вибудовуючи нову українську перспективу в посттоталітарному XXI столітті.

Якою ж має бути українська нова експектива, що, увібравши в себе досвід духовної історії нації минулого, все ж неодмінно повинна відмовитися від штучно нав'язуваних українській громаді чужих стереотипів мислення й буття? Насамперед, від ідеологеми про не-

тоталітарному цивілізаційному контексті саме такому варіантові майбутньої світової ідейної системи. Україна в такому контексті постає як особливий концентрат альтернативної масофікації духовного досвіду, коли сила влади є моральною не тому, що це — сила, а тому, що ця влада базується на аксіомах християнського світовідчужання, є порядною й моральною не декларативно, а від джерел громадського світогляду (а влада в українському варіанті ще з доби Бароко — це лише наділена особливими повноваженнями частина громади християн).

Іншою цивілізаційною основою майбутньої України здатна стати ідея нової свободи, яка відтепер базуватиметься не на утопічно-ілюзорному матеріальному звільненні плоті від Духу (як це пропагувалося останніх трьох століть у Європі), а навпаки, — на звільненні плоті від гріха за допомогою вірності Духу. Про те, що такий тип світоосмислення не продукт уяви, а має реальне підґрунтя в українській громаді, свідчить і феномен відродження Української Церкви після довгих десятиліть масованої атеїзації суспільства. Україна як одиниця інтелектуального простору здатна показати, що такі ідеї нової християнської свободи можуть, екстраполювавшись у науку, політику, бізнес, мис-

часів І. Мазепи та П. Могили матеріальне сприймалось у нас як засіб формування духовного, а отже, українці можуть показати приклад того, як, не абсолютизуючи крайнощі, можна поєднати, здавалося б, непоєднувані начала.

Майбутня Україна бачиться також як продовжувач духовно-захисної експансії (краще — поширення) засад християнської моральності на світ. Й справді, кому як не українському народові, якого розпинали на хресті Голодомору й репресій, воєн і який майже (особливо це стосується 1933-го року) не чинив опору своїм катам, називатися "народом-богоносцем", у термінології Ф. Достоевського? Тому саме Україна здатна сучасними засобами інформації поширити й сформувати ідеали морального, вільного від минулого й вузько-матеріального майбутнього. Розвиток матеріального, технічного прогресу повинен підпорядковуватися моральній меті, адже це також один зі способів порятунку нації та світу від тотального знеособлення, що може покликати за собою нові тоталітарні неморальні напрями думки.

Філософія майбутньої України — це філософія, в якій, також дещо парадоксально, можуть поєднатися консервативно-християнське збереження громадських мораль-

ральної держави. Державотворення України може також розвиватися як форма ствердження захищеної не лише традиційними засобами захисту держави, але й Держави Духу, яка в посттоталітарному світі має не лише декларативний, але й політично-соціальний сенс. Українська державність бачиться як наслідок органічного єднання консервативної, ліберальної та християнсько-соціальної ідеологій, які можуть варіюватися, не втрачаючи своєї християнської й української спрямованості.

Геополітична розташованість України здатна продиктувати в майбутньому також декілька перспективних векторів розвитку єднального характеру, за умов врахування яких Україна може відігравати значну роль у формуванні нового світу. Трансдискурсивні контакти культур можуть призвести не до національного знеособлення, а навпаки, — до кращого розуміння взаємодоповнюваності східних та західних культур. Такий досвід України вперше явила світові задовго до утвердження в Європі універсалістських ідей, у формі Греко-католицької церкви. Цей чинник загальнохристиянського єднання може екстраполюватися в нову філософію, згідно з якою світ не матиме поділу на "центри" й "провінції", а формуватиме спільну філософію нової взаємодії різних етноментальних і духовно-інтелектуальних одиниць у світовому обширові.

Універсальність України ще від доби Трипілля полягає в тому, що вона, внаслідок хліборобської природи своєї культури, здатна акумулювати в собі й синтетично перетворювати різні, навіть, на перший погляд, діаметрально протилежні спрямування думки й соціуму. Така універсальність була не затребуваною в часи поляризованого світу, але тепер Україна може явити новий універсалістський вид розвитку суспільства. Цей вид може стати альтернативним варіантом розвитку глобалізованого світу, який застереже глобалістські тенденції від продовження матеріалістичного абсолютизованого типу соціальної еволюції. Універсалізм, який враховує духовні потреби індивідуальності, громади й на їхній основі формує державну ідеологію, неспівмірний із процесами знецінення цих категорій, їхнього розчинення в абсолютизованому матеріально-технічному прогресі.

Такий універсалізм ще й тому має шанс на реалізацію, що українська громада завжди уникала раціоналістично орієнтованого ототожнення минулої потреби із довготривалою або вічною перспективою. У цьому, певно, слід шукати й причину неконфліктності українського характеру, де минулі емоції не можуть затумити перспективи тривання вічного. Притаманна українцям філософія згоди, компромісу — також є породженням універсалістського світобачення. Універсалізм передбачає і звільнення від силового способу вирішення конфліктів, що буде особливо актуальним у майбутньому.

Ці концептуальні одиниці, звісно ж, не вичерпують усіх варіантів перспективи духовно-філософського, а отже, й соціально-політичного майбутнього України в світі, але вони окреслюють принаймні основні спрямування тих нових векторів розвитку, які Україна здатна реалізувати у вільних обставинах, і які вона здатна запропонувати світові посттоталітарного періоду.

● **Павло ЯМЧУК**, кандидат філологічних наук, Одеський національний університет

ФЕНОМЕН УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

самостійність духовно-національного розвитку, що налічує вже багато століть, опір, який (і це тепер головне завдання вчених) слід актуалізувати в концептуальних працях. Українська національно-зорієнтована ідея для майбутнього повинна органічно продовжувати як основні духовні засади минулого (впливовість громади та її пріоритетність у формуванні векторів руху держави, християнську основу державності, що єднається з трипільсько-хліборобськими цивілізаційними соціально-побутовими установками на формування або відродження особливого, як його називав П. Куліш, "хутірського" типу філософії господарювання, що передбачає виразну індивідуалізованість людини та збереження її родоводу як особливої значущої одиниці громади й суспільства загалом), так і формувати цілий комплекс нових ідейних чинників, які здатні запобігти руйнівним небезпекам для України й світу. Україна має стати (а точніше — відтворити в нових умовах минулий статус) особливою духовно-національною одиницею світової цивілізації, яка буде непідвладною поширенню ідей тотального знеособлення, масофікації людського індивідууму (а отже, — позбавлення його дарованої Богом унікальності), знецінення християнських засад суспільної свідомості. Цивілізаційний контекст України, яка століттями перебувала на межі потужних дискурсів у часовому й просторовому розумінні й добре знає як боротися за власні мову, церкву, культуру, за право бути собою без допомоги агресивно-експансіоністської ідеології, а лише Духом і словом, наближає нашу українську цивілізаційну одиницю не лише до ранньохристиянської гнаної Церкви, але й дає перспективу в пост-

тецтво й навіть масову культуру, кардинально змінити вектори їхнього руху, усунути стереотипи тоталітарного й масофікованого типу з громадської свідомості.

Моральні християнські засади українських перспектив майбутнього повинні позначитися й на сфері матеріального існування особи та громади. Відомі навіть недоброчинцям українців такі національні риси, як працелюбність, прагнення до достатку завжди поєднувалися в національній свідомості з опікуванням убогими. Це відбувалося тому, що громада сприймалась як єдина сім'я, де достаток є категорією, передусім, моральною, способом турботи про ближніх. Українська свідомість ніколи не прагнула достатку як самоцілі, а отже, нова Україна може явити світові тип особливого єднання християнських засад із турботою про добробут знедолених. Для світового православ'я такий духовно-раціональний тип суспільної моралі буде ще одним свідченням того, як ідеї матеріального зростання не суперечать, а доповнюють основні канони апостольської церкви. Від

них основ із ліберальною політично-суспільною й державною практикою. Такий парадокс є позірним, адже консервативна орієнтація на збереження духу й практики християнської моралі зовсім не суперечить ліберальному ставленню до моральних способів реалізації індивідуальностей, які виступають як неповторні одиниці громадського простору. Лібералізм може становити основу прагматичних ідей розвитку буттєвих підвалів суспільства, але в українському варіанті без християнського консерватизму його засаднича реалізація видається дещо ускладненою. Зрештою, і лібералізм, і консерватизм не заперечують індивідуальності та її прав як основи подальшого руху вгору.

У державотворчій перспективі Україна може дати взірць громадської держави, в якій, як колись у Запорізькій Січі, всі сили підпорядковуватимуться захисту права на духовну й матеріально окреслену самостійність, а громада, в повному єднанні з ліберальними засадами сьогодишньої демократії, окреслюватиме шляхи розвитку мо-

Борислав Степанюк — поет, який тривог і страждань занурюється у бентежний світ Борислава Степанюка. Із року в рік, із минулого віку в новий двадцять перший, від людини до людини перетікає у народну свідомість його рика, яку немислимо перервати. Вона і в Степанюкових епічних творах, неповторних за змістом і красою сонетах, і в чудовій ліриці поета — фронтовій, повоєнній, сучасній, у його лірико-драматичних творах громадянського звучання. Борислав Степанюк — один із небагатьох поетів фронтової хвилі, який і досі своєю творчістю вабить шанувальників красномисленства. Він належить до того славного покоління щирих у своїх почуттях і переконаних письменників, які на краю життя і смерті створили унікальну сторінку сучасної української літератури. Хоч і не було тоді часу в наших батьків “гратися у вірші”, проте й неவிбаглива, за сьогоднішніми мірками, одержина фронтового вірша відповідала високому смислу боротьби. Адже там, на фронтах Великої Вітчизняної, відбувалася битва почуттів заради майбутнього життя на землі. Їхня поезія мала безпосередній зв’язок із серцями воїнів, являючи собою не лише міць і глибину народного духу, а, передусім, як сказав побратим Борислава Степанюка Данило Бакуменко, кардіограму мужності нашого народу в найширшому спектрі почуттів. Наші батьки своїм словом доводили, що українська поезія ніколи не була войовничою. Проте героїчною вона була завжди. Аби перемогти зло, вона зміцнювала найкращі людські почуття і налаштовувала людей на боротьбу. Та поезія була і залишається для нас назавжди поезією совісті й правди, якою б гіркою не була “окопна” правда. Як стверджує своєю творчістю Борислав Степанюк, то була поезія народу-переможця: “Ні, не забути довіку того бою, / Лавину ту вогненно-снігову: / Підкошений, скривавлений — устояв, / І навіть

Філософія життя, яку він пропонує, є рідним, поневоленням краєм була високом почуттям боротьби, яке вінчало велику клятву. “Йду на вогонь, дух затаївши, / Немовби знову я в бою!... / У полум’ї, що стало вічним, / Себе самого пізнаю”. Після таких рядків про Борислава Степанюка хочеться вести мову не лише як про поета карбованого слова, а й як поета особливого характеру, жесту і темпераменту. В його поезії відчувається подих часу, потужність сучасних ритмів, оголений нерв думки, притаманий динамічним двадцятим та двадцять першому вікам на злам тисячоліть: “Воістину час обертається круто, / Що й сонце ледь-ледь устигає за ним. / Відроджується, що було призбуте, / Вірніше, притлумлене часом самим”.

У його поезії — присутній сенс вічної моралі, який полягає не лише в захоплен-

Славетний Володимир Миколайович підійшов до Степанюка, обняв за плечі і владним голосом сказав: “Оце і є справжня поезія!”

ні поетичною красою життя взагалі, а й у невпинній самовідданій боротьбі за цю красу в повсякденному житті, у буденній роботі над цією красою. Звертає на себе увагу і хід поетичної фразимитця, яка логічно прямує за певним життєвим алгоритмом: від серця — до розмови, від розмови — до пера, а від пера — вже до конкретної справи. А звідси, як наслідок, — і особливий жест у слові, й особлива інтонація, максимально лірична і ніжна. Борислав Степанюк —

ми, наприклад, як поеми “Уляна і Демон”, “Бранне поле”, “Рось по каменю біжить”, “Батьківське вогнище”.

Вогненні дороги юнака з Чернігівщини пролягли божовими шляхами Ленінградського та Волховського фронтів. У боях за станцію Погостя він був тяжко поранений. У передмові до поетичного циклу “Діалог з Олександром Прокоф’євим”, згадуючи буремну юність, Борислав Степанюк дав таке лаконічне визначення фронтовій поезії: “Пройти слідами боїв, згадати фронтове побратимство, обпалену молодість — це теж, гадаю, поезія. Поезія, яка не полишає в спокої і

побратимом-вітром / До віконця (як колись, колись), / Я б постукав і чоло б я витер, / А рукав обпалений повис. / Яблунова гілочка підряд / Три рази постукала дрібненько. / Серце б’ється дужче у стократ, / У вікні майнуло... / Здрастуй, ненько!”. А це ж був один із перших віршів молодого поета, з яким він дебютував у журналі “Дніпро” 1945 року! До речі, за півроку до тієї події у творчому житті Борислава Степанюка відбулася ще одна знакова подія. У жовтні 1944 року Володимир Миколайович Сосюра виступав на Володимирській гірці у гуртожитку студентів-філологів Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Наприкінці свого виступу він звернувся до аудиторії юних літераторів і запросив найсміливіших почитати свої твори. Хлопців у тієї, в основному жіночій ау-

ський письменник”. У творчій долі багатьох поетів залишив добру пам’ять Борислав Павлович. Колеги по перу шанобливо називали його редактором від Бога. Данило Бакуменко розповідав, як його перший рукопис у 1953 році з Далекого Сходу потрапив до Борислава Степанюка і, як той, уважно поставившись до молодого автора, допоміг йому видати першу поетичну книжку “На щастя землі”. Згодом Степанюк редагував і видавав другу далекосхідну збірку поезій Бакуменка “Коріння життя”. Тоді, під час спільної роботи, вони і дружилися на довгі роки. Ця творча дружба тривала до са-

Лірика Степанюка — це не лише осіннього павутиння і сумного світлого неба над рідною землею. Лірика Степанюка така ж глибока і різноманітна за формою виконання, така ж ґрунтовна і совісна, як і все, що представлено у новій збірці поета. І важко навіть сказати сьогодні, в якому поетичному жанрі Степанюк краший: у ліриці чи в епіці. Полеміка щодо цього, мовляв, Степанюк — поет більш епічного плану, як на мене, недоречна. Щоб досягти такого епічного рівня, треба бути, передусім, чутливим до нашого життя, проникливим і мудрим ліриком. Підсвідомо відчувається у творах сорокарічної давнини і творах сьогоднішніх один голос, у залежності від теми і подій, голос землі, голос трав, ко-

КАВАЛЕР ПОЕТИЧНОЇ СЛАВИ

автор понад тридцять ліричних та епічних книг, письменник з унікальним поетичним іконостасом, якого, мабуть, немає в жодного із сучасних українських поетів. Борислав Павлович, якщо можна так сказати, повний кавалер орденів поетичної слави. Він лауреат найпрестижніших літературних премій імені П.Тичини, В.Сосюри, М.Рильського, якими пошановано багатогранну поетичну творчість митця.

Ще з часів Великої Вітчизняної війни і до часів відбудови української держави славнозвісне покоління наших батьків-переможців заклало підвалини любові, високої духовності та віри в Україну. З особливим щемом говорить Борислав Степанюк про незаслужене забуття покоління фронтовиків, людей, які за всіх обставин знаходять сьогодні силу і мужність, щоб тверезо і критично проаналізувати безпрецедентний шлях держави.

Знаючи, що, безумовно, найбільш відчутною у нього є тема людини на війні. Воєнні твори поета вражають силою людського духу, своєю глибиною, природною мудрістю простого українського хлопця — безпосереднього учасника тих кривавих подій, що залишили невинні сліди і в душі, і на тілі звичайного воїна. Як пише Степанюк: “Одкуль, осколків на солдатським тілі / Навічних шрамів запеклась печать”...

У книзі вибраного воєнних творів займають особливе місце. Концептуально вони об’єднані у цікаві поетичні цикли. Передусім, це — могутній за обсягом і змістом розділ “Райдуга над обеліском”, який розповідає про солдатські шляхи Борислава Степанюка та його побратимів. А також розділ “З епічного поля” — представлений у книзі широкоформатними ліро-епічними поемами. Таки-

На передньому плані: Борислав Степанюк та Данило Бакуменко, Київ, 1965 рік

це свідчить і копітка перекладацької діяльності, і творче єднання поета із культурним надбанням братніх народів, зокрема киргизького. Сталося так, що після тяжкого поранення на фронті Борислав Павлович опинився в Киргизії, де, будучи студентом педагогічного інституту, вивчив мову і зосередився на вивченні культури киргизького народу. Там, у Киргизії, поет відчув повернення до активного життя, потяг до життєдайного поетичного слова. Підсумком багатолітньої подвижницької перекладацької діяльності Борислава Степанюка стала величезна праця поета-перекладача “Струни комуза” — антологія киргизької поезії, яку 2003 року було відзначено всеукраїнською літературною премією імені Максима Рильського.

Степанюк володіє умінням огортати емоційним серпанком інтимністю будь-яку тему. Взагалі, читаючи вірші Борислава Степанюка, відчуваєш, як вони дихають земною бентежністю і продовжують своє життя у читачській підсвідомості. “Я підходжу з

диторії, було лише троє. Та й ті після важких поранень. Дівчата в гуртожитку неодноразово чули ліричні твори Степанюка. Тож вони і запропонували послухати філолога-третьоккурсника Борислава Степанюка. Коли юнак прочитав вірш “Здрастуй, ненько!”, славетний Володимир Миколайович підійшов до Степанюка, обняв за плечі і владним голосом сказав: “Оце і є справжня поезія!”

Змужніла поетична думка Борислава Степанюка вражає високою культурою мислення і довершеністю поетичних образів. Борислав Павлович страшенно не любить халтури. Пам’ятаю, з якою шаною розповідав мій батько про майже сорокарічну роботу Степанюка на редакторській ниві, про його принципіву творчу позицію під час роботи у видавництві “Радян-

буль, серед сучасних поетів, рівних його майстерності, не так уже і багато. Віртуозному поетові вдалося досягти високих результатів у багатьох складних поетичних формах, таких, скажімо, як сонет, балада, легенда, поема. Найвищої оцінки й широкого визнання заслужили вінки сонетів: “Вінок моїй Лаурі”, “Синьоокий мій липень” та “Любов як хліб насущний”. Кожен вінок — це своєрідна сповідь автора, його освічення в любові рідній землі, рідним людям. Недарма прекрасний вінок сонетів “Синьоокий мій липень” у 2001 році було відзначено Всеукраїнською літературною премією імені Володимира Сосюри. Така висока оцінка поетичної майстерності Степанюка стала даниною пам’яті незабутнього вчителів, яким був для митця Володимир Сосюра.

книга без усілякої риторичної зайвини і надмірної символізації являє собою конкретний образ українського безсмертя. І саме на цій болючій грані постійно перебуває разом зі своїм багато страждальним народом душа поета. А ще відчувається глибока повага до рідного материнського слова, повага до єдиного слова, що своїм смислом іде від народних джерел. У слові Степанюка присутня глибока мудрість, яку шанує читач, насамперед, за те, що вона надає живих інтонацій віршованій мові, доповнює поетичні образи темпераментом і характером оповідача. Головним художником у поезії Степанюка є виражена талантом і досвідом письменника мова. До слова поета хочеться доторкнутись. І тоді його слова, наче не слова, бо вони принесли в собі предмет, запах, звук, колір, подих вітру, віддали все це серцю, пам’яті, а самі, ніби непомітно розчинившись, пішли у тишу, яку вони

Особистість поета стає особистістю, а особистість — історичним. Звідси і твориться атмосфера особливої епічної соборності в поемах Степанюка. І треба бути художником щирою співчуття до людського болю, щоб так глибоко відтворити страшні події минулої війни, трагедію українського народу, трагедію солдата-переможця, як це зробив автор. Борислав Степанюк не замовчує про особисту драму солдатів Другої світової, про незагоєну рану нашого суспільства. Він підкреслює велич народного подвигу в ім’я рідної України, подвигу солдата-волюнтера, людини непохитної моралі й кременного характеру. Поет закликає свого читача не просто згадувати наше минуле, а жити і пам’ятати історію українського народу. І за це йому, поету-трибуну, поету-патріоту, наша велика вдячність.

• Олександр БАКУМЕНКО

Борислав Степанюк — автор понад тридцяти ліричних та епічних книг, письменник з унікальним поетичним іконостасом, якого, мабуть, немає в жодного із сучасних українських поетів.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

Сьогодні в більшості регіонів України дитяча книга перебуває в досить скрутному становищі. Книжок для дітей випускається дуже мало, та й ті до дитячих бібліотек не завжди доходять. Багато бібліотек для дітей узагалі закриваються, а їхні приміщення продаються під “важливіші справи”.

Та не скрізь так безвідповідально ставляться до дітей. Нещодавно побувала в Севастополі і ще раз пересвідчилася, що є люди, які серйозно займаються вихованням молодого покоління, дбають про те, аби діти мали й читали гарну сучасну книжку. Всі 19 бібліотек для дітей міста як працювали, так і працюють, причому настільки цікаво, що самому хочеться стати на мить дитиною, щоб взяти участь в оригінальних вікторинах, конкурсах, літературних читаннях і навіть театралізованих прем'єрах.

Цікаво й неповторно святкували в Севастополі Всесвітній День книги. 2005 рік за рішенням ЮНЕСКО оголошено роком Ганса Христіана Андерсена. 2 квітня королю казок виповнилося 200 років.

Свято відбувалося у кілька етапів. У переддень Всесвітнього Дня книги в художньому музеї імені М. Крошицького було відкрито виставку книжкових ілюстрацій і дитячих книжок Євгена Білоусова, українського письменника з м. Феодосія. В експозиції були представлені 52 ілюстрації художників: Євгена Попова (Київ), Тетяни Лисюк (Київ), Олени Рязанцевої (Київ), Лади Стукан (Сімферополь), Оксани Хейлик (Київська область). Найбільша кількість ілюстрацій до книг письменника належить Тетяні Лисюк. Художниця розповіла, що в творах Є. Білоусова їй дуже імпонують улюблені персонажі — хоробрі герої минулого й відважні запорізькі козаки.

Окремий розділ експозиції знайомить відвідувачів із 26-ма книгами Євгена Білоусова, виданими видавництвами України в останні роки.

Цієї весни на базі дитячої бібліотеки № 16 відкрився “Музей дитячих книг Євгена Білоусова”. Загальна площа музейного комплексу — 190 кв. м. На ній містяться експозиція “Кабінет письменника”, постійно діюча виставка “Історія України в книжках Євгена Білоусова”, виставки дитячих ілюстрацій до книжок письменника, театр історичної мініатюри та ляльковий театр казок.

Начальник міського управління культури А. Рудометов наголосив, що цей культурний комплекс стане центром духовного розвитку дітей. Міська влада виявила надзвичайну турботу про дітей, доклала максимум зусиль до того, щоб вони мали можливість і місце для читання книжок, проведення заходів і свят, аби могли подивитися казку чи виставу в затишній залі, зустрітися й поспілкуватися з письменниками.

Перше слово вітання на відкритті музею

СВЯТО ДИТЯЧОЇ КНИГИ В СЕВАСТОПОЛІ

було надано юним читачам і вожатим Міжнародного дитячого центру “Артек”, адже Євген Білоусов у минулому — вожатий “Артека” (там він написав свою першу книжку), пілот спортивної авіації. Нині автор 35 дитячих книжок, лауреат Державної премії Криму. Твори Є. Білоусова 14 разів ставали переможцями й лауреатами Всеукраїнських і Міжнародних книжкових виставок та конкурсів. Він — єдиний український письменник, відзначений за роки Незалежності вищою світовою нагородою в галузі дитячої літератури — міжнародним Дипломом ІВВУ(ЮНЕСКО) імені Г.-Х. Андерсена.

Основна тема творчості Євгена Білоусова — історія України. А виховання патріотизму й поваги, любові до Батьківщини через книгу — одне з головних завдань музею, що відкрився в Севастополі. Цей музей — нова форма роботи з дитячою книжкою. В основі концепції — система педагогічних новацій щодо виховання дітей через книги про минуле України. У музеї можна посидіти за робочим столом письменника, потримати в руках книги з автографами, познайомитися з оригінал-макетами книг, із процесом народження книги.

На музейних стендах представлені рукописи, книги, ілюстрації, перша друкарська машинка письменника та інші цікаві речі, які спонукають дітей до творчості. Зала оформлена дуже затишно.

Продовжує експозицію постійно діюча виставка “Історія України в книжках Євгена Білоусова”, яка налічує 200 експонатів. Відкриває виставку блок, присвячений доісторичному минулому нашої землі. Це ілюстрації до книг “Аттила — цар гуннів”, “Сказання про Метридата Євпатора”, “Динозавр на ім'я Дін”. Центральний розділ займають книги, створені письменником у Севастополі: “Як Кирило та Мефодій абетку писали”, “Як князь Володимир у Корсуні хрестився” та інші.

Севастополь — місто морське, тому в музеї створено затишний куточок “Морські історії”. Тут — ілюстрації з книжок письменника на морську тематику. Відвідувачі музею можуть посидіти поруч великого акваріуму. Для тих, хто вміє малювати, — папір, олівці й фломастери. Кожен може в музейній тиші спробувати свої сили в жанрі книжкової ілюстрації.

Театр історичної мініатюри теж не залишиться без творчих вистав: заплановано дві прем'єри за книжками Євгена Білоусова. У читальній залі можна почитати книжки письменника.

На свято у Севастополь приїхало чимало

гостей, серед них — керівники міської та районної держадміністрацій, співробітники Центральної бібліотечної системи для дітей на чолі з директором Світланною Капрановою. Із Сімферополя прибули директор “Кримкниги” Жанна Щурова, заступник голови Кримського комітету з інформації Гульнар Муртазаєва зі своїм сином Еміром, читачем і шанувальником творчості Євгена Білоусова, письменниця Валерія Норченко. Із Києва приїхали друзі по перу — лауреат премії ім. Павла Тичини Дмитро Головка, письменниці — Тетяна Петровська та Ольга Довгоп'ят, головний редактор дитячої газети “Я сама” Тетяна Кондратенко, заступник головного редактора газети “Друг читача” Микола Скиба, головний редактор журналу “КК+” Юлія Поцілуйко, журналістка Національної радіокомпанії України Марія Татаренко. Були також письменники та співробітники бібліотек Дніпропетровська, Ялти, Севастополя, Сімферополя.

Незвичайним гостем цього свята став директор Донецького центру повітроплавання Микола Хренов, з яким Євгена Білоусова поєднали тренування та змагання у спортивній авіації. Микола Хренов подарував музею ще один незвичайний експонат — літній шлем та окуляри, в яких Євген Васильович колись здійснював польоти.

Письменник Дмитро Головка, виступаючи на відкритті музею, відзначив: “У минулому письменників України шанували тільки після смерті. Справа, започаткована Севастопольським управлінням культури і бібліотечної системи для дітей, потребує підтримки та винагороди. Вірю, що в цьому музеї буде завжди людно ще й через те, що він зроблений талановито, з любов'ю до дітей. А грамотно побудовані експозиції до душі не тільки дітям, а й дорослим”.

Тож не дивно, що в день свого народження музей зібрав так багато гостей, а головне — дітей, які прийшли сюди не просто подивитися на книжки, а дізнатися багато цікавого про минуле нашої України, зустрітися з письменниками, з гостями, які так цікаво розповідали про книжки Євгена Білоусова”.

Тут же, в новоствореному музеї відбувся “круглий стіл” дитячих письменників України на тему: “Дитячі письменники — дітям України”, на якому було обговорено проблеми української сучасної дитячої книги й наголошено, що Росія будь-якою ціною намагається передавати в дитячі бібліотеки російську книжку, чим не можемо похвалитися ми, українці. Світлана Капранова, директор Центральної бібліотечної системи, відзначила, що в бібліотеках Севастополя мізерна кількість українських книжок, хоча діти намагаються якнайглибше оволодіти рідною мовою і непогано читають, розмовляють українською. Вона закликала всіх присутніх допомогти в придбанні українських книжок для дітей Севастополя. Свої думки з приводу видання дитячої книги в Україні висловили письменниці Тамара Дяченко, Тетяна Вороніна, Тетяна Петровська, Ольга Довгоп'ят, Дмитро Головка та Оксана Резник, викладач Кримського університету, яка до свята видала книгу про життєвий і творчий шлях Євгена Білоусова.

● **Ольга ДОВГОП'ЯТ,**
член НСПУ

ЧОМУ НАМ ПІСНІ...

Тяжкі роки середини ХХ ст. навіки стали болючою раною для України. Залита кров'ю українська земля після Другої світової війни тільки почала загоювати рани, та за першим ударом не забарився другий: у той час як на сході лютував голодомор, на заході палахкотіло справжнє повстанське полум'я. Роки грозового сталінського терору мало відрізнялись від воєнних. Людей вагонами вивозили на Сибір, Урал, Соловки. Україна втрачала дочок і синів і, як одинока шевченківська вдова, шукала притулку в пустках схолих сільських хат. А десь на колимських морозах тужили її діти і тільки іскри національно-патріотичного вогню зігрівали душу. Лише після смерті тирана в Україну змогла повернутись частина вигнанців. Саме їхня доля описана в першому розділі книги Марії Мазепа “Мамі наснилося жито”. Мета авторки — відтворити давно забуті події, без яких історія України була б неповною. Журналістку спонукали взятись за перо сумні свідчення реальних людей — її односельців, мешканців Вижицького району Чернівецької області. На жаль, її родина також зазнала лиха від совітів: загинули її дядьки Павло та Василь Турчаки. Небагатох минула тяжка доля. Людей заарештовували “за любов до Батьківщини, за вишиту сорочку, за рідну мову, за те, що під час обшуку знайшли “Чорну раду” чи будь-яку іншу українську книжку. За словами Марії Мазепа, у СРСР Україна не сприймалась як самостійна адміністративно-територіальна одиниця. Московська влада не задовольнилась політичним пануванням, вона мала мету — витравити національну пам'ять, традиції, звичаї, мову.

Нариси не просто переповідають події тих років, вони передають сам дух епохи. Цьому сприяють вдало дібрані фотоматеріали тієї доби. У другому розділі йдеться про

людей, які проводили велику роз'яснювальну роботу серед населення після проголошення Незалежності України; “особистим прикладом показували, як потрібно працювати на поширення національної ідеї, виховувати молоде покоління в дусі поваги до історичного минулого України, любові до неї”. Книжка написана просто й невідгадливо, вона невимусовно переносить читача в українське село. Читаючи рядки нарисів Марії Мазепа, уявляємо сільську хатину, а біля неї дідуся чи бабусю на лаві, які неквапно розповідають про своє життя, про тисячі таких, як вони, до яких доля була жорстокою. І стає так сумно і страшно, що хочеться плакати. Знайдімо ж вільну годину в наш метушливий час і перегорнімо жовто-блакитну обкладинку книги Марії Мазепа. Вшануємо пам'ять тих, на чийх кістках зросла незалежність сучасної України.

● **Олеся ДЗИРА**

ТОЧКА ЗОРУ

Те, що Кирило Філософ був на свій час освіченою людиною та неабияким лінгвістом, не викликає сумнівів, інакше могли б в IX столітті Візантія не доручила б йому “слов’янської писемної” місії 862 року — такої важливої для Православної Християнської Церкви на той момент.

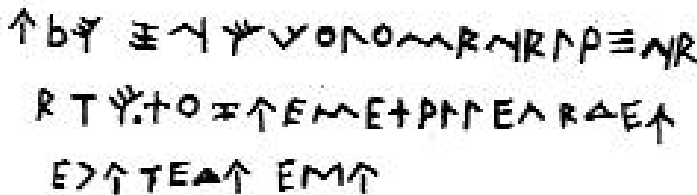
Власне, Візантія постала зі Східної Римської імперії за імператора Іраклія (610—641 рр.), що зробив грецьку мову офіційною на її території. Його попередники ще не мали достатніх важелів, до того ж були різного походження — з Далматії, Іллірика, Іспанії тощо, — і на східних імперських землях панувала мова койне, мова “еллінської цивілізації”, як назвали історики добу, що настала після переможних завоювань Олександра Македонського (III—I ст. до н. е.). Варто нагадати, що Олександр Македонський, хоч і навчався у грека Аристотеля, був родом із Македонії, тобто був “слов’янином” і привів у Малу Азію своїх земляків і одновітців. Націю, отже і мову, визначала релігія. Якщо лінгвісти довели існування “старослов’янської” мови, спільної для сьогоднішніх 12-ти “слов’янських” мов (серед них і македонська), то саме вона була дохристиянською релігійною мовою “слов’ян” і складовою мови койне. Цією ж мовою володів і Св. Кирило, бо народився й жив у місті Солуні, що його грецькі колоністи поставили серед слов’янських поселень (так само як Херсонес і Ольвію), а болгарі намагалися відібрати у греків у VIII ст., бо вважали та вважають солунські землі своїми й донині. Окрім великих знань, Кирило Філософ вільно володів живою старослов’янською мовою, і про це знав цар Михайло, коли доручав йому велику місію.

Для слов’янськомовної духовної верстви існували лише окремі

поодинокі оази, де б вони могли писати, удосконалювати й упорядковувати письмо. Адже й досі немає (або поки що не знайдено) досконалої старослов’янської граматики чи опису цієї писемної мови. Бо єдина старослов’янська спільнота, що трималася за рахунок духовного порядку й верховенства духовної верстви розпалася значно раніше за Римську імперію.

За таких умов роз’єднання слов’янські писарі/писачі вигадували своє письмо, свою абетку,

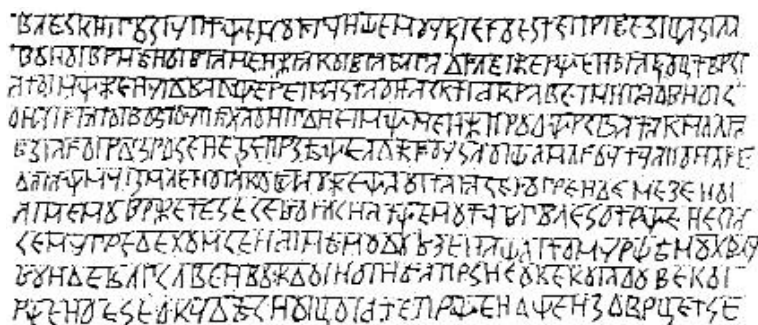
ЯКУ ПИСЕМНІСТЬ СТВОРИВ СВ. КИРИЛО?

Напис, різьблений на камені склепу (під назвою “Поховання жінки”) Морського некрополю м. Міри у скелях

фактично, свій шифр у кожній окремій дохристиянській релігійній громаді. Можливо, таким чином вони подавали якісь обрядові відмінності. Таке враження, що писемність, як і одяг та його аксесуари, слугували розпізнавальним або умовним знаком для одновітців.

Кирило Філософ поставив перед собою, можна сказати, глобальну мету — за допомогою Святого Письма нової християнської релігії знову об’єднати слов’яномовний світ. Працюючи бібліотекарем у Константинопольського патріарха в храмі Св. Со-

Напис, видряпаний, випалений або писаний за технологією писанкарства на дерев’яній дощечці № 16

свої мови в Церкві. У Моравії слов’янська кирилиця з 38 літер — грецьких маюскул і найуживаніших слов’янських графем, — упродовжована Кирилом як універсальна писемна система для всіх слов’яномовних народів, проіснувала менше ста років. А Паннонія взагалі щезла під натиском іншомовних загарбників. Зате Болгарія в рік смерті Кирила (869 р.) офіційно прийняла православне християнство, та болгарські писачі зробили значний внесок у розвиток та вдосконалення старослов’янської мови, а також у поширення й уніфікацію кириличного й глаголичного слов’янського письма.

Окрім того, як мудрець, Кирило Філософ запозвався, аби віра, мудрість і знання взяли гору над фізичною силою, аби знову духовна верства була провідною у людській спільноті, хоча б у межах Ойкумени.

Київське софійне християнство, що постало після 988 р., продовжило й розвинуло ідеї Кирила Філософа. Софія Київська на 200 років стала тим духовим і навчальним центром із бібліотекою та майстернями книгописання, що підняв гідність освіченої, релігійної стародавньої української інтелігенції і примусив поважати її в Європі.

Насамперед, він кинувся до Моравії, Паннонії та Болгарії, що хотіли

ЯК ГОВОРИМО?

А де ж те Слово, що його Тарас Коло людей поставив на сторожі?

Ліна Костенко

Останнім часом українська мова зазнає неабияких змін. Намагаємося її вичистити, вигадуюмо нові, “більш українські”, слова чи звороти. На жаль, такі явища надто часто зумовлені не глибоким науковим аналізом, а стихійним впливом польської, російської та подеколи англійської мов. Ті форми, які схожі на російські, замінюються на тотожні польським, а іноді відбувається калькування з англійської.

Показовим прикладом є новомодне вживання зворотів, де прийменник **в** (у), який вказує на переміщення всередину чи в межі якого-небудь об’єкта, намагаються замінити на **до**: *делегация прибула до Страсбурга* (певно, високі гості так і не потрапили в саме місто, а поцілували замок на брамі, та й подалися геть); *президент повернувся до Києва* (а відвернувся від Одеси?); *взяти книжку до рук* (обережно, не впустіть: надійніше тримати речі безпосередньо в руках); *покласти гроші до кишені* (плакали ваші грошенята...).

Втім, на нашу думку, українська мова не повинна зводитися до придатка польської чи англійської та антагоніста російської. Має вона свою історію, власні традиції і закони — унікальні й неповторні, притаманні лише їй. А ми повинні мати якусь гордість.

Отже, згадаймо, насамперед, усталені в українській мові ідіоматичні вислови цього ряду: потрапити **в** халепу (бід), пустити Дуньку **в** Європу, потрапити **в** полон

НЕ ПОТРАПИТИ Б «ДО ХАЛЕПИ»...

(засідку), ввійти (влипнути) **в** історію, скочити **в** гречку, води **в** рот набрати, впадати **в** око, ввійти **в** раж, впадати **в** сплячку (транс, істеріку), ввійти (втертися) **в** довіру, податися **в** мандри, піти **в** гості, ходити **в** гори, вийти (впадати) **в** море, врізатися **в** пам’ять, заціпити у вуха, заходити (потрапляти) **в** очі, лізти **в** душу, вводити **в** оману, впадати **у** відчай (розпач), втручатися у справи, заглиблюватися **у** роздуми, поринати у спогади.

Наведені вислови настільки органічні й давні, що багато з них набули переносного значення. У деяких випадках прийменник навіть набув статусу префікса, як у виразі *говорити ввічливо* (тобто *говорити в вічі*).

Ось ряд прикладів із української поетичної творчості:

“**В** Україну ідіть, діти! **в** нашу Україну...” (Т. Шевченко. Думи мої). “Відлітають сірим шнурком журавлі у вирій...” (Б. Лепкий). “**А** я у гай ходила...” (П. Тичина). “Юність прошуміла, юність не догнати. **Я** в село приїхав...” (Д. Луценко. Пахнущі матіолі).

А ось витяги з українських народних казок:

“Зайшов у село, повернув у корчму і попросив їсти-пити” (“Про неробу Юрка — маминого синка”). “Отак мандрував козак Мамарига та, мандруючи, й приїхав у чужу землю... Козак Мамарига ягідку вирвав, кинув у рот...” (“Козак Мамарига”). “Він, може, сказав на глум, а люди взяли на ум, донесли цареві у вуха...” (“Чабанець”). “А після весілля вона одразу стриб у колыску й давай гоїдатися!” (“Про ледачу дівчину”).

У цьому довкіллі чужорідними видаються нововиправлені вирази з прийменником **до** на місці **в** (у): *взяти до рук, покласти до рта (кишені), повернутися до Києва, прибути до аеропорту, приїхати до столиці* тощо. Це не наша історія, не наша традиція, не наша мова.

Прийменник **до** означає наближення (або додавання) до чого-небудь або до кого-небудь: *підійти до стола, приїхати в гості до друга, наближитися до міста*. Антонім цього прийменника — **від**: *відійти від стола, їхати від друга, віддалятися від міста, від Києва до Лубен*. Якщо ж ідеться про переміщення всередину (в межі) об’єкта, то вживається прийменник **в** (антонім — **з**): *увійти в кімнату (вийти з кімнати), покласти в шухляду (вийняти з шухляди), приїхати в Україну (поїхати з України)*.

“Падати додолу”, “поїзд до Києва”, “подорож до Ялти” тощо позначають рух у певному напрямку, де акцент робиться саме на пересуванні, тобто зміні початкового місцеположення, а не на прибутті в кінцевий пункт призначення.

Різниця між цими прийменниками особливо відчутна у виразах, де семантика вимагає вживання як **в** (у), так і **до**: *приїхати у Львів до брата, поїхати в Петербург до університету, зайти в клітку до левів*.

Отже, в більшості випадків слід уживати прийменник **в** (у), — особливо якщо відповідне дієслово явно означає прибуття чи переміщення в пункт прямування: *приїхати в Америку, вставити у вуха, увійти в будинок, пробратися в кабінет, взяти в долоні, покласти в рот (кишеню), помістити у*

валізу, прибути в аеропорт, повернутися в Київ, внести в касу, покласти в банк тощо. Якщо ж дієслово означає просто рух у якомусь напрямі, то можливе вживання як **до**, так і **в** (у): *поїхати до Києва, податися в село до бабусі*. Якщо ж мовиться тільки про наближення до певних осіб, предметів чи понять, то вживається **до**: *прошу до столу, завітайте до нас, заходьте до господи (хати), взяти до уваги* тощо.

Окремо відзначимо вирази на зразок *ходити до школи, вступити до інституту*. Найчастіше в таких виразах увага акцентується не на перебуванні в межах відповідного приміщення, а на залученні до процесу навчання: це опанування навчальної програми, спілкування з викладачами та однолітками і т. п. — тому тут потрібен прийменник **до**. Якщо ж ідеться саме про переміщення всередину будівлі навчального закладу, то потрібен **в** (у): *зайти в школу, заскочити в інститут*.

Звісно, без належного відчуття мови дуже складно вибрати таку форму, щоб вона узгоджувалася з тими канонами, які існують у мові століттями, і щоб органічно відтворювала притаманні цій мові закономірності. Але треба намагатися розвинути таке відчуття, а також наукове мислення, що ґрунтується на використанні методів термінології як науки. Якщо ми справді прагнемо бути грамотними, а не лише здаватися такими. Якщо ми справді шануємо рідну мову.

Максим ВАКУЛЕНКО

МАНДРІВКИ ІСТОРІЄЮ

ПИСЕМНІСТЬ АНТИЧНОЇ УКРАЇНИ

Те, що давні українці в IX ст. н. е. переписали (засобами випалювання кожної букви на полірованих дубових сторінках-дошечках) Велесову книгу, — давно відомий факт. А ще вчені довели, що та пам’ятка письма античної України розповідає про події за 1500 років до об’єднання Олегом 14 праукраїнських племен у Київську Україну-Русь. Письмо Велесової книги випередило кирилицю на багато століть... Є гіпотези, що на території сучасної України в античні часи існувало кілька абеток, які можна віднести до спільнослов’янської мови. Наприклад, “Бортничний букварій” XX—XXIII ст. до Різдва Христового мав поширення в багатьох районах України і складався із 33 букв, у накресленнях яких мало тотожних або схожих на письмо Велесової книги та кирилицю. Це накреслення букв Б, З, Й, Л, М, О, П, Х та Щ, решта — або дуже близькі за накресленням, або такі ж, як і нині, лише в іншому значенні, або мають ідентичні елементи тощо.

Чотири різних абетки (накреслення букв) зберегла для історії Трипільська культура: 3000 років до н. е., 3000—2700 років до н. е., 2100 років до н. е., 1000—500 років до н. е. Вони відрізняються окремими буквами чи навіть їх наявністю або відсутністю. І все ж кожен варіант має такі букви, які потім побачимо у славнозвісній кирилиці (А, В, Е, Є, К, П, Р, С, Ф, Х).

Таких пам’яток збереглося досить багато, до того ж створені вони скитською (скіфською різними тисячоліть до н. е.) та іншими мовними накресленнями.

Писемні пам’ятки збереглися дуже неоднакові: на папірусах у вигляді книг, надписи на кам’яних виворах (бабах, камінних брилах), надписи (довгі речення й глибокий зміст сказаного) у гротах кам’яних печер (Кам’яна Могила під Мелітополем, біля Севастополя тощо).

Та ж Кам’яна Могила сповіщає про життя стародавніх українців давньої Орати на Дніпрі або ж правдиво казати: античної України, мешканці якої “винайшли колесо й плуга, приручили коня і विकарбували в печерах і гротах Кам’яної Могили перші письмена” (див.: Планина С. Кам’яна Могила нарешті “заговорила”. У кн.: Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія. — К.: Знання, — 2003. — С. 19).

Отже, є усі підстави й документальні підтвердження, що першими в слов’янському світі виникли українська мова, мовлення та письмо як їх графічне відтворення. Вчені-історики підтверджують, що спільнослов’янська мова була зрозумілою усім 14 племенам античної України, нею розмовляло все населення східнослов’янських, південнослов’янських і західнослов’янських племен. Якщо погодитися з цією версією-гіпотезою, то наступний етап мовного розвитку набув індивідуальних якостей зросту, поступово формуючись у самостійні мови.

Дмитро ФЕДОРЕНКО, Ольга ФЕДОРЕНКО, м. Кривий Ріг

Продовження. Початок на с.

«УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ЧАСУ»

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, директор Інституту літератури НАН України, академік, народний депутат України:

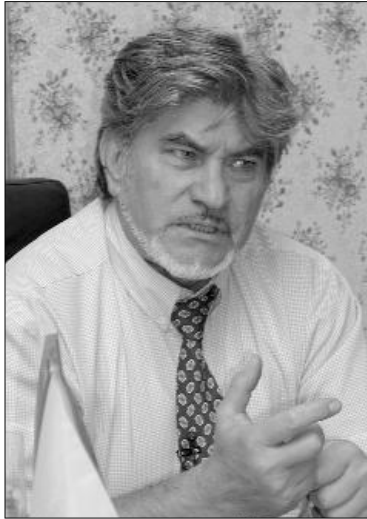
— Вихід «Щоденників» у світ — велика подія в історії літератури й народу. Вони багато що відкривають нам при перечитанні Олеса Гончара. Але мені здається, що найголовніше — це те, що Олесь Терентійович жив двома цінностями: творчість (він страшенно цінував образне слово і писав у щоденнику, що його доля — мислити образами) і Україна. Оце, на мою думку, у «Щоденниках» особливо вирізняється, правда, з боєм і з постійними тими проблемами, які переслідували Україну і, ясна річ, переслідували Олеса Терентійовича. Сьогодні, досліджуючи українську літературу 20—30-их років, доводиться реставрувати її тільки через художні твори, бо ніяких щоденникових записів і документальних матеріалів не залишилося, а письменники були репресовані, і ми дуже мало знаємо про їхнє життя, думки й тривоги. «Щоденники» відкривають нам внутрішній світ письменника, а це надзвичайно важливо. Бо коли є ота інтимна сторона буття письменника, особливо якщо вона ще така відкрита і чесна, як в Олеса Терентійовича, то це — особлива цінність. Я пам'ятаю, на початку 90-их «Веселка» видавала твори Василя Стуса «Вікна в позапростір». І там є його щоденникові записи і дуже неприємні слова про сучасників. І ми, пам'ятаю, пішли на це, сказали: «Нічого не поправлятимемо. Так, як сказав Стус, так хай воно і буде». Передмову дали, дещо пояснили, але залишилося все так, як написав письменник. Це — реакція художника. Навіть якщо вона й досить різка в оцінках декого, то ми повинні зрозуміти, що художник реагує інакше, ніж звичайна людина. Він реагує емоційно, і цей емоційний його спалах повинен бути зрозумілим і не повинен нести почуття образи, такої тотальної образи.

На жаль, дуже повільно здійснюється видання творів Олеса Гончара в «Науковій думці», але, мабуть, на це теж є причини... Я можу тут також добре слово сказати на адресу нашого Держкомтелерадіо України, згадавши перших 6 томів літературної спадщини Тараса Шевченка. Прекрасне видання і треба сказати, що й масове зробили. Це також велика справа, а починали ми її з Іваном Драчем. Дуже добре, що Держкомтелерадіо розробило Програму соціально значущих видань і підтримує наші стабільні, наші авторитетні видавництва, такі, як «Веселка». Бо це також підтримка фахового колективу. Не так багато в нас сьогодні є спеціалістів видавничої справи, щоб ми не думали про те, як їх зберегти. Маю на увазі редакторів, художників, тобто те коло людей, які творять унікальне явище — книгу. Дякую веселчанам, дякую керівництву Держкомтелерадіо, але, передусім, Валентині Данилівні за те, що Ви це здійснили, і з'явився надзвичайно важливий документ епохи — «Щоденники» Олеса Гон-

«ДЯКУЮ БОГОВІ, ЩО ДАВ МЕНІ НАРОДИТИСЯ УКРАЇНЦЕМ»

чара. Нам тепер треба читати й думати, і розуміти, що великий художник — це той світ, якого ніколи не можна до кінця пізнати. «Щоденники» дозволяють нам ще ближче наблизитися до художнього світу Олеса Гончара.

«ЩОДЕННИКИ» — ЦЕ СПОВІДЬ ДУШІ

Павло МОВЧАН, голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, народний депутат України:

— Колись мені випала честь тимчасово виконувати обов'язки завідуючого відділом прози в журналі «Дніпро», редактором якого тоді був Юрій Мушкетик. І мені довелося редагувати один роман (не згадуватиму того автора, він добрався до редакції на милицях). Я нещадно працював ножицями і клеєм. І коли я все це вже порізав, і, скажімо, з двадцяти аркушів зміг зліпити ледве чотири, то думав, що мене разом із Юрієм Мушкетиком чекає велика проблема: автор влаштує нечуваний скандал і кине́ться в бій захищати свої художньо недолугі писання. А він прийшов і сказав: «Складіть усі обрізки в папку. Прийде моя дочка і забере». Виявилось, що всі ті обрізки він потім використав у повному виданні роману. Очевидно, так натиснув на всі педалі та інстанції, що у видавництві мусили поступитися на шкоду українській літературі.

Та бувало й так, що редактори під тиском цензури змушені були вирізувати з творів найцінніше, що, до речі, робили і з творами Олеса Гончара. Тож добре, що ще за життя письменник довірив «Веселці» свої романи й новели і, працюючи з видавництвом, зміг повернути до творів дорогої йому, та й українській літературі, місця. Шануючи що добру традицію співпраці з «Веселкою», Валентина Данилівна довірила веселчанам «Щоденники» — річ дещо інтимну й утаємничену. Процес підготовки твору письменника до друку складний і скритий від читача (особливо такого унікального твору, як «Щоденники»), а читач до всього цікавий, він хоче знати, що там закреслено і не пішло до друку, зазірнути в святая святих.

Згадую, колись наш друг, відомий вірменський учений і письменник Левон Мкртчян дав автограф нашому спільному знайомому, але закреслив два слова. Минуло кілька років, а той при зустрічі все допитався: «Левоне, поясни, призначай, що ти закреслив».

Така природа людська — поцікавитися, а що там, за межами...

Скажу і про власні самолюбства. Одержавши від «Веселки» щирий подарунок, — тритомник «Щоденників», я одразу кинувся до алфавітного покажчика, шукаю літеру «М». Знаходжу прізвище «Мовчан».

Згадується. Слава Тобі, Боже. Це наша людська слабкість — бачити і себе між людьми. Я до чого це кажу? Довелося перечитати багато щоденників, і, в першу чергу, дорогий усім нам «Щоденник» Тараса Шевченка. Читаєш і натрапляєш на прізвища, які збереглися тільки тому, що їх зафіксував геній.

Роздумуючи про творчість Олеса Гончара, не послугувуватимусь словом «геніальність». Талановите і правдиве слово письменника говорить саме за себе. Він мислить категоріями філософськими й уміє втілити ці філософії в художню тканину твору одним штрихом. Ось тільки один штрих. Олесь Терентійович чує, як болять фронтові рани, дивиться в ясне небо, як у вічність, дивиться чистим дитячим поглядом і думає про молодість:

«Треба написати повість про свою юність, коли мені вітер в степу піднімав волосся. Як коню гриву...»

Я десятки закладок зробив у місцях, які мене особливо вражали. То вражала правдивість, точність. Читаю і бачу — масштабна постать виросла в моїх очах! І коли хтось каже, давайте не культивувати особи Олеса Гончара, мене це дивує. Навпаки — треба до нього dorostati, підніматися, бо він і вічність, і сповідь. «Щоденники» — це великою мірою сповідь. І тому вони цікаві. «Веселка» відкрила ці першозмісти, першотексти, їх треба зберігати обов'язково. Вірю, що Валентина Данилівна буде такою щедрою і розкриє ще багато папок, де є чимало неопублікованого, і ми побачимо величину Олеса Гончара, таку, якою її створив Всевишній.

«СТАНЬМО УКРАЇНЦЯМИ!»

Петро КОНОНЕНКО, директор Інституту українознавства, академік:

— Я не раз казав і кажу зараз, що коли б із нами був Олесь Терентійович, багато чого в нашому житті робилося б інакше. Ви знаєте, коли Олесь Гончар виступав, скажімо, на загальних зборах Академії наук (зараз не знайдете тих записів, вони стерті), то квітнула завжди глибока думка, вирізьблювалася принципова позиція. Це завжди була дума про завтра. І коли він одного разу виступив і сказав, що прийняття таких-то людей (вони потім, на жаль, пройшли) не прикрасять Академії, бо вони не академіки по суті, члени Академії проголосували так, як він сказав. Пригадайте його державницький виступ у Верховній Раді. Були й такі депутати, які були проти того, щоб Гончар виступав. Вони так і не змогли усвідомити, що вони прийшли й пішли, і сліду доброго не залишили в історії, а як перекоотиполе прокотилися по дорозі. А Гончар — вічний. Як він потрібний сьогодні Україні! Ось голова Соціалістичної партії України, народний депутат Олександр Мороз подав до Верховної Ради проект, у якому пропонується мові сусідньої

держави надати статус офіційної. Хитро так, лукаво, делікатно наче... Але кому не ясно, що коли такий проект буде прийнято, української мови завтра не буде. Якщо можна зректися батька-матері, якщо можна зректися культури, а мова — це душа народу, то, за логікою, треба зректися нації і держави. Але такі проекти чомусь пропонуються в незалежній Україні. Я знаю, що при Олесеві Терентійовичу такі речі навіть не ставилися. Бо це була совість, це був критерій, ніхто навіть не посмів би вийти на люди з таким проектом, чужим своєму народові.

Почнемо з того, що прочитаємо ці «Щоденники», бо без них творчості Олеса Гончара не збагнути. А її треба збагнути! Її треба осягнути! Та сьогодні жодний історик не може писати історію війни без очей томів. А тоді ми зрозуміємо, як писалися і оповідання, і «Прапорносці», і «Людина і зброя», аж до «Циклону». То — філософія. Який гуманізм! Яка народність! Там кожне слово — це біль. Часом — радість. Часом — печаль. Часом — драматичний розпач. І коли в урочу годину Україна виборювала свободу, Олесь Гончар вийшов із КПРС. Дехто дорікав, що це — зрада. Яка зрада і кого? Прочитаємо «Щоденники» і побачимо хресну дорогу України в XX столітті.

Валентина Данилівна пам'ятає, як одного разу (то була наша остання зустріч) я прийшов до Олеса Терентійовича. Розмовляли про наболіле, і тоді почув його тривожну думку, що не скоро ще в нас буде така Україна, яку вимирів і виборював народ. Я розповів, що приїхав із Криму, там з'явилася українська гімназія. Ще немає належних умов, обмежені площі, у пристосованих класах дітям тісно, а батьки писали, мовляв, хай нам не дали нормально жити, а наші діти повинні вчитися, нехай хоч на підлозі сидять, але в українській гімназії! Олесь Терентійович порадувався, сказав, що дуже добре, коли ми знаходимо в житті оптимізм, а потім, як я вже виходив, провів мене до дверей, так став і каже: «І все-таки, Петре Петровичу, щоб була Україна, треба сто років». А він хотів, щоб вона була вже зараз. У щоденникових записях він бачив її прийдешнє, думав про майбутнє.

Чужинці за цілі століття неволі привчали нас до меншовартості. І так склалося, що про когось чужого ми кажемо «мислителі, естети» і таке інше. А про своїх... Якось вважаємо, що якщо свій, так він уже й не такий, не значимий. А Олесь Гончар був мислитель, громадянин найвищої свідомості. Якщо ми хочемо уявити справжнє життя сорокових років до кінця XX століття, то воно записане в творах Олеса Гончара і в цих «Щоденниках», які правдиво і любовно підготувала до друку Валентина Данилівна і разом із «Веселкою» випустила в світ.

«Щоденники» — це особливий жанр літератури. Підготуймо такий наш щоденник: «Олесь Гончар сьогодні: в нашій пам'яті, в нашому розумінні і в нашій душевній вдячності». І надрукуємо його в журналі «Українознавство». Це — Олесь Гончар. Це — наша гідність сьогодні й наше завтра. Я думаю, що за цими трьома томами переписуватимуться праці з історії, з літератури, з суспільної свідомості, з національної, державної свідомості. Це те, що нас ставить на рівень європейських народів. Якщо ми хочемо стати європейцями, спочатку станьмо українцями! Прочитаймо Олеса Терентійовича! Він — все-світній письменник, тому що він глибоко український. Бо немає народу без нього і його немає без народу.

«ДУЖЕ ЦІННЕ ВИДАННЯ»

Олесь ЛУПІЙ, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка:

— Тритомний «Щоденник» Олеса Терентійовича — це дуже цінне видання і дуже потрібне саме зараз. Чим цінне? Цінне тим, що там є такі матеріали, яких не можна знайти ніде, в жодному творі Олеса Терентійовича. Деякі вибрані місця зі «Щоденників» прозвучали у чудовому виконанні юних читачів, студентів Київського міського педколеджу. Звернемось до першого тому, там є запис, зроблений 1959 року. Тоді Олесь Терентійович проїжджав лівим берегом Дніпра, недалеко від Чигирини, і побачив, як руйнували хати в селах, які мали бути затоплені. Стіни щойно побілені, білі, блакитні. І з яким боєм він про все це пише! А далі — друге село, хати в ньому не такі вже святкові, їх теж готують до знищення. Справа в чому? А в тому, що люди першого села не знали, що їхнє село буде затоплене й готувалися до весняних свят — до Великодня, до Святої Трійці. Побілили всі хати, відсвяткували, а потім прийшла оця чорна вість, — і село почало готувати до затоплення. Пам'ятаєте, там останні рядки: «Оце поема про море». Це, по суті, був закид і Довженку за його твір «Поема про море». Настільки це глибоко, настільки це зворушливо написано...

Записи в «Щоденниках» — це літературні перлини, сучасні зразки есеїстики, зроблені на високому мистецькому рівні. Це — перше, і свідчить, що людина керувалася принципом давнього грецького філософа, який сказав: «Якщо робиш — роби». Друге — свідчить про його високий патріотизм. Третє — це висока мораль автора. Він проникливо, переконливо і зворушливо пише про Україну, про молодь, про своїх рідних, про дружину, про дітей, про внуків, про друзів. Мені особливо дороге те (сам я зі Львівщини), як Олесь Гончар писав із любов'ю про мій край і моїх краєн, про віру нашу християнську. Я ніде, в жодного письменника не читав таких щирих слів, як в Олеса Гончара, про греко-католицьку віру нашу, про митрополитів Андрея Шептицького і Йосипа Сліпого.

«Щоденники» швидко зникають із прилавків книгарень і стають бібліографічною рідкістю. Думаю, що згодом видавництво, якщо матиме кошти, могло б перевидати ці три томи. А зараз можна використати різні форми перевидань, зробити тематичні випуски зі «Щоденників».

Далі буде.

• **Ярема ГОЯН,** лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Весна в Україні — Шевченківська весна: в березні народився наш Тарас, у квітні його викуплено з кріпацької неволі, у травні український народ ішов за труною Поета, повитою козацькою китаїкою, і в Україну з холодного Петербурга навки повернувся Пророк, і спочив у вічному тихому домі на Чернечій горі над Дніпром, і живе під небом безсмертний дух.

Радіємо весні, бо в день народження Тараса Шевченка народилася і наша “Веселка”, де вперше в історії українського книговидання здійснено мрію Поета — випущено “Поезії” в двох томах і “Буквар” — останню прижиттєву книжку Тараса, створену для освіти народу.

Радіємо і тим, що цілий ряд книжок Тараса Шевченка для дітей (зокрема “Буквар”, “Мені тринадцятий минуло”) пішли в світ зі щирим словом нашого світоча Олесь Гончара, особливо “Кобзар”, щедро ілюстрований видатним графіком, академіком Василем Касіяном.

І ось тепер, у “Веселці” — свято: завершено велику і славу роботу — випущено “Щоденники” Олесь Гончара в трьох томах, де чимало сторінок присвячено Тарасові Шевченку, а також вічній низи нашої нації — “Кобзарю”, названому письменником “національною святиною українського народу”. Віримо в ці слова Олесь Гончара, як віримо у його щоденниковий запис за десять днів до відходу у вічність, 4 липня 1995 року:

“Дякую Богові, що дав мені народитися українцем”.

Святі слова, ставимося до них, як батько до рідних дітей, і так бережливо готували до друку щоденникові записи Олесь Гончара, які вперше побачили світ у “Веселці”.

Упорядкувала “Щоденники” і написала передмову до цього унікального видання дружина письменника Валентина Данилівна Гончар.

Вихід “Щоденників” — соборне свято в українській літературі, свято живого слова незабутнього Олесь Терентійовича Гончара, який і сьогодні, в час значних перетворень у державі на краще, разом із Українським народом, його безсмертним революційним духом, що сонячно-помаранчево засяяв на столичному Майдані — Серці України.

“ДУХОВНА ЕНЕРГЕТИКА СЛОВА”

Фото Г. Оберської

Валентина ГОНЧАР, дружина письменника:

— Я безмежно вдячна всім вам, шанувальникам творчості Олесь Гончара, за те, що ви прийшли відзначити цю важливу подію — вихід у світ тритомника “Щоденників” письменника. Вдячна видавництву “Веселка”, яке разом зі мною здійснювало цю подвижницьку працю.

Історія видання “Щоденників” драматична, дуже складна й дуже

непроста. Широ дякую також Іванові Федоровичу Драчу, голові комісії зі спадщини Олесь Гончара. Саме він зробив перший поштовх у цій справі, сподвигнув мене на цю велику роботу. Я запитувала: “А якщо про Вас там будуть якісь критичні зауваження?” — “Нічого, давайте, хай усе залишається так, як записав Олесь Гончар”. Я так і зробила, з такою ж бережливостю до слова Олесь Терентійовича ми працювали з видавництвом “Веселка”. І я, і видавництво мали обов’язок перед пам’яттю письменника, треба було все відтворити з записників і зібрати докупи. Їх було багато, більше сотні, і все ж Олесь Терентійович потім шкодував, що не робив цього щоденно. Хоча в останні роки свого життя, коли Олесь Терентійович уже тяжко хворів, він увесь час мені казав: “Валю, давай повернемося до щоденників. Давай я буду їх не те що переосмислювати, а готувати перекиданням у сучасність, додавати якісь коментарі до них”. Ну, так склалося, що через його хворобу цього зробити не вдалося. Звичайно, якби Олесь Терентійович повернувся до них, якби дозволило йому здоров’я, то, очевидно, він би щось скорочував, щось би додавав, може, якісь би свої різкі судження про своїх колег, які часом записував під настрій, він би десь згладжував, що, чесно кажучи, мене теж подеколи це стриму-

поповнило бібліотечні фонди України. Дякую за допомогу і постійну підтримку другові Олесь Терентійовича з юних літ Якову Оксюті першому заступникові голови Держкомтелерадіо, головному редакторові “Веселки” Ірині Бойко, головному художникові Миколі Пшінці, редакторові Лілі Островській, усьому колективу видавництва. Хочу, щоб “Щоденники” доходили і до людей молодших, тому що та енергетика, ті духовні заряди, які вкладені в слова Олесь Терентійовича, важливі для молодого покоління. Хочу, щоб слово письменника важило для молоді так багато, як важило воно для Олесь Гончара в житті.

ЗАПОВІДАНО “ВЕСЕЛЦІ” (Із передмови Валентини Гончар до першого тому “Щоденників”)

“У цьому вирі сповідальності мені непросто виносити на люди щоденники дорогої мені і мільйонам читачів людини — Олесь Гончара. Непросто не тому, що я маю якісь сумніви в доцільності чи вчасності їх публікацій; не мучать мене і вагання щодо їхньої, як кажуть у нинішні ринкові часи, конкурентоздатності. Ні, щоденники автора “Прапороносців” і “Собору”

«ДЯКУЮ БОГОВІ, ЩО ДАВ МЕНІ НАРОДИТИСЯ УКРАЇНЦЕМ»

вало в підготовці спогадів до друку. Знаю, що Олесь Терентійович остерігався вішати ярлики, хоча сам багато натерпівся від ярликів, які вішали на нього за життя, і тепер є такі, що не скупляться на них, коли письменника вже десять років немає з нами. Але деколи він, стривожений, ображений, змучений несправедливістю до краю (а цього ніколи не бракувало!) інколи й собі дозволяв висловитися про декого так, як той заслугоував. Але я розуміла, що це, очевидно, писалося під враженням, під певним настроєм і, працюючи над “Щоденниками”, думками й душею радилася з незабутнім Олесе Терентійовичем, як і сьогодні раджуся з ним в уяві в багатьох життєвих справах.

Робота над підготовкою “Щоденників” до друку тривала кілька років. Я розбирала ці записнички й не могла передбачити, який буде обсяг видання. А обсяг постійно зростав і сягнув трьох томів. Видавництво обережно ставилося до кожного запису письменника, намагалося зберегти працю Олесь Гончара тривалістю в п’ятдесят років. На видання потрібні були кошти, а скрута з фінансами на книжки добре всім відома. Знаю, скільки написав листів і прохань директор видавництва Ярема Гоян, щоб видати “Щоденники” в трьох томах, і добре, що Держкомтелерадіо України, його голова Іван Сергійович Чиж пішов назустріч видавництву, підтримав цей проект. Видання було внесено до Програми соціально значущих видань і вийшло в світ,

йдуть до читача, як мені здається, вчасно — якраз у пору, коли Україна виборює свій шлях у цьому складному, розвирваному світі. Можливо, енергія Гончарової думки і почуттів здатна буде “підзарядити” читачів силою мудрості й добра. Непросто ж виходити з щоденниками на люди тому, що в них і досі відчувається дихання суспільних, літературних, культурницьких змагань близької доби, не встояної не тільки в душах, а й в умах багатьох сучасників.

Олесь Гончар прожив щасливе і водночас трагічне життя, йому було що сказати людям про пережите, передумане, переболіле, осмислене й осягнуте. Письменник жив психологічно заглибленим життям, але воно не крутилося навколо романів-перелюбів, чаркування і богемних загулів, — він був людиною занадто громадською, і суспільною, і гордою, щоб свої душевні стани оприлюднювати.

Отож щоденники Олесь Гончара публікуються такими, якими вони свого часу вилилися з його душі, і яким саме життя веліло стати пам’яткою доби. Вони писалися в різних умовах: на фронті і в полоні, у мандрах рідною землею і поза її межами, у рідному домі та в затишній, любій серцю письменника Кончі-Озерній — і таким чином увібрали в себе майже все життя письменника — більш як півстоліття. Не хочу брати на себе місію інтерпретатора цієї своєрідної сповіді письменника: все-таки людина я не безстороння, дружина і розпо-

рядниця його творчої спадщини — тобто людина зацікавлена. Деякі записи Олесь Терентійович читав мені ще за життя, а в повному обсязі я прочитала їх уже після його смерті. І як читач зізнаюся: я заново прожила з ним сповнене високого духовного заряду життя, пройшла через його озон і через тяжкі випробування долі, через злети і влаштовані недоброю добою вирви. Сорочок вісім років тривало наше спільне життя, тож я багато про що знала, але всю глибину його внутрішніх страждань і природного оптимізму в такому переплетенні, в якому вони постають із щоденників, осягнула, щойно поставивши останню крапку в роботі над цим тритомником.

Хотілось би думати, що Гончареві щоденники не пройдуть непоміченими і стануть явищем української словесності, як свого часу стали явищем його новели, повісті, романи та літературні статті. Са-

Терентійовича, я й передала право оприлюднити його записи саме “Веселці”.

Олесь любив молодь, на неї він покладав великі надії у творенні Української держави, і якщо його щоденникові записи знайдуть відгук у читачів, а найперше в юних серцях, то це буде найкращий вінок пам’яті письменникові Олесе Гончару.

“СЛОВО ПРАВДИВЕ І ЧИСТЕ”

Фото Г. Оберської

Іван ДРАЧ, голова комісії зі спадщини Олесь Гончара, народний депутат України:

— Справді, велика радість, що цей тритомник, у якому нам відкривається велике й нелегке життя Олесь Гончара, вийшов. Я недавно був у Харкові і пішов подивитися на той будинок, де жив Юрій Володимирович Шевельов, який був викладачем в університеті, викладачем Олесь Гончара. Стояв і думав, що Олесь разом із тисячею студентів-добровольців пішов на фронт і був тяжко поранений у бою під Білою Церквою, де загинув у битві з німецькими танками майже весь студентський батальйон. Після лікування в госпіталі знову пішов на фронт і під Харковом потрапив у полон, разом із тисячами військовополонених був кинутий у страшний концтабір за колючим дротом, який знаходився на Холодній горі. Я був на тому місці. Тепер там музей. Олесь Гончар розповів про це на сторінках “Щоденників” і згадав не дуже приязно Юрія Шевельова, який нібито міг врятувати його з того табору. Олесь вижив, життя продовжувалося і хоч Олесь Гончара вже немає, він постійно продовжується. І жаль, коли в одному з передостанніх, здається, номерів журналу “Сучасність” є такий неприємний для мене випад Михайлини Коцюбинської, яка каже про те, що знову намагаються відроджувати культ Олесь Гончара і таке інше, і таке інше, і таке інше. Дехто каже, не зважайте, мовляв, на це. А я думаю, що на все треба зважати. Бо це — наша національна справа. Через те я Вам, Валентинно Данилівно, так настійливо казав, що треба видавати “Щоденники”, що б там не було написано, часом і неприємного про Івана Драча, про Бориса Олійника, про Павла Загребельного... Хай воно йде в світ так, як було написано рукою Олесь Гончара. Тепер “Щоденники” вийшли і стали явищем історії та літератури, власністю українського народу. “Щоденники” читатимуть, аналізуватимуть, порівнюватимуть зі “Щоденником”, наприклад, Олександра Довженка чи Аркадія Любченка. І слава Богу, що вже воно є, воно існує. Олесь Гончар цим тритомником іде в постійне і вічне плавання.

Продовження на с.

Продовження. Початок на с.

мії імені Олени Пчілки Микола Литвин, якого Олесь Гончар дуже любив і залишив у щоденникових записях щирі слова про нього. Такою ж світлою аурою осяяні й записи про Нілу Крюкову, народну артистку України, Шевченківську лауреатку і теж нашу веселчанку, яка читала уривки з творів Олесь Гончара, і тепер слова линули з душі, справді, “сяяли, золотились у її виконанні”. До голосу Ніли Крюкової додали свої голоси студентки Київського міського педколеджу разом зі своїм педагогом, кандидатом педагогічних наук Антоніною Мовчун, які прочитали уривки зі “Щоденників”, і в їхньому щирому слові оживала душа письменника, адже Олесь Гончар так любив молодість і присвятив нашій юні не одну сторінку щоденникових записів, у яких — заповіді молодим.

Святий заповіт — берегти традиції народу і його святині, славні імена українських класиків, честь яких не раз і не два захищав Олесь Гончар у прилюдних виступах, у публікаціях, а свої тривоги й болі за долю духовності нації залишив у “Щоденниках”.

Думаючи про щоденникові записи, згадую сповідальне призначення новеліста світової слави Василя Стефаника, що вся його література списана в його листах. Мабуть, справжнє відкриття секретів творчості Олесь Гончара зробимо, прочитавши щоденникові записи письменника, а також його листи, які, вірю, побачать світ у недалекому майбутньому і висвітять постать великого українця XX століття і долю сина свого народу.

...Як часто буває: живе між нами великий талант, а ми, сучасники, не завжди вміємо поцінувати його, зрозуміти, як багато важить його слово, поставлене на сторожі людини, відкрити силу його духу. Проблема ця не нова, але скільки непоправних втрат зазнала цивілізація через це невігластво за всю історію людства. Гинули не помічені сучасниками генії в злиднях і забутті, згоряли на аутодафе і вмирили в муках на хрестах, а воскресали в ореолі ясновидства. І хоч могили багатьох з них не відшукати, живе їхній незнищений дух. Та не було страшнішого пекла понад те, яке розвела на землі сталінщина, сплівши на голови праведників вінки із терня і колючого дроту, зіткнувши для вольного духу чорний саван смерті, який темними хмаро-вищами затулює білий світ України. То лютувала орда, топтала цвіт народу, молола розум нації у жорнах репресій. Вморила голодом мільйони братів і сестер, заморозила в сибірських морозах лебедіні душі, але вбити не змогла. Довго, ще дуже довго вставатимуть із-під чорного савана тіні замордованих за Україну людей і показувати світові свої страшні рани від тортур, висушені голодом тіла, вигризені душі. Йтимуть через історію нескінченними колонами німих свідків, які без слів розкажуть усю правду і випишуть на полотні часу епопею народного горя. Від їхньої сповіді ми почнемо прозрівати, і діти нації молитимуться за убієнних, і те пізніше прозвівання стане початком воскресіння України.

А я враз чую, як із глибинних надр гончарівського слова, піднесеного до національної символіки, промовляє голос мого краянину з українського Покуття. То дід Гриць з однойменної новели Василя Стефаника щиро, як на сповіді, ділиться найзаповітнішим, звертається до нащадків із незлим тихим словом і пророкує нам воскресіння України:

“То як мої діти не хотіли би пошешувати моїх святих, то купіть шкіряну шкатулку та покладіть їх мені на груди. Кажуть, що шкіра не гниє віками. Та ще одну просьбу маю. Лишаю букату поля, на кого

«ДЯКУЮ БОГОВІ, ЩО ДАВ МЕНІ НАРОДИТИСЯ УКРАЇНЦЕМ»

вже ви тепер скажете, аби, як будуть згоріти кістки наших стрільців у купі, то аби і за мене хто там згорнув кілька лопат. Але високо, бо на тих костях зацвіте наша земля”.

А хто ж ті святі, до яких молиться душа діда Гриця і називає їх своїми? Святі ці для нього, селянського аристократа духу, — Шевченко і Франко, а їхня віра — Україна. Дід Гриць із цієї вірою прожив, цієї віри не зраджує й на схилі многорудного життя, цю віру заповідає прийдешній молодій силі нації. Та й сам дід Гриць хоч оглух і “зробив собі постіль між худобою”, а “переродивси на молодого”. То віра в Україну додала йому сили:

“Все сонце, яке я двигав на собі три покоління, воскресло в мені”.

І каже цей селянський мудрець такі слова, які й сьогодні будять нашу совість:

“Встає Франко з таким ясным чолом, як сонце, спокійно вчить нас, бо він усе знає... Наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, як би він кожному поклав золоте колісцє на голову... Ми росли, діти наші множилися, всі одного духу, та війна багато їх поклала в сирину землю, а всі, що лишилися, яких ми вигодували і що їх Франко навчив, зробили одну коменду українську, а коменда, каже, має бути Україна”.

Та застогнала тяжко Україна, розп’ята на хресті історії. Душа діда Гриця — як у заваленій хаті. Тяжко йому чути, як довкола проклинають не ворога, а Україну та її святих, і тільки за них та страдницю-неньку болить його серце.

“Боюси, що як вже буде по мені, то мої діти пообдирають стіни, та Шевченка, та Франка, та всіх наших вони повикидають на під. Вони їм діти помордували, вони на них дивитися не годні...”

Тож чи не чуємо ми, на жаль, і нині, в годину важкого народження і становлення нашої держави, подібних нарікань на самостійність, що є тяжким гріхом перед Україною і перед пам’яттю полеглих за її волю? Чуємо, і болять вони нам, як боліло дідові Грицю, цьому славному селянинові Грицькові Запарнюку з села Вовчківці Снятинського повіту, другові Івана Франка і Василя Стефаника, мудрому патріархові роду, що мав дарований Богом талант любити, і лишив нам віру — “на тих костях зацвіте наша земля”. Боліли вони сучасному класикові Олесеві Гончару, який слово своє поставив на сторожі святих наших Шевченка, Франка, Лесі та України і ще замолоду звідав із степаниківського новелістичного джерела, і ковток цієї свяченої води дав прозоріння на весь вік.

Доля Олесь Гончара, світоча ук-

раїнської нації, так зріднена з долею України, як зріднені мати й син. Він прийшов на світ, коли з любові й муки після сивих віків борні народжувалася наша держава — Українська Народна Республіка. Він, як ровесник її, прожив із вірою, що вона, хоч і була розп’ята на хресті, ще не вмерла і не вмере. Він дожив із цієї вірою до Великодня її воскресіння і урочисто вітав цю святую годину на всенародному вічі. Він як національний проводир до соборності України, поклав на вітар свободи Матері серце і душу і відійшов за межу життя з синівською думою, що Україна жива.

Доля Олесь Гончара, патріарха української літератури, совісті нації, виписана в його слові, з пречистого духу якого він воздвигнув небосяжний собор.

Доля Олесь Гончара, лицаря красеного письменства і світової слави зодного новелістичного епосу, сама як новела, де слово то будить усю планету соборним дзвоном, то звеселяє степовою тронкою, то сонячно світить символікою нації, то зоріє безсмертною лебединою душею.

Він прийшов у літературу молодим. Прийшов Воїном із фронтів у час, коли Європа і світ стікали кров’ю від найстрашнішої на планеті війни. Прийшов і приніс новелу про святую любов — і став прапроносом миру і першим на весь світ провістив з України:

— А небо над нами, весняне й високе, гуде од вітру, мов блакитний дзвін... Слухайте ж!

Слухаймо Олесь Гончара — наш всесильний соборний дзвін над Україною — і почуємо в голосі його живе слово.

Слухаймо Олесь Гончара і відкриваймо в слові, цьому живому осердді душі, людині, письменнику, світоча духу і його добу, народ і Україну.

Слухаймо Олесь Гончара втаємниченим шостим чуттям і почуємо його голос — зітхання за осиротілого дитинства, і крик порятунку серед завіяного снігами світу, і шепіт не раз повторюваної бабусиної молитви, і музику польоту бджолої з Романової пасіки через усе життя, і чари першого та незабутого кохання, і ридання за полеглими в боях, і клятву над їхніми могилами, і соборні дзвони, що розбудили націю, і набат у годину чорнобильського лихоліття й справдженного біблійного пророцтва про “звізду полин”, і сполох-ключ стати серце до серця на захист найбільшого скарбу нації — української мови...

Слухаймо Олесь Гончара і почуємо кроки нашого генія в обмотках, що йде до народу зі сповідаль-

ним словом на устах, яке довіряв тільки білим аркушкам у фронтівних окопах і в час роздумів на самоті мирної години, що ставала для нього полем битви за Україну. Відкриваються сторінки щоденників — страшна правда про війну і праведність боріння за соборність душ. Смерть ішла землею і косила мільйони, падали поруч і вмирили одран побратими, а доля вберегла нам світло Олесь, і він не раз сповідально звиряв свою таємницю щоденникові як віру в Бога:

*“Якась вища сила оберігає мене”.
20—21 серпня 1944 р.*

“Хтось за мене молиться”, — подумав я”.

17 лютого 1945 р.

“Відчуваю силу і владу Провидіння. Всюди воно присутнє в моєму житті. І не віриться, що може все закінчитися так. Не може. Відчуваю в глибині мого розуму і серця могутнє клекотіння. Не може воно вмерти, не оформившись у щось велике. А тоді не страшно було би і померти”.

17 березня 1945 р.

“Сумні думи, чорні думи. Ось знову весна, сонце, поля і гори потопують у буйній зелені. Майже первозданна краса її примушує задуматися і про життя, і про майбутнє. Що мене чекає? Снаряд, чи розривна куля, чи смерть миттєва або повільна і мученицька на санітарній повозці? Або каліцтво? Або мирне життя. Але від нього ж ми всі відвикли. Чи знайдеться стільки вогню тепер до праці, скільки було до війни? Та й чи не зневірились ми в ній? Здається, так. Чого хочеться? Жити в Грінаві, написати велику пристрасну, але неупереджену повість про загинувших людей, про помилки і страждання мільйонів. І відійти, заснути навіки, відійти в царство покою і справедливості.

Але, знаю, все буде не так: мрії ласкаві, а життя жорстоке — тільки рідко кого любить воно.

Тому — сумні думи, чорні думи і в повітрі в’ється воно — щастя моє! — і чую його голос, і знаю, що все це — золота казка”.

26 квітня 1945 р.

Золота казка чекала Олесь Гончара. Він вижив у воєнному пеклі і написав ту пристрасну повість про загинувших, яку вимріяв між боями, але тортури тяжкої боротьби за чистоту душі чатували і в золотій казці, і Провидіння віщувало йому це ще 26 липня 1944 року, що й записано в щоденник — правдиву книгу життя.

“Із чого складається моє життя?”

Всі роки, скільки пам’ятаю, я провів у надзвичайно тяжкій боротьбі, мов казковий титан з людською силою, захищаючи твердиню, ім’я якій — я, чистота моєї душі. І ця твердиня весь час була в облозі, оточена незліченною кількістю гидких, мерзенних сил. Я захищався. Я боровся. Душа моя виблискувала, як золото на сонці. Вона була юна, чиста, прекрасна. Але скільки можна витримувати ці тортури? Адже ж є край і моїм силам, адже ж маю право і я колись відпочити, пустивши собі кулю в серце. Не звинувачуйте ж мене тоді ті, які дивилися на мою боротьбу з цікавістю, але ні в чому не хотіли мені допомогти. Я завжди був сам. Де мої зброєносці?

*Я стаю пред тобою на колени,
Дорогой, золотой мой Есенин.
Я в страданьях подобен тебе,
Мы по болям друзей, по судьбе.*

Я релігійний. Я вірю в Бога. Бо тільки диавол, нечистий дух міг так демонічно спотворити, знівечити коротке людське життя, наповнити його стражданнями, яких би висотило для сотень поколінь роду людського”.

Слухаймо Олесь Гончара — він чистотою молоді лебединої душі проспівав у літературі свою першу пісню любові й на схилі літ, молодий духом, відлетів у небеса з лебединою пісню на устах.

Слухаймо Олесь Гончара — слухаймо уважно його соборне слово, як віщий голос тронки в українському степу, слухаймо душею, і чи не відкриється велика тайна, яку він залишив нам, сущим, і всім прийдешнім у дивному-предивному чарі-слові.

Слухаймо Олесь Гончара — і, може, білі та голубі вітри принесуть із вічності останній крик убитого лебедя над піщаною косою в морі, який розбивав груди і будив Україну; відповідь на передсмертний стогін у нічному степу хлібороба Кресафта, який німо питав у світу: “А в чому річ?” — і будив Україну; заповітне слово дипломата, українця Кирила Заболотного перед вічним польотом у небеса, заглущене для людства ревом літаків, слово, яке приїде від сонця, впаде дощами на рідну землю, проросте буйним колосом і засвітить нам коло серця України.

Слухаймо Олесь Гончара — він навіть смертю своєю, на останній путі у вічність зібрав нас у народ, як небесно-золота хоругва, і заповітно прошептав, як молитву: “...Бережіть Україну”. А Мати-Україна в глибокій тузі ховала свого Сина, ридало небо теплыми липневими сльозами, свяятий хрест на соборі перехрестив свіжу могилу біля заплаканого вікна — той тихий вічний дім на Байковій горі, що довго болітиме Україні.

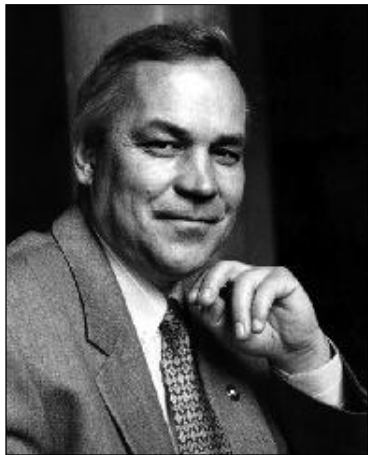
Скотилося за небосхил сонце Олесь Гончара, а в небесах любові до України світають народові його праведні слова як остання молитва на землі, запис у щоденнику за десять днів до відходу у вічність — 4 липня 1995 року:

“Дякую Богам, що дав мені народитися українцем”.

Слухаймо Олесь Гончара — то голосом сина говорить зі своїм народом апостол духу.

• **Ярема ГОЯН,**
лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Продовження. Початок
у ч. за 2005 р.

“ДУХОВНА ОПОРА НАЦІЇ”

**Іван ЧИЖ, голова Держком-
телерадіо України:**

— Слухаю роздуми письменників про “Щоденники” і хвилююся. Очевидно, моя роль найскромніша, роль, скажемо так, чиновника, який усе-таки має душу українську. Я — українець. Я вчився на творчості Олесь Терентійовича, і, звичайно, не міг не відгукнутися на сказане кимось із письменників... Пригадую слова Володимира Яворівського, які він сказав у день народження Олесь Гончара, коли ми прийшли на Байкове кладовище вклонитися пам'яті письменника біля його могили. Це було на самому початку моєї чиновницької біографії після мого депутатства у Верховній Раді України: “Іване Сергійовичу, постарайся допомогти видати “Щоденники” Олесь Гончара”. Я пообіцяв сприяти випуску в світ цього важливого видання, хоча на той час коштів зовсім не було. Я щасливий, що за всіх фінансових труднощів, нам усе-таки вдалося разом із “Веселкою” здійснити задумане. Вітаю Вас, Валентині Данилівну, квітами із завершенням славної роботи. Добре, що Ви доручили видання “Щоденників” нашій “Веселці”, яку Олесь Гончар з такою пошаною згадав в своїх записках. Чесно кажу, якби за три роки мого перебування на цій посаді мені нічого не вдалося б зробити, то тільки за видання “Щоденників” Олесь Гончара і українських книжок із “Бібліотеки Шевченківського комітету”, я міг би гордо піти з цієї посади, що і зроблю у означений Конституцією України термін і спосіб.

Українське книговидання переживало і нині переживає великі труднощі. Минулого року бюджетна Програма соціально значущих видань була профінансована ледь на половину, навіть менше, ніж на половину, і все-таки випущено 332 видання. Зрозуміло, що серед цих видань могли потрапити і деякі меншовартісні книжки, запропоновані окремими видавництвами, та все-таки більшість книжок із Програми соціально значущих видань справді значущі в духовному житті народу.

Безперечно, до таких видань належать і “Щоденники”, які вийшли у “Веселці”. Це — особливе видавництво. Воно пов'язане, перш за все, з дитиною, зі світом дитинства, з майбутнім. Я вірю, що в нас є реальна можливість отримати такий розвій української книги, на який Україна заслуговує. Видавати в нас є що і є кого. І такі імена, як Олесь Гончар — це ж не просто постать у літературі, це — духовний оберіг, я б сказав, духовна опора нації. Я переконаний, що Україна швидко підніматиметься в духовному розвитку, бо ми всі цього хочемо і над цим працюватимемо, де б ми не були. Дай, Боже, щоб ми мали такі свята часто, і я щиро в це вірю.

«ДЯКУЮ БОГОВІ, ЩО ДАВ МЕНІ НАРОДИТИСЯ УКРАЇНЦЕМ»

І ще одна надзвичайно важлива для України справа — це конституційна державність української мови, яку так самовіддано захищав Олесь Гончар. Мені, як голові Держкомтелерадіо, дали на візування проект закону про визнання офіційності російської мови в Україні. Я не завізував його. Наші фахівці й експерти знайшли невідповідність цього проекту Конституції. Адже Конституційний Суд визнав, трактуючи питання офіційної і державної мов, тотожність цих значень. Отже, в проєкті йдеться про другу державну мову в Україні. А в нас, за Конституцією, є тільки одна державна мова — українська. Тому я не міг підписати іншого документа, як те, що я заперечую щодо прийняття цього закону, бо він не відповідає нормам Конституційного права.

“БУДЕ УКРАЇНЬКА УКРАЇНА!”

**Анатолій ПОГРІБНИЙ, голова
Київської організації СПУ,
заступник голови правління
Всеукраїнського товариства
“Просвіта”:**

— Якось я зайшов у справах до Валентини Данилівни і застав її за дивною роботою. Вона обкладалася блокнотами, розклала їх так багато, цих блокнотів, а чимало з них були руді, подібні до тих, які дають делегатам різних конференцій. Я питаю: “Що то у вас таке?” І чую у відповідь, що це щоденники Олесь Гончара. Я потягнувся тоді до однієї книжечки, хотів погортати. Валентина Данилівна схопила мене за руку: “Почекайте, почекайте! Я спочатку сама розберу почерк Олесь, а вже потім прочитає”. Блокнотики ті були маленькі, а тут, бачите, вийшло три таких величезних томи. Я поділяю думку колег, що це колосальний внесок у літературу. Це збагачення творчості самого Олесь Гончара, велика коштовність у його спадщині, яка розкрилася нам. І це — велике надбання всієї нашої культури. З усіх томів Олесь Терентійовича, звичайно, найбільше болю в третьому томі, в записках останніх років. Олесь Гончар залишив Україну з раною в серці, у розпачі майже залишив. Я ніколи не забуду, це був березень або квітень 1995 року, як по телефону він сказав фразу, яку я все життя пам'ятатиму: “Анатолію, треба починати все спочатку. Все заново починати”. Я думаю, що це заново, дасть Бог, ми у цьому переконаємося, здійснилося тільки ось через дев'ять — десять років, коли Олесь Гончара

немає, коли зараз відбулася Помаранчева революція, учасником якої він був. І, скажімо, на тому Майдані, коли відбувалися мітинги, подумки я весь час звертався до Олесь Гончара. Він мені уявлявся зі своїм мудрим словом, яке мовлене було й на Першому з'їзді Руху, і на Установчому з'їзді Товариства української мови, і в День Злуки на Софійському майдані. Слава Богу, що це слово є в оцих томах. Вони для широкого, як мовиться, читача. Я особливо хотів би, що ці томи, ну, бодай третій том, почитали і Віктор Андрійович Ющенко, і Юлія Володимирівна Тимошенко, і нові міністри. Тому що, на мою думку, там є просто програма дій. Те, що треба зробити сьогодні для духовного відродження України. І якщо відштовхнутися від отих болі і спробувати практичною діяльністю потамувати і знейтралізувати ці болі, то це й буде та українська Україна, справжня повноцінна європейська Україна, якої всі ми хочемо. Я вітаю Валентину Данилівну з цим творчим подвигом, який Ви здійснили, давши життя цим блокнотикам, які Олесь Терентійович носив коло серця все життя. Ви тут були не просто упорядником, Ви були дослідником, Ви були науковцем, тому, що це унікально тяжка праця — підготувати оці записи до друку. Я це розумію. Але Ви зробили і те, що потрібно і для науки також. У мене є аспірантка, яка вже поривається писати дисертацію за цими “Щоденниками”. Я їй кажу, щоб це був не просто переказ, а, як кажуть, концепція. Якщо вона це зможе, то нехай пише. Я безмежно щасливий, що Олесь Гончар продовжує своє життя цією унікальною працею, своїми “Щоденниками”.

“ЯВИЩЕ СВІТОВІЙ КУЛЬТУРИ”

Іван БОКИЙ, народний депутат України:

— Читаючи “Щоденники”, я натрапляю на цілий ряд записів, зміст яких мені знайомий, бо чув ці думки під час зустрічей із письменником. Ось, пригадую, відвідали ми рідні місця Олесь Гончара, ходили Полтавою і він захоплено розповідав мені про “Страж-гору” Степана Пушика. Я слухаю і кажу, що у Вас, Олесь Терентійовичу, готова ж стаття про “Страж-гору”. Він відповідає: “Ну, я не знаю, чи напишу. Але хотів би, щоб Ви вислухали”. І тепер я читаю в “Щоденниках” його думки про “Страж-гору”. Письменник усе-таки записав свої роздуми, аби вони не загубились у плині часу.

Скажу про велике внутрішнє

благородство Олесь Гончара. Буває, що десь він під впливом емоцій і цілком справедливо дає оцінку діям відомої нам людини в складних ситуаціях і відгукується досить критично, та потім, десь уже через роки, він повертається в роздумах і уже це по-іншому звучить. Він розуміє людину. Життя кожного вчить, іноді піднімає, іноді буває так, що людина помиляється. Але Олесь Терентійович ніде не опускався до зведення якихось особистих поррахунків, а оцінював людину за її справами, ставленню до національних цінностей і святинь. Хоча, може, зрідка і трапляються суб'єктивні судження, та нічого дивного тут немає, бо це живі записи з плину життя. Але як вражає те, коли Олесь Терентійович відстоює і честь, і гідність тих людей, які вже не можуть себе захистити, як захищає наших класиків — славу українського народу. Вважаю, що дуже справедливе обурення Олесь Гончара діями декого з представників нового покоління, які дозволяють собі зневагу до письменників старшого віку, людей, які прожили непросте життя. Олесь Терентійович дає молоді духовний заповіт шанобливо ставитися до людей.

Якщо йдеться про моральні уроки, про те, що український письменник завжди жив долею свого народу, то звернемося до записів у “Щоденниках” про відзначення ювілеїв Олесь Гончара. Він не захотів відзначати бучно свій ювілей, тому що вважав, коли народ бідує, то бали не на часі. І разом із тим він із боєм записує, що от “Вечірній Київ” розповідає, як поет Цибулько бучно відзначає своє тридцятиріччя на пароплаві. Як можна, коли навколо народ живе таким тяжким життям, кидати виклик людям отакими бенкетами! Я думаю, що і тут Олесь Терентійович якраз демонструє оту високу мірку відповідальності і благородства, людську висоту, до якої нам треба, мабуть, ще доростати, доростати і доростати.

Я прочитав усі три томи “Щоденників” Олесь Гончара і можу сміливо твердити, що це одне із вершинних явищ української літератури. Це явище вже не тільки українське, а належить світовій культурі. Розумію, що багато оцінок ще буде зроблено в майбутньому про цей твір життя народу й усього життя письменника, але вже сьогодні можна ствердно сказати, що це — високодуховний документ епохи, яким українська література може пишатися.

“ВІН БУВ НА МАЙДАНІ!”

Ніла КРЮКОВА, народна артистка України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка:

— Єдине, з чого хотіла почати, це з поклону доземного Валентині Данилівні, яка сиділа днями й ночами, готуючи до друку це складне видання. Справді, Валентина Данилівна зробила великий подвиг, тому що слово Олесь Терентійовича і зараз працює, і думка його працює, і емоції його працюють. І все сьогодні працює в цих трьох томах, навіть душа його... Письменник — завжди у своїх творах, і його думки, його емоції, його характер, вся його особистість — у його творах. А “Щоденники” — це

щось особливе, звичайно. Це те, що найбільше характеризує людину. Хочу підкреслити оту небайдужість Олесь Терентійовича до всього, що діялося в Україні, у світі, в душі кожної людини. Він це все переживав настільки глибоко, що сприймав як своє. Один тільки спогад. Я приїжджала з Чорнобильської зони, і розповідала, що там діється. Він просив: “Ніло, Ви приходьте і розкажіть все-все, що Ви відчули, що Вас вразило і про що би Ви хотіли написати...”. Я, звичайно, так і не написала, хоча Олесь Терентійович радив писати. Але він слухав мої розповіді, і вони його найдужче вражали. От, скажімо, я розповідаю, що вчора було. Кажу: “Вчора вночі вантажили корів”. Підсвічували, кажу, машини ліхтарями, вантажили корів, щоб їх евакуювати. Тягли на машини, ті корови падали, розскачувалися, перескакували через кузови на землю, калічилися. Їх потім дорізували, там на місці й закопували, а деяких навіть не закопували... Але, кажу, що найстрашніше, вранці потім сказали: “Відбій!” Село не евакуюють, село лишається, корів стягайте назад. І настільки це Олесь Терентійовича вражало! Я потім подумала: “Навіщо я це розказую? І так людині боляче... Це раниться її душа”. І я дала собі слово, що такого більше не розказуватиму. Тому, що це настільки небайдужа людина, яка горіла душею, буквально спалювала себе за все. І те, що сьогодні ми зробили крок до нашої України (ми ще не перемогли, звичайно, а зробили тільки перший крок до перемоги), і сьогодні цей крок разом із нами зробив Олесь Терентійович. Зробив своїм словом, своїми творами і своїми “Щоденниками”. Справді, він знову крокував поруч зі всіма мільйонами людей, які прийшли на майдани України і відстоювали демократію, справедливість і незалежність нашої держави.

Ішла у “Веселці” правдива й чесна розмова, а я думав, що ось мине десять років, як немає з нами Олесь Гончара, а слово його живе і діє. Щоденникові записи відкривають нам душу письменника, сина України, її оборонця в кровопролитних боях і в мирну годину, лицаря в битвах за життя української мови і соборність національного духу, за пречисту пісню — душу народу.

Співав думи і пісні в годину роздумів над “Щоденниками” кобзар, наш веселчанин, лауреат пре-

Продовження на с. 12

ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ

31 травня—1 червня в столичному Інституті мікробіології і генетики (ІМБіГ) НАН України мав місце Міжнародний науково-практичний форум “Основи молекулярно-генетичного оздоровлення людини й довкілля”. Зважаючи на залишкове фінансування нашої науки (0,03 % ВВП), зокрема й фундаментальної, на жалюгідний стан Національної академії наук, загнаної в очікування реформаторства з боку найвищих чиновників-гуманітаріїв, більш схильних до інформаційних шоу й швидких прибутків, — це подія чи не 10-ліття. Науковці використали нагоду, що співробітника ІМБіГу, директора Інституту оздоровлення й відродження народів України Анатолія Потопальського разом із Ярославом Новицьким (нині громадянин Австрії) та Марією Олійовською (Львів) минулого року низка зарубіжних учених висунула на здобуття Нобелівської премії в галузі медичної хімії, зважаючи на їхні досягнення в розробці нових протипухлинних засобів.

На міжнародному форумі “Основи молекулярно-генетичного оздоровлення людини й довкілля” було представлено матеріали близько 200 науковців і лікарів-практиків з України, Росії, Франції, із доповідями виступило понад 30 науковців. Серед доповідачів і співдоповідачів такі вчені як академік НАН України Г. Єльська, член-кореспондент НАНУ й АМНУ І. Чекман, професори Д. Говорун, В. Яшук, Я. Сусак, Ю. Гриневич, доктор сільськогосподарських наук В. Дрозда. Йшлося про експериментальні дослідження й практичні результати в новому науковому напрямку Анатолія Потопальського, зокрема, щодо випробувань найефективнішого в світі про-

ЧИ ПОТРІБНІ УКРАЇНІ ВІНАХОДИ?

типухлинного “амітозину”, створеного на основі чистотілу, як і просто унікального за спектром лікувальної дії (від СНІДу до гепатитів, туберкульозу, уражень мозку, хвороб шкіри тощо) “ізатізону” в медицині й ветеринарії, а також щодо впровадження найновіших біотехнологій з очищення довкілля й виведення рослин, адаптованих до несприятливих екологічних умов і до різноманітних хвороб. Цікавою розробкою А. Потопальського стали рослини, які замість дорогих і шкідливих пестицидів, що заповнили наш ринок та інтенсивно забруднюють українські ґрунти й продукти, використовують атмосферний азот. Ці рослини, як стверджують учені, дають високі врожаї навіть на різко засолені ґрунтах, а також можуть споживати морську воду без її опріснення. Завдяки тим же біотехнологіям учені підвищують продуктивність і стійкість до хвороб бджіл, шовкопрядів, риб, птахів, тварин. Крім того, пан Потопальський із колегами виробляють оздоровчі напої з комплексу лікарських рослин, які зміцнюють імунітет, виводять токсичні речовини та радіонукліди з організму.

Серед інших актуальних і перспективних для України досліджень молекулярно-генетичного оздоровлення людини й довкілля було продемонстровано результати роботи кандидата сільськогосподарських наук Тамари Ткаченко з Білоцерківського державного аграрного університету, яка в 1990-их роках працювала над препаратами тимуса (“КАФІ” (комплекс активуючих факторів імунітету), “гомонтин”, “мобес”, “ферамін”) які на радіоактивно забруднених територіях

здатні зменшувати до безпечного для людини рівня кількість радіоактивних елементів у сільгосппродукції тваринного походження. Попри позитивні результати, дослідження й впровадження, по суті, припинилися, оскільки державний комітет, відповідальний за подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, через нестачу коштів ліквідував фінансоване державою замовлення.

На обговоренні й затвердженні резолюції форуму науковці й лікарі наголошували на відсутності державної політики підтримки наукових розробок, на потребі в створенні так званого “венчурного капіталу” як ланки між дослідницькими лабораторіями й виробниками готової продукції. Проблема впровадження нових наукових розробок ускладнює те, що навіть сьогодні, вже при новій владі, державні чиновники в сфері медицини продовжують залишатися елементами чи не найкорупційнішої системи в державі — фармацевтичної і медичної загалом мафії, коли нові розробки й препарати, особливо вітчизняного виробництва, свідомо блокують лобісти фінансових інтересів конкретних виробників, які в підсумку щорічно заробляють мільйони доларів, а їхні чиновники-лобісти — десятки й сотні тисяч. Власне, це основна причина нерезультативності “амітозину” й “ізатізону” як медичних препаратів. Із цієї проблемою стикається, врешті, кожна дослідницька лабораторія і кожен учений. У резолюції форуму вчені звернулися до Прем'єр-міністра й Президента України з пропозицією організувати Національний центр: відповідний відділ ІМБіГ (фінансувати на

рівні 110 тис. грн. щорічно) із залученням структур, що здійснюють фундаментальні дослідження молекулярно-генетичного оздоровлення людини й довкілля в галузі охорони здоров'я, ветеринарії, рослинництва, екології (додатково фінансування 3 млн. грн.); науково-клінічний лікувально-оздо-

ровний комплекс на базі медичних установ МОЗ і АМН України; науково-виробничий і лікувально-оздоровчий ветеринарний комплекс; комплекс оздоровлення людини на базі сільськогосподарських структур.

● **Олександр СОЛОНЕЦЬ**

ПОСТАТЬ

Зараз неможливо визначити точно, коли людина розпочала цикавитися бджолами та медом. Перший давньоруський документ, у якому йшла мова про продукти бджільництва — договір, датований 911 роком, Київського князя Олега з візантійським імператором про поставку меду та воску до Візантії київськими бортниками.

Мед добувався важко, знищувалися бджоли та їхній розплід, що сповільнювало їхній розвиток. І так було довго — аж до винайдення рамкового вулика. Визначний винахід для людства належить нашому землякові — Петрові Івановичу Прокоповичу, 230-річчя від дня народження якого відзначаємо цього року.

Народився П. Прокопович 10 липня 1775 року в селі Митченки, тепер Бахмацького району Чернігівської області, у сім'ї священника. Батько готував хлопцеві духовну кар'єру. 1786 року Прокопович вступив до Києво-Могилянської академії. Отримавши освіту, Петро Іванович читав французькою, німецькою мовами, знав грецьку і латину. Та, вибравши іншу стежину, Прокопович став офіцером-артилеристом, служив під командуванням Суворова. Але воєнна служба була важкою для нього, тому 1798 року Петро Іванович пішов у відставку. Повернувшись у Митченки, зайнявся справою далекою від військової — бджільництвом.

Перше знайомство з бджолами відбулося на пасіці молодшого брата Федора Івановича 1799 року, відтоді бджоли стали єдиною метою його життя. 1800 року він купує десятину землі й розводить бджіл, керуючись лише власними спостереженнями й розмірковуваннями. І аж 1808 року Петро Іванович доводить розплід до 550 бджолиних сімей. Тоді з'являються перші грошові доходи, а бджоляр купує першу книгу з бджільництва. Його висновок після прочитаного був та-

ГОРДІСТЬ ЗА ЗЕМЛЯКА

ким: “...якби я раніше почав читати книги, то я б не створив своєї системи догляду за бджолами...”.

І знову копітка шоденна праця протягом багатьох років. Довгий час Петро Іванович думав про створення вулика, бо колоди гальмували розвиток бджільництва. У рік винайдення вулика в Прокоповича на зиму пішло майже 6000 сімей бджіл. І ось за важку працю прийшла винагорода. У Новорічну ніч 1814 року, як потім Прокопович сам зізнався: “...одне Боже милосердя мене осенило і ясно стала будова вулика...”. Наступного дня своїми руками він зробив втулочний вулик і назвав його “Петербург”. Тепер у Петра Івановича був свій вулик і своя система бджільництва. Про це він пише статті в журналах і газетах, звертаючи увагу громади та пасічників.

При зустрічі з пасічниками він

переконався, що людям без практичного показу використати розроблений ним вулик було важко. Тоді в Петра Івановича виникає задум організувати при своєму господарстві школу пасічників, вихованці якої поширювали б його знання й винахід. І ось (за підтримки головуєчого Вільного економічного зібрання графа Н. Мордвинова, майбутнього обер-прокурора Святійшого Синоду С. Нечаєва — воєнного губернатора Малоросії князя Н. Рєпіна-Волконського, місцевої знаті) Прокопович наважується відкрити школу бджільництва.

Першими учнями стали 15 селян із довколишніх сіл, яких прислали на навчання поміщики.

1 листопада 1828 року в Митченках було свято. На офіційну церемонію відкриття школи прибули представники влади, громадськос-

ті, духовенства, представники Московського товариства сільського господарства, друзі, господарі маєтків і самі учні.

Теоретичні й практичні заняття проводив Петро Іванович, оскільки слухачі були переважно неписьменні, то першого року педагог-бджоляр навчав їх “арабських цифр”, лічби, міри та ваги, множення, ділення і при змозі писати й читати”.

На другий рік у школі навчалось вже 33 учні. Цього ж 1829 року П. Прокопович обраний дійсним членом Московського товариства сільського господарства за ряд статей із бджільництва й нагороджений срібною медаллю за відкриття школи.

1830 року школу з Митченків перенесли на хутір Пальчики, де Прокопович спеціально для цього придбав господарство, сюди він

переніс і пасіку. Прокопович продовжує писати наукові статті. Так 1833 року виходить нова праця “Про користь розведення для бджіл синяка, рослини медоносної та олійної”. 1835 року виходить велика стаття “Про рапе, як про їжу для бджіл”.

Слава про школу поширювалася, багато людей приїздило з усієї України, Росії, Білорусі та навіть із далекого зарубіжжя. З одним учнем із далекого зарубіжжя — Гаспаром Шульцем із Сілезії — трапилася прикрість. Після закінчення навчання він поїхав у Німеччину, де зустрівся з Дзержоном і розповів йому про рамковий вулик Прокоповича. Потім Дзержон приписував собі цей винахід, але слава про Прокоповича та його школу не дала прижитися брехні.

Із роками пасіка значно зростала. Школу відвідав як перейняв іще “бджолярство” з своєї повісті Прокоповича великим бджолярем.

1846 року Управління державного майна видало книгу “Опис медоносної рослини синяка”, укладену П. Прокоповичем.

Невдовзі (1850 року) Петро Іванович помирає. Похований він у селі Пальчики. Після смерті Прокоповича школою керував його син Степан Петрович Великдан (мав прізвище матері). Але після його раптової смерті 1879 року школу закрили. Заклад проіснував 52 роки. На утримання школи не було витрачено жодної копійки з державної казни, хоча 1874 року Великдан просив субсидію, та Чернігівське губернське земство відмовило.

Школа бджільництва підготувала майже 600 кваліфікованих пасічників, які несли в народ знання про бджіл і систему їх розведення.

● **Павло СВИЩ, м. Бахмач**

Діапазон репертуару Людмили Семененко просто дивовижний: від оперних партій і класичних романсів до українських народних пісень і творів видатних композиторів-естрадників.

Людмила Семененко й сьогодні з ентузіазмом береться за все нове, незвідане й нездійснене раніше. Любов публіки Людмила Федорівна заслужила своїм винятковим, фантастичним ставленням до професії.

— **Людмиле Федорівно, існує думка, що людиною ведуть життям три чинники: жага грошей, слави і влади. А чим Ви мотивували вибір професії?**

— Ви знаєте, жодна з цих вад не вела мене життям. Це зовсім не про мене. Нехай це банально звучить, але співочий дар у мене від мами. У неї був дуже високий, поставлений самою природою голос, вона співала круглим звуком, немов навчалася в консерваторії. Мама завжди була душею товариства, її дуже любили в технікумі, де вона працювала; за веселу й співочу вдачу її часто запрошували на свята, на домашні посиденьки. Отже, гени в мене від мами. Однак заспівала я випадково. Якось у восьмому класі наша вчителька почала всіх підряд піднімати з-за парті і пропонувала заспівати. Це відбувалося, напевно, в 1951—1952 році, ще до смерті Сталіна, і треба було заспівати пісню про нього. З'ясувалося, що я заспівала найкраще. Тож почала я на святкових демонстраціях заспівувати, отже, була в центрі уваги. І доспівалася — до Київської консерваторії, яку закінчила 1963 року.

— **Консерваторії закінчують багато співаків, а в Київський театр опери та балету потрапляють одиниці.**

— Так, в оперний театр я вцілила, як-то кажуть, прямою наводкою. Це сталося з легкої руки солістки Валентини Реки, з якою ми навчалися в одного педагога — Тетяни Миколаївни Михайлової. Валентина на той час уже була солісткою оперного театру і сказала його директорів, Віктору Петровичу Гонтарю, що «дівчина з чудовим сопрано завтра співатиме партію Тетяни в оперній студії». Треба знати Гондаря. Це був унікальний директор із Божим даром, він усім цікавився, мав нюх на співаків. Отже, він прийшов на мій дипломний спектакль «Євгеній Онегін» П. Чайковського, послушав і сказав: «У нас буде конкурс. Приходь на прослуховування». На конкурс в оперному театрі я заспівала арію Мікаєли з опери Бізе «Кармен» і арію Гальки з однойменної опери Монюшко. Мене прийняли.

— **Ви переступили поріг оперного театру і...**

— Потрапила в оточення корифеїв. Це була золота плеяда, золота пора! Я зустріла дивовижного баритона Михайла Гришка; коли він співав «Ой, Дніпро, Дніпро...», — мороз по шкірі пробірав. Співали Лариса Руденко й Белла Руденко (однофамільниці), Ніна Гончаренко, Лілія Лобанова, Зоя Христин, Євгенія Мірошниченко. Красень Дмитро Гнатюк був у розквіті. Трохи піз-

Є митці, які вражають не тільки своєю творчістю, а й молодим світосприйняттям, свіжістю, яка не «стирається» з роками. Особливо коли йдеться про таку тендітну річ, як голос оперного співака. Народна артистка України Людмила СЕМЕНЕНКО виступає на сцені Національного оперного театру ім. Т. Г. Шевченка вже понад сорок років. Утім, коли дивисься на її дівочу постать і чуєш неповторне ніжне сопрано, що однаково легко звучить у всіх регістрах, то спочатку дивуєшся, а потім поринаєш у красу-насолоту.

МИСТЕЦТВО — ЦЕ НЕКТАР ДУШІ, ЗІБРАНИЙ У ТРУДАХ БЛАГОСЛОВЕННИХ

ніше прийшов Юрій Гуляєв. Прекрасним басом вражав Андрій Кікоть. Не можу не згадати двох Вір — Любимову й Богацьку, Галину Шоліну й Ніну Місіну. Захоплював публіку унікальний тенор Анатолій Солов'яненко. Моїм улюбленим партнером став Василь Третяк, я дуже багато разів співала з ним Мікаєлу й Фраскіту («Кармен» Бізе). А диригенти які чудесні: Костянтин Симеонів, Стефан Турчак, Олег Рябов, Лев Венедиктов. Великим щастям було працювати з ними. Це був золотий час нашого оперного театру.

— **Чиє наставництво найбільше запам'яталося?**

— Коли в 80-их роках почалася підготовка до «Гугенотів» Мейєрбера (до речі, цю оперу через її складність майже не співають на світових сценах), мені доручили партію пажу Урбана, що знаменита арією «Привіт мій вам, синьйори». У мене виникли деякі труднощі, і я звернулася по допомогу до Єлизавети Іванівни Чавдар. Почала з нею займатися щодня, вона мені дуже допомогла — прем'єру доручили співати мені. І далі Чавдар допомагала мені шліфувати партію. Наприклад, Оксану в «Запорожці за Дуна-

єм» я співала протягом майже десяти років, і потрібно було щоразу нову барву знаходити, щоб не бути застиглою, однаковою. Дуже приємно, що народні артисти України диригент Іван Гамкало й режисер Дмитро Гнатюк хотіли, щоб тільки я співала Оксану.

— **А з Анатолієм Солов'яненком в яких виставах вводи́ла Вас доля?**

— Саме в «Запорожці за Дунаєм» і звела. Колеги мені говорили: «Анатолій Борисович дуже любить із тобою співати». Коли співав Солов'яненко — це завжди було свято. Здавалося, були й інші гарні Андрії, але подібного дива не відбувалося (я не хочу нікого кривдити). Я летіла птахою, коли ми співали наприкінці другої дії дуєт «О, мій друже, мій прекрасний». Ледь Солов'яненко виходив на сцену, — лунали оплески, публіка його просто обожнювала. Вистава перетворювалася на свято, в усіх настрій ставав піднесеним, натхненим.

— **Окрім «Запорожця за Дунаєм» де Ви ще були його партнеркою?..**

— Звичайно, в «Ріголетто»! Він був просто чудовий Герцог. Я співала партію пажу. Мені взагалі щастило на видатних партнерів, наприклад, партію Тетяни я співала з Юрієм Гуляєвим і Михайлом Шевченком. Зі знаменитим басом Анатолієм Кочергою — в опері «Борис Годунов» Мусоргського. 1991 року у Франції ми відспівали 19 аншлагових вистав. Анатолій Кочерга, звісно, співав Бориса, я — царську дочку Ксенію. Нині Анатолій із дружиною й дочкою живе у Відні, його розклад розписаний на роки вперед. Ми регулярно листуємося. Я багато співала з народним артистом

України Андрієм Кікотем у «Чарівній флейті», там я по черзі виконувала три різні партії. Ця вистава, поставлена Левком Силаєвим, зазвичай йшла при повних зборах. На афішах «Чарівної флейти» сяяли імена Гнатюка, Гуляєва, Огневого, Тимохіна, Мірошниченко, Бели Руденко.

— **А з Миколою Кондратюком доводилося співати?**

— На репетиціях — так. Я готувала партію Дездемони, він — Яго в «Отелло» Верді. Але мені не довелося її проспівати, тому що вже були чудесні Гізела Ципола й Клавдія Радченко. Згодом Микола Кондратюк пішов із театру. Це — феноменальний баритон із великою культурою співу.

— **Людмиле Федорівно, Ви досягли в житті надзвичайних успіхів, під Вами хмари плывуть... Чи задоволені Ви своєю оперною долею? Все проспівали, що хотіли?**

— Я весь час вважала, що просто народжена для партії Маргарити в «Фаусті» Ш. Гуно. Я її вивчила, уже проспівала оркестрову репетицію і, здавалося, от-от мені вже дадуть спектакль, але раптом мене відправили на декаду української культури в Ташкент. Після декади відбулася прем'єра, але... без мене. Я дотепер шкодую, що не виконала цієї партії у виставі. Незабаром у нас буде нова постановка «Фауста», але мені зараз уже не дають великих партій. Правда, сталася інша велика радість, — я співала партію Марильї в «Тарасі Бульбі» Лисенка. Вистава була присвячена моєму творчому сорокаліттю. Я дуже люблю цю партію, багато разів її виконувала з видатними диригентами — Стефаном Турчаком, Іваном Гамкалом, Володимиром

Кожухарем, нині головним диригентом театру.

Але моя найулюбленіша і зіркова партія — Тетяна («Євгеній Онегін» Чайковського). Це чистий трагічний образ. Тетяна — це поетична жіночість, все її життя сповнене любов'ю-мрією. Я цю партію вирізняю з усього свого репертуару.

Мені вдаються всі пажі, я дотепер співаю їх у п'ятьох операх: у «Лоєнгрін» Вагнера, в «Гугенотах» Мейєрбера і «Ромео й Джульєтти» Гуно, в «Ріголетто» і в «Дон Карлосі» Верді.

Життя не завжди гладко мене по голівці, чимало разів я плакала та обурювалася, що мене обходили ролями. Але після сорока років роботи в театрі мушу визнати, що доля була до мене прихильна. Я проспівала понад 35 оперних партій, напевно чим в нас знайдеться зараз така солістка, яка мала б у своєму репертуарі стільки партій. І не забуваймо, що всі мої однолітки давно вже на пенсії. А я в строю.

Беру також участь у концертах. Згадую, як через три місяці після моєї появи в театрі солістка Вікторина Мартирсова запропонувала мені співати з нею дуєтом. Разом ми проспівали 25 років, аж до її переїзду в США. З незмінним успіхом ми співали українські народні пісні й твори наших відомих українських композиторів у всіх кутках Радянського Союзу. Мені дуже запам'ятався великий концерт, присвячений святу мистецтв народів СРСР на сцені Кремлівського палацу. Від України виступали тоді тільки ансамбль Вірського й наш дуєт.

Нині в моєму репертуарі багато камерних творів, зокрема романсів — Шуберта, Чайковського, Римського-Корсакова, Косенка, Лисенка, Ліста...

— **Ви струнка, мов берізка. Маєте рецепти молодості?**

— Звичайно. Так просто див не буває. По-перше, усмішка. Вона — «продукт» мого комунікабельного веселого характеру. Я люблю

людей. Практично нікому й нікому не заздрю. Людині для щастя мало потрібно. Там, де багато грошей, — багато трагедій.

По-друге, щодня роблю фіззарядку. Поки тепло — постійно плаваю в річці (колись гасала на водних лижах). Оперна співачка повинна мати елегантний вигляд, на сцені всі вади відразу помітні. Тому й до харчування ставлюся вимогливо. Щоб була енергія й впевненість — трохи курятини, для гарного кольору обличчя — овочеві салати й соки. І, звичайно, дуже важливо добре спати: раніше десятої ранку я не прокидаюся.

Можливо, завдяки суворій внутрішній дисципліні я дотепер працюю в театрі. Нерідко співаки залишають

театр, що в них го- «гойдатися», свою фізич- ілюся Богові, не тільки не

і в концертах. Мистецтво — це нектар душі, зібраний у трудах і муках.

— **Що найбільше гріє Вас у житті?**

— Любов близьких для мене вкрай важлива й дорога. У нашій родині дуже теплі стосунки. З чоловіком Володимиром ми разом уже 35 років, він лікар. Я обожнювала свою маму, і дуже сумую, що вона нещодавно померла. Царство їй небесне. Обожнюю сестру, любесно її трьох дітей. У мене немає своїх діточок, тому вона постаралася й за мене. Сестра навіть називає мене своєю четвертою дитиною, хоча молодша за мене. Я дуже найвна й довіряла в житті, вона опікується мною, робить зауваження: «Коли вже ти станеш більш тверезою й прагматичною». А я не змінююся вже. Та й навіщо?

Мене зігріває те, що в наш театр ходить дедалі більше публіки, бо класика — це справжній почуття й життєва мудрість. Навіть спектаклі, що давно йдуть, роблять незвичайні збори. Останні постановки — «Джоконда» Понк'еллі й «Турандот» Пуччіні, що їх здійснив італійський режисер Маріо Корраді, викликають надзвичайний інтерес. (У червні він знову працюватиме з трупкою над постановкою «Фауста» Гуно). Примігнічусь «Кармен» Бізе, «Євгеній Онегін» Чайковського. Завжди аншлаг на «Аїду» Верді. Постановка Дмитром Гнатюком опери «Мазепа» Чайковського теж виправдала очікування — зала заповнена ушент. Незмінний успіх має наш балет.

Глядачі-іноземці просто «прописалися» в нашому театрі. Надійшов навіть лист подяки від дипломатичного корпусу: дипломати, які працюють у Києві, в захваті від наших вистав. До речі, згадуваний італійський режисер Маріо Корраді вважає, що Національний оперний театр України — кращий у Європі — і за голосами, й за майстерністю оркестру.

● **Володимир КОСКІН**

Можливо, завдяки суворій внутрішній дисципліні я дотепер працюю в театрі.

У підневільній совєцькій Україні другої половини ХХ ст. історична наука трималася тільки на кількох справжніх національних дослідниках, які непорушно стояли на передових засадах наукової історіографії, непохитно обстоювали свої погляди, не були схильними до пристосуванства, партійної, російської шовіністичної ідеології. У важкі роки переслідування й ідеологічного терору вони, покликаючись на суму виявлених фактів, а також використовуючи здобутки своїх попередників, обороняли честь рідної історії, створюючи власні концепції, правдиво викладаючи історичні явища і факти, згідно із власним розумінням історичного розвитку.

До таких українських учених належить всесвітньо відомий професор Михайло БРАЙЧЕВСЬКИЙ (1924—2001) — дослідник надзвичайно широкого засягу. Ще за життя свого він став фігурою знаковою, майже легендарною. Маючи високий фаховий рівень археолога, він зробив вагомий внесок у гуманітарні науки. Його праці охоплюють майже всі періоди української історії, а також історіографію, історичну методологію, спеціальні історичні дисципліни, а окрім того, ще й історію архітектури, мистецтва, літературознавства. До того ж Брайчевський — митець слова — поет, прозаїк, перекладач, художник-маляр, учений-енциклопедист, визначна постать української національної культури другої половини ХХ ст., адже створив власну концепцію історії українського народу, його культури, які послідовно втілював у своїх наукових працях.

Рідкісна світлина 60-их: в науковій експедиції з колегами

Ім'я Брайчевського належить до когорти імен тих небагатьох істориків і громадських діячів, що їх совєцька терористична система не спроможна була зігнути, перетягти на свій бік. Цю дивовижну постать можна було тільки зламати, ув'язнити, знищити. Для Брайчевського не існувало заборонених тем. Уся творчість історика й археолога має наукове підґрунтя, побудована на історичних фактах рідної історії і світових джерелах. Це вчений самотніх поглядів, автор кількох сотень наукових праць теоретичного, загальнонаукового конкретного змісту. Кожне його дослідження відкриває нову сторінку в українській історичній науці. Ними цікавилася широка громадськість, прихильники неопальшованої науки. Вони не залежувалися на поліцях, тупо ставали бібліографічною рідкістю.

Михайло Брайчевський як археолог мав справу з речовими знахідками переважно з території України. Тому з перших років своєї дослідницької діяльності мав кращі можливості вільно висловлювати власні думки. Ставши професійним істориком, почав відчувати на собі цензурний тиск, на який намагався ніколи не зважати. Він навіть за найнесприятливіших умов міг ясно, логічно й цікаво викладати свої дані про складні речі й події, не зраджуючи своїм поглядам, або ж мовчки писати "до шухляди". Останнє особливо стосується 1973—1984 рр., коли переслідуваний оприлюднив тільки два десятки коротеньких статей і то — поза межами УРСР і за кордонами імперії.

Учений ґрунтовно засвоїв різні види джерел, зокрема й зарубіжних. Творчо вживав набутий та ідеї українських попередників, праці заборонених чи забутих істориків 1920—1930 рр. ХХ ст. Дослідник підхопив, продовжив і розвинув наукові традиції київської історичної школи: Максима Берлінського, Михайла Максимовича, Михайла Грушевського й особливо Володимира Антоновича.

Півстоліття Брайчевський виявляв надзвичайну працелюбність. Його перу належать понад 600 друкованих наукових праць, серед яких такі відомі фундаментальні монографії, як "Римська монета на Україні" (1950), "Коли і як виник Київ" (1963), "Біла джерел слов'янської державності" (1964), "Походження Русі" (1968), а пізніше "Утвердження християнства на Русі" (1988), "Берлінський як історик міста Києва" (1991), "Конспект з історії України" (1993) тощо. Зараз підготовлено до видання десяти томів праць ученого.

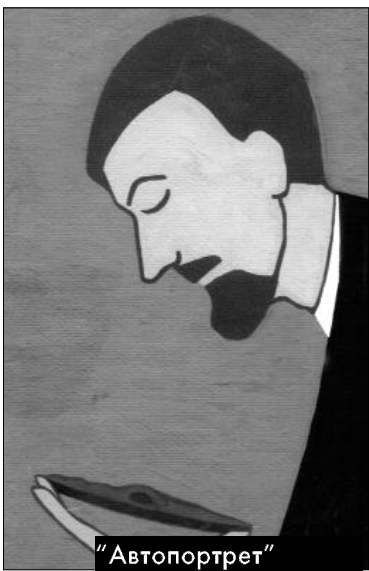
Народився Брайчевський 6 вересня 1924 р. в Києві в сім'ї службовця, його батько Юліан Карлович (1885—1956) походив із польської шляхти, був дуже освіче-

КРИЗЬ ЧАСУ КРУГОВЕРТЬ

ною людиною, працював бухгалтером, мати, росіянка, родом із-під Москви — залишалася домогосподаркою. Дід Карло, мабуть, ополячений український шляхтич, після придушення польського повстання 1865—1864 рр. повернувся з Речі Посполитої на свою Батьківщину до Києва. Сам історик розповідав, що його предками були українці, поляки, литвини. В ХІХ ст. рід Брайчевських жив у Києві біля університету на так званому "Новостроєнні".

У козацькому реєстрі 1649 р. в осавульському курені Чигиринського полку подибуємо троє імен козаків-державотворців Брайченків — Михайла, Терешка й Богдана, а в Черкаському полку ще й Потапа Брайченка. Бачимо тут ще й Брайка Сербиненка. Отже, родовід Брайчевських може походити, скажімо, із Сербії, звідки вони перебралися в Україну. Улюбленим псевдонімом історика Михайла, яким він підписував свої публікації, виборюючи сучасну незалежну Українську державу, був "Михайло Брайченко".

Він сміливо відважився ґрунтовно, гостро, критично, логічно, доступно, з марксистсько-ленінських позицій наукових історичних аргументацій заперечити і відкинути всі основні положення "Тез ЦК КПРС до 30-річчя возз'єднання України з Росією" (опубліковані в кінці 1963 р.). Цей офіційний "документ" був спробою узаконити колоніальний статус України і денационалізацію її народу.

"Автопортрет"

Брайчевський аргументовано проаналізував центральну історичну тему українсько-російських відносин, пов'язану з історією ліквідації Української Гетьманської держави, відродженої у середині ХVІІ ст. Її творцями були гетьман Богдан Хмельницький і генеральний писар Іван Виговський. Саме її суверенність зобов'язався гарантувати Переяславськими угодами 1654 р. царат. Він розкрив методи поступового знищення Московією протягом ХVІІ—ХVІІІ ст. Української держави і показав, як наша Батьківщина була перетворена в одну із безправних колоній Російської імперії та її спадкоємниці — СССР.

1968 року влітку Брайчевського звільнили з роботи в Інституті історії начебто за скороченням штатів. Наказ не підлягав переглядові. Справжньою причиною переслідування історика була його невтомна громадська діяльність, гострі принципи політичних виступи проти політичних репресій, виступи на захист української мови і культури, зокрема його праця "Приєднання чи возз'єднання", її поширення в численних рукописних списках в Україні і широкий міжнародний резонанс.

Брайчевський був найбільшим дослідником історії Києва другої половини ХХ ст. і як патріот "матері городів руських" залишив своїм сучасникам і наступним поколінням киян заповіт у листі: "Київ як місто — це мистецько-архітектурний твір. Він належить не тільки нам, киянам, а й усьому людству. І наше завдання — зберегти його як найдорожчу перлину, витвір людського генія. Так бережімо його". І в наші дні за потурання і байдужості міської влади і з волі високих державних чиновників відбувається масштабне нищення історичних пам'яток разом з історичним ландшафтом, часто в інших формах, з іншою нагодою, віддається на поталу бізнесовим структурам із паркінгом для тисяч чужоземних машин. Скажімо, спустошується навіть шедевр української архітектури Свята Софія, Печерський монастир, Майдан Незалежності, Поділ, Святу Печерську Лавру віддано Московській церкві тощо.

Стиль наукових і науково-популярних праць Брайчевського яскраво доводить, що історик володів образним словом. Справді, дослід-

ник історії часто опрацьовував давні історичні теми, водночас писав наукові й художні твори, виступав як поет і поет-перекладач. Друкувати власні вірші не поспішав. Навіть для близьких вони були часто невідомі, свідомо не ставив під віршами власного написання. Тільки після смерті Брайчевського його дружина Ірина Мельник власним коштом опублікувала незначним накладом поетичну збірку творів свого чоловіка: поеми, поезії, переклади, під назвою "Часу круговерт" (К., 2003 р., 172 с.). Брайчевський знайий також як видатний дослідник поеми "Слово о полку Ігоревім".

Постать Брайчевського феноменальна, висока і шляхетнодоленосна для всієї України. Його багатогранний талант нагадує діячів середньовіччя. Він був ще й художником, мислителем українського Відродження другої половини ХХ ст. Писав твори і про видатних діячів європейського, і українського середньовіччя. Його увагу привернула творчість великого німецького живописця кінця ХV — перших трьох десятиріч ХVІ ст. Альбрехта Дюрера, яку він висвітлював у зв'язку з українським ренесансом. Писав він і про життя та творчість іспанського живописця ХVІІІ ст. Дієго Веласкеса.

Будучи талановитим художником, який фарбами відтворював сюжети та історичні постаті Київської Русі, вчений консультував тих митців, які працювали над темами про Київську державу. Зокрема він давав поради художникам щодо старовинного українського вбрання, коли знімався кінофільм "Захар Беркут". Заслуга Брайчевського і в тому, що сьогодні на українських гривнях бачимо українські типи киян князя Володимира і Ярослава. Та й сам Брайчевський-художник створив портрети низки історичних діячів Київської Русі, 1999 р. він випустив їх кольоровим альбомом "Історичні портрети".

Надзвичайно переживав Брайчевський за долю української мови, усно і письмово виступав у її

обороні. Свідомим патріотичним подвигом ученого слід вважати й те, що в ці десятиріччя, особливо в 50—80-ті рр. жорстокого переслідування національної культури українців і заборони писати дисертації та видавати підручники для вищої школи рідною мовою, свої десять монографій він створив саме українською. Тільки дві з них, які мали міжнародний резонанс, через рік видав російською мовою. Окремі праці писав російською, коли йому було заборонено друкуватися в Україні, і він хотів їх опублікувати в Москві.

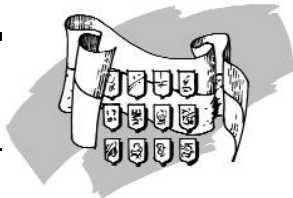
Перед самою кончиною у 2001 р. тяжкохворий Брайчевський офіційно звернувся з відкритим листом на ім'я Президента України Л. Д. Кучми, підкреслюючи на нечуваному посиленні русифікації, витісненні української мови з культурного, освітнього, наукового й інформаційного життя. Він запропонував негайно вжити невідкладних конституційних заходів в українській державі на захист мови української нації.

Як один із засновників Руху, історик на Установчому з'їзді Руху в 1989 р. виголосив програмну співповідь "Про українську державність", в якій обґрунтував історичну законність ліквідації СРСР. "Ні-яке нове об'єднання не заступить монстра", — говорив Брайчевський. Водночас доповідач застерігав: Росія планує зробити Україну декоративною державою, а її незалежність стала тільки формальністю, такою, як була УРСР в СРСР. Брайчевський розробив основні засади і принципи, на яких має будуватися суверенна українська держава.

Михайло Брайчевський — доктор історичних наук, професор Національного університету "Києво-Могилянська академія", дійсний член Вільної української академії наук (США), дійсний член НТШ (Львів), член Українського історичного товариства (США), заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премії Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів, лауреат академічної премії ім. М. Грушевського.

Перед смертю Михайло Брайчевський (помер 23 жовтня 2001 р. о 5.30 холодного ранку) попросив свою дружину розвіяти частину його праху біля стін Михайлівського Золотоверхого собору з боку Дніпра. Вона виконала волю чоловіка. Урна з останками покоїться не на Байковому кладовищі, а в тихому куточку біля Золотоверхого, де не ступає нога відвідувачів храму, лежить попел серця великого українця, що довіку спочиватиме там, де воно колись палко билося і горіло.

• **Ярослав ДЗИРА**, старший науковий працівник Інституту історії України НАНУ

НАСАДИЛИ ЛИП, БО НЕ БУЛО КАШТАНІВ

Сучасний Бердичів — це сполучення несполучуваних речей. В усі часи тут співіснували чотири культури — українська, єврейська, польська й російська. Древні будинки в центрі міста й нові житлові масиви на околиці. Липова алея на місці колишньої старої каштанової — це щось живе й романтично-прекрасне, але й тут свої парадокси. Як пояснив мер міста Василь Мазур, цією алеєю «вбили трьох зайців»: по-перше, вулиця дуже широка, і саме по центру мала багатенько ям, які дорого було весь час латати; по-друге, взимку там назбирувалося сміття й сніг, тож насадження, крім екологічної функції (це по-третє), лікували від економічного більма на оці центральної вулиці.

Наразі йде розбудова міста, і відчуття занедбаності дуже сильне. На потужному машинобудівному заводі «Прогрес», який випускає сучасне фільтрує, теплообмінне, сушильне обладнання, а також обладнання для очищення побутових і промислових стоків, витає характерний радянський дух, — висять старі плакати з техніки безпеки, незрозуміло-іржавою фарбою помальовані робочі місця, посеред проходу у великих контейнерах збирається сміття...

Колись Бердичів називали «єврейським Парижем». Побудоване на курячих кістках (бо євреї, зазвичай, були людьми заможними, на відміну від українців не їли свинини, та в своєму раціоні обов'язково мали курятину), це місто приваблювало великими ярмарками, було успішним у комерції. Коли 1765 року невеличке містечко одержало право проводити річні ярмарки, про нього почули в усьому світі. Один зі стендів бердичівського музею, який зберігає історію міста, засвідчує розмах торгівлі: індійська ваза, турецький глечик-самовар, корейське віяло, китайський заварний чайник, посуд із Німеччини та Греції. А коли проводилися кінські торги, населення міста збільшувалося у чотири рази... Сьогодні інвестиційна політика теж під особливою увагою бердичівців. Не з таким, щоправда, розмахом, але є співробітництво з промисловцями США, Польщі, Італії, Росії, Казахстану, Узбекистану.

Бердичів оповитий легендами. Є різні версії походження назви міста. Чи то від бойової сокири «бердиш» (чи «берда»), яку тут виробляли, чи від гори, яка була на території сучасного міста, і називалася «берда» (до речі, означає «урвище» зі старослов'янської), або ж від прізвища дружинника Бердича, який очолював колишню митну залозу, що розміщувалася на цій території. З огляду на комерційність міста мешканці будували свої будинки так, що підвальне приміщення мало два поверхи вниз. Численні ходи помережили підземну частину Бердичева.

ОДИН ДЕНЬ У «ЄВРЕЙСЬКОМУ ПАРИЖІ»

ІСТОРИЧНИЙ КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ ЦЕНТР ЄВРЕЇВ

Побуває анекдот: на запитання, яка кількість населення в місті, бердичівець відповідало, що 86 тисяч осіб; щодо кількості євреїв мешканець міста обурено повторить: «Я ж кажу, що 86 тисяч». На сьогодні офіційно залишилося приблизно 60 єврейських родин, а це 2000 осіб. Решта — або розстріляні нацистами за Другої світової війни, або ж виїхали після розпаду Радянського Союзу в Ізраїль. Між тим, Бердичів завжди був важливим єврейським культурно-релігійним центром. Перші згадки про заснування кагалу знаходимо ще до 1712 року, а вже в кінці століття равин-цадик Леві Іцхак Бен Меїр (бердичівський равин із 80-их років XVIII століття до своєї смерті 1809 року) писав про Бердичів як про один із важливих центрів єврейської мудрості. Тут було систематизоване іудейське вчення хасидизму, яке проповідувало, що нерівність не впливає на взаємини між Богом і людиною, і справжній праведник не той, котрий хизується своєю вченістю, а той, хто піклується про свого ближнього. Хасидизм, не відкинувши жодної заповіді іудаїзму, по-новому їх осмислив.

Мавзолей-усипальниця цадика Леві Іцхака Бердичівського стоїть на пагорбі старого занедбаного єврейського цвинтаря. Дивна річ, місце паломництва віруючих усього світу настільки заросло бур'яном, що коріння рослин піднімають надгробки, на місці пам'ятника лишився тільки постамент.

Якщо біля мавзолея хоч трохи прибрано, то далі — велика площа заростей. На прохання міської влади прибрати цвинтар єврейська община не звертала уваги, коли ж українські бердичівці пропонували зробити це самотужки, євреї не дозволяли.

У Бердичеві намагаються створити щось на зразок ідеальних умов для релігійного життя євреїв. На кошти американського бізнесмена Ернеста Мендловіка заснували школу для єврейок. Дівчатка з Коростеня, Львова, Миколаєва та інших міст навчаються безкоштовно, деяким батькам навіть платять стипендію за те, що віддали дитину до цієї школи. Програма насичена — п'ять разів на тиждень по дві години на день англійської мови, основний курс і релігійні основи — пояснення звичаїв, Священне письмо, вивчення івриту. У класі не більше п'яти школярів, фактично — індивідуальне навчання. На сімнадцять вихованок школи тридцять осіб обслуговуючого персоналу. Традиції не дозволяють спільного навчання дівчаток і хлопчиків. Дівчаткам також не дозволено дивитися телевизор, відеофільми переглядають лише після того, як їх побачили викладачі. Школярки не читають книжок, які мають елементи насилля. До речі, від сцен насилля дівчатка захищені й у реальному житті, оскільки практично не виходять за територію школи та інших пришкольних приміщень. Своєрідне місто в місті.

ОРДЕН БОСИХ КАРМЕЛІТІВ

Над річкою з кумедною назвою Гнилоп'ять поважно красувався кляштор босих кармелітів. Історію — давно і сучасну — зберігає святиня-фортеця.

Тривала війна з кримськими татарами. 1627 року до полону потрапив молодий воевода Януш Тишкевич. Якось — чи то примарилося, чи то наснилося, — але побачив він Матір Божу, а біля Неї двох монахів, які просили визволення полоненого. Коли прокинувся, то вирішив, що свій маєток подарує віруючим людям. І сталося. Звільнившись від полону, Януш у Люблін побачив двох монахів, які нагадали йому той сон. Це були представники Ордену босих кармелітів. І 1630 року Тишкевич передає свій маєток ордену. Монахи переїз-

джають до Бердичева з Польщі як одна з течій кармелітів, що виокремилась із заснованого в Палестині ордену...

Маєток мав два поверхи. Згодом кармеліти почали розбудовувати замок. Побудували нижній (або дольний) костел, який у ті часи слугував для відспівування померлих. Пізніше, 1754 року, над дольним костелом під керівництвом відомого архітектора Яна де Віте зводиться новий, розкішний вер-

хній костел у стилі бароко. Настінні розписи в інтер'єрі храму виконував італійський живописець Беніамін Фредеріче, архітектором працював Григорій Тарнавський.

Заснована на території монастиря школа навчала 150 дітей із заможних родин. Бібліотека налічувала близько 1000 назв книжок, серед них були і стародруки кінця XV століття. У типографії видавалася література релігійна і наукова, науково-публіцистична. Друкувалися Бердичівські календарі за даними краківської астрономічної школи... За наказом київського губернатора Безака 1866 року спочатку закрили школу, потім монастир. Свого часу тут розміщувалася пожежна частина. У часи Другої світової війни майже вся фортеця була зруйнована, бібліотечні книги люди розібрали, щоб розпалювати печі.

Наразі йде реставрація монастиря. На його території співіснують музична й художня школи. У лівому прибраному корпусі мешкають монахи Ордену босих кармелітів, а в будинку колишнього настоятеля монастиря розмістився Музей історії міста.

“ЛАВСТОРИ” ВІД ОНОРЕ де БАЛЬЗАКА

Нижню історію про любов двох уже немолодих закоханих зберігає меморіальний музей у селі Верхівня неподалік Бердичева. Французький письменник Оноре де Бальзак і графиня Євеліна Ганська, познайомившись, часто зустрічалися, подорожуючи Європою. Бальзак кілька разів приїжджав до милої у Верхівню. Вони прагнули поєднати свої долі, але сам імператор Російської імперії не давав дозволу на одруження. І тільки через сімнадцять років після їхньої першої зустрічі вони обвінчалися в храмі Святої Варвари. З приводу цієї події письменник писав: «У мене не було щасливої юності, квітучої весни. Зате в мене було найясніше літо і найтепліша осінь».

Чому відомий усьому світові письменник обрав скромну церкву в Бердичеві? За католицьким звичаєм вінчалися в церкві, до парафії якої належала наречена. Втім, їхнє кохання витримало стільки перешкод за 17 років, що не прагнуло вже помпезності й величності, а лише Божого благословення. Тому о сьомій ранку 2 березня 1850 року в костелі Святої Варвари їх благословив на шлюб абат Віктор Ожаровський. Свідомцем цього є запис у метричній книзі храму. На жаль, письменник був дуже хворим, і в 50-річному віці — після п'яти місяців шлюбу — помирає.

Сам костел побудований на початку XIX століття на місці колишнього католицького цвинтаря. До 1917 року костел був дуже багатим. Існує припущення, що в ньому свого часу грав на органі молодий невідомий композитор Шопен. Але після революції у приміщенні зробили спортивний зал. Вхід до костелу замурували, а на місці вівтаря вирили яму, через яку стрибали легкоатлети. У спадок від радянських часів залишилися й залізобетонна стеля товщиною 80 сантиметрів, яка розділяла приміщення на два поверхи. «Другий поверх» шість метрів заввишки. Юні гімнастки, коли робили свої вправи, могли насолоджуватися красою стилю бароко, чого не можуть сьогоднішні парафіяни. Знімати стелю — не технічна складність, але за браком коштів усе залишається на місці.

Однією зі святинь Бердичева вважається ікона Бердичівської Богородиці. Сімейну реліквію Тишкевичів було подаровано Ордену кармелітів. Кажуть, що київський єпископ Станіслав Зареба, будучи чудесно зцілений, 23 травня 1647 року оголосив ікону Чудотворною. Ікона також була коронована 16 липня 1756 року за благословінням Папи Римського Бенедикта XIV. За роки Другої світової святиня була згублена. Існує версія, що вона загинула під час бомбардування, або ж її відправили в Польщу. У костелі зберігається точна копія ікони Божої Матері, коронація якої відбулася 1998 року.

Бердичівці оповідають, що внизу, в підвальному приміщенні, була кругла кімната, від якої в різні боки йшли підземні ходи — настільки високі були ці ходи, що ними міг легко проїхати вершник на коні, і настільки довгі, що доходили аж до Польщі.

● **Ірина ВИРТОСУ,**
Бердичів—Київ

ДМИТРО ВИШНЕВЕЦЬКИЙ-БАЙДА (1550—1563)

Продовження. Поч. у ч. 14 за 2005 р.

Історик Михайло Грушевський починає свій реєстр козацьких гетьманів з імені Дмитра Вишневецького. Те, що був він князем із аристократичного православного роду на Волині, не завадило, а може, навпаки, допомогло стати визнаним вождем Запорізької волиниці. Князь Дмитро зміг зорганізувати нестримних бойовиків у добре військо, побудувати за Порогами справжню фортецю на Хортиці, повести своїх воїнів проти страшного агресора — Осаяйної Порти, як тоді називали Османську Імперію.

В історичних документах Вишневецький відомий від 1550 року, коли король Сигізмунд II Август признає його старостою Черкаським і Канівським. Тобто з цього моменту Вишневецький тримає в своїх руках оборону України від кримських людоловів, васалів турецького султана. Постійні напади кримських татар на наші землі були досконалі щодо стратегії й тактики диверсійних рейдів на чужу територію. Ординська кіннота, уникаючи найменших сутичок і будь-якого шуму, пролітала якомога далі в Україну. Тут, у глибині нашої землі, орда розділялася на менші загони. Вони продовжували рух далі, знову розділяючись на менші загони. Це було, як ото петарда з багатьох шарів, що вибухають послідовно, щоразу з несподіваним шумом і кольором. Малі загони налітали на безборонні села й хутори. Татари хапали молодь в ясир, старших і найменших сікли на капусту, добро й будівлі нещадно палили. І манів-

цями швидко гнали полонених і худобу, щоб вигідно продати на невільницьких торжищах у Криму.

І от проти цих прудких, безжалюних і підступних людоловів Дмитро Вишневецький не виставив оборони, а разом із загартованими славними козаками пішов у наступ на кримські володіння. Пішов із битвами, пожежами й погромами. Око за око! Та раптом 1553 року Вишневецький посварився з королем і відбув до... Стамбула. Там його дуже добре зустріли. Але про те, чим займався у ворожому гнізді цей відчайдушний воїн, — немає жодних джерел. Дивна річ, але з володінь своїх найзапекліших ворогів він повертається неушкодженим і знову служить королю. У 1556 році, без згоди короля, Вишневецький разом зі своїми козаками та московськими військами нападає на мусульманські володіння. Спустившись Дніпром, вони добре потрошили й пограбували Іслам-Кермень і штурмували важливу турецьку фортецю з яничарською за-

логою Озю (Очаків). На початку осені 1556 року Вишневецький захопив острів Хортицю і спорудив добру фортецю. Так було засновано Запорізьку Січ — від того славного часу охоронницю України протягом більше двох століть. Зразу після цього Вишневецький посилав своїх людей до Москви вести переговори з Іваном Грозним, а сам нападає на Іслам-Кермень. Навіть захоплює кілька гармат.

Іван Грозний бере до себе на службу князя Вишневецького з усім його двором, дарує в "кормленіє" місто Белов.

Вишневецький, одержавши від Івана Грозного зброю і спорядження для своїх людей, розвинув бурхливу діяльність. Він залучає собі до бойових дій черкеські племена з Чорномор'я. Спустошує перекопські володіння хана. Потім із царським військом Данила Адашева козаки наскочили на Азов. Азов був найпівнічнішим форпостом турецького султана. Звідси Стамбул постачався зерном, олією, овоча-

ми та рибою. Напад на Азов ставив під загрозу продовольче забезпечення Стамбула. Це на початку 1559 р. Влітку знову напад на Азов. Потім осінні бої в спілці з черкесами племені Жане на Тамані і в Керчі. Стамбул украй занепокоєний — мобілізує великі сили, навіть ескадру галер і висилає їх проти Вишневецького та його союзників. Це безпрецедентний випадок у Туреччині того часу. Бо турки тоді були найсильнішими військовими силами на континенті Європи. З'єднаними силами турків, кримської орди, загонів із Молдови та Валахії і турецької ескадри вдалося відіснити Дмитра Вишневецького від Азова і зняти козацьку облогу... На той час, із нез'ясованих остаточно причин, князь Дмитро Вишневецький розірвав спілку з Іваном Грозним і повернувся на батьківщину. Після переговорів із королем, які Вишневецький, як завжди, провів успішно, йому було повернуто всі його маєтки, відновлено права й звання. Відтоді, тобто від осені

1561 року, Дмитро Вишневецький займається козацькими справами і порядкуванням у своїх родинних землях. Але він завжди наготові, щоб виступити проти турків чи їхніх васалів. Така добра нагода трапилася 1564 року, коли в Молдові (васальній туркам землі) почалася міжусобиця за владу. Вишневецький зібрав армію в 4000 козаків і втрутився в цю колотнечу, щоб підтримати того володаря, який провадитиме незалежну від турків політику. Та Вишневецький на той час розхворівся і потрапив із невеликим загonom у пастку. Оточення Вишневецького молдавани знищили. Але він утік і сховався в копиці сіна. Та його побачив селянин-молдаванин і видав. Після того молдавани видали Вишневецького туркам. Там козацького вождя поचेпили за ребро на гак, вмурований у фортечній стіні у стамбульській дільниці Галаті. Хроніка Мартина Бельського повідомляє, що Вишневецький провисів на гаку три дні (!). І весь час лаяв султана, його рід і його віру. Розлючений султан наказав яничарам застрелити Дмитра Вишневецького, не нависно званого турками "Дмитрашко". І яничарські стріли обірвали буремне життя православного князя Дмитра Вишневецького й народили на віки "Байдю молодечького" — нескореного ніким козака-лицаря, що в Царгороді на риночку та п'є мед-горілочку... Героїчна смерть справила сильне враження на українських землях. Про нього склали пісню. І вона збереглася протягом чотирьох століть на всіх землях, де осіло проживали українці, — від Кубані до Бескидів.

ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ (1614—1622)

Вихованець славної Острозької "академії" Петро Конашевич-Сагайдачний був гетьманом із перервами від 1614 до 1622 р.

Відзначався справжньою козацькою звиягою навіть серед відчайдушного запорізького братства. А щодо розуму державницького та залізної волі, — то перевищував тогочасних державців Варшави й Москви.

І своїми діяннями на чолі запорізького православного війська довів, що міг тих державців сусідніх або порятувати, або погубити.

Та спочатку він довів запорізьким козакам-відчайдухам, що кращого ватажка в морських походах не може й бути.

Цей мудрий, жорсткий воїн і політик знав, як захопити до дії, а потім і підкорити своїй волі козацьких волелюбних звияжців: у них треба було вселити відчуття власної сили й переможності, дати їм здобич і славу.

У лобовому зіткненні з державними військами чи то турків, чи поляків, чи московитів у той скрутний час козаки не могли перемогти. І тому Сагайдачний використовує стратегію кримських нападників на Україну, яка полягає в тому, щоб якомога далі дістатися у запілля ворога. Там влаштувати жорстоку веремю і взяти щедрий луп. А якщо пощастить, то й звільнити нещасних українських бранців.

Як і в медицині, у військовому мистецтві найпростіші засоби поспіль дають найкращі результати. Таким простим та бездоганим засобом на всьому Чорному морі були козацькі чайки. Їх робили самі козаки, бо кожний козак, як сказано, "був і швець, і кравець, і в ду-

ду грець!" Щоб вирубати чайку, потрібно було приблизно 50—60 осіб і два тижні часу. Основою служив великий вербовий чи липовий стовбур. Із стовбура видовбували човен-однодеревку. Потім до човна-однодеревка набивали з дощок борта. Щоб човен не потону, навіть коли його залле хвилею, обв'язували по ободу очеретяними снопами. А для водостійкості шмарували смолою. У чайки було два керма — спереду і ззаду. Це дозволяло їй бути маневренішою за всі кораблі на Чорному морі. Козаки брали в похід два самопали, вдосталь пороху й куль. У кожного — шабля. По бортах чайки кріпили кілька гарматок-фальконетів. Запаси води та їжі — в бочках. Це сухарі, пшоно (виварене з лєм) і соломаха — гречане тісто, зварене з тузлуком (крутим розсолон).

Швидко, непомітно, мов примара, вилітала з Дніпрових плавнів флотилія чайок темної ночі. І непо-

міченою проминала турецькі фортеці в гирлі Дніпра.

За 36—40 годин (на веслах!) чайки досягали багатих турецьких міст на Анатолійському узбережжі Туреччини.

Уперше такий зухвалий похід пов'язано з ім'ям Сагайдачного, коли козацькі чайки атакували й погромили турецьку фортецю Варну. Та триумф "Козацької Армади" настає 1606 року. Петро Сагайдачний привів бойові чайки під мур Кафи (Феодосії). Там був найбільший невільницький ринок на Чорному морі. Швидкі та верткі човни-чайки затисли турецькі бойові кораблі в Кафінській гавані й спалили їх ущент. Просто з моря козаки кинулися на штурм могутніх мурів фортеці, збудованої ще генуезцями. Подолали їх, знищили гарнізон турецьких яничарів. Звільнили неймовірно кількість християн-бранців. Відлуння Кафінського погрому ще багато років розносилося в близьких і далеких землях...

Це був не останній морський рейд проти жорстоких нападників на українські землі. І всі — як один — звияжні! Тими походами Петро Конашевич-Сагайдачний завоював собі й козацькому товариству такий військовий та політичний авторитет, якого до того часу ніхто не мав.

Як талановитий український політик, Сагайдачний вдало використовує кожну перемогу для розбудови козацького війська та підтримки православної церкви. Незабаром козацьке військо могло протистояти регулярним державним арміям.

Тим часом польський король затіяв авантюру — йому забаглося завоювати московський престол.

1618 року король дійшов до самої Москви. Та через нестачу грошей головне військо полишило короля. Лишилася якась дрібка вірних, і король потрапив у безвихідь. Тоді швидко згадали про козаків. І Сагайдачний на чолі 20-тисячного

козацького війська вступив на землі московські.

Погромив дорогою до Москви воевод Пожарського й Волконського, порозганяв дрібніші загони.

Та хоч українські козаки стали проти Арбатських воріт, Сагайдачний не став штурмувати мурів православної столиці.

Сагайдачний лише порятнував короля від полону й ганьби. І допоміг вивести з Московії залишки королівських вояків.

Не пройшло багато часу, як нова війна — цього разу вже під дверима козацьких осель. Армія султана Османа пішла війною на Річ Посполиту. Поляки стягли ледь 57 000 жовнів. А в султана майже півмільйона війська. Знову згадали про козаків. Але Сагайдачний не поспішав приєднатися до коронного війська. Як досвідчений політик, він знав, що за допомогу треба вимагати в поляків полегшення для козацького стану й православної віри. Як тільки Сагайдачний уклав угоду з королівцем Владиславом про визнання гетьманської влади над усією Україною, він одразу вирушив у похід. Під фортецю Хотин на Дністрі 40 тисяч козаків приєдналися до поляків. У борні проти турків козаки явили світові безмірну відвагу й військово-вміння. Навіть польські письменники визначали головну роль Конашевича в успішному завершенні Хотинської битви. Але це був останній триумф козацького вождя. Поранений отруйною турецькою стрілою, Сагайдачний повернувся до Києва. Де й відійшов у вічність 20 квітня 1622 року. Він старався все своє звияжне життя для України шаблею та булавою. І виконав перед усіма, з ким мав справу, свої обіцянки. А от королівська влада так і затерла, зашахувала свої обіцянки.

• **Юрій ЛОГВИН**

Є книжки з особливою сердечною та мисленнєвою аурою, в яких із підкресленою повнотою та поліфонічністю втілюються, багатогранно й різноколісно віддзеркалюються, душевні прагнення й осягні її творця. Такі книжки сповнені пошуків та сумнівів, думок та роздумів, зізнань та узагальнень і належать до найбільш ємного й проникливого різновиду творчих автобіографій — автобіографій свідомості та духовно-інтелектуального розвою.

Саме такими якостями просякнута збірка-том Михайла Логвиненка “До останнього патрона...” (із багатоаспектним підзаголовком “Долі українських письменників ХХ сторіччя очима літературознавця, критика: спогади, нариси, штрихи (шкіци) до портретів”), що побачила світ у харківському видавництві “ІІІ тисячоліття” 2003 року. Вже після того, як не стало її автора — відомого українського критика й літературознавця другої половини ХХ століття.

Формат минулого сторіччя провідний і лейтмотивний у збірці Михайла Логвиненка, на сторінках якої рельєфно, “крупнопластово” виписані постаті таких класиків національної художньої культури, як Павло Тичина, Микола Бажан, Олесь Гончар, відомих літературознавців Леоніда Новиченка й Семена Шаховського, активних учасників літературного руху Андрія Малишка, Павла Усенка, Олександра Ільченка, Юрія Збанацького, Володимира Дрозда та ін.

“До останнього патрона...” — це не тільки книга-спогад, книга-сповідь, не тільки книга літературних ретросюжетів і ретрообразів, у якій докладно, з численними цікавими, а то й захоплюючими деталями зображуються й осмислюються побутові та психологічні ко-

лізії, світоглядні складнощі, суперечності та трагедійні ситуації, стани, що супроводжували, формували й визначали внутрішній, ментально-духовний простір українського письменства впродовж ХХ століття.

Це й книга відкриттів, де розповідається про маловідомі або взагалі невідомі “родзинки”, факти, події з літературного життя, що подане немовби внутрішнім зором автора-вченого, автора-мислителя, який добре знав, приятелював, досліджував і був співрозмовником багатьох визначних і помітних письменників, який не лише сумлінно й талановито аналізував їхні твори і творчість, але й спостерігав їх у побутових, побудованих і повсякденних ситуаціях та виявах, неодноразово бував із ними у творчих подорожах і

написано у річизі голографічної (біографічної, історико-культурної, літературознавчої тощо) реконструкції знаменитих і добре знайомих образів. Михайло Логвиненко згадує, що Павло Тичина “розповідав про те, як мріяв стати професійним музикантом, мав хист до музики, але несподівано і вже невідступно потягнувся до “її Величності — поезії”, яка захоплювала його іншою прекрасною музикою — музикою поетичного слова”, і як “щасливий був, що вірші його одним із перших благословив Михайло Коцюбинський на “Чернігівських суботах”, що “класик ук-

рігаючи стиль, манеру й характер “діалогів серця”. Пам’ять настільки органічно “прописана” у спостереженнях, карбовано влучних малюнках минушини, літературознавчих рефлексіях та начерках, що складається враження, нібито вона стає невидимим, віртуальним, проте сенсорно відчутним учасником і персонажем розповідей, викладених у збірці “До останнього патрона”.

Урешті книга-дослідження Михайла Логвиненка є нарисово-літературознавчим хронописом, що зображує час у людині й людину в часі; це автографи свідомості вченого-інтелектуала, який любив і поцінував людей, що з ними його зводила щедра й прихильна доля, який ретельно та вдумливо ставився до сучасного йому літературного процесу, який умів знахо-

ПРО ЧАС У ЛЮДИНІ Й ЛЮДИНУ В ЧАСІ

Роздуми над останньою книжкою Михайла Логвиненка

мандрах, вслухався у їхні голоси, “вживу” висловлені міркування, концепції, узагальнення.

У збірці Михайла Логвиненка міститься багатючий фактичний матеріал, заснований на найнеповторнішому й найдивовижнішому джерелі, — на безпосередніх враженнях, сталих приятельських чи дружніх взаєминах, на тонких, феноменально чутливих і тривких рецепторах пам’яті.

Цілкою природно, що книжку-дослідження “До останнього патрона...”, серед жанрових характеристик якої зазначено й “спогади”,

раїнської і світової літератур” був ґрунтовно обізнаний із історико-літературними подіями та процесом на терені різних регіонів України і “добре знав історію літературної Одеси”, де він “зацікавився вулицею і будинком, де мешкав майже два роки Микола Гоголь”.

Письмо і стильова манера Михайла Логвиненка репрезентують зображення яскравих і цікавих літературних постатей за принципом “на відстані — близько”. Учений і мемуарист, постійно вдаючись до автобіографічних епізодів, сцен, фрагментів, змальовує героїв своєї розповіді так, неначе це все відбувалося днями, зовсім недавно, з прикметними і характерними нюансами, штрихами, подробицями. Особисті й особистісні враження у збірці “До останнього патрона...” виступають гранично деталізованим і надійним реставратором минушини. Згадуючи творця “Собору” ще у період “Дніпропетровська сорокових”, Михайло Логвиненко пригадав “один літній день”, що з особливою виразністю вкарбувався у його по-журналістські зорову

пам’ять: “Якось до редакції “Зорі” (обласної газети, де тоді працював майбутній критик — Я. Г.) увечері, на моєму чергуванні під час випуску наступного числа газети, до кабінету зайшов молодий, у вицвілій на вітрах гімнастерці, з густою, чорною чуприною красень-парубок. Шукав когось із керівників редакції. Та не було нікого. Тоді він, трохи знітившись, відрекомендувався: Олесь Гончар. Далі ніяких пояснень не вимагалось. Переді мною якраз лежала відтиснута в друкарні шпальта “Зорі”, де на завтра, тобто на 23 червня 1946 року, виходила у світ його новела “Модри Камінь”. І я подав її на “вичитку” самому авторові”.

Пам’ять у книжці ліричних нарисів та філологічних етюдів є напорчуд поліфонічною силою. Вона виступає і провідним чинником розповіді, й будівничим-реконструктором зображуваних подій, імен, процесів, і співтворцем аналітичних рефлексій, що рясно-густо “розселені” на сторінках книжки й водночас не перевантажують її суто аналітичним матеріалом, збе-

ременивати у ньому доброманістичні й добротворчі устремління. У збірці змальовані з шаною і високою повагою портретні контури та силуети Михайла Жука, Олександра Білецького, Миколи Квітового, Володимира Сосюри, Іллі Рильського, Миколи Куліша, Леся Курбаса, Олександра Довженка, Юрія Смолича, Івана Сенченка, Івана Дузя, Павла Загребельного, Бориса Олійника, Івана Драча та інших діячів національної культури, без яких немислимий духовно-художній, інтелектуально-психологічний формат ХХ сторіччя.

“До останнього патрона...” — своєрідний літопис української художньої культури, створений у річизі мемуарних етюдів і портретних малюнків, літературознавчих розвідок і полемічних нотаток, біографічних портретів та есейних роздумів, пристрастних діалогів і розлогіх інтерв’ю. І було б так добре, якби ця збірка не стала останнім книжковим “патроном” Михайла Логвиненка, якби найкраще з написаного ним перевидувалося, виходило окремими студіями й вибраними томами, оскільки критик, літературознавець, загалом учений-гуманітарій також продовжує жити доти, доки виходять його праці, доки залишаються затребуваними його думки та породжені ними духовні образи-почуття.

• **Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО,**
доктор філологічних наук,
професор

Книга-дослідження Михайла Логвиненка є нарисово-літературознавчим хронописом, що зображує час у людині й людину в часі; це автографи свідомості вченого-інтелектуала, який любив і поцінував людей, що з ними його зводила щедра й прихильна доля, який ретельно та вдумливо ставився до сучасного йому літературного процесу, який умів знаходити і виокремлювати у ньому добродійні, гуманістичні й добротворні порухи й устремління.

Не шукай життєпис українця в дермантиновій теці.

Крокуй дорогами Вкраїни...

І читай життєпис українця.

Микола Василенко

Якось недавно натрапив у пресі на повідомлення, що журі Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги винесло ухвалу для розгляду на здобуття Премії—2005 року ряд творів, у т. ч. і книжку поезій Миколи Василенка “Архітектура планиди” (Київ—Херсон. Просвіта. — 2004). Оскільки наклад збірки мізерний (500 прим.), варто дещо ширше поінформувати читачів не так про достойнства поетичних строф автора (хоч і це важливо), а бодай схематично окреслити тернистий шлях митця, який уперто й незламно йшов до усвідомлення української національної ідеї: “Скрутили йому руки, / Голодом очі виїли. / А він про єдине: / — Хай живе Україна!”

Власне, це є оте засадничо-звитяжне “потужне світло відродження, що повертає людині Батьківщину”, а водночас наведене гасло визначає творче кредо поета, коли відкривається незвіданий шлях буття. Пам’ятаймо, що йдеться про зросійшену Херсонщину, де народився М. Василенко. Переживши колективізацію і страхітливий голод 1932—33 рр., він зазнав підступної комуністичної корозії. На початку 1943 року німці вивезли його на примусові роботи до Німеччини. Працював на заводі, де близько зійшовся з добрими і свідомими земляками-галичанами, такими ж нетятками, як і сам. Діставав від них книжки Дмитра

Дорошенка і Юрія Липи. Уперше побачив портрети українських гетьманів, котрі боролися за рідний край, і таким чином пізнав історію України, цілком відмінну від тієї, що її навчали в советизованій школі. З глибокої туги за Батьківщиною писав вірші та прозаїчні етюди, навіть дещо друкував у журналі “Дозвілля”, що виходив для оstarбайтерів у Пляуені за редакцією Свирида Довгала.

Після війни і дворічної служби в радянській армії Микола Василенко за доносами сексотів опинився в чекістських казематах, де рафінований слідчий МГБ відверто заявив йому: “Ти не воевал, не стреляв, не убивав, но ти нахватався чужих ідей і поетому

треба було конче переписувати, щоб спровадити на волю. За це можна було дістати новий строк. Я запропонував ризиковану справу, і він охоче погодився, навіть підшукав собі помічника — Івана Микільського, теж поета. Я не раз крадькома спостерігав за хлопцями, як вони вдвох після нічної зміни на шахті старанно переписували мій опус в університетській зошит, сидючи навпочіпки на горішніх нарах. Молодці!

Незабаром за рознарядкою ГУЛАґу мене з сотнями інших в’язнів відправили на етап до новоутвореного спецтабору “Камішевий” (Кемерівська область). Микола Василенко залишився на місці і йому, як кажуть,

ЖИТТЄПИС УКРАЇНЦЯ

должен бить ізольован от советського обшества”. Дали йому 10 років виправно-трудових таборів і спровадити на Крайню Північ добувати вугілля у сумнозвісній Інті, де 99 плаче, а 1 співає. “Рубаю камінь, скелю б’ю міцну — До себе кличе мати Україна”, — писав поет у неволі.

Познайомилися ми з Миколою Олександровичем у тій же Інті, на ОЛП-2 мінерального спецтабору. За давністю літ уже не пригадаю, хто нас звів — Дмитро Паламарчук чи Андрій Хименко, нині знані літератори. Однак образ степняка з півдня України досі не забувся. Меткий і жвавий юнак худорлявої статури, з відкритим обличчям і зірким поглядом очей, він забив до себе стійкість та безкомпромісність. Я під ту пору потайки від наглядців писав на клаптах паперу з-під амоналу роман “Голгота”, який

пощастило. Він мав змогу й далі формувати свій світогляд національного патріота й українського поета за колючим дротом під безпосереднім впливом непересічних творчих особистостей, відомих сьгодні усієї Україні, таких, як Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Іван Лук’яненко (Іван Савич), Микола Соколовський (Сарма), Андрій Хименко (Химко), Григорій Полянкер, Михайло Хорунжий. Визначні майстри українського слова, вони по-справжньому прилучили Миколу Олександровича до красного письменства й глибокого усвідомлення національної ідеї, щоб “міг невтомно і неситно з народом рівно йти.

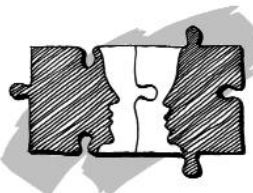
Як колишній зек, Микола Василенко, опинившись 1955 року у “великій зоні”, надто важко торував шлях у житті і в літературі. Адже треба було заробляти на хліб насущ-

ний, здобути вищу освіту, обзавестися сім’єю, придбати житло тощо. Друкували завжди мало і неохоче. І тільки тоді, коли розпочалася “перебудова”, а потім розвалилася “імперія зла”, Микола Олександрович зітхнув на повні груди. За один рік (1990) з-під його пера вийшли в світ дві поетичні книжки “Небовий ключ” і “Очна ставка”. А трохи пізніше була видрукувана збірка “Ключ від королівства: Англійська народна поезія мовою оригіналу і українською в перекладі М. Василенка”. Окремими книжками вийшли дитячі казки “Жариста шабля”, “На горі стояла хата”, “Усе царство — за коня!”, поезії “Жменя дощу” та історичний роман “Уламки імперії”. І весь цей доробок за якихось п’ять—сім років. А ще ж були творення первинних організацій “Просвіти”, мітинги Руху, збори та конференції політв’язнів і репресованих, громадська робота, спрямована на демократичний, європейський розвиток незалежної України.

Незважаючи на похилий вік, Микола Василенко й нині повен творчої наснаги, він трудиться, не піддаючись ні втомі, ні розчаруванню. З нагоди 80-річчя з дня народження минулого року вийшла друком поетична книжка “Архітектура планиди” з передмовою Дмитра Павличка.

Поет переосмислив трагізм давніх подій і прирік себе на стражденню долю в ім’я любові до України. Це альфа й омега його буття, душевний біль і одвічна туга, інтенсивність і романтична духовність людини, нації, держави. Він став на прю з системою, що в корені своєму була гнилою, хоча з пишною бутафорською кроною. Система зогнила, поет вистояв!

• **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вижниця

ПОГЛЯД

Хотів би знати, для кого пишу ці рядки. Не всі їх читатимуть, та не всім, мабуть, конче треба їх читати. Маємо великий спадок, але поки не годні збагнути, скільки разом із ним вартуємо на всесвітньому ярмарку. Та хай там як, а наше — з нами...

Чи бувають щасливими генії? Той, про кого пишу, народився, коли відцвіли садки, бджоли шукали меду в травневій конюшині, а зозуля обіцяла довге щастя. Йому кувала довго не тому, що була щира, а тому, що була глуха. Автобіографію, писану ще за десять років до смерті, розпочинав із переліку тих, що від нього відійшли: батько, мама, двоє сестер, двоє братів, молода ще дружина.

Коли збирали його до гімназії, мама тихо (аби батько не чув) намовляла, щоб не вчився і в цей спосіб повернувся додому. На схилку літ написав: *“Жалую і тепер, що матері не послунав. [...] Тато умістив мене на квартиру. Разом із господарями сидів у кухні, а дальші кімнати орендували якісь панночки”. Приносив їм пиво і горілку, вони частували малого цукерками. Пізніше дізнався, що мешкав у тайнім будинку розпусти. “Та все-таки ті нещасні дівчата були ласкаві, як всі учителі. [...] Гімназія, крім формального навчання і ворожого відношення до нас, українців, нічого не давала”. Разом із ним на уроки ходили кілька хлопчаків, про яких сьогодні можна прочитати в енциклопедії. “З ними я, як менше здібний, потоваришував...” Народився на Покутті (тепер Івано-Франківщина), звали Василем, а прізвище мав Стефаник.*

Мені пощастило: найголовніше з української класики прочитав до того, як її почали “викладати” на шкільних уроках. Читав безсистемно, — що втрапить до рук, те й добре. Був замалий і не розумів усього, що читаю, — і, власне, в такий спосіб познайомився зі Стефаником. Лишилася в душі скапка від його слова. Не скажу, що знав напевно, але відчував: я перед Стефаником завинив, і мусимо ще зустрітись. Хвалити Бога, не розминулися.

НЕ ТАКИЙ

Стихийна, органічна та безмежна самотність спричиняється до того, що не кожний письменницький талант прокладає коротку стежку до свого читача. Важко навіть визначити жанр того, що писав Стефаник. Кажуть — оповідання, кажуть — новели. Формально, може, й так, за сутністю — ні (“Його новели фактично не мають нічого новелістичного”, Д. Павличко). Позначена короткими ремарками, кожний твір письменника розпочинає і, як правило, завершує проста побутова дія: *“Семен та Семениха прийшли з церкви...”*, *“У Романихи заслабла корова”*. Так пише Стефаник, якщо йдеться навіть про події трагічні, подібні до античних трагедій: *“Сіла, дуже боліло, і лягла”*, *“Аби його ніхто не бачив, що плаче, то ховав голову у писану тайстру (торбу. — В.В.)”*. Жодного натяку на традиційну українську сентиментальність, барокові (чи псевдобарокові) ігрища зі словами, завдяки чому їх (слів) у Стефаника завжди замало для паперу, але достатньо для душі. Писав так, як пишуть кіносценарії. Не мусимо ні дорікати за це, ні за такий стиль письменника хвалити: так є. Lex ego sum, казали колись у Римі, закон — це я. Не багато митців мають право на таку максиму, але є такі, що мають.

Привидімося до тих кіносценаріїв, спробуємо побачити їх не очима

ма знімальної камери, а душою глядача. Переконаємося, що хіба геніальний режисер знайде зорові відповідники для їхньої катастрофічної поетики: *“Образи [...] дивляться на пусту хату, як голодні пси”*, *“сперласи на ворота та не говорила, але так здалеку дивилася, як з неба”*, *“заскреготав зубами, як жорнами”*, *“вишні зацвіли, аж молоко капає”*, *“Корова біла ногами і роздирала бабу на кавалки. Обидві боролися зі смертю”*, *“...вішають людей; мерці гойдаються лісами”*, *“Одна сльоза котилася по лиці, як перла по скалі”*, *“...очі її випали і покотилися, як мертве каміння по землі”*. Негусто засіяні в прозовому тексті поетичні перли — єдиний засіб, через який Стефаник дозволяє собі позначити авторську позицію щодо людей і подій. Скупо (чи, радше, аскетично) — і винятково ефективно. “Поетичний протокол” — словосполучення, що звучить як нісенітниця, але Стефаника класифікація того, що пише, ніколи не цікавила. Скажімо, як письменника й публіциста дуже шанував Івана Франка, але жодного впливу Каме-

Погані люди брешуть — зі страху, хороші — від сорому. Стефаник волів мовчати.

текстом, дати команду “Мотор!” — і нічого з того всього не буде. Особливо, якщо йдеться про такі трагедії Стефаника, як “Катруся”, “Лесева фамілія”, “Сама-саміська”, “Святий вечір”, “Діточа пригода”... Зрештою, мало що лишається поза цим переліком. Не маю бажання нікого епатувати, але порівняно з покутськими трагедіями — як їх бачив Стефаник — деякі фрагменти “Апокаліпсису” можуть здатися епізодами американського (дуже кольорового) анімаційного фільму. Герої Стефаника страждають (і вмирають) здебільшого так органічно, як страждають (і вмирають) дерева і трави. А сам письменник начебто лише обсервує і фіксує на папері їхні муки, не побиваючись, навіть не виявляючи спів-

Василь Стефаник

МАНДРІВКА ЗА КРАЙ НОЧІ

няря на творчість покутського майстра не бачимо.

Ще однією засадничою рисою творів Стефаника є діалог (який інколи має ознаки монологу, бо йдеться про розмову між героєм і кимось, кого не має перед собою, — долею, небіжчиком чи Богом). Ось старий Максим (“Сини”) волочить пшеницю і з’їдає собі серце через горе і самотність, бо поховав бабу і двох синів, що пішли “воювати за Україну”. Говорить із жайворонком: *“Мой, мовчи, не гавкай над мойов головами; кому взевси співати? Оце му обдертому та обгризеному дідові? Лети собі геть до неба, скажи своєму Богові, що най не посилає мені дурну птаху з співом, бо як він такий потужний, най мені пошле моїх синів. Най твій Бог співанками мене не гулить, забрайси! [...] Господи, брешуть золоті книги, що ти мав сина, брешуть, що-с мав! Ти свого воскресив, кажу. А я тобі не кажу: воскресив їх, я тобі кажу: покажи гроб, най я ляжу коло них”*. Пізнім вечором Максим пообходив скотину, повечеряв і молився: *“А ти, Мати Божа, будь мойов газдинею; ти з своїм сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох”*. Еврпід чи Софокл?

Якщо монологи героїв Стефаника — за формою — досить традиційні, то діалог у його творах, динамічний, поліфонічний і експресивний, засвідчує нову якість письма в українській літературі (і не лише в українській; не забуваймо, що більшість своїх творів Стефаник оприлюднив до 1905 р.). Маємо ще раз повернутися до тези про “поетичний протокол” як варіант стефаниківських кіносценаріїв. Сама по собі така форма оманлива. Легко поставити декорації, надягнути на акторів відповідні строї, роздати їм папірці з

чуття. Насправді ж, кожна “дрібничка”, визнає письменник, ставить його на грань божевілля. “Не пиши так, бо вмиєш”, — радить йому близький товариш, але інакше Стефаник не вміє, — зрештою, не хоче вміти.

СЛОВО

Чи було б добре, якби Гоголь писав українською? Хтозна. Якби писалося йому так управно, але прісно, як Шевченкові писалися російські повісті, добре не було б. Стилем троянди є її аромат. Можемо бачити колір і форму квітки, можемо за її подобою зробити штучну, проте без питомих пахоців це буде лише муляж, гідний образити садівника. Стефаник послуговується покутською говіркою, і це творить стиль його творів. Українські діалекти подібні, як діти однієї матері (даруйте цю банальність). Моя бабуся, що народилася і прожила вік на Житомирщині, казала “м’ясо” (м’ясо), “м’някий” (м’який) і “деревляний” (дерев’яний) — практично так, як говорять на Покутті. За таку вимову нас, школярів, ганили вчителі. І не маю сумнівів, що, власне, за це якщо не дорікають Стефаникові, то — як хворому — співчують йому деякі критики (а особливо читачі). Проблема, безумовно, є. Найпростіше її формулювання таке: чи мусить читач раз по раз зазірати в словник діалектів, якщо йдеться про художню прозу? Загальної відповіді немає, бо це проблема особистої культури кожного, розуміння того, що “філологія” перекладається як “словолюбність”. Читаючи в Стефаника “тано” (дешево) чи “гвер” (рушниця), знаємо, що це запозичення з польської і німецької. Зрештою, такі слова, як “плуг” чи “ганок”, зрозумілі всім українцям.

Якщо ж ідеться про “деревище” (труна), “правдатися” (сперечатися) чи “лежати” (важка хвороба), то від таких слів радіє серце, бо все це — безмежна царина нашої мови, з покутським діалектом включно. Міркуючи про ширший літературознавчий контекст, мусимо розглянути тезу “Стефаник писав про селян, послуговуючись селянською мовою”. Хоча можна почути таке про українську літературу взагалі, справа значно складніша. Так, Стефаник писав про селян, а Гомер — про греків; чи втрачають їхні “спеціалізовані” твори загальнонародний тембр? Утім, Гомер писав давньогрецькою і не мав вибору; Стефаник його мав, бо мова Шевченка й Котляревського не була йому чужою. Йдеться про інше. Упертий, фанатичний чи навіть маніакальний потяг Стефаника до простоти, його небажання вписуватися в рамці літературної традиції (а особливо літературщини) спричинили свідомий вибір “нелітературної” мови як творчого принципу й естетичного кредо. Йдеться не про “музицький діалект”, а про вишукану мовну характеристику дійових осіб, засіб АСКЕТИЧНОГО ЕКСПРЕСІОНІЗМУ. Цей метод Стефаник не міг у когось запозичити (хіба що з окремих епізодів Старого Заповіту), бо до нього так не писали. Та й після Стефаника “не дуже” (хоча блискучі зразки аскетичного експресіонізму можемо побачити в пізніших творах таких різних письменників, як Бабель чи Фолкнер). Ближчі перспективи цього методу лишаються непевними. Літературні видкокола перебувають у тіні роману — комерційно-гіперсюжетного (“екшн”) чи манірно-безсюжетного, “елітарного”. Назагал аскетична поетика, як на мене, альтернативи не має, бо це — не проблема літературної моди.

1901 року, маючи лишень три десятки літ, Стефаник писав: *“Я пішов від мамі у біленькій сорочці, сам білий. З білої сорочки сміялися, кривдили мене і ранили. [...] А спав я у наймленій хаті посеред брудних туловищ, сплетених розпустою. [...] Я найшов товаришів. [...] і покинули мене. [...] Я сотворив собі свій світ. [...] Але сонця дійти я не годен. [...] Як старий жовняр деревляними ногами блукає, так я блукаю”*. Одружився з сестрою тієї дівчини, яку любив. Так склалося. Більшу частку життя відбудув удівцем. У жодному з творів не писав про кохання. Зрікся своєї лікарської освіти. Рано охолов до політичної діяльності, хоча певний час тримався радикальних гасел. Сяк-так газдував спочатку в приймах, пізніше в рідному селі. Десять років був послом (депутатом) від Галичини в австро-угорському парламенті, не виголосивши там жодної промови. Погані люди брешуть — зі страху, хороші — від сорому. Стефаник волів мовчати. Із 1905 року до 1916-го не написав жодного рядка, і лише звірства православного воїнства, що прийшло в Галичину від білого царя, змусили його віднайти перо. Дотримувався традицій, святкував Різдво і Великдень, але подумки ПРАВДАВСЯ З БОГОМ. Те, що писав, читають сьогодні переважно літературознавці й письменники, та ще студенти-філологи перед іспитом. Проте нікому не зашкодить зболіле слово Стефаника. Він — наш: не покутський, не галицький, а український. У світовій літературі маємо інших письменників, які послуговувалися діалектом, але не знаю когось, хто так прислужився загальнонаціональній літературі, як Василь Стефаник, Майстер.

• Володимир ВОЙТЕНКО

НОВЕ ВИДАННЯ

ЙОГО ДОРОГИ, ЙОГО ТРИВОГИ...

Скарбниця творів про Буковинський край поповнилася новим виданням члена Спільки журналістів України, Спільки письменників України, новодністровця Івана Семеновича Нагірняка — книгою “Стежки крізь серце”.

У збірнику — 33 художньо-публіцистичні нариси з фотографіями автора в різні роки діяльності. Сама ж книга — це роздуми над конкретними подіями і явищами, яким були присвячені газетні та журнальні публікації автора. У них митець живописно відроджує події давно минулих і недавніх часів, які актуальні й сучасні для сьогодення. У багатьох, хто візьме до рук новий збірник І. Нагірняка “Стежки крізь серце”, виникне запитання: “А яка ж та стежка?” А коли спробує нею пройти, то зрозуміє, що то дорога до власної душі, то зерна дива в буденщині, які наповнені турботою і працею.

Гостра журналістська спостережливість Івана Семеновича виявляється на багатьох стежках, укотре засвідчує вміння автора горіти серцем бійця у пам’ятному строю слова. Можливо й тому в книзі так багато запитань, спрямованих до умовного співрозмовника. Прочитавши “Хто врятує Дністер?”, “Яка доля Дністровської ГАЕС?”. “Звідки береться жорстокість?”, “Як захищаємо свої права?”, “Спійма-на у часі наша мить”, “Знову сниться Афганістан” та інші, ви зможете знайти не просто відповіді, а й цікаву інформацію.

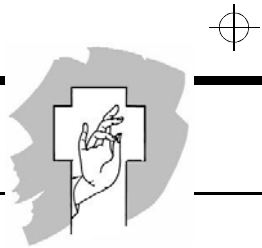
У пошуках сюжетних матеріалів журналістська творчість Івана Семеновича часто спирається на матеріалістичний ґрунт: “Оборонське — значить народне”, “Землі замало лише любові” та ін.

Та як найдорожчу і найціннішу спадщину передає письменник любов до рідного краю, до своїх людей. В оповіді “Екологія душі” відчувається висока нота красивого почуття: “Як рідко ми говоримо про рідний край. Як мало звертаємося до культури своїх предків. А яка це сила душі!” А з якою незвичайною особливістю розповідає автор про живу ватру свого серця: “Навесні мої Ломаченці, мов княгиня під вельоном. Дивись — не надивись... Село, закосичене буйно цвітом, горне до себе здалеку. До цієї білості, здається, і небо горнеться”.

Подих історії, подих буднів і свят проймає наскрізь журналістський світ Івана Семеновича. І з якою шаную і повагою він розповідає про талановитого літератора, свого мудрого вчителя і давнього друга Василя Васильовича Гандзія, представляючи із сивинською любов’ю його книгу “Мое село крізь століття, епохи і роки”, що відтворює історико-літературний літопис мальовничого села Романківці.

На творчому шляху І. Нагірняка зустрічаються і переплітаються людські долі і події, що відбуваються навколо нас. А “Стежки крізь серце” — то відправна точка роздумів та ідейних переконань митця, шлях пізнання і змужніння героїв, широка магістраль сучасності, рух пам’яті, що проходить крізь серце.

• Валентина КУРГАН, завідувачка Новодністровської міської бібліотеки

Мешканці села П'ядики Коломийського району Івано-Франківської обл. (ч/з Романюк В. Ф.)

Амброзьяк Д. М.
Андріїв Р. В.
Андріїв У. Л.
Андрішшин В. М.
Андрішшин М.
Андріяш М. В.
Андрусак
Андрусак В. Ю.
Андрусак Г. С.
Андрусак Д. Ю.
Андрусак Є. М.
Андрусак М.
Андрусак Ю. І.
Андрухович Б. В.
Андрухович Б. І.
Андрухович В. Б.
Андрухович Г. І.
Андрухович Х. В.
Аннюк В.
Арсак Ю. М.
Бабіїв М. М.
Бабіїв М. Ф.
Бабійчук В. І.
Бабійчук Г.
Бабійчук Г.
Бабійчук І. П.
Бабійчук М.
Бабійчук М. В.
Бабійчук О. В.
Бабійчук О. В.
Бабійчук П.
Бабійчук П. П.
Багай М. А.
Багрійчук В. В.
Барабаш Є.
Бейковська А. Д.
Беланюк Г. Т.
Белдик М. В.
Белдик М. О.
Бенев'ят М.
Бенев'ят Р.
Беньковська М. М.
Беньковський М. М.
Бережницька Д. І.
Березовська У. Я.
Березовський О. Є.
Березовський Р. Є.
Беляков Д. І.
Біланюк В. П.
Біланюк Г. І.
Біланюк І. В.
Біланюк М. І.
Біланюк М. М.
Біланюк П. С.
Біланюк С. П.
Біланюк Ю. В.
Білінський В. З.
Білусяк Г. В.
Білусяк П. С.
Блага Л. І.
Блага С. І.
Благий В. Й.
Благий Д. В.
Благий О. В.
Боднар Т. Л.
Боднарюк Л. М.
Бойко А. М.
Бойко Б. Б.
Бойко В. М.
Бойко Л. І.
Бойко М.
Бойко М.
Бойко М. І.
Бойко М. С.
Бойко Ф.
Бойко Х. М.
Бойко Я. І.
Бойко Я. М.
Бойчук В. Д.
Бойчук Г. М.
Бойчук Л. В.
Бойчук М. М.
Бойчук М. М.
Боледзюк Г.
Боледзюк Д. В.
Боледзюк М. І.
Боледзюк М. М.
Болейчук І. Р.
Болейчук О. Г.
Болейчук Р. М.
Болейчук Р. Р.
Борович В. І.
Борович В. Й.
Борович Г. В.
Бородачук М. І.
Бринзак А. Л.
Броневиц В. М.
Броневиц Г.
Броневиц Є.
Броневиц М.
Бундзяк Г. В.
Бундзяк М. М.
Бундзяк С. Я.
Бундзяк Я. Г.
Бурак М. В.
Бурак М. І.
Буцацький В. О.
Буцацький В. О.
Вакалюк М. І.
Варвадюк Р. П.
Варганюк В.
Василинчук А. М.
Василинчук В.
Василинчук Р. В.
Василишин Г. М.
Васильчик М. Г.
Васильчук М. І.
Вишиванок Ю. В.
Вівчарик В. П.
Вівчарик М. М.
Вівчарик Я.

Вівчарук О. І.
Вінтоняк В. В.
Вінтоняк В. М.
Вінтоняк К.
Вінтоняк Л. Ю.
Вінтоняк М. В.
Вінтоняк М. М.
Вінтоняк М. Ю.
Вінтоняк Н. Т.
Вінтоняк Р. В.
Вітенко Г.
Влас
Войтишин
Войтишин О.
Волінський М. Ф.
Волошин Л. Д.
Волошин М. В.
Волошин М. М.
Волошук В.
Волошук В.
Волошук В. В.
Волошук Л. В.
Волошук М. В.
Волошук М. В.
Волошук Я.
Волшин Л. М.
Ворітна Н. В.
Ворітна О. Я.
Ворітний П. Г.
Воробель М.
Воробчук М. Ю.
Воробчук Р. Ю.
Воробчук С. М.
Воробчук Т. М.
Воробчук У. С.
Воронцова О. М.
Врубель Ф. Й.
Гаврилаш В.
Гаврилишин О.
Гаврилючук Л.
Гавришук О.
Гайдейчук М. І.
Гайлова Г. Д.
Галюк Г. М.
Галюк П. М.
Галюк Я. П.
Гарилук Л.
Гарц А. М.
Гарц В. І.
Гарц В. П.
Гарц І. І.
Герелюк О. Д.
Герман В.
Германюк Б. Р.
Германюк Б. Я.
Германюк С. П.
Германюк Г.
Германюк М. В.
Германюк П.
Германюк Р. В.
Германюк Р. П.
Германюк Р. Я.
Германюк С. В.
Германюк С. Д.
Герцовський М. Ф.
Гладирук М.
Гладуник І.
Гладуняк Є. М.
Гладуняк Є. М.
Гладуняк Н. М.
Гладуняк Я. М.
Гнатюк А. М.
Гнатюк Б. Г.
Гнатюк В.
Гнатюк В. М.
Гнатюк В. М.
Гнатюк Г. Й.
Гнатюк Г. П.
Гнатюк Г. Я.
Гнатюк З.
Гнатюк І. В.
Гнатюк І. С.
Гнатюк І. С.
Гнатюк Л. Я.
Гнатюк Л. Я.
Гнатюк М.
Гнатюк М. В.
Гнатюк М. В.
Гнатюк М. В.
Гнатюк М. М.
Гнатюк М. П.
Гнатюк М. П.
Гнатюк М. П.
Гнатюк М. С.
Гнатюк М. Ф.
Гнатюк Н.
Гнатюк Н. Ф.
Гнатюк О.
Гнатюк О. Й.
Гнатюк О. Й.
Гнатюк Р.
Гнатюк Р.
Гнатюк С. К.
Гнатюк Т.
Гнатюк Ф. Ф.
Гнатюк Ю.
Гнатюк Я. М.
Гобілецька М. Д.
Голіней Н.
Голіней Я. І.
Головацький С. Й.
Горох М.
Горох М. О.
Горох Я.
Гофман Т. Г.
Грабна Н.
Грабовецька М. І.
Григорович І.
Григорчук Г. П.
Гридчук Я. Д.
Гринюк Л. В.
Гринюк Т. М.

Гриценко О. М.
Гронська М. Й.
Гронський Я. Є.
Груб'як М. М.
Грудецька Г. І.
Грушак Г. С.
Гуменюк
Гуменюк Г. В.
Гуменюк Д. М.
Гуменюк М. Г.
Гуменюк М. П.
Гуменюк Н. М.
Гурак Ю. Ф.
Гуцман Л. М.
Гуцман Л. М.
Гуцман М. В.
Гуцман М. І.
Гуцуляк В. М.
Гуцуляк В. С.
Гуцуляк І.
Гуцуляк Л.
Гуцуляк М. В.
Гуцуляк М. Д.
Гуцуляк П. І.
Гуцуляк С.
Гушуляк О. М.
Дадак Я.
Данилишин Д.
Данилишин О. Ю.
Демиденко М. І.
Демидчук М. С.
Демид З. Д.
Демид М. В.
Демид М. Л.
Демидюк В. П.
Демидюк Д. В.
Демидюк М. В.
Демидюк Н. В.
Демидюк О. Д.
Дишук Д. Х.
Димид А. Р.
Димитрук М. В.
Довганюк Г. М.
Довганюк М. М.
Довганюк Н.
Додь О. К.
Додь О. Я.
Дорош М.
Дорошенко В. О.
Дорошенко Р. В.
Дорошенко С. І.
Досин І. С.
Досинчук В. І.
Драбенкевич О. П.
Дранчук М.
Дрогомирецький М. Й.
Дрозд М.
Дроник В. М.
Дроник В-В. П.
Дроник М. В.
Дроник П. В.
Дрягін Г. В.
Дрягін І. О.
Дрягін О. І.
Дрягін О. О.
Дубіцький М. А.
Думанська
Дутчак Г. В.
Дутчак С.
Жолобайлюк В. Д.
Жолобайлюк Г. В.
Жолобайлюк Г. М.
Жолобайлюк І. І.
Жолобайлюк І. Ф.
Жолобайлюк М. І.
Жолобайлюк М. М.
Жолобайлюк Н. М.
Жолобайлюк Ф. Д.
Заводська М. В.
Заклінський О. П.
Залуцька П. Я.
Залуцька Р. Я.
Залуцький В. М.
Замулінська Г. В.
Замулінська Л. Ф.
Замулінська М. Р.
Замулінська М. Я.
Замулінська Н. В.
Замулінська Я. М.
Замулінський В. М.
Замулінський В. Р.
Замулінський І. Р.
Запишнюк Я. Ю.
Затварницький І.
Захарук М. М.
Зварчук С. В.
Зелінська Н. М.
Зелінський М.
Зубик Я. М.
Зуев Л. О.
Зуева М. Л.
Зуева О. П.
Іванків П. А.
Іванчук Д. А.
Іванчук М. Д.
Ілляк Г. В.
Ільницький
Ільницький С. Д.
Ільчук У. В.
Ільчук Х. С.
Калин В. М.
Калин М.
Калин Р. В.
Калиняк Н. М.
Калун Д.
Калун Ю.
Кара В. І.
Карковська М. М.
Карковский
Карковский С. М.
Карп'юк В. Ф.
Карп'юк Г. В.

Карп'юк Г. М.
Карп'юк М. С.
Карп'юк Я. Ф.
Кендюк Н. М.
Кисловська О. П.
Кіселейчук Г. В.
Кліновська Г. І.
Клодницька М. М.
Клодницька М. Р.
Клодницький Р. Р.
Книгиницький М.
Кнігініцька Г. В.
Кнігініцька Г. В.
Кнігініцька М.
Кнігініцька С. М.
Кнігініцька Т. Т.
Кнігініцький Б. Ф.
Кнігініцька М.
Кнігініцька М.
Кнігініцька М. І.
Кнігініцька М. Р.
Кнігініцька Н.
Кнігініцька О.
Кнігініцька П.
Кнігініцький В.
Кнігініцький В.
Кнігініцький М.
Кнігініцький П. Я.
Кобельська М. В.
Ковальчук І. Ф.
Ковальчук М. В.
Ковальчук М. Г.
Ковальчук Т. П.
Ковтун М. І.
Козарук В. Д.
Козій В. Я.
Кондрат В. В.
Коновал Г. І.
Коновал І. Б.
Коновал П. В.
Коржинський Б. Й.
Михайлишин Я. Б.
Корнута В. М.
Костик С.
Костишин В.
Костишин Л.
Костишин О.
Костишин Ю. В.
Костюк Б. В.
Костюк В.
Костюк В. В.
Костюк В. Д.
Костюк В. О.
Костюк Г. І.
Костюк Л. М.
Костюк М.
Костюк М. В.
Костюк М. В.
Костюк М. М.
Костюк М. Р.
Костюк М. Р.
Костюк М. С.
Костюк М. С.
Костюк М. Я.
Костюк О. Д.
Костюк О. М.
Костюк О. О.
Костюк О. Р.
Костюк Р. В.
Костюк Р. В.
Костюк Р. М.
Костюк Р. О.
Костюк Р. Р.
Костюк Я. М.
Коцаба О.
Коцабин О. В.
Краснецька О. М.
Крив'юк Ю. П.
Кригін В. Я.
Кригін М. В.
Крижановська У. С.
Кубай Б. В.
Кубай В. Б.
Кубай І. М.
Кубай М.
Кубай М. М.
Кубай О. Д.
Кубай П.
Кубай Р. Б.
Кубай Т.
Кукіль У. Г.
Курботяк Ю. Я.
Курішук В.
Курко І. В.
Курко М. М.
Курко С. М.
Кутахівська К.
Кутахівська О. В.
Кутахівський М.
Кучерук А. О.
Кьоніг С. В.
Лазарук Г. В.
Левчук В. Д.
Лесюк І. В.
Лесюк М.
Лесюк Н. В.
Лесюк О. М.
Лесюк Р.
Лилик С.
Лукашин М. Ф.
Лукінчук Г. І.
Лукінчук І. Ф.
Лукінчук О. С.
Лукінчук Т. В.
Луцик В. І.
Луцик І.
Любонька М. М.
Любонький М. І.
Ляшенко Г. В.

Макарчик Г.
Макарчук В. М.
Макарчук Д. О.
Макарчук І. М.
Макарчук Я. Д.
Макарчук Я. Я.
Максим'юк О. М.
Макуха Н. І.
Малкович М.
Мандрусяк І.
Мануляк Д.
Марків Г. В.
Мартинюк С. М.
Марук О. Я.
Марусак М.
Марціновський В.
Марціновський О. В.
Марчук М. І.
Мацьків Є. В.
Мегедін В. М.
Мегедін Н. І.
Медведюк Г. І.
Мельничук
Мельничук Б. О.
Мельничук В. М.
Мельничук З.
Мельничук І. М.
Мельничук І. М.
Мельничук І. Я.
Мельничук К. М.
Мельничук Л. М.
Мельничук Л. Р.
Мельничук М. Д.
Мельничук М. К.
Мельничук М. М.
Мельничук М. Ю.
Мельничук Н. І.
Мельничук П.
Мельничук У. М.
Мигалюк І. П.
Мисюк Г. В.
Михайлишин Л.
Михайлишин Л. Д.
Михайлюк М.
Мицак О. Г.
Мірахаamedова Є. Ф.
Мокрицька
Мокрицька М. М.
Мокрицький В. В.
Мороз Р. С.
Мосійчук В. І.
Мосійчук Д. І.
Мосійчук Н. П.
Мосійчук Т. І.
Моспан В. Ф.
Мосюк Б. В.
Мосюк В. С.
Мосюк С. С.
Мосюк С. С.
Мочернюк В. В.
Мочернюк Г. І.
Мочернюк Д. М.
Мочернюк Д. М.
Мочернюк І. Т.
Мочернюк М. Д.
Мочернюк П. П.
Мурза О. В.
Нагіряк В. С.
Недайко В. М.
Недільська М. Й.
Недільська О. М.
Недільський Т. І.
Никифорул Н.
Никифорул С. Н.
Никончук Р. В.
Никончук Р. С.
Никончук С. С.
Ніколенко Г. В.
Німчук Л.
Носович В. І.
Носович Л. Р.
Носович М. В.
Обушак Л. Р.
Овдейчук Г. М.
Огородничук М. К.
Огородничук В.
Огородничук М.
Озаринська І. М.
Озаринська М. М.
Озаринська О. В.
Озаринський В. Д.
Озаринський І. Д.
Озаринський Р. Д.
Озаринський Ю. Д.
Озаринський Ю.
Окрелка О. Ф.
Олексюк В. М.
Олексюк В. М.
Олексюк Є. М.
Олексюк І.
Олексюк М. А.
Олексюк М. П.
Олексюк М. Ф.
Олексюк Ф. П.
Олексюк Ф. П.
Оліградська В. В.
Оліградська О. Д.
Оліградський В. В.
Оліградський В. Д.
Олійниченко Н. М.
Ольховик В. В.
Ольховик Д. С.
Ольховик М. В.
Опарик Г. Б.
Оріховський Б.
Оршуляк П. І.
Осадець М. М.
Остапчук М. М.
Остапчук О. М.
Остафійчук Б. С.
Остафійчук В. В.

Остафійчук В. М.
Остафійчук В. М.
Остафійчук В. П.
Остафійчук В. Я.
Остафійчук Г. В.
Остафійчук Г. М.
Остафійчук Д. Г.
Остафійчук Е. М.
Остафійчук І. М.
Остафійчук Л. Ф.
Остафійчук М. В.
Остафійчук М. Р.
Остафійчук М. С.
Остафійчук М. Я.
Остафійчук О. Р.
Остафійчук П. Б.
Остафійчук П. Я.
Остафійчук Р. В.
Остафійчук С. Б.
Остафійчук С. В.
Остафійчук Т. П.
Остафійчук Ю. М.
Остафійчук Ю. Я.
Остафійчук Я. В.
Осташук Г.
Острижнюк Р. Ю.
Охнич Т. С.
П'ятничанська І. М.
П'ятничанська К. Я.
П'ятничанська М. М.
П'ятничанська Р.
П'ятничанська Т.
П'ятничанський В. М.
П'ятничанський С. В.
П'ятничанський Ю. Я.
П'ятничанський Я. М.
Павлюк А. О.
Павлюк Л. М.
Павлюк М. П.
Павлюк Х. О.
Павляк В. Г.
Паламарчук М. М.
Паланюк І. В.
Палій В. Є.
Палій Л. М.
Палій Л. М.
Палій М.
Палій М. А.
Палій М. Ф.
Палій О. Я.
Палій П. М.
Палій Ю.
Палій Я.
Палій Я. М.
Палійчук М. М.
Палюх І.
Парашук Р.
Парашук С. М.
Парашук С. М.
Партицький Я. Я.
Пастернак О. Ф.
Патрук М. М.
Пацула С. С.
Пашківська Г. І.
Петрук Л. В.
Петруняк З. І.
Петруняк Н. М.
Пилип'юк Г. Л.
Пігач М.
Піддубівна Є. М.
Піддубівний П. В.
Площак Г.
Площак М. В.
Площак Р. М.
Полян Л. М.
Полюк В. О.
Полюк М. В.
Полюк Н. М.
Полюк Р. В.
Поляк В. І.
Попадіук І.
Потішко М. І.
Потятинник В. С.
Потятинник С. С.
Простула В. В.
Прокопів Т. Д.
Проскурна К.
Процюк М. Б.
Пугач Я.
Пуць В. Р.
Рачук Л. О.
Рибак М. Я.
Римська М.
Рогатинська Л. Я.
Рогатинський Ю.
Роздільська М.
Роїк О. П.
Романенчук Н. С.
Романенчук Р. С.
Романич
Романюк В.
Романюк В. І.
Романюк В. Ф.
Романюк Г. В.
Романюк Г. Д.
Романюк Д. Д.
Романюк Є. Ф.
Романюк І.
Романюк І. Б.
Романюк І. В.
Романюк І. І.
Романюк І. М.
Романюк К. С.
Романюк Л. М.
Романюк М.
Романюк М. В.
Романюк М. В.
Романюк М. І.
Романюк М. М.
Романюк М. М.
Романюк М. М.

Романюк М. М.
Романюк М. М.
Романюк М. О.
Романюк М. О.
Романюк М. Ф.
Романюк Н. В.
Романюк Н. Д.
Романюк О. Д.
Романюк О. М.
Романюк О. М.
Романюк О. Р.
Романюк П. Ю.
Романюк Р. В.
Романюк Р. К.
Романюк Р. М.
Романюк С. А.
Романюк С. І.
Романюк С. І.
Романюк Т. Д.
Романюк Х. І.
Романюк Я. Ф.
Рудий В.
Саєвич С. П.
Саєнко В. В.
Саєнко М. І.
Саєнко Х. В.
Самуляк Х. І.
Свистун С. Ф.
Світальська
Світик Я.
Семашко С.
Семенюк І. Г.
Семенюк І. О.
Семенюк М. І.
Семенюк М. І.
Семенюк М. Я.
Семенюк С.
Семчук Б.
Семчук М. І.
Сеньо Ю. С.
Сенюк В.
Сенюк Т. Н.
Сидорук О. В.
Сич Є. О.
Сікорська О. М.
Сікорський Р. Л.
Сіфусе В.
Скородійчук В. І.
Слободян В. В.
Слободян В. Ф.
Слободян М. В.
Слободян М. В.
Смик А. І.
Соботьяк М. І.
Соколик А. Ф.
Соколюк Є. М.
Соколюк М. М.
Солоненко Г. Д.
Соповська Г. І.
Соповська М. М.
Соповська Т. І.
Соповський І. М.
Соповський М. В.
Соповський Я. Ю.
Соповський Я. Я.
Спринчан В. В.
Стадничук А. М.
Станкевич В. М.
Стельмашук М. Д.
Стефаницька Л. Д.
Стефанко Р. Ю.
Стефурак В. Р.
Стефурак С. М.
Тарасенко Н. О.
Тарасенко О. О.
Телешук Р. І.
Телішук Г. О.
Телішук І. С.
Телішук П. Ф.
Терезин О. І.
Терещук С.
Терлецький Я. П.
Терлецькі Є. Д.
Тимофійчук В. Ю.
Типчук Б. Д.
Типчук В.
Типчук Н. М.
Типчук П.
Ткачик А. М.
Ткачик Г. В.
Ткачик І. М.
Ткачик М. Д.
Ткачик М. М.
Ткачик У. М.
Ткачук В. М.
Ткачук Г. М.
Ткачук К. Т.
Ткачук Р. М.
Ткачук Р. Р.
Ткачук С.
Тодорів В. В.
Тодорів Г. М.
Тодорів С.
Томенчук А. А.
Томенчук В.
Томенчук В.
Томенчук В.
Томенчук Г. Д.
Томенчук І.
Томенчук К. В.
Томенчук Н. П.
Томенчук Н. П.
Томенчук П. О.
Томенчук Я. Д.
Тоник Х. Ф.
Трачук Д.
Трачук Л. С.
Трачук М. В.
Трачук М. М.
Трачук М. М.
Трачук М. М.

Трачук Н. В.
Трачук О. М.
Трачук Р. Д.
Тригуб'як О. С.
Трухний Г.
Тузик М. Д.
Туриńska Т. М.
Туриński М. В.
Угорчук М. Ю.
Ужитчак М. Д.
Українчук В. М.
Українчук Л. В.
Українчук Р.
Українчук С.
Урбанович С. І.
Уршуляк К. Ф.
Усманов В. М.
Федорин Б. І.
Федорів М. М.
Федорчук К. С.
Федю М. М.
Федюк А. М.
Феркаляк М. М.
Ферлей М.
Франик О. І.
Харук В. П.
Ходоровський І. Ф.
Холівчук Т.
Хома І. В.
Хрептул Г. В.
Хрептул Д. М.
Хрептул М. К.
Хром'як К. А.
Хруставачук О. Д.
Чекурак Г. Т.
Червінський Л. О.
Червінська Г. Ю.
Червінська С.
Червінський Я. О.
Чередарчук В.
Чередарчук В.
Чередарчук В.
Чередарчук В. Р.
Чередарчук Г. В.
Чередарчук Г. М.
Чередарчук І. М.
Чередарчук Л. В.
Чередарчук М.
Чередарчук М.
Чередарчук М. Д.
Чередарчук М. Ф.
Чередарчук Р.
Чередарчук Р. М.
Чередарчук Р. М.
Чередарчук У. К.
Чернецький П. Р.
Черняк С. В.
Чорненко Л. Я.
Чорненська М.
Чорненська М. М.
Чорненська Р. М.
Чорненський В. В.
Чорненський М. В.
Чорненський Р.
Чулак В. В.
Чулак М. М.
Чумаченко М. С.
Шевага Г.
Шевчук Г. В.
Шевчук З. І.
Шевчук І. М.
Шевчук Л.
Шевчук Л. М.
Шевчук М. С.
Шевчук Р. М.
Шекеряк Д.
Шмир М. С.
Шпуляр Г.
Шутка М. Д.
Шутка П. І.
Шучак Д. В.
Юматов В. О.
Юрах К.
Юркевич Г. П.
Юркевич П.
Юрчак І. Ч.
Юрчак М.
Юрчак М. П.
Юрчак Н. Р.
Юрчак О. Р.
Юрчак П. Д.
Юрчак Ю. Р.
Якименко Г. О.
Яківчук-Гораль Г. Є.
Яковішук В. А.
Яковішук В. В.
Яковішук В. В.
Яковішук Г. Д.
Яковішук О. В.
Якуб'як Н. Я.
Якубіл Л. Ю.
Ямбір М.
Янчук Б. Б.
Яремчук С. Я.
Ярич В. І.
Ярич Л. В.
Ярич М. В.
Ярич М. В.
Ярич О. В.
Ярич О. В.
Ярич Р. В.
Яцев'юк О. І.
Яцинишин С. Ф.
Яцинишин Ф. В.
Яцук Р. В.

Всього:
1643,00 грн.

НАБОЛІЛО

ВСЕ ЖИТТЯ —
ПОРУЧ ІЗ СУРЖИКОМ

Мені дуже боляче спостерігати, як у незалежній державі продовжує ігноруватися моя рідна мова. Дуже виразно це показали президентські перегони, коли деякі політичні діячі закликали до надання російській мові статусу другої державної чи офіційної.

Згадую свої шкільні роки. 1952 рік, я навчався в Донбасі. Там працювали мої батьки. Мою школу переводили на російську. Мені дуже запам'яталася ота атмосфера. Ніхто не протестував і навіть подумати про це не смів, усі розмовляли російською — погано, але розмовляли. Лідія Лук'янівна, вчителька української мови та літератури, розмовляла з нами українською тільки в класі, виходячи в коридор, переходила на російську. Мабуть, вона боялася, що її вважатимуть націоналісткою. Боялися наші батьки, які, ховаючись від нас, плакали. І тепер ми хочемо це узаконити! Якось Кучма сказав по телебаченню (після того, як В. Ющенку в Донецьку не дали провести з'їзд "Нашої України"), що Ющенко повинен розуміти: там (у Донецьку) живуть переселенці з Росії, які приїхали відбудувати Донбас після війни. Виходить, що переселенці мають більше переваг, ніж українці. І не тільки щодо мови, а й щодо територіальної цілісності України! Оце вам і "поневолею не будеш". Я часто думаю, чому ми лояльні до росіян, і не тільки до них, гарантуємо усім націям і їхнім мовам розвиток, а вони, на віддачу, ігнорують українську мову, розмовляють російською. Під час виборчих перегонів прибічники Януковича дуже часто висловлювалися як фашисти. А хіба нав'язування російської мови — це справедливо? І тому я вважаю, що в Україні здійснюється геноцид щодо українців. Цей мовний геноцид страшніший, аніж військовий, тому що нація знищується назавжди. Дуже боляче бачити й чути, коли наші державні мужі, перебуваючи на сході чи півдні держави, говорять російською, зневажаючи державну. Російська мова, як ракові клітини, розрослася по всій Україні, не минаючи сіл. Хочеться кричати: де ж ти, моя інтелігенце? І чи ти є взагалі? Бо в нас на Сумщині навіть програма телевізійних передач друкуються російською.

Тепер щодо подвійного громадянства. Мені здається, росіяни навмисне використовують різноманітні прийоми, щоб посіяти розбрат між українцями. Мене турбує релігія. Православна Церква Московського патріархату вороже ставиться до нашої незалежності. Що витворяли так звані "свещеннослужителі" у нашій Сумській області під час виборів, не писати, бо ви, мабуть, і самі знаєте. Тому мені здається, що нашому Президенту потрібно об'єднати наше православ'я в одну Православну Церкву на основі Київського патріархату. З Москвою ми ніколи не домовимося, варто визначитися з Константинополем. Дуже хочеться пожити у своїй справді незалежній Українській державі.

• **Анатолій ТКАЧЕНКО,**
м. Суми

«А МЕНІ ГЕНЕРАЛ ВРУЧИВ ЦЮ МЕДАЛЬ — «ЗА ВІДВАГУ»...

*Здавалось тоді, що замовкли бої,
Стояв я, як в срібній короні...
А з фронту комусь у далекі краї
в ту мить ще йшли похоронки...*

Д. Луценко "Медаль за відвагу"

Прочитавши у "Слові Просвіти" публікацію Любові Голоти "Солдатська каша від Президента" і побачивши світліни з генералами, у котрих медалі й ордени на грудях — від шиї аж по коліна, — я собі подумала, чи на котрому з них немає нагород мого дядька Володимира Михайловича Кінаша.

Володимир Михайлович Кінаш пішов на фронт із перших днів "визволення" села Пацьковичі Львівської обл. (у минулому — Дрогобицької). На війні заслужив три вагомі нагороди: орден Червоної зірки й дві медалі — "За відвагу" і медаль "За взяття Берліна".

Повернувшись із фронту, він працював ветеринарним санітаром у Нижанковецькій ветлікарні. 1946 року дочекався синопця (а вже мав трьох доньок). Ніби — щаслива сім'я, дождалися діти батька з війни, але комусь закортіло забрати його нагороди й тому 1947 року викликали його в Нижанковецький райвійськомат, забрали нагороди, а його засудили на 10 років каторги. Це зробили кати-комуністи. Та це ще не кінець. Моя розповідь про долю сім'ї Кінашів буде ще жакливішою.

Цього ж 1947 року дружину й чотирьох дітей — три доні й маленький Ігорчик — кинули на вантажівку разом з іншими людьми, привезли у Нижанковичі, а потім у м. Хирів — у товарняки. Люди на машинах плакали, а моя тітка Ганя Кінаш стала їх заспокоювати. Вона говорила людям, що й там, напевно, люди живуть, Бог дасть, і ми повернемося на свою землю — в Україну. І тут сталося щось жахливе. У Хирові, коли їх пересажували з машин у вагони, тітку посадили під стінку вагона, вона сиділа з малим Ігорчиком на руках, а біля неї дівчатка: Рома — семикласниця, Осипа п'ятикласниця і Ореста — другокласниця. Та ось у

вагон зайшов солдат і почав читати прізвища людей (ніби хтось міг утекти з вагона), а потім почувся постріл — і все стихло. Раптом Рома відчула на своїй руці кров і закричала, що вбито маму. Люди почали кричати і стукати в стіни вагона, тоді відкрили вагон і винесли тіло жінки, — невідомо куди. І досі діти не знають, де останки їхньої матері. Дітей віддали в дитбудинки: малого Ігорчика — до

ясельного у Челябінськ, а дівчаток у місто Бродоколмак Челябінської обл. Маленький помер — сказали, від запалення легенів, Рома шукала його, як вийшла з дитбудинку. Треба віддати належне жінці-інспектору, котра приймала дівчаток: аби вони були всі разом, то записала Рому на рік молодшою, а Оресту на рік старшою. Можливо, й вона колись виховувалася у дитбудинку. Осипа вийшла заміж за росіянина, стала Челогужева Ольга (у дитбудинку перейменували), живе в Челябінську, має двох синів — Євгена та Юрія. Чоловік Володимира помер.

Рома й Ореста переїхали в Україну й живуть у Червонограді Львівської обл.

Кінаш Ганні Бог не допоміг повернутись в Україну. Але повернулись її доньки.

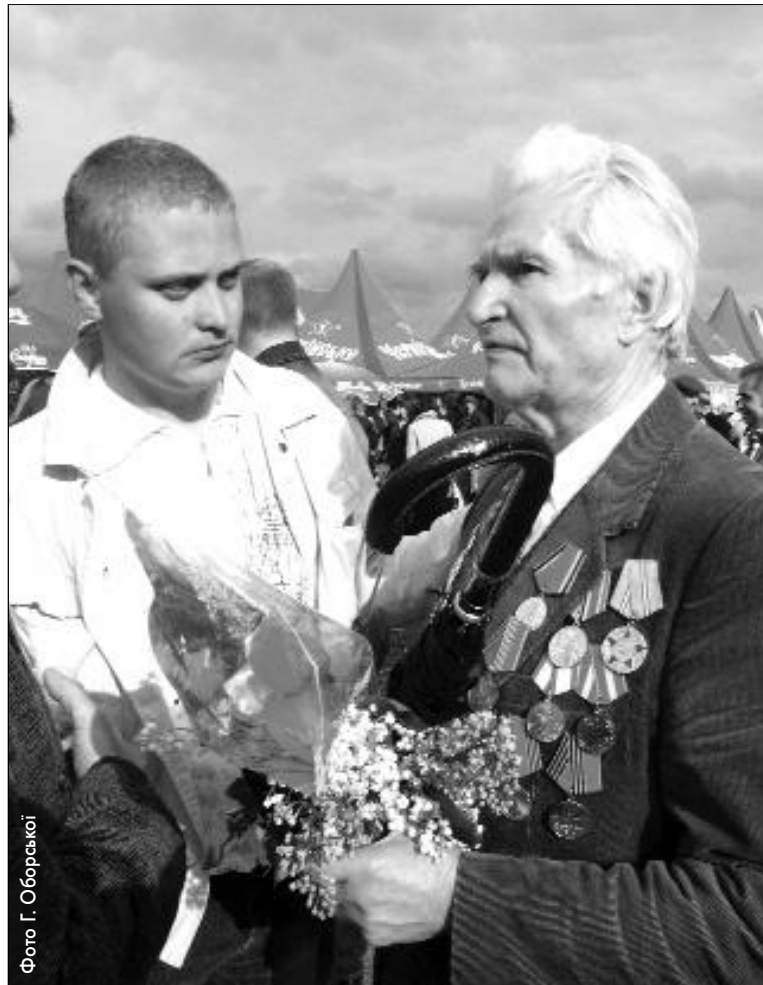

Фото Г. Оберської

"Розповідь, як було..."

СЛІДАМИ
НАШИХ ВИСТУПІВ

Защеміло моє серце від прочитаної статті "Долі з автографом війни" заслуженої журналістки України Емми Бабчук, надрукованої в "Слові Просвіти" (ч. 18 за 2005 р.). Я рада за неї, вона знайшла могилу свого батька, поклала квіти. А я й досі не знаю, де поховано мого батька.

Моя старша сестра добре пам'ятає батька: високого, стрункого, з рукою у чорній рукавичці (протез).

А я лишень пам'ятаю, як... загримали в сінешні двері. Батько завжди в неділю ходив до костела (поляк був), а в цю страшну неділю занедужав і лежав на канапі. Хлопчик — мій одноліток, якого привели й попросили, щоб він побув у нас кілька годин, — теж був у кімнаті...

Моя дитяча уява відчула якесь лихо, і я, — для того, щоб сховатися, почала колупати біля печі долівку. Від сильного удару двері розчахнулись, — і двоє озброєних по-

МОЖЕ, ХТОСЬ ЗНАЄ, ДЕ МОГИЛА БАТЬКА...

ліцаїв у гарній формі й кашкетах влетіли до кімнати. Кинулися до батька і стягли його з канапи. Ми з хлопчиком стояли налякані. Я не могла зрозуміти, що сталося, і не уявляла, що більше ніколи не побачу свого батька. Пам'ятаю, як батько, стоячи на порозі хати, озирнувся, а поліцаї штовхали його в плечі багнетами. Із розповідей сусідів довідалися, що хлопчика-жидика розстріляли на дорозі, а мене помістили до охоронки, тепер СШ № 8. Батька повезли до Львівської тюрми, а згодом — до Освенціму. Більше нічого про нього не чути. Запам'яталося, як дуже хотілося їсти, як із-за паркана охоронки долітав запах свіжого хліба, я підбігала до паркана й хотіла знайти бодай шкуриночку того запашного хліба. А ще пам'ятаю, як діти і я пекли лушпиння з картоплі на плиті. У моїй уяві закарбувалося назавжди, як відбігала я за будівлю, — там була залізна брама зі щіли-

ною внизу, — ставала на коліна і вдивлялася, бо здавалось мені, маленький, що побачу мамині ноги, бо я так чекала на неї! Мама ж із сестрою в цей час їздила до Тернополя, міняти щось на хліб. Звичайно, всього не описати, більш стискає серце... Ми з сестрою, шановна пані Еммо, теж приєднуємося до Вас і ніколи не простимо цій зловісній війні, котра забрала в нас батька-каліку, а разом із ним наше дитинство й кинула нас напризволяще.

Пам'ятаю, при совєцькій владі мама пекла нам коржики на плиті. Зерно, змішане зі смолою, перемолола на жорні і з того "борошна" напекла коржів. Смола дуже сильно відчувалася, та голод перемагав. І з цим ми росли. Збирала я брукт і здавала, щоб на ті копійки купити книжку чи зошит до школи, чи пірижок. Було все: голод, холод, поневіряння. І все чекали на обіцяний "комунізм".

СЛІДАМИ
НАШИХ ВИСТУПІВ

*"Схилялось над ліжком привітне
чоло,*

дрімали натомлені очі...

Спасибі Вам, мамо,

Спасибі Вам, мамо,

за Ваше тепло

І довгі недоспані ночі".

Д. Луценко

Не схилялася Анна Гнатівна Кінаш над ліжечками своїх дітей, бо кати вкоротили їй віку, а її діти не можуть схилитися над її могилкою, бо не знають, де її останки.

Володимир Кінаш оженився і з дружиною Євфрузиною переїхав в Україну на Львівщину в село Плешевичі Мостиського району. Помер 18 років тому після інсульту. Перед смертю ще намагався повернути нагороди. Кудись писав, приїздили з Мостиського району якісь люди до нього, але він після інсульту погано говорив і показав на таблиці, де були намальовані ордени й медалі, — які його. І на цьому кінець, далі справа не вирішувалася. А діти після таких життєвих жахів не вірять, що можна чогось добитися. Рома ходить при двох палицях по хаті. А ще пише собі вірші, навіть допомогли їй видати збірку із фотографіями мами й тата.

Шановні друзі з газети "Слово Просвіти"! Прошу не думати, що це якась фантазія старої жінки — мені 76 років. Це — факти.

Р. С. Вельмишановний пане Мовчан, звертаюся до Вас як до депутата Верховної Ради і прошу дати прочитати мого листа Петру Симоненку. А коли він такий чесний комуніст, то нехай візьметься за розшук цих нагород і поверне їх хоч дітям і внукам, щоб вони могли дістати бодай грошову винагороду до таких свят, як Перемога, і пишалася, що їхній батько і дідусь честь свою і всіх українців захищав на фронті, аж до Берліна.

Хай доведе Симоненко, що він чесний комуніст!

Я хотіла написати такого листа і передати нашому депутату Івану Гаврилюку, але не могла ніяк зібратися з думками, аж тут Ваша газета мене підштовхнула. Я її передплачую, відколи розпочалися добровільні пожертви на Кобзареву церкву.

Я і дві мої сестри також зробили маленький внесок із пенсії.

З повагою до Вас

• **Марія ТИСОВСЬКА,**
Нижанковичі Львівської обл.

Через "Слово Просвіти" я звертаюся до Вас, вельмишановний пане Єфреме Гасаю: Ваша "Книга Пам'яті" зможе загоїти і наші з сестрою зболені серця.

А ще хочу написати Вам, шановна редакціє, що Вашу чудову газету ми передплачуємо і передплатили музею ім. В. Сосюри в Дебальцевому.

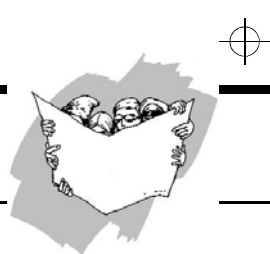
Успіхів Вам усім і Божого благословіння.

З повагою

• **Марія РЯБЦЕВА,**
м. Стрий Львівської обл.

Р. С. Останнім, хто бачив мого батька, був мешканець м. Стрий Смик Володимир із Нового Світу, тепер уже небіжчик. Це було 1945 р. в Освенцімі, біля солдатської кухні.

Батько — Галуя Ванделін Іванович, 1888 р. н., поляк, без руки. Не пам'ятаю, без якої.

ПОГЛЯД

Пригадую, наприкінці більшовицької доби ходив я до Міністерства освіти, аби видати звичайний переклад Біблії з історичними й культурологічними коментарями для вивчення у школі та вищих навчальних закладах. У дуже поважному відділі, який опікувався змістом освіти, мені пояснили, що таку книгу “так просто” видавати не можна, бо схвалити публікацію мала церква. “Яка церква? — поцікавився я. — Адже в нас їх десятки!” “Хоча б якась”, — відповіли мені. На тому й край. Мені й досі не до тям, чому не Міністерство освіти, а саме “якась” церква мусить схвалювати до друку будь-які публікації для вивчення в освітніх закладах?

У цій справі я шукав правди ще кілька років, але даремно. Мої окремі переклади з Нового і Старого заповітів за сприяння деяких редакцій змогли з’явитися переважно в періодиці: “Вітчизна”, “Україна”, “Українські проблеми”, “Березіль”. Велику допомогу надавав щирий і видатний орач наших біблієзнавчої ниви покійний д-р Яків Духонченко. Тоді вийшло ще кілька летючок, що їх я віддав дитячому фонду та деяким церквам для їхніх вірників.

Українську школу Міністерству тоді вдалося “оборонити”. До школи пішли знову трохи підрихтовані публікації нещодавніх воєвничих безбожників, які перебріхували Біблію з російських видань, котрим протистояла вся поступова російська громадськість, або давні українські книжки, що мають чимале значення для історії української культури, але, наразі, в тій історії й залишилися.

Освітнянські змістооборонці та виховані комсомолом, компартією й Петрівкою численні нинішні видавці й продавці преси не зобов’язані

знати, як створювалася Біблія, хто її писав та які бувають Біблії. Вони не уявляють собі, що в книжках, на палітурках яких написано слово “Біблія”, тексти можуть частково або істотно відрізнятися. І не просто в галузі стилістики мови, а ідеологічно. Їм не береться до голови, що конфесії, котрі користуються Біблією та видають її, визнають і видають різний “пакет” текстів із відмінною ідеологічною інтерпретацією.

Три останні українські переклади, що з’явилися на прилавках, зроблені за Острозькою Біблією... з англійської та з російської. Усі переклади до XIX сторіччя, власне, не відповідають жодним вимогам сучасного розуміння теорії перекладу й до шкільної науки не надаються. Переклади XIX й XX сторіччя робилися в складних історичних умовах і за поважної грошової скрути, а, отже, з різних причин не можна було

ЯК УМІЄМ, ТАК І ПІЄМ

впритул підійти до біблійної текстології, залучити дані бібліїстики, біблійної археології та ін. Дається взнаки й така прикریсть, як брак системної наскрізної редактури й коректури. Я вже не згадую про такий бич, як стилістична невиробленість із погляду загальноукраїнських мовних стандартів.

Втрачається поетичність віршів і прози, широке дихання оповіді, драматизм мікросюжетів. Бо справжня теорія перекладу передбачає однакові засади для віддання українською і Біблії, і Гомера, і Гете, і Міцкевича. Повчальною може бути історія перекладу на англійську Бгаґвад-Ґіти, котра у вигляді буквалістичної віршопрози витворила зовсім іншу етичну й естетичну течію в

новоанглійському трансценденталізмі. Приблизно те саме можна сказати про різні концепції тлумачення єгипетських ієрогліфів. В історії інтерпретації також відомі паралельні переклади одного й того самого твору, що в результаті давало принципово відмінні значення. Над цим досвідом нам варто поміркувати, хоча в світовому перекладарстві ці справи давно вже впорядковані.

Ширший загал у нас не занурюється в проблематику біблійних текстів, особливо в освітнянському, но-воцерковному середовищі та в середовищі новітніх протестантів. Вони не знають, що існують різні варіанти й ідеологічні трактування геб-райської Біблії, Септуаґінти (грецького перекладу), Вульґати (латинського перекладу). Історично православні більше спиралися на грецькі тексти, католики — на латинські. Але водночас із досить ран-

Усі ці та низка інших обставин спричиняються до того, що наявні на нашому ринку видання погано надаються до навчання і для вивчення Божого слова тими, хто прагне жити не лише жахом поточної попсової цивілізації.

У кожному разі — і я дозволю собі ще раз на цьому наголосити — відокремлена від держави конфесія може використовувати в своїй роботі будь-яку версію Біблії, але культурі України потрібний хоча б один переклад достеменних текстів, виконаний і прокоментований на підставі відповідного комплексу сучасних наук. Треба до роботи в цій галузі залучати справжніх учених, які тепер у нас є, а не перекладачів-поденників, котрі сьогодні перекладають рекламу, а завтра — Біблію. До речі, в перекладарстві та редагуванні Біблії у нас витворилася цікава традиція *анонімності*: тільки дуже вузькі фахівці сьогодні знають, хто до чого в цій галузі доклав руку.

Біблія й доволабілії тексти *причетні* в нашій країні до історії літератури, музики, законодавства, архітектури, малярства, державотворення, — власне, до формування характеру й інтелекту українського суперетносу. А тому й залишається лише дивуватися, що досі немає такої академічної установи, яка заоходилася б коло вивчення цієї проблематики...

І тільки, шановні колеги, коли ми все це пояснимо змістооборонцям і видавцям і зробимо не десятки, як у націй, що шанують Бога, а бодай один *нормальний* переклад, — то й почнемо відкривати БІБЛІЮ для себе й підемо з нею до юнацтва. Те, що робиться у цій царині тепер, на мій погляд, аморально.

● **Лесь ГЕРАСИМЧУК**, м. Київ

ДО ВЛАДИ

ПОВЕРНІТЬ НАМ ДУХОВНІСТЬ

Шановне “Слово Просвіти”, Ви — безцінний скарб для відновлення рівноваги душевного стану. Банкрутуючого Тomenka врівноважує Войтенко. Нецензурну жовч Тетяни Коробової змиває Віталій Карпенко.

І взагалі, — страшенно цікаво жити. Сучасна історія нагадує мені мою маленьку онуку. Пізнаючи світ і своє місце в ньому, набирається досвіду і... РОСТЕ.

Моя Україна встає з колін і стає на коліна перед своїми святинами.

Єдине мене непокоїть — двояке ставлення до “двоязичія”.

Біля Успенського собору в Каневі 22.05.05 на Народному Вічі Президент запевнив, що ніщо не розділить України, зокрема й Мова. Біля пам’ятного знаку на місці самоспалення за Мову Олексія Гірника Президент стає на коліна... Ніяк не співвідноситься в свідомості з Президентом, що на Майдані запевняє: жодна російська школа не буде закрита! А як же бути з Донецьком, де закрили українську СШ № 36? Як розуміти таке: “ми будемо проти запровадження будь-яких пільг до українських видавництв”? То чи буде і коли — корінна нація титульною?

Я пам’ятаю передвиборні роздуми Віктора Андрійовича про те, що Україну треба будувати так, аби у пересічного громадянина з гордості за неї виникло бажання заговорити її мовою. Тільки ж рідної мови треба навчати, бо в мільйонів корінних українців — віками — силоміць її відбирали, і насильницьки прищеплювали імперську.

Я певна, що після цьогоорічного сходження до Тараса наш Президент визріє, аби чітко й упевнено, так, як він говорив на Чернечій горі про визнання заслуг воїнів ОУН-УПА, сказати і про роль Української Мови.

Юлія Володимирівна на Майдані раділа, що є свідком народження Української Нації і підтвердила це сходженням до Національної святині. І стала на коліна поруч із Віктором Андрійовичем перед Пам’яттю, перед Словом, перед Народом!

Дорогі наші обранці, Ви вдивлялися в наші очі, чи не згасла наша довіра до Вас. Віримо! Чекаємо! Вашої чіткої позиції щодо мовного питання вичікують і новопризначені чиновники. Інакше Ніколаєнко, будучи міністром освіти, тобто еталоном освіченості, не допускав би суржику й російськомовних слів. А Чиж відреагував би певним чином на неподобства в ЗМІ.

Час швидкоплинний, і зволікання не на нашу користь. Вороги скаженіють від безвідповідальності.

Потрібно рішуче визначитися з Національною ідеєю.

Нація обирала! Оточення вже одержало те, до чого поривалося.

А Народ?! Поверніть нам Духовність! Дайте нам Мову! Розквітне освіта. Запрацює наука. Оживе Україна!

Із вірою і впевненістю, із вдячністю “Просвіті”

● **Т. МАРТИНЕНКО**, м. Черкаси

ВДЯЧНІСТЬ

ДЯКУЮ ДОБРИМ ЛЮДЯМ!

Я, Фросина Мороз, інвалід I групи, понад тридцять років прикута важкою хворобою до ліжка, і вповні пізнала, як важко людині, коли живе вона на самих пігулках та уколах, і для якої світ — лише у віконці. Доля жорстоко обійшлася з моїм здоров’ям, але подарувала мені багато гарних друзів, які підтримують мене в скрутні хвилини мого нелегкого життя, — це викладачі та студенти Київського енергетичного технікуму. Я дуже хотіла б через вашу газету подякувати цим людям: викладачці цього закладу Вікторії Миколайівні Литвин і всім студентам, яких вона навчала добру, любові. Уже майже 3 роки вони підтримують мене не тільки морально, а й матеріально.

Хочу від усієї душі подякувати цим дітям за їхні добрі, хоча ще зовсім юні сердечка, за їхнє співчуття до чужої біди, за те, що вони не стоять осторонь чужого горя. Спасибі вам сердечне, мої любі, за те, що ви у мене є. Бажаю вам щастя, удачі, палкої любові, а найбільше бажаю всім вам здоров’я, хай вас усюди оберігає Всевишній. Зоставайтеся такими, якими ви є: добримі й небайдужими до чужого горя. Дякую вам, мої любі друзі, своїми рядками:

Не жити сонечку без днини,
А ніченьці без зорі.
Не жити без добра людині,
Коли в сльозах та в горі.
Який же човник без весельця,
Йому ж по річці не пливти,
Місток від серця і до серця, —
Любов будуватиме ці мости.

Руку подай тому, хто тоне,
Підстав плече чужій біді,
По Божих живучи законах,
Пташину захисти в гнізді.
Не ламай калинового цвіту —
Із нього визріють плоди.
Добро даруйте людям, діти, —
Усім даруйте і завжди.

Злюби хай буде менше в світі,
Нехай цвітуть добра сади.
Нехай зоря надії світитиме,
І зрештє радість плоди.
Летить журавочка у тузі,
І грає хвилино Дніпро,
Я вдячна вам, хороші друзі,
За вашу ласку і добро.

● **Фросина МОРОЗ**, с. Конельська Хутори Жашківського р-ну Черкаської обл.

Фотопогляд:
«Попереду — щастя!»

Зупинена мить

Уперше в історії українських фотобієнале в столичній галереї “РА” на відкритті виставки фотографа Юрія Косіна “Україна очима України” відбулася презентація однойменного фотоальбому цього ж автора.

В Україні та за кордоном експонувалося близько 40 персональних виставок Юрія Косіна, він брав участь у 30 колективних експозиціях по всьому світу, 15 виставок підготував як куратор.

У фотоальбомі “Україна очима України” представлено близько 350 знімків. Частина з них експонується на виставці.

Фотоальбом складається з чотирьох розділів. “Чорнобиль” — про аварію на ЧАЕС. Косін брав участь у ліквідації її наслідків. “Трансгресія” — тут Юрій

Косін експериментує і засобами фото показує, що світ можна бачити іншим. “Проект: Україна” — сучасне життя нашої країни. Це і свята, і будні, і пам’ятки архітектури. Фото “Проводи епохи” зроблено в місті Ірпінь на Київщині. Знятий із постаменту пам’ятник Леніну перевозять автомобілем, а поруч на велосипеді їде жінка з косяком. А ось люди їдуть на возі в поле чи з поля, а за ними височить занедбана Меджибізька фортеця. Якщо її реставрувати, то скільки б сюди приїздило туристів!

“Революція, яка перетворилася на свято”, — це вихоплені з потоку боротьби миттєвості Помаранчевої революції. Об-

личчя “помаранчевих революціонерів” світається вірою в краще майбутнє.

Цей фотоальбом — перший у проекті “Україна”, який Юрій Косін започаткував спільно з Олександром Стрельбицьким та Ігорем Савченком.

Мета проекту — скласти з окремих кадрів мозаїку сьогодення.

— “Україна очима України” — це погляд України на саму себе, — пояснює Юрій Косін. — А погляд на себе — це прояв совісті. Очі України — це не лише очі її людей, а й очі її землі та неба.

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**, м. Ірпінь Київської обл.

ІСТОРІЯ КОХАННЯ

З другого поверху гуртожитку мені видно цілий світ. Цвіте черемха, бузок, яблуні. По той бік площі бабуня у довгому кобеняку продає квіти. Старі будинки жадібно ловлять травневе сонце, мовби від нього вони стануть видющими. Я сиджу на відчиненому вікні й дивлюся вниз — мені незабаром вісімнадцять, навчаюся на першому курсі педінституту. У мене ще ніколи не було хлопця, вдома батьки не відпускали в клуб, а тут, у місті, нікуди не ходила сама — читальний зал, театральний гурток, поліклініка. У поліклініці я працюю на півставки масажисткою — щойно вивчилася і тепер маю підробіток. Я часто дивлюся в дзеркало і думаю: чому в мене досі немає хлопця? Он Тетяна. На три роки старша, не така щоб гарна, але одягається. І залицальників — можна солити. Усіх знає і всі знають її.

Вранці до автобусної зупинки навпроти підійшов молодий чоловік, глянув на вікна і сказав:

— О, сеньйорито, здрастуйте! Ви не мене чекали? — У нього смагляве обличчя і чорний смоляний чуб. А в руках — гілочка черемхи. Високий, зухвалий. Я трохи не випала з вікна.

— Ви на першому курсі? Бо в ЦССД таких я не бачив, — (центральный склад старих дів, — так називали гуртожиток). — Ще зустрінемося, правда?

У поліклініку йти не хотілося. Я проклинала всі медичні заклади — зараз би блукати містом, а ввечері — на танці. А тут — знову товсті попереки, сірі спини: остеохондроз, рештки перелому, ревматизм, бронхіт. “Кахи-кахи”, “ой-ой”, “та не ляпайте так дуже”, “ой, лікарю, ця дівка з мене робить паштет”. Тру, розминаю, розминаю. Година, дві — руки стають дерев’яні. Усе, усе, скоро кінець. Оревуар!

Вискакую на вулицю. На місто опускаються сутінки. У читальню йти не хочеться, а в гуртожитку всі збираються на танці.

— Ти йдеш? — Тетяна запитально стає біля порога.

— Іду!

Я з готовністю повертаюся до дверей.

— Вона йде! Ну що за теля? Ану розпущай свого хвоста. Діставай туш, одягай “міні”.

А в парку вже грають “Солов’я”, біля естради — не протопитися. Тетяна мене виховує:

— Не витріщайся на всі боки. Відвернися до огорожі і стій так, наче тобі тут усе до лампочки, ясно? Наче ти зануджена і хочеш піти, зрозуміло?

— Мені ж цікаво.

— Теля! Ти хочеш лишитися старою дівкою?

Ні, я не хочу. З розпущеним волоссям почувуюся, мов гола. Дехто проходить, штовхається і скубе мене. Ото ще Тетяна. Хай би був хвіст.

Оголошують “білий” танець. Повертаюся, р-раз — і трохи не падаю. За п’ять кроків стоїть той смаглявий хлопець. Господи, який же він гарний! Може, запросити? А як не захоче? Тетяна штовхає мене під бока — не витріщайся! Скільки тобі казати.

Після танцю вона проходить повз нього, щось шепоче йому. Я трохи не реву.

Знову тупаємо в колі, я танцюю класно, у театрі дечого навчили. На повільний танець Тетяну вхопили відразу. А коли він підійшов і взяв мене за лікоть, — усе навколо щезло. Музика, сміх, штовханянина. Навіть п’яний дух травневого цвіту.

— Ох, панночко! З вікна він здавалися... не такою. Це ж ви?

Слово “я” десь вдавалося в

Фото Г. Оборської

ПРОЩАЙ, МАРЧЕЛЛО!

горлі. Пізніше Марчелло розповість, що я стала бліда, мов смерть, дихала, наче після кросу. Він вивів мене в коло. Я відчула зненацька, як пахне моє вимите волосся, які тонкі та білі в мене руки, яка фігура — ніжна і граційна.

Коли по-темному зайшла до кімнати, не вмикаючи світла, шиснула в ліжку, Тетяна голосно, як для ночі, сказала:

— Теля! Це я його попросила до тебе підійти. Ясно?

II

Марчелло не з’являвся, у мене прокинувся жіночий норов. Перестала відбиватися від залицянь свого партнера в театрі мініатюр. Він проводжав мене в гуртожиток і щодня пригощав морозивом. Професорський синок був такий худий і вирячкуватий, що здавалося, ніби поруч зі мною ходить пожежна драбина. А Марчелло все не з’являвся. Зате, коли одного разу у вестибюлі гуртожитку його застала з Тетяною, то була у всеозброєнні. У мене в руках були троянди, сумку з костюмами ніс нещасний партнер. Тетяна стояла спиною і щось доводила Марчелло. Я тільки почула: “Теля, розумієш, теля!”

Марчелло підняв голову — мої ноги підкосилися. Ураз перед очима постало: нічне місто, акації, що палають білим вогнем, і ми з ним танцюємо серед площі.

— А це що за скелет? Ти по ньому вивчаєш гуманоїдів?

І знову ми на вечірніх вулицях. Знову й знову. Марчелло посеред площі бере мене на руки:

— Ей, слухайте всі! Я люблю цю дівчину! Я нікому її не віддам. Почули всі?

А потім була літня сесія. Тетяна замикала мене в кімнаті, аби я не завалила екзамен. Згодом — студентський табір на Десні. Від того табору до села, в якому працював тепер художнім керівником Марчелло, було більше ста кілометрів. Він роздобув десь старого мотоцикла і їздив до мене. Дні й години, доки його не було, здавалися роками.

Якось у таборі проводилися змагання з плавання. Після запливу я піднімалася на місток, тренер подав мені руку. І в ту мить під’їхав Марчелло. Він одним духом опинився на містку, а старий круглий

викладач булькнув у воду при всьому параді. Після цього мій хлопець приїздив у табір крадькома. Одного вечора він сказав:

— Їдьмо кататися, бо я в цьому мурашнику здурію од ревнощів. Ти бачиш?

Ми рвонули в степ. Блискавка сліпила нам очі, грім стрясав усе навколо. Чорні рядна хмар нависли над чорною землею. Важкі холодні краплі почали бити в обличчя. Мотоцикл заглох. Ми сіли під великим розлогим деревом. Марчелло обняв мене і став шалено цілувати. Я не відповіла. Я злякалася його шалу й почала вириватися. Проте руки в нього були мов залізни.

— Ти ж поїхала, — лютував він. — Чого ти поїхала? Ти все одно не вирвешся. Не зли мене. Я люблю тебе, відьмо проклята.

Ми боролися, качаючись по грязюці. Я кусалася, била руками, рвала на ньому одяг. Якби він боровся до ранку, то не здався б. Але раптом він відпустив мене, встав, обтрусився, пішов до мотоцикла.

— Теля!

Допоміг встати, обняв і пригорнув до себе.

— Яке ж ти й справді теля!.. Мені восени в армію йти. Як я тебе таку залишу...

III

Гуртожиток заселили заочниками, група роз’їхалася на канікули. Я теж подалася в рідне село, і тепер нас із Марчелло розділяли триста кілометрів. Про те, щоб приїхати йому до мене, не було й мови. Батьки боялися поговору, та ще й сімейна традиція — до загсу вдома наречених не приймали. Марчелло писав щодня. Якось мати, прочитавши його листа, обурено влетіла до кімнати:

— Ти дозволяєш йому отаке писати?

По тому я листи одержувала зрідка. Їх перехоплювали й палили. А може, він охолов і писав менше. Та надходило перше вересня, я знов поїхала на навчання. Всі його листи були зі мною: “Здрастуй, пташечко! Оце прокинувся вранці, бо в шибку щось стукнуло. Глянув — велика чорна вишня. Її грак упустив. І я подумав, що то привіт від тебе”. “Дорога моя, добрий день. У нас на танцях грали оту пісню: “Песни у людей разные, а моя

одна на века — звездочка моя ясная, как ты от меня далека”. Ти стояла в мене перед очима така, як у перший вечір, перелякана і красива...”

Зустрілися ми біля гуртожитку, просто взялися за руки і пішли. Усі вже знали про наше кохання, — хто заздри, хто співчував, бо характер у Марчелло важкий. Ми знову блукали, згадували, цілувалися. Були щасливі. І все-таки щось між нами було не так. Я обережно про це налякала. Марчелло усміхнувся:

— Ти просто відвикала від мене. Це минеться.

Усю осінь до 10 листопада ми були разом. Спали на вокзалі, схилившись одне до одного, на лавочці біля гуртожитку, на сходах будинку. Марчелло брав фотоапарат, ті знімки часто переглядаю сьогодні.

Ми не стомлювалися одне від одного. Здається, хотіли набутися вдвох на всю решту життя. А потім його проводжали в армію. У село на проводи я не поїхала. Домовилися, що зустрінемося о 5-ій ранку біля військомату. Я прийшла, а черговий сказав, що групу повезли раніше на поїзд. Лив холодний осінній дощ і змивав мої сльози.

Кинулася бігти до вокзалу — чотири кілометри, за півгодини — божевілля. Біжу, задихаюся. На трасі — жодної машини. Дощ, вітер, холодно, страшно. Раптом вдалині серед дороги щось замаячило. Біжу не піднімаючи голови. Серед мороку — розпачливий крик:

— Я люблю тебе, чуєш? Я так страшно тебе люблю!

Марчелло. Мокрий, задиханий, щасливий. Ми обнімаємося серед дороги.

— Жоден у світі мужчина тебе так не любитиме. Ніколи! Я любитиму тебе вічно. І коли нас не буде, і коли ніхто не знайде наших могил, у далекому небі я кричатиму твоє ім’я. Ти моя, моя, моя. Якщо ти забудеш мене, я вітром упаду на твоє скло, обірвусь стежкою під ногами...

Машина засигналила зненацька. Лейтенант закричав, відчинивши дверцята. У гарячій кабіні ми обнялися так, що, здавалося, були однією людиною, яка от-от мала розірватися і померти.

— Якщо ти не дочекаєшся, життя твоє пропало. Пам’ятай. Усе пропало.

В останню мить перед тим, як зачинилися двері вагона, він

схрестив на грудях руки і розпачливо відвернувся.

IV

Потяглися дні, години. Посипалися листи. Тетяна стиха підсміювалася наді мною, а одного разу не витримала:

— Теля! Ідеальна любов. Безгрішна і свята. І ти йому віриш?

— Вірю.

— Теля! А знаєш ти, що він...

Тетяна осіклася. Їй хотілося посадити мене, але вона лиш захікала.

— Що — він? — істерично кричала я. — Що, що? Ти хочеш мене принизити. Що — він? — Я трясла її за халат.

— Добре, ти сама напросилася. Він спав зі мною. Літом, коли ти на канікули їздила. Ясно? Ми бухнули тут, у кімнаті. І на цьому ліжку. Теля! Ти ж із ним не заходилася. Він розказував.

Я вийшла з кімнати, вітер протягом схопив балконні двері, і скло шелеснуло вслід. У цілому місті не знайшлося лавчини, де б могла присісти, вулички, на якій зупинитися. Я морочила голови телефоністам, просила дати військову частину в Ленінграді. Писала телеграму бозна-куди і про що. “І коли нас не буде, і коли ніхто не знайде наших могил...” Бродила в снігу, обнімала дерева, просила у неба смерті: “...В далекому небі я кричатиму твоє ім’я...” Говорила сама до себе і лякала здивованих перехожих. “... Обірвусь стежкою під ногами...”

Марчелло-о-о-о! Зрештою зрозуміла сама — то правда. Розуміла й те, що з Тетяною звела його воля випадку. Але переступити не змогла. Усе обвалилося. Я пострігла на самотність волосся, майже ні з ким не розмовляла, залишила театр і роботу. Листи складала у валізу, не читаючи. Минали місяці за місяцями. Якось випадково познайомилася в автобусі з моряком-ленінградцем, згодилася вийти заміж. Нас розписали. Моряк пішов у море, а я залишилася зі своєю образою. Знову настала весна, літо, осінь. Ще весна. Травневого дня виходжу з інституту, спускаюся сходами. Раптом — о Боже! Опиняюся вгорі. Я кричу та бачу — Марчелло. Це він підняв мене вгору і разом із квітучою гілкою тримає над собою.

— Слухай, яка ж ти гарна! А мені в гуртожитку сказали, що ти там вийшла. Уявляєш? Хотіли наколоти! Чого ти не писала, за що образилася?

Група стояла навколо нас, мов прибита. Ще мить — він опустить мене на землю і почне твоє нове життя. Без Марчелло. Без Марчелло. Господи, що я наробила?

За три роки, коли в мене народиться дитина, коли я буду сільською вчителькою і сидітиму біля хати з коляскою, раптом зайде у двір Марчелло — високий, смаглявий. Він тихо привітається, візьме на руки дитя.

— Ось так, як стоїш, сідай у машину — і їдьмо. Нам не жити одне без одного.

— Не можу.

— Я чекатиму за селом дві години. Я чекатиму!

Мине ще багато років. Він одружиться. Виростуть його і мої діти. Якось він надішле телеграму: “Зустрічай буду поїздом Мінськ—Сімферополь”.

Я стоятиму за кілька метрів на мосту. На перон вийде високий смаглявий чоловік і шукатиме когось очима. У руках у нього буде біла квітуча гілочка. Умить я відчую, що між нами — тисячі кілометрів.

● **Любов ПОНОМАРЕНКО**

ГУМАНІТАРНА
ПОЛІТИКА

За ініціативи Президента розпочалося створення програми реформування системи захисту прав дітей-сиріт. Вона розрахована на п'ять років, а запрацювати має вже з наступного. Аби обговорити й удосконалити програму, Віктор Ющенко зібрав керівників дитячих будинків, представників благодійних фондів, які надають допомогу таким будинкам, батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу. Зустріч отримала статус "круглого столу" і проходила 9 червня в Українському домі. Уперше в Україні на державному рівні вирішувалася проблема захисту прав дітей.

1991 року Україна підписала Конвенцію із захисту дітей. 1992 року роботі у цьому напрямку була надана негативна оцінка... Сьогодні за межею бідності перебувають 40 % родин із двома дітьми. А дітей, позбавлених батьківської турботи, вже близько 150 тисяч. Щороку від 6 до 7 тисяч осіб позбавляється материнських прав, у результаті чого 10—12 тисяч дітей сиротіють. Близько 2 тисяч стають сиротами в пологових будинках. Рівень усиновлення знизився на 40 %. Чому? "Я попросив міністра зробити дорожню карту, що треба для того, аби усиновити дитину, які пекельні муки пройти, скільки дати хабарів бездушним дядькам і тіткам", — розповів Віктор Ющенко. Виявилось, на всі ці процедури йде не менше року. Тому в 130 будинках сімейного типу живуть 1200 дітей, а в прийомних сім'ях — 350. "Із 490 районних центрів України прийомні сім'ї є лише в 60 районах". У Дніпропетровській області на обліку 2114 дітей, які перебувають у дитбудинках, а прийомна сім'я тут аж одна. У Запорізькій області таких дітей 2029, прийомних сімей — 16. В Одеській області —

УКРАЇНА
ВИЗНАЧИЛАСЯ
ІЗ ПРІОРИТЕТАМИ

2116 дітей без батьків і 19 прийомних сімей. Вінницька область із 7,5 тисяч дітей узагалі не має прийомних сімей, як і Миколаївська (6059 тисяч дітей), Полтавська (7940 дітей), Тернопільська (2673 дітей), Чернівецька (3612 дітей-сиріт). Київська область має 18 будинків сімейного типу, Закарпатська область — 10, Тернопільська — 1, а столиця України не має жодного дитячого будинку сімейного типу. Подивіться на вулицю, на авто, на рекламу, — закликав Віктор Ющенко. — Якими цінностями заохочують жити... І поки українці сповідують ті цінності, кожний п'ятий вихованець інтернату стає бомжем, кожний другий — правопорушником, кожний сьомий намагається покінчити життя самогубством.

Міністр сім'ї, молоді та спорту Юрій Павленко заявив, що на дозволи всиновлювати дітей у сім'ї може піти до чотирьох років. Для вирішення проблеми він пропонує створити державний орган усиновлення та опіки над дітьми-сиротами. Поки що проблема-

ми опіки над дітьми-сиротами займається сім державних установ. Як сказав Президент, у цих семи "няньок" дитина буде без ока.

Найкращий футболіст Європи Андрій Шевченко запропонував заможним українцям узяти на озброєння практику італійців і запрошувати дітей-сиріт гостювати у свої сім'ї.

Архієпископ Київського патріархату Димитрій визнав, що Церква ще недостатньо зробила для вирішення проблеми захисту прав дітей. Він зачитував Святе Письмо: "А Ісус їх покликав та й каже: Пустіте дітей, щоб до Мене приходили, і не забороняйте їм, бо таких Царство Боже" (Луки 18:16). "Ми дітей не пустили до Бога", — сказав архієпископ і закликав змінити ситуацію з навчанням у школі: "Пустіть Бога, пустіть Христа в школу. І ми не будемо сьогодні говорити про тюрми... Поверніть Церкві дар учительства".

Результатами "круглого столу" не залишився незадоволеним, напевно, ніхто. Президент розкритикував місцевих чиновників за погану роботу з опіки

над дітьми: "Ціна байдужості й нескоординованості — це зламані долі дітей, яким можна було б допомогти. Нам потрібна, шановні друзі, нова філософія подолання безпритульності. Головними мають стати права та інтереси дитини, а не комфорт державного чиновника".

Відтепер дитячі будинки сімейного типу фінансуватимуть не з місцевого, а з державного бюджету. А в бюджеті на наступний рік Віктор Ющенко доручив збільшити видатки на утримання дітей-сиріт, пообіцяв скасувати тендери. Гроші виділятимуться на дитину, а не на установу: "Гроші повинні ходити за дитиною, а не за інтернатом".

Питання оформлення будинків сімейного типу розглядатимуть не рік, а не довше 30 днів: "Усі документи, які надходять у виконавчі органи щодо відкриття дитячих будинків сімейного типу в органах влади на будь-яких рівнях інстанції повинні розглядатися не більше 30 днів. Крапка. На тридцять перший день повинно бути

формалізоване рішення місцевої влади". Змінюватимуть і процедуру позбавлення батьківських прав, яку Президент назвав гільйотиною. Працівників внутрішніх органів Президент зобов'язав щомісяця звітувати про розшук зниклих дітей.

Держава відроджуватиме сімейні цінності. З першого вересня наступного навчального року в школах викладатимуть християнську етику. Заборонить Президент і рекламу тютюнових виробів, алкогольних напоїв, а також накладе обмеження на програми порнографічного змісту. "Ми не можемо відгородитися парканом від цієї проблеми. Ми не можемо відгородити парканом свою родину від цієї проблеми", — підсумував Віктор Ющенко. Президент доручив Кабінету Міністрів урахувати всі зауваження щодо національної програми подолання дитячої безпритульності. До першого жовтня програма має бути розробленою.

• **Ольга СКРИПІНА**

РЕГІОНИ

КРИМСЬКІ ВУЗЛИКИ

Автономна республіка Крим — регіон проблемний. Чи не найпроблемніший у державі. По-перше, занадто багато інтересів замикаються на благодатній кримській землі. Ласий шматочок як у геополітичному плані, так і в економічному, що б там не казали. По-друге, різноманітний етнічний склад населення з усіма історичними проблемами являє собою досить вибухову субстанцію. На все це слід зважати, особливо в контексті як наслідків нещодавніх подій, що призвели до зміни влади в Україні, та виникнення нових політичних конструкцій, так і в очікуванні нової виборчої кампанії. У спокої Крим не залишить ніхто. А проблем там багато. Про це ще раз нагадали кримчани з різноманітних громадських організацій Криму, що приїхали 8 червня цього року до Києва робити прес-конференцію в УНІАН.

Узагалі, в одній прес-конференції представники ВМГО "Студентське братство", Всеукраїнської ради спілки власників землі та асоціації споживачів підняли три теми: конфлікт екологічної громадськості з військовими та МВС у Балаклаві, робота спеціальної міжвідомчої Комісії з перевірки дотримання вимог земельного законодавства в Криму, та протест мешканців міста Керч проти дій міського голови Олега Осадного.

Але якщо гарно придивитися, то всі конкретні випадки можна звести до одного знаменника: повний безлад із кримською землею, яку "прихвизували" хто тільки міг і місцеві можновладці, до діяльності яких на місцях у центральній владі "руки не дійшли". Та й виникає запитання: а чи дійдуть? І так майже по всіх регіонах: якщо відбулися якісь зміни у вищому керівному складі, то "влада на місцях" залишається та ж сама. Чи то кадрів бракує, чи то справді, — як сказали мешканці Керчі з приводу того ж мера міста Олега Осадного, який до недавня протязом трьох років протизаконно поєднував дві посади: міського голови та депутата Верховної Ради Криму, — "тут усе вирішує чемодан із грішми, який у нього завжди наготові". Декілька чемоданчиків на Київ поїхали — й усе в нормі".

Знову ж таки — земля. Більшої проблеми з приватизацією землі, ніж у Криму, немає ніде. У продаж пішли приморські території, заповідні території, щодо розподілу землі по селах теж виникає багато запитань: бо, як подекуди виявляється, власники земельних ділянок інколи навіть не громадяни України. А ще ж є проблема з кримськотатарським населенням, і пов'язана вона не тільки з землею, а й із можливими етнічними конфліктами. Крім того, не варто забувати, що багато хто з мешканців Криму, м'яко кажучи, не ідентифікує себе як громадян України (на відміну, до речі, від тих самих кримських татар). То ж не дарма різноманітні ліві сили вже розпочинають гру на проросійських настроях в автономії. Чого варті тільки початок збору підписів за імпічмент нині діючого президента, що ініціювала в Криму до неможливості активна пані Вітченко. Знає, де гратися можна.

• **Радміла КОРЖ**

Святослав Вакарчук і Андрій Шевченко — про дітей

МОВНЕ ПИТАННЯ

Кіровоградське обласне відділення громадської ради освітян і науковців (ГРОНУ) та обком Соціалістичної партії України організували слухання, присвячені законопроекту Олександра Мороза "Про мови в Україні". Він передбачає надання статусу офіційної мовам національних меншин у місцях їхнього компактного проживання. Коли йдеться про угорську, болгарську, гагаузьку чи будь-яку іншу мову, категоричних заперечень це не викликає (хіба що зауваження — де місцевим бюджетам узяти стільки коштів?). Найгостріші суперечки точаться навколо російської, адже такий підхід дозволить надавати статусу офіційної мови сусідній державі мало не в кожному великому місті, де компактно проживають не етнічні росіяни, а... російськомовне населення.

Серед аргументів організаторів слухань на користь законопроекту Мороза (голова обласної організації ГРОНУ — Віталій Постолатій,

ЯК У КІРОВОГРАДІ ОБГОВОРЮВАЛИ ПРОЕКТ МОРОЗА

доповідач — Андрій Паливода) найперший той, що ця тема роз'єднує Україну, нею користуються недобросовісні політики, а Закон "Про мови", прийнятий ще в кінці 80-их, морально застарів, не відповідає міжнародним угодам, підписаним Україною, зокрема хартії "Про мови національних меншин". На думку Андрія Паливоди, проект Мороза допоможе розв'язати проблему низької мовної культури молоді, яка навчається українською, а вдома продовжує спілкуватися російською. Але яким чином? Повним поверненням молодих людей у лоно тільки російської?

Вчителька ЗОШ № 1 Людмила Калкіна з цього приводу пригадала час, коли півкласу могли звільнитися від вивчення української мови, і поставила резонне запитання: чи принесе повернення до такого становища (або до чогось подібного) користь дітям, суспільству, тим же національним меншинам?

Ректор Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки Ігор Добрянський, посилаючись на соціологічні опитування, наголосив, що сучасне молоде покоління знає українську мову, сприймає її як державну і серед своїх соціальних пріоритетів не ставить питання введення іншої офіційної мови.

Депутат обласної ради, директор Кіровоградської української гімназії імені Шевченка Віктор Громоший був категоричним:

— Ми в гімназії обговорюємо питання глобальної освіти, провадимо тижні національних культур, які мають великий успіх. Але якось ми винесли на обговорення питання — хто ж у сучасних умовах є типовим представником російськомовного населення, і дійшли висновку: в основному це ті, хто принципово не хоче вивчати і знати українську мову. Я демонстративно таких людей захищати не бажую, бо їхня позиція не має ні-

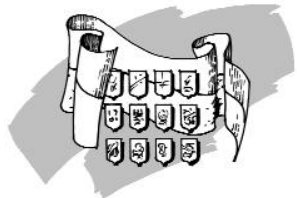
чого спільного ні з мораллю, ні з демократією. Загрожуючи з ними, ми робимо погану послугу і собі, і їм. Слід чітко сказати, що, маючи таку позицію, вони будуть позбавлені й освітніх, і кар'єрних, і суспільних перспектив.

Цю думку підтримали й журналіст Віктор Погрібний, і вчителька Віра Соколова, а викладач педуніверситету Олег Семенюк назвав проект Олександра Мороза таким, що не має золотого запасу дії.

Усупереч очікуванням організаторів слухань, його учасники не схвалили проекту. Вирішено направити пропозиції учасників слухань у секретаріат Верховної Ради та авторів законопроекту. Ці пропозиції свідчать: проект Мороза — спроба примітивним способом розв'язати дуже складну проблему. Такий підхід може її тільки поглибити.

• **Світлана ОРЕЛ**, м. Кіровоград

Закінчення.
Поч. на с. 11

Розлетілися лелеки Андрія Барінова світом. Поряд санаторій "Сосновий бір". За радянських часів приїздили сюди підлікуватися цілющим повітрям первозданного соснового лісу люди з усіх куточків країни. Слава швидко розходить. Майстер ніколи не сидів без роботи. Все, що робив, — роздавав безкоштовно. Це, каже Барінов, справа принципова. Як можна брати гроші, якщо ти щастя даруєш? Хіба щастя можна продати? Сьогодні в санаторій, звичайно ж, відпочиваючих менше приїздить, аніж колись. Але все одно, з Росії їдуть, із Білорусі, з Молдови. "Руки вже не ті, — говорить майстер, — все-таки вік — дев'ятий десяток пішов. А коли руки тремтять, зробити якісно й точно важко".

Чи багато майстрів займаються подібним, питаю Андрія Андрійовича. Каже, один він такий був на весь "Союз". Так, "профільних" лелек виготовляли й виготовляють. (Профільні — вирізані з фанери). А ось щоб вирізали з суцільного шматка дерева, таких майстрів немає. У всякому разі, Барінов про таких не чув. Багато лелек свого часу "полетіли" й до далекого зарубіжжя. Стоять десь над черепичними дахами в Естонії, Польщі, Німеччині. В Австралії стоять, у Канаді.

Скільки ж дерева пішло на лелек? Це теж для Барінова питання не з легких. Пам'ятає, останнього разу колишній голова сільської ради дав три кубометри дерева, липи. "Роби, говорить, людям щастя, Барінов!" Того дерева давно немає. На лелек пішло не менше шести кубометрів дров, підраховує майстер.

Треба сказати, що Андрій Андрійович більше сорока літ відпрацював бульдозеристом. Це була його головна професія. Лелек "на щастя" вирізав у вільний від роботи час.

Андрій Андрійович почувається кепсько. Старість — не радість. Завтра чи через рік відлетить і він услід за своїми лелеками. Тільки зовсім в інший бік, звідки на весні ніхто не повертається. А разом із ним піде в небуття й унікальна майстерність, яку майстер так нікому й не передав. Не тому, що не хотів, а тому, що бажаних не було.

СТІЛ ДЛЯ ХРУЩОВА

Олексія Федоровича Ярошенка на цьому світі немає вже десять років. Але розповіді про нього до цього часу хвилюють уяву. Сільський водовоз, дружив із Гагаріним та Хрущовим і за просто міг зайти у будь-який міністерський кабінет. Як тут не дивуватися? Зінківчанин Володимир Ярошенко згадує, як батько при першій нагоді возив дітей у Москву, водив показувати Кремль, ходили в музеї. Володимир Олексійович показує стіл, який батько зробив на за-

Ярошенкові регулярно посилали запрошення на Свята в Кремль. Якось на трибуні Червоної площі, де Ярошенко стояв серед почесних гостей, він познайомився з Гагаріним. Їхня дружба продовжувалася багато років поспіль. Ярошенко гостював у Валентини та Юрія Гагаріних у Зоряному містечку. І космонавт неодноразово обіцяв приїхати до Ярошенка в гості.

Коли голова місцевого колгоспу дізнався про те, що Ярошенко чекає в гості Гагаріна, схопився за голову.

Коли Ярошенко повіз стіл у Москву, був 1964 рік. Невчасно поїхав майстер до столиці: стола він відвіз, але Хрущова вже відправили "на пенсію". Що трапилося далі зі столом, який опинився у Москві, невідомо.

— У той час модно було робити подарунки високим посадовцям, — розповідає Володимир Ярошенко. — Та мало хто міг доставити подарунок тому, для кого він призначався. У "брежнєвські" часи простіше було потрапити до "психушки", аніж на прийом у ЦК КПРС. Але батькові якось вдавалося входити до найвищих урядових і міністерських кабінетів. У подарунок Брежнєву батько зробив Мавзолей, який знаходився в чотирилітровому бутлі. Яка подальша доля цього подарунка, теж невідомо.

ЗІНЬКІВ І ЗІНЬКІВЧАНИ

мовлення керівника радянського уряду і партії.

Над виготовленням стола майстер працював більше року. Стіл зроблений без жодного цвяха більше ніж із трьохсот шматочків дерева тридцяти порід. Справжній витвір мистецтва! Має п'ятнадцять ящиків, кожний із яких символізує п'ятнадцять союзних республік. Написи теж інкрустовані різними породами дерева: "Великому борцу за дело мира во всем мире Н. С. Хрущеву". "Подарок ЦК КПСС от колхозника Ярошенко Алексея Федоровича за победу над космосом".

Про те, де і як батько познайомився з Хрущовим, син сказати не може. Скоріше за все це було відразу після війни або до війни, коли Микита Сергійович був першим секретарем ЦК Компартії України.

Особисто за розпорядженням Хрущова Олексія

Місцевим керманічам було не солодко, адже в гості до колгоспного водовоза без попередження міг заявити будь-хто. Часто до Ярошенка приїжджав, наприклад, Перший секретар обкому партії. Неважко уявити, що означає приїзд у колгосп без попередження керівника області!!!

На жаль, Олексій Федорович Гагаріна так у гості й не дочекався, — Юрій Олексійович загинув. Ярошенко близько до серця сприйняв загибель першого в історії людства космонавта. Загорівся ідеєю поставити пам'ятник Юрію Гагаріну. Навіть проект виготовили, але щось там не склалося.

Хрущов, який знав про те, що Ярошенко — майстер на всі руки, попросив його виготовити для свого кабінету стіл. Ярошенко зробив два однакові столи. Один особисто повіз у Москву. Інший досі зберігається як сімейна реліквія в домі сина Олексія Федоровича — Володимира.

Що з того, що містечко невелике? Що з того, що в Зінкова не такий уже й вік поважний — якихось 400 років? В Україні багато міст, які давно перетнули тисячолітній рубіж власної історії. Що з того, що тут не пройшли великі історичні події, які кардинально "змінити хід історії"?

Зате ж які люди тут живуть!!! Кожного разу, приїжджаючи до Зінкова, не перестаєш дивуватися. На кожному квадратному метрі зінківської землі більше цікавих людей, ніж у якомусь там Голівуді!

А люди — це найбільша гордість кожного міста. Потім уже — пам'ятники. Потім — гучні історичні події. Потім — всевітньо відомі підприємства. Та, насамперед, місто славиться людьми.

• **Анатолій НЕДАВНІЙ**, м. Зінків Полтавської обл. Фото автора

ПОДОРОЖНІ НОТАТКИ

ВІД КИЄВА ДО ЛУГАНСЬКА

Виїжджаю з Києва луганським, як тепер прийнято говорити, фірмовим потягом. У пам'яті ще зримі миттєвості багатьох зустрічей: у редакціях, архівах, Спільці письменників. Сподіваюся, що кожна поїздка наближає мене до видання книги епістолярію Григора Тютюнника...

Із вікна повіває зеленню: поле, городи, луг, ліс, навіть річка здалеку здається зеленуватою.

Ось і Гребінка. За графіком потяг тут стоїть дві хвилини. Однак пасажири хутко вискакують на перон, бо перед очима справжнє диво. Десятки жінок із домашніми стравами радо припрошують: "Рибку беріть, ще сьогодні плавала. Картопелька молоденька — вперше накопала. Огірочки малосольні, немов на вас дивляться".

Згадую, що кілька років тому потяг зупинявся аж на двадцять хвилин, але навіть істотне скорочення зупинки не стало перепорою для купівлі смачнющої вечері.

Дивлюся на життєрадісні обличчя дівчат та молодих людей, як у далекому 1844 році такої ж літньої пори на весіллі в письменника Євгена Гребінки побував наш земляк, видатний російський лексикограф, фольклорист і письменник Володимир Даль, який своїй дружині 21 червня того ж року писав: "Я охоче став знову розмовляти цією чудовою мовою..."

Еге ж, хіба з такими красивими та привітними жінками їхньою рідною мовою не заговориш, — думаю.

Наступна станція —

Лубни. Колись тут луганський потяг стояв двадцять хвилин. І що ж ви думаєте, хоча б хто піржінок на продаж виніс. Мабуть, немає інтересу до такого прибуткового та приємного бізнесу ні в кого з лубенців. Може, гонор генетичний не дозволяє (адже колись тут магнат Єремій Вишневецький поселився), а може, — звичайна лінькуватість, уже набута мешканцями міста не в такі давні часи. Зате на луганському залізничному вокзалі ялинки найкрасивіші, — подумки стверджую, щоб не образити моїх земляків-лубенців.

У Полтаві пасажирів зустрів дрібний дощик, який не завадив дівчині швидким кроком проходити біля вагонів, пропонуючи такий доладний улітку продукт: "Покупайте мороженое. Самое лучшее в мире полтавское мороженое".

Хто ж тобі повірить, — кажу. Коли про полтавське

нерідною мовою кажеш. А як придивитися, — то на Наталку Полтавку нашого славного Івана Котляревського схожа...

Через кілька хвилин вона повертається і такою гарною українською мовою звертається, що й мені чомусь захотілося тим морозивом поласувати.

У Лозову потяг прибуває пізно вночі, тому людей небагато. Ось біля вагона бабуся зупинилася, варених раків пропонує: "Ще гарячі, з кропом, петрушкою, зеленою цибулею зварені".

— А хто ж ловить? — цікавлюся.

— Онуки мої.

— Гроші теж їм? Чи не на горілку?

— Е, ні. Мої онуки, слава Богу, горілки не п'ють. Вчать аж у Харкові, то й гроші потрібні.

Щаслива та бабуся, — гадається. І тому, що онуки горілки не п'ють, а раки, бач, уміють ловити. А вона здоров'ячко має, щоб їх продавати.

...Залізнична станція ще називається Комунарськ, а місту повернуто його первинну назву — Алчевськ. А ще воно з 1931 до 1961 року було Ворошиловськом. Отож тепер ці перейменування бачаться як своєрідні символи-ідеологеми ХХ століття. З родини Алчевських щонайперше згадується Олексій Романович — підприємець, меценат, свідомий українець. Це на його кошти було збудовано школу в селі Олексіївка, а на своїй харківській садибі О. Алчевський установив погруддя Тараса Шевченка. Тоді, 1889 року, це був перший пам'ятник Великому Кобзареві.

А неподалік Олексіївки, на скелястому підгір'ї, ріс величезний дендропарк Алчевських. Від нього і сліду не залишилося, як, до речі, і свідомих українців-підприємців у нашому краї.

Луганськ. Про перейменування згадувати не хочеться. А про рік заснування головного міста області варто сказати. Тільки нагадаю, що у всіх країнах світу заснування кожного міста пов'язують із археологічними та історичними залишками матеріальної культури певного періоду. Тобто намагаються встановити найдавніший час, а Луганськ чомусь офіційно започатковує свою історію від указу російської царіці про будівництво ливарного заводу.

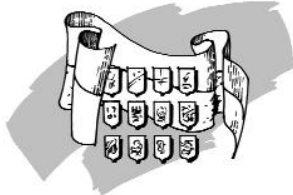
— Гей, історики, озортися! — хочеться погукавати.

А чи хто почує?..

• **Олексій НЕЖИВИЙ**, письменник

Лелеки на щастя

Руїни зінківської фортеці

ТАМ, ДЕ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ ГРУНЬ І ТАШАНЬ

Грунь — слово старослов'янське — «вкрита лісом невелика гора». Часто — річка, що стікає з такої гори. Топонім в Україні досить розповсюджений. **Ташань** — слово чужинське, його принесли завойовники. Від тюркського «таш» — «камінь». Нагадування про гірку минувшину українського народу. Порубіжним землям на межі Росії та Польщі від «стратегічного положення» віками було непереливки. За однією з версій, фортецю на місці нинішнього Зінкова збудували за наказом польського короля. Як форпост проти російського царства, що було поруч. Навіть руїни зінківської фортеці, їхні обриси видають руку європейських фортифікаторів.

Але то лиш одна із численних легенд про заснування Зінкова. Зінківчанам більше до смаку інша історія. Вони вірять, що місто незримо охороняє дух похованого десь тут, на березі Ташані Зінка Безрідного. Кажуть, щасливі саме ті міста, де лежить у землі прах їхнього засновника.

Тутешній уродженець Олекс Мусієнко разом із Іваном Головченком розповіли про засновника містечка в романі «Чорне сонце».

За народними переказами, малолітнім хлопчиною Зінко потрапив у татарську неволю. Був проданий на невільничому ринку і провів у рабстві довгі роки, перш ніж його визволили запорожці. Позаяк неборака не знав роду-племени, козакі охрестили його Безрідним. Вдячний Зінко став чи не найхоробрішим воякою на Хортиці. Жага помсти щоліта водила лицаря до турецьких берегів визволяти єдинокровних братів. Ні муровані фортеці, ні лави яничар не витримували запорозьких наскоків. Султан поклявся: тому, хто принесе й кине йому до ніг голову Зінка, віддати особисту зброю зі щирого золота. Де там! Зінко мстився кривдникам-яничарам до самої старості. Коли ж відчув, що сили вже не ті, вирішив оселитися десь у глухому закутку України. Подався у степи між Пслом і Ворсклою. Припала старому до душі річка, що збігала з гори, порослої лісом, срібною підковою звивалася в затишній долині, виблискувала живим сріблом поміж дубових гаїв.

Зінко заснував хутір, який згодом став неприступною фортецею. Не дали Зінку померти власною смертю. Дуже вже насолів козарлюга бусурманам. Кримський хан пронюхав місце осідку залятого свого ворога, послав джурів заарканити Зінка і притягти до Бахчисарая. Та нелегко взяти в руки козака! У кривавім герці Зінка було тяжко поранено. Підкликав тоді батько сина й наказав схоронити себе в такому місці, де б його праху ніколи не торкнулася поганська рука. Вирішив син звести на місці спаленого хутора, над прямовисним ярмом кам'яну фортецю і в її мурах захоронити батькову домовину. Перекази розповідають, що сотні козаків із за дніпровських порогів, яких Зінко визволив із неволі, вважали за обов'язок

усі. Тут ніхто не наважиться міряться з ним силою. А ось із тими, хто цього дядька не знає, трапляються курйози. Кажуть, на зінківському ринку одному з приїжджих гондлярів хтось із зінківчан розповів про Шкицького. Уявляєш, каже, у нас у місті є людина, яку десять чоловіків не зрушать із місця! Штовхай його, за вуха тягни — не зрушиш! Прибулець, звичайно, образився. Що ти, каже, мені на вухо ложшину вішаєш! Розпалилися, сперечаючись, не на жарт! Урешті-решт, зінківчанин запропонував піти до Шкицького. Того завжди можна зустріти десь у центрі Зінкова, адже працює в управлінні житлово-комунального господарства міста. Що було далі, здогадатися не важко. Ілля Олексійович випрямився і стояв, немов незрушна скеля, а двоє висіли на ньому, вчепившись за

його взяв двома пальцями за вухо, підняв над головою, а він ногами дригає на манір маріонеток у лялькових виставах. Крутонув я його колесом! Поставив на ноги, а він іти не може, — голова закрутилася.

Якось працювали в Полтаві. Кажу хлопцям: ляжу отут на підлогу й мене ніхто не підніме! А ж тут виходить один. Зуби золоті. Від татування живого місця на тілі немає! Саме з тих, хто все життя з-за «колючки» не вилазить. У мене, говорить, рука кам'яна, я твої вуха відірву разом із головою! Ну, що ж, кажу, пішли! Заходимо у вагончик, а там чоловік п'ятдесят «козла забивають» — обідня перерва. Він каже, послушайте, що свистить оце тріпло... Усі сразу: «Брехня! Не може такого бути!» Я тоді ліг, а він почав сопіти і крєктати. І так, і сяк хотів відірвати мене від підло-

турив. Усі школи в Зінківському районі з дружиною обтинькували. Вона в мене підсобником. Будь-яку школу зробимо лялечкою за два місяці. О п'ятій ранку я вже працюю. Години до другої-третьої ночі. Потім, поки роздягнешся, поки помиєшся, поки поснідаєш. Дивишся, вже четверта ранку, а в п'ять знову на роботу.

— Звідки таке богатирське здоров'я? Від батька, діда?

— Батька не пам'ятаю. Забрали в перший день війни. Із того часу про нього ні слуху ні духу. Розповідали, батько мав більше ніж два метри зросту. Кажуть, у жнива заганяв по три пари коней. Коні не витримували. Мати теж була міцної статури, хоч і зросту невеликого. Пам'ятаю, після війни такий оберемок соломки, було, припре, який і в гарбу не влізе. Цю соломку тиждень їли

мовляв, бо знали, що я все одно палити не буду. Ще неповнолітнім, у шістнадцять років, я відпрацьовував по п'ять норм! Бувало, тільки зарплата, — наступного дня не працює ніхто, крім мене.

— Як же Ви потрапили на Донбас?

— Брат завербувався і мене переманив. Поїхав на Донбас учитися. Вдень навчався, а вночі людям штуркував.

Поки десять місяців навчався, людям чотири будинки обтинькував. Вірите чи ні, з трьохсот хлопців, із котрими починав вчитися, залишився я один. Я до цього зазнав горя, тому вирішив: «Вивчуся за будь-яку ціну!» Потім уже, коли направили в управління, пам'ятаю, дадуть мені в напарники бригадира, так той вічно то «наряди закриває», то матеріали десь приймає. А я сам працюю, без підсобників, сам ліси лаштую, сам собі розчин підношу. Ніяких перерв на обід ніколи не було, хіба що якусь булочку на ходу проковтну. Ніколи не відпочивав. Десять років працював без відпустки, поки в армію не забрали. Один раз у житті «відпочивав», коли трапився приступ апендициту і покляли на операцію. Третього дня втік із лікарні. Для мене, крім роботи ніколи нічого більше не існувало. Ледацюг ненавиджу! Кіно ніколи не любив. Тільки роботу і нічого, крім роботи!

— Вам хоч платили пристойно? Адже в радянські часи, таких людей, як Ви, називали не інакше, як хапугами, добре заробляти вважалося негідним!

— Коли поступив на роботу, у майстра був оклад 70 рублів, у прораба 90, а в начальника управління — 110. Так, багато заробляти не можна було, тому я працював, щоб ніхто не бачив, — уночі, у вихідні і святкові дні. Влітку примудрявся заробляти по 450 рублів щомісяця.

— А як щодо жінок? Не секрет, що у нас, чоловіків, вони далеко не на останньому місці в житті. Обов'язково скажуть, мовляв, якщо в дядька таке здоров'я, значить він і до жінок великий любитель?

— Чого гріха таїти, жінок красивих люблю. Один товариш правильно сказав: якщо не пити і не палити, та ще й цього задоволення себе позбавити, то що ж тоді в житті залишається? А яке задоволення пити й палити, я, хоч убийте, не розумію! Поїсти смачно — так із задоволенням. Та й то раз на добу...

ЛЕЛЕКИ НА ЩАСТЯ

Андрій Андрійович Баринов із приміської Власівки має незвичайне захоплення. Він усе життя дарує людям щастя. Зайшов до сарайчика у дворі Баринова — і зупинився вражений. У кутку в гнізді стояли лелеки. Це і є — те щастя. Майстерно вирізані з дерева птахи справді видавалися живими. Над одним таким «сімейством» художнику доводиться працювати щонайменше тиждень.

Продовження на с. 12

ЗІНЬКІВ І ЗІНЬКІВЧАНИ

прикласти руку до будівництва фортеці.

Є ще декілька припущень про заснування Зінкова. Дуже ймовірна версія, що містечко започатковане подільськими зінківцями — після того, як 1524 року татари зруйнували Зінків на Поділлі. Про це є навіть згадка в Острозькому літописі.

Як би там не було, яку версію не брати до уваги, безперечно одне: Зінків, по суті, по духу, за найглибшими історичними коренями — місто українське, козацьке.

Усі ми не раз читали легенди про надзвичайну силу, міцність, витривалість, багаторіське здоров'я запорозьких козаків. Про те, що предки козаків, які все життя воювали, вкоренившись на землі, виявляли себе надзвичайно працьовитими людьми. Одного з таких козаків я зустрів саме в Зінкові. Скажіть, хто, прочитавши про Іллю Шкицького із Зінкова, хоча б на мить сумніватиметься в його козацьких коренях?

ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ, ХТО ТАКІ КОЗАРЛЮГИ?

Якщо не знаєте, — розповім.

Про нечувану силу Шкицького в Зінкові знають

вуха, як груші. Старий тільки підсміювався.

— Пам'ятаю, якось штуркували в Черняхях, — згадує Шкицький. — Як і в кожному селі, люди тут, зазвичай, збираються біля магазину. Кажу, нумо, хай двоє чоловіків беруть мене за вуха. Один за одне вухо, другий за друге. Гарантую — ніхто з місця мене не зрушить! Сміх піднявся, брехня — кричать. Ну, ти, діду, й «заливаєш!» Тягнули-тягнули — нічого не виходить! А один, Сергій Черняк, говорить, ану, дайте я стану. Став. Я

І. Шкицький

гі. Усі встали, оточили нас. Такого «цирку» ніхто з них у житті не бачив! Силувався він, силувався — не відірве від підлоги! Ну й сміху було. Либонь, ніколи ще цьому рецидивістові не доводилося так ось раків пекти.

А згадати випадок у Вдовиченках. Дебелий дядько трапився! Каже, запросто на другий поверх занесу 18 пудів пшениці! А це ж 300 кг! А я кажу, що всі 300 пудів занесу. А він каже, будь-якого коня з братом на руках через річку перенесемо. А я знову — хоч слона, кажу, перенесу. А він говорить, можу твого мотоцикла «ІЖака» підняти! Звичайно, відповідаю, якщо за багажник підняти, це можна, а ти спробуй як я, втримати мотоцикл, щоб колесо крутилося!

— Ільку Олексійовичу, це правда, що Ви працюєте двадцять годин на добу?

— Боюся, багато хто з «нормальних» людей у це не повірить, але я готовий привести скільки завгодно свідків. Спитайте, щоб не було сумніву, наприклад, голову районної ради Зінктоуса, або ж міського голову Шума. Усе життя — штука-

кози і вівці, її вистачало, щоб у хаті топити і хліб спекти. Зараз таку копицю ніхто від землі відірвати не зможе. Тоді, після війни, люди ходили красти соломку в сусідній колгосп кілометрів за п'ять. Упіймають — тюрма, тому ходили вночі, брели з цими оберемками по пояс у снігу, в двадцяти—тридцятиградусні морози. Ноги обмотували якимись ганчірками.

Дід мій теж, кажуть, був богатирем. У в'язниці помер. Посварився з головою колгоспу. Схопив зопалу вила, налякати хотів, а потрапив у Сибір.

Я почав працювати з одинадцяти років, коли маму засудили на шість років із конфіскацією майна. Але це вже був 1951 рік, згодом Сталін помер і маму випустили після трьох років ув'язнення.

— Невже Ви ніколи в житті не пили й не палили?

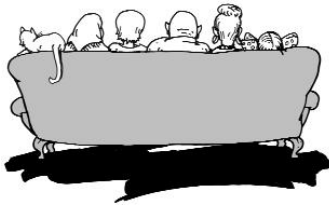
— Ніколи! Людей, які палять, не поважаю! Це не нормально, коли людина за свої гроші сама себе вмогила заганяє! Пити я теж гідую.

— Це правда, що Ви ніколи не обідаєте? І взагалі, що Ви їсте? Адже робота штукатура фізично надзвичайно важка.

— Їм усе, що є. Але те, що я все життя працюю без обідніх перерв, — свята правда. Пам'ятаю, коли ще починав підлітком на Донбасі працювати, бригадир «Ілюшо, покури», відпочинь,

ЗВІДКИ І КУДИ
РУХАТИСЯ

Наш кінематографічний на- товп, що суцільно складався з гені- їв і неповторних індивідуальнос- тей, виступив авангардом “пере- стройки”, спілявши таким чином гілку, на якій сидів. І з найуспішні- шої кіноіндустрія стала найубогі- шою. Починаючи від Леніна, який першим оцінив можливості кіне- матографа в маніпулюванні свідо- містю людей, і аж до Горбачова, грошей у СРСР на кіновиробниц- тво не шкодували. У наш час фун- кцію ідеологічного зомбування більш масовано, а значить, дешев- ше й ефективніше, може проводи- ти телебачення. Загроза того, що теле- чи відеофільми вб’ють кіно- театри і зникне величезна галузь культури, виникла як загальносві- това тенденція. І тому в сучасному світі кінопроцесом став керувати кінопрокат. Згадали, що окрім іде- ологічної та виховної функції кіне- матограф має колосальні можли- вості для виконання функції видо- вищно-розважальної. Пожвавився інтерес до розвитку жанрового кі- нематографа. Український кіно- глядач охоче споживає комедії і со- ціальні мелодрами, казки й дитячі фільми, якісні бойовики й детек- тиви, містику і трилери, музичні та еротичні фільми, блокбастери з фантастикою і фентезі, великі пос- тановочні історичні фільми й ка- мерні психологічні драми, пригод- ницькі, ексцентричні, трюкові й міські саги. Це перелік головних жанрових смаків, бо якийсь один жанр чи напрямок, який би подо- бався усім, знайти важко для міль- йонів людей різного віку, освіти, культурних традицій та естетичних уподобань. Хоча, можливо, корис- но було б в Україні провести соціо- логічне дослідження: фільми яких жанрів і на які теми хотіло б бачи- ти українське суспільство. Але те, що воно не приймає кіно, яке зроблене останніми роками на за- мовлення Міністерства культури, — факт. Таке опитування можна було б провести і через газету “Слово Просвіти” — тижневика, який не тільки відслідковує куль- турний пульс національного орга- нізму, а й впливає на нього. Чому ми боїмося допускати до кінопро- цесу людей “некомпетентних”, тобто без спеціальної кіноосвіти? Мені здається, з нами — “пересіч- ними” кіноглядачами — саме й потрібно звертати напрямки розвит- ку нашого кінематографа. Кажуть, великий Волт Дісней робив пробні покази своїх мультфільмів перед дитячою аудиторією, при цьому хронометруючи її реакцію. Епізо- ди, які не супроводжувалися дитя- чим сміхом, чи на яких послабля- лася увага глядачів, — безжально перероблювалися.

Кінокритики висловлювали думку, що в усіх напрямках україн- ського кіно — в голлівудському, в чеховському і в довженківському — ми зайшли в глухий кут. На від- міну від росіян, ми прогавили в 90- их роках момент, щоб знімати свою українську вітчизняну “чорнуху” чи фільми-“кяття” як перехідні жанри “дитячої хвороби” постто- талітарного мистецтва. Хоча й теп- пер не пізно зробити “чорнушний цикл” про епоху “кучмізму” в на- шій новітній історії.

ФІНАНСИ ЗАМОВЛЯЮТЬ
РОМАНСИ

Як же повернути глядачів до кі- нотеатрів? Де шукати нові художні ідеї і напрямки? Чи варто опирати- ся уподобанням пересічного гляда- ча? А може, не треба вигадувати ве- лосипед, а краще влитися в мейн- стрім — наднаціональний потік масової культури — і спробувати робити щось у рамках установлених

МИ В ОЧІКУВАННІ
СВОГО КІНО

Ще в далекі “совкові” роки мені неприємно і принизливо було чути жарт про українське кіно; мовляв, за якістю фільми бувають трьох кате- горій: 1) “хороші”, 2) “так собі” й 3) “українські”. У ті роки топтали й ни- щили все українське, в тому числі й кіно. Та ще гірніше стало на душі в ро- ки незалежності, бо яких тільки діагнозів українському кіно не ставили, починаючи від того, що воно в “анабіозі”, в “депресії”, і закінчуючи тим, що воно “агонізує” чи взагалі “померло”.

жанрових форм? Відповідь на всі ці питання одна: основне завдання сучасного українського кіно — це об’єднати в собі мистецький ре- зультат із фінансовим. Досі ми були не готовими до продюсерського, вільноринкового кіновиробництва, кадри такого фаху були відсутні. Кі- новиробництво, як і будь-яке інше виробництво, має свою рентабель- ність. Фільм із рентабельністю 15— 20 % вважається успішним, у той же час щорічно виходить чимало філь- мів із рентабельністю 50, 100 і навіть 200 відсотків.

Багато хто з наших кіноестетів лають Голівуд, мовляв, його кіно орієнтоване на генерацію дебілува- тих підлітків, що полюбують “пепсі” і “макдональдс”, вихова- них на кривавих коміксах і комп’ютерних іграх, і що воно нав’язало всім примітивну фрейдизовану мітологію, стандартних героїв і трафаретні сюжети.

Справді, в сучасному амери- канському кіновиробництві філь- ми практично готові ще до виходу групи на знімальний майданчик, вони вже прораховані та продані. Мені не хочеться вірити в міт, що механізми перетворення масового несвідомого на потужну золото- носну жилу відомі лише утаємни- ченим голлівудським кіногуру. Нам потрібно навчитися переймати вдаль й успішне в інших і пере- осмислити свої слабкі та сильні сторони. (“І чужому навчається, і свого не цурайтесь!”).

Передусім, треба визнати хи- бним твердження, що кіно активно розвивається в економічно розви- нутих, процвітаючих країнах. Зга- даймо, що Голівуд зароджувався в 30-их роках минулого сторіччя, в роки великої економічної депресії. А славетний італійський неореа- лізм, що підкорив увесь світ мис- тецькою досконалістю, з’явився в перші роки повоєнної розрухи.

І приклад протилежного: надбаваті Об’єднані Арабські Емірати кіно- виробництвом не займаються.

Держава не повинна фінансу- вати кіновиробництво (як і книго- видавництво), але вона має прово- дити таку політику, щоб вкладати гроші в це було престижно та ви- гідно. При такій ідеології у нас з’явиться продюсерський кіне- матограф.

Водночас мають бути чітко ок- реслені вектори та параметри наці- ональної ідеї і державницького патріотизму, а отже, й кінотвори, які їм відповідатимуть. Тоді держа- ва могла б їх преміювати чи відзна- чати іншим чином. Ті, хто хоче зні- мати кіно альтернативне, естет- ське, нехай шукають кошти в своїх прихильників, а не нарікають на державу. Та в будь-якому випадку фільм треба створювати для гляда- ча, а не для Міністерства культури, державної комісії чи журі фестива- лю. Глядач у кінотеатрі вірою, спів- чуттям, захопленням сам визнача- тиме актуальність тем і жанрів.

У ЧОМУ НАША СИЛЬНА
СЛАБКІСТЬ

Слабких сторін нашого кіне- матографа потрібно або позбува- тися, або перетворити їх на сильні. Усі знають про схильність україн- ського кіно до дидактизму, пов- чань, проповідей, пояснень. Пере- насиченість ідеями робить фільми важкими для сприйняття. Само- заглибленість наших кіномитців проявляється в перевазі слова над іншими способами художнього вираження в кіно (показ дії і події, робота зі світлом, кольором, зву- ком, кадром, операторське мис- тецтво пошуку кута зору, мистец- тво монтажу). Впадає в око навмисна театральність нашого кі- но. Режисери, художники, актори — всі мислять категоріями театру.

У нас прийнято говорити про “ак- торську гру”, а не про “акторську роботу”, у нас кіно — забавка, а там — у Голівуді — кіно роблять, ним живуть. Тому майже впадає у вічі, що наші актори в кадрі щось демонструють, коментують, зоб- ражують, позують на публіку, тоді як від роботи закордонних акторів залишається враження достовір- ності, — неначе камери, як у “реа- літі-шоу”, зафіксували, підтягнули справжнє життя.

Бути справжнім, пробитися до справжності, зазирнути в найпота- ємніші закутки людини — цього можна домогтися засобами кіно. Сьогодні вже замало просто зняти на плівку акторську інсценівку. В сьогодиншньому світовому кіно на першому плані не актори, а постаті сценаристів-режисерів, тобто ав- торів фільму, а видатний актор — це лише гарний інструмент для здійснення авторського задуму.

Нестача здорового авантюриз- му — одна з рис української мен- тальності — на мій погляд, породила такий жанровий феномен, як “українське поетичне кіно”, го- ловні ознаки якого — новелістич- ність, безсюжетність, невміння чітко розповісти конкретну істо- рію, вільність мови, розмитість, невиразність. У цих фільмах зовсім відсутній, так званий, “саспенс” — своєрідне напруження, загадка- вість, що тримають увагу глядача, надають твору ритму, насаги, ви- довищності, зшивають фільм в єдине ціле. Тому наш 80—90-хви- линний фільм здається затягну- тим, а американський 2—3 годин- ний сприймається, як кажуть, “на одному подиху”.

Неодноразово відзначалося, що американська культурна кінотради- ція — це культ сили, споживання, успіху, оптимізму. Російська худож- ня традиція — це підозріле ставлен- ня до багатої людини та співчуття

ТОЧКА ЗОРУ

до невдахи, надія на везіння та “авось”, мрії про безтурботне життя і розгул. В обох випадках це “кру- тий” патріотизм, тільки в амери- канців він базується на твердому переконанні в довершеності їхньої демократії і способу життя, а в росі- ян — на месіанстві й невмотивова- ній зверхності до всіх інших. В ук- раїнській культурі патріотизм про- являється в любові до рідного лан- дшафту, в гордості за найкращі чор- ноземи і багатства надр, але щодо самих себе завжди культивувалося відчуття меншовартості. Але швид- ко позбудемося й цього синдрому, чому підтвердження — наша Пома- ранчева революція.

ІСТОРИЧНІСТЬ НІ
В ЧОМУ НЕ ВИННА

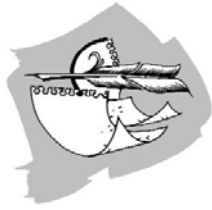
Українські “кіношники” до- сить часто зверталися до історич- ної тематики й мало знімали філь- мів про сучасність. Із цього приво- ду критики шуміли достатньо: мов- ляв, через це наше кіно позбавлене соціальності, і тому ми втратили зв’язок із реальністю. Проблеми й негаразди в нашому кіно намага- ються списати на “втєчу в істо- рію”, висміюючи “безрозмірні жу- пани”, яскраві стрічечки, кожухи та шаровари. Наші інтелектуали упереджено ставляться до “орієн- тації в історію”, на національне, бо так, бачте, ми формуємо націю в традиціях середньовіччя, у той час, як світ глобалізується.

Насправді відбувається підміна понять чи пошук “цапа-відбувай- ла”, бо історичний чи костюмова- ний антураж — це лише тло, на яко- му можна робити фільми будь-яких жанрів, піднімати будь-які питання сучасності, хоча б тієї ж глобаліза- ції, проблеми повсякденного буття рядової пересічної людини, екзис- тенціальні пошуки практичного й духовного, тілесного й чуттєвого. На історичному матеріалі можна показати не лише “зіткнення мас”, а й те, що цікавить глядача тепер: родинні стосунки, неповторність кожної індивідуальності, важли- вість толерантності.

Навіть в екранізаціях класич- них історичних сюжетів не обов’язково щось переписувати, перестворювати, змінювати нега- тиви на позитиви, треба спробува- ти осмислити історичну спадщину в різних жанрах: у реалістичному, побутовому, поетичному чи міфо- логічному, можливо, навіть у фан- тастичному чи містичному. Як приклад, можна навести величезну кількість фільмів-вестернів про ос- воєння “дикого Заходу”, сюжети яких не мають нічого спільного зі справжніми історичними подіями, чи новітній французький міфоло- гічно-самоіронічний “галльський цикл”, в якому знімався Жерар Де- пардьє. У безрезні Депардьє зустрів- чався з Президентом України Вік- тором Ющенком, розповідав про своє захоплення історією козацтва (тією темою, яку відбракували на- ші мистці) і про своє бажання роз- крити цю тему на екрані через об- раз гоголівського героя Тараса Бульби. До цього “Тараса Бульбу” дуже невдало екранізував Голівуд у 60-их роках, та ще мріяв про цю екранізацію Бондарчук, але Політ- бюро ЦК КПРС на тему козацтва наклало табу. В історії кіно немає жодного пристойного фільму на козацьку тематику. Можливо, щось удасться зробити французам.

Звичайно, “тягатися” з Голіву- дом — нерéalно, але підняти вітчизняний кінематограф через роз- виток жанрового кіно, наповнивши його нашим національним ко- лоритом, цілком можливо.

• **Віктор ОХРІМЕНКО,**
с. Холми Чернівецької обл.

Сонечко ще не зовсім зійшло, лишень показало з-за обрію яскраву червону скибку — ну, чистий тобі кавун; аж слинки потекли в діда Гордія. Досить легко він вибрався з ліжка, поголився, а коли голівся — співав. Голос мав прекрасний — оксамитовий бас. Та співати голосно не зважився: люди додивлялися свої найсолідші сні, тому виводив не на повен голос. Ех, не було з ним малого дружка Семенка. Удвох у них гарно виходило. Сенько, щоправда, ще не вимовляв деяких літер, але слух мав добрий, тому й співалося гарно:

“Як ішов я з Дебрецена додому”.

Це — басом — дід.

Сенько підтягував фальцетом:

“Заступия цойна хмая дойогу...”

Дід Гордій одягнув білу теніску. Навіть після смерті Катрусі він завжди одягався чистенько, акуратно, щодень голився. Цю теніску дід Гордій любив, бо мала кілька кишень та кишеньок — ще й на блискавках. Розіклавши по кишеньках гостинчики своїм друзям, дід прихопив дірявого бриля, узав косу, що стояла за шторкою, намантачена з вечора, і вийшов, намагаючись не грюкнути дверима. Кавунова скибка на обрії стала більшою. Дід Гордій попрямував до альтанки. Він уже давно знав, що під альтанкою з боку непролазних кушів прокопана глибоченька яма, де жили дві собаки — Лада і Відьма. Лада була трохи не словна розуму, якщо можна так сказати про собаку. Вона боялася людей, гучних голосів, звуків вантажівки, — починала дрібно тремтіти і скиглити. Якби не Відьма, Лада просто б не вижила. А Відьма — то була дивна сука. Своїх цуценят у неї чомусь не було. І хто її назвав так дивно? А, диві, і справді, жодної білої плямочки, жодного білого волосочка. Ну, чисто Багіра, що дружила з Мауглі. Таке добре, благородне створіння: підгодовувала Ладу, співчувала.

Санаторій-профілакторій для працівників мистецтв існував давно. Позавозили деяке медичне устаткування, ванни можна було приймати, годували непогано, та й місцина була вибрана свого часу вдало: ліс — недалеко, восени там повно грибів; річечка, нехай не дуже широка, але рибки завжди можна було наловити, на території — прекрасний парк із лавочками — величезний луг біля річки. Тут повно бродячих котів і собак, які нікому не заважали, їх підгодовували, діти з ними гралися.

Відьма давно вивчила розпорядок дня й не гірше за інших знала, коли — сніданок, коли — обід, вечерея. Вона приходила за кілька хвилин до того, як відчиняли двері їдальні, сідала собі тихенько і мовчки чекала, доки люди снідають чи обідають. Вона ніколи не принижувалася, не кидалася за шматком. Але уміла так подивитися в очі, що відразу ставало ясно: “Я голодна”. Їй виносили недоїдки, іноді перепадала котлета чи биток. Відьма вивчила дорогу і на господарчий двір, куди завозили продукти. Тут гостинчик міг бути вагомий: велика довга пліва зі шматочками м'яса, іноді й м'ясна кісточка.

Люди були дуже здивовані, коли підстерegli, що Відьма майже не їсть гостинчиків, простежили — людям же все треба знати. Бігала Відьма з харчами до зеленої альтанки на далекій алеї, щоб підгоду-

вати свою подружку. Альтанка була заплетена виноградом. Тут стояли розхитані дачні столики, стільці, можна було пограти у величезні півметрові шахи, почитати на свіжому повітрі, та й картами відпочиваючі не гребували.

Дід ішов на луг, а з думки йому не йшла Відьма. Ти бач, я самотній й вона самотня, а от знайшли одне одного, подружилися. Та й розумне яке: викопати житло, яке виходило в самісінькі кущі. Сто років шукай — не знайдеш. Ладу Відьма виводила погуляти вночі, бо вдень та нізачо не вийде — боїться.

Якось після сніданку дід Гордій не витримав:

— Люди добрі, яка ж вона Відьма, вона ж благородніша за багатьох людей. Давайте переведемо її. Так Відьма стала Вільмою.

Дід Гордій з добрим смішним обличчям і рудими козацькими вусями все життя любив дітей і собак. Своїх діток Господь їм не дав. Катруся давно померла. Друзі не раз хотіли оженити його, та він не уявляв собі якоїсь чужої жінки поруч. Частенько вони грали з Катрусею в одному спектаклі. Коли її не стало, не міг виходити на сцену з дублеркою, пішов із рідного театру — до Литячого. Серіє його трепе-

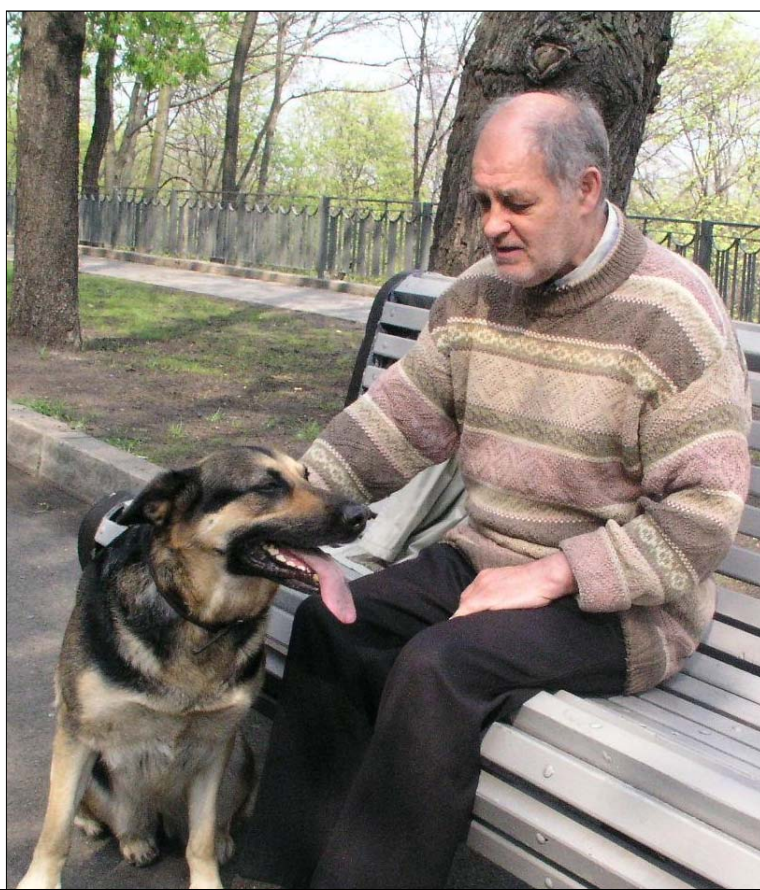
ДІД ГОРДІЙ ТА ВІДЬМА

тало від ніжності до кожної дитини, тварини. Тут, серед славної веселої публіки йому ніби стало легше.

А стара сцена всім — запахом куліс, продірявленим у кількох місцях полотном, що ним було укрите кін, декораціями, з-за яких з'являлася дружина, — відбирала в нього мову, стискала вже немолоде серце. Він ходив на цвинтар щодня. “Синку, — звернулася якось до нього старенька зігнута бабуся. — Я тебе дуже часто тут бачу — не ходи, козаче, щодень, ти ж її душеньці відпочити не даєш...” Із тих пір Гордій приходив по суботах-неділях — як випадало. Приносив квітів. Навесні — підсніжників чи конвалій. Потім півоній — таких кольорів і відтінків, що годі кращих шукати. Далі наростали троянди, потім айстри, хризантеми, — Катруся любила сорти “Золота осінь” чи “Сивий принц”, то й шукав Гордій саме їх по базарах. А взимі приходив із калиною.

Дід з'являвся в санаторії щоліта, отримував завжди ту саму кімнату, до якої зник, тут було місце для коси, яку він дуже любив правити, драного бриля, — поміняти його на нового дід категорично відмовлявся.

А де ж вона, його Вільмочка? Оно вже чекає біля альтанки. Кинулася до діда, все намагалася лизнути в щок, і їй це вдавалося, напигала, ставила лапи йому на пліг. Це була собака весела, грайлива, плигуча — зовсім не така, як Лада. Дід Гордій акуратненько виклав гостинці для Вільми, вони лежали у кишеньці ліворуч. А кілька скибок посолоного хліба поніс до Цезаря,

білого коня, такого ж старого, як сам, красеня, навіть у кіно брали зніматися: білий-білий, грива ще пишна, а очі... ніби якісь фіолетові. Цезар здалеку почув дідові кроки і вийшов йому назустріч. Гостинчики він отримав, а тепер підставляв дідові боки — гедзі його обсіли. Цезар стояв біля діда, як вірний зброєносець. Це була прекрасна картина: сивий-сивий дід у драному брилі з косяю і білий-білий кінь ще з гордою поставою і пишною гривою.

Нарешті дід почав косити, щось наспівуючи. Сонце викотилося над обрій — ну, чисто тобі кавун, розкраяний навпіл.

Після сніданку біля діда збиралася ціла команда дітей. Старий учив так тримати косу, щоб, не дай Боже, ніжок не поранити, щоб полотно не зашпуртувалося об землю.

Цезар катав дітей під наглядом Гордія, і дідові здавалося, що тут, на лузі, йому легше, хоч думки й сумні спогади приходили знову та знову. Коли Цезар ухоркувався, він поважно ставав біля діда і слухав лежачи про косябу.

У діда на все були примовки: “Я тепер велика птиця — горобець”;

“Був я актор, а тепер вех із села Бебех”.

— Діду, а що таке “вех”? — питав Павлик.

— Вех — то паламар.

— А що таке паламар?

— Це той, що в церкві допомагає священикові. Підростеш трохи, я тобі більше розповім.

Люди, поснідавши, розбрелися хто куди: кого кликали за письмовий стіл мемуари, дехто з вудками та рибальським причандаллям ішов до річки, молодь — до лісу чи на волейбольний майданчик: звідти чутно було удари по м'ячу, голосні вигуки.

Якогось дня оценилася Лада. Як вона на те примудрилася, — навіть Вільма не знала.

Першими почули повискування

повитух — рід-так буває, п, у слов-як так востик. А берігав слоненятко, стежить за безпекою, всіляко допомагає слонисі.

У Вільми додалося роботи: вона, як і Лада, вилизувала маленьких, підштовхувала їх носом до материнських сосків, стежила, щоб сильніші не ображали слабших.

Минув час, і цуценята стали потроху вилазити зі схованки. Діти були в захваті, та й справді, від цуценят очей не можна було відірвати: кругленькі, пузатенькі, лапки ще тремтять, і щенятко, як мале дитя, падає на сідничку. Семеро їх було, семеро. Іграшки в дітей і щенят були однакові: кумедний ведмедик, що грізно рикав, маленьке собача, котре не дуже схоже гавкало, слоненятко, яке вміло кивати головою. І діти, і щенята качалися по траві, видаючи іграшки одне в одного.

Дід Гордій, натішившись спогляданням тієї веселої метушні, пішов на свій улюблений луг. І команда малолітня подалася за ним — Семенко, Павлик, Алик, Петько.

Згадки обсідали діда, як гедзі коня. Ось він молодий, дужий, косять удвох із батьком — буде сіно худобі на зиму. А от він у місті... Спершу працював електриком, був освітлювачем у театрі, бутафором. Згодом вивчився — і почалося його довге акторське життя.

Кінь Цезар стояв поруч, як вірний вартівий, і дослухався до дідових думок чи, може, згадував своє коняче життя...

Стало припікати. “Куплю-таки нового бриля, — подумав дід Гордій, — а то вже як бомж ходжу”.

— Команда, збирайся, скоро обід! — гукнув він.

Вишикувалися швидко. Попереду йшов Семенко і виводив, як міг. Дід помагав йому баском, та не дуже голосно, щоб не заглушати:

“Як ішов я з Дебрецена додому, Заступила цойна хмая дойогу...”

Вийшли з травички на асфальтовану алею.

І тут дідові Гордію кольнуло в

грудях: він побачив машину з гицелями. Одного разу він уже був свідком убивства цуценят. Усе так просто: схожі на підсаки палиці з обручем і сіткою, багри, петлі на шестах. Так, він уже бачив це.

Діти побігли вперед, а він чалапав, як міг, хапаючи ротом повітря, — доріжка була крута.

Трагедія була в розпалі. Палиця, підсака, гачок, шест із петлею-удавкою... І ось уже кілька мертвих цуценят у машині...

Сенько від жаху намочив штани, — а тільки ж недавно вилікували. Павлик хотів закричати до гицелів, та з його горлечка вирвалося лише тоненьке безпорадне “А-а-а!” Діти попадали на траву та білися в істеричі.

Дід Гордій не дійшов до машини — важко сів, мало не впав на землю, а потім похилився набік, ніби ліг. Коса яггла поруч. Вітер відкотив дірявого бриля і погнав із гірки вніз.

До машини, що привезла сюди смерть, зачувши дитячий лемент, збіглися діди, баби, чужі люди.

Першою прибігла бабуса Павлика, жіночка кілограмів на сто двадцять із руками боксера. Почалася бійка, але гицелі, молоді, здорові бугаї, за хвилину розкидали туле народне ополчення, скочили фургон і зникли.

Люди кинулися до діда. “Приріть косу, ще дітки вріжуться”, — рошенотів він. Викликали швидку. а, на диво, не забарилася. Але олоденька лікарка розвела рука-

ми: “Пізно...”

Білий метелик, що вимахував крильцями над людською суетою, сів на мить на ще теплу дідову щок.

Дорослі намагалися забрати дітей, та драма: одні плакали над дідом Гордієм, інші — над двійком замордованих цуценят, що лишилися на траві.

У якусь мить із-під альтанки, не помічені людьми, вискочили дві собаки — чорна і світла — і помчали світ за очі, подали від смерті. Зупинилися вони аж на далекому кутку, під напівзгнилим парканом якоїсь розвалені будівлі, у нетрях густих колючих кушів.

Лада тремтіла, як тоді, коли заанапестили її перший виводок. Вільма лизала подружку, мостила листячко під живіт, ніби намагалася заспокоїти. Потім собаки стали рити барліг — тимчасове житло. Якби ми розуміли мову тварин, то почули б од Вільми приблизно таке: “Ладочко, це ми тут до осені, зараз ще тепло, харчів я тобі й сюди принесу, а на зиму повернемося під альтанку, гицелі взимку не їздять...”

Коли наставала ніч, Лада вибиралася зі сховку і бігла шукати своїх цуценят. Вільма бігла назирці за нею.

...Ховали діда Гордія всім миром на місцевому кладовищі, — де ще міг знайти притулок старий самотній актор? Було багато квітів, а дехто, знаючи, що дід любив калину, не полінувався зібрати до лісу, — то й калина лежала у труні в головах і ногах.

Після похорону санаторій опустів. Малих повезли до лікарів: Сенько весь час пісявся, Павлик не міг говорити, заїкався.

...Щодня Вільма вибігала ще до світанку на далеку алею, аби зустріти діда Гордія. А його не було й не було. Вона виглядала, чекала і страдала.

Собаки перебралися до свого старого житла, під альтанку, вже восени. Лада й досі погано спала, її тіпало уві сні. Вільма лизала подружку за вушком, заспокоювала, ніби говорила: “Ладочко, у нас ще будуть щенята, ось побачиш, і ми їх так заховаємо, що ходен гицелів не знайде”.

І тут дідові Гордію кольнуло в грудях: він побачив машину з гицелями. Одного разу він уже був свідком убивства цуценят. Усе так просто: схожі на підсаки палиці з обручем і сіткою, багри, петлі на шестах. Так, він уже бачив це.

● Валентина МАЛИШКО

ПОСТАТЬ

Якось потрапило до моїх рук видання “Україна — не Россия” (М., 2003), автором якого є Леонід Кучма. Видання, яке примусово розповсюджували по всій Україні. Зокрема по управліннях освіти міських і районних рад. І це в той час, коли бюджети цих управлінь були мізерні, а зарплатня працівникам освіти сплачувалася несвоєчасно.

Пишу цього листа задля застереження тих, хто, спаси їх Боже, наважиться за цією книжкою вивчати історію України, сторінки життя славетних людей. Приміром, згадується в книжці і К. Д. Ушинський. Усього в кількох рядках. Проте — із прикрими помилками, упереджено, з грубим перекручуванням історичних фактів.

На сторінці 542-ій стверджується, що Костянтин Ушинський “родом был из новгород-северских дворян”. У подібних випадках у народі кажуть: “Чув дзвін, та не знає, де він”.

Коріння роду Ушинських, принаймні за дідом-прадідом, лежить у землі Слобожанщини, в колишніх Охтирському й Лебединському повітах.

Георгій Осипович Ушинський був священником, намісником відомого Охтирського Покровського собору. Відомого, передусім, своєю чудодійною іконою Божої матері. У період духовного спустошення за часів тоталітарного режиму вона зникла. Проте 1994 року повернулася до Охтирки з далекого Сан-Франциско.

В Охтирці минали дитячі літа, подальші роки життя багатьох представників цього роду — батька педагога Дмитра Григоровича, його дядьків Мойсея та Володимира, тіток — протоієрейші Уляни, дяконі Олени. Це відомо завдяки історичним документам, віднайдені автором цього листа у фондах

УШИНСЬКИЙ — НАШ, І ЗА ПОХОДЖЕННЯМ, І ЗА ДУХОМ!

Сумського обласного архіву. Матеріали були оприлюднені в статті “Костянтин Ушинський, його предки і нащадки” (“Освіта” — 1991, 26 листопада), моїх книжках “Костянтин Ушинський і Сумщина”, “Роде наш красний: Ушинський кризі призму століть”, видрукованих відповідно в 1998 і 2001 роках.

Цікаво, що Мойсей був членом відомого на Слобожанщині культурно-просвітницького гуртка “Полівська академія” (за назвою колишнього хутора Полівка, нині територія с. Залізняка поблизу Сум) літератора О. О. Паліцина; приятелем В. Н. Каразіна, який, до речі, відряджав його до Харкова з дорученням заохотити місцевих дворян до пожертвувань на відкриття в цьому місті університету.

Справді, діяльність дядька педагога була помітною на Слобожанщині. Підтвердження цьому — в листі О. О. Паліцина 1806 року, в якому він згадує М. Ушинського як “старовинного, відсутнього вже члена Академії, де пам’ять про цього завжди люб’язна”.

А з Новгород-Сіверським батька славетного педагога пов’язало лише одруження з Любов’ю Степанівною, дочкою статського радника С. С. Карпинського, за якою Дмитро Григорович отримав хутори Солоний і Павловський, які вже стерті з лиця землі, та будинок на

околиці міста над Десною. Останній також чекала така сумна доля.

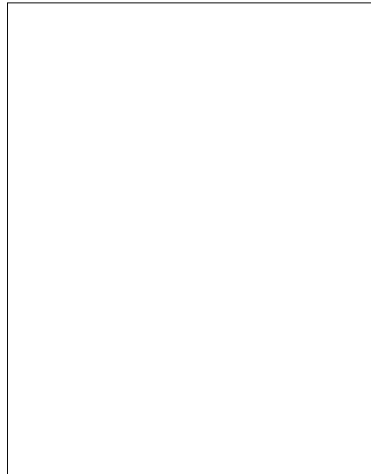
У наступній згадці про К. Д. Ушинського вже бачимо не стільки прикру помилку, як упереджений, усталений ще з часів радянської влади погляд на педагога. У книжці ставиться питання: “Вправе ли Украина называть его своим, гордиться его наследием?” Тут, безумовно, автор намагався зробити вірогідний реверанс перед Москвою. Адже за минулих часів Ушинського вважали “великим русским педагогом”. Та цей реверанс вийшов незграбний, глибоко помилковий із наукової точки зору.

Нашим у XIX столітті вважали Ушинського М. П. Драгоманов (“читав би дуже потрібним переробити “Родное слово”..., що було б тим легше, бо автор — Ушинський — сам чернівець, деякі сказки і пословиці і т. д. малоруські”), Б. Д. Грінченко, хоча й виказував невдоволення, що “сей педагог, українець родом, зробив з свого “Родного слова” московське слово”. Та хіба ми не знаємо, що численні українці різного фаху, поля діяльності вимушені були працювати поза Україною, звеличуючи славу Росії?

У XX столітті нашим вважав Ушинського П. Г. Тичина. З-під його пера вийшла стаття “У битві за народ” (“Як же саме удалось Ушинському... ідеї пронести через усе своє життя? Просто вже розум відмовляється розуміти: як могли в ті страшні часи жити й творити наші попередники?”). Очолюючи міністерство народної освіти в Україні, Тичина подбав про впорядкування могили педагога на його рідній землі — території Києво-Видубицького монастиря.

І нині всі національно свідомі українці вважать Ушинського нашим — і за плоттю, й за духом, і пишуться його спадщиною!

У творі Л. Кучми читаємо далі: “По правде сказать, он был типичный великодержавник”. Отакої!

Де ж це побачив автор книжки чи ті, що були причетні до її написання? Чи не у факті написання Ушинським (за проханням імператриці) “Листів про виховання спадкоємця російського престолу”? “Листів”, у яких він стверджував: “Суспільство без висловлених суспільних переконань найнебезпечніше — це, власне, болото, зеленіюче, гладке, тихе, далеке від бур, з виду безпечне і навіть заманливе, але в якому, де не поставиш ногу, всюди провалюєшся і ніколи не знайдеш точки опори”.

Із глибини XIX століття педагог звертався і до нас, людей століття XXI-го. І був стократ правий, прозорливий! “Суспільство без висловлених суспільних переконань” не могло жити! І буря (Помаранчева революція) піднялася! Здається, саме ці “Листи”, які слугували не монаршим, великодержавним ідеям, а стверджували невідворотність історичного ходу, прогресу та безплідності насильства над народом, мав на увазі П. О. Кропоткін у “Записках революціонера”, коли писав, що: К. Д. Ушинський урятований “від участі багатьох талановитих людей того часу, тобто від заслання”.

А згадаймо рядки з лекції 25-річного професора К. Д. Ушинського перед студентами Ярославського Демидівського ліцею. Рядки, в яких він змальовував важкий, часто кривавий шлях, що довелося

пройти його Отчому краю: “На малоросійській рівнині вперше виразно з’явилося й утвердилось поняття Русі: на ній воно прожило чвари князів; у ній воно збереглося під татарським, польським і московським володарюванням бережене від усього чужого, як святиня, як дорожочина думка, заповідана найглибшою, найнепрогляднішою давниною”. А далі продовжував, що “малоросіяни нічим не поступилися росіянам зі свого самобутнього характеру”. Берегиною ж своєї батьківщини Ушинський вважав рідне слово: “Коли зникає народна мова, народу немає більше”.

Констатуємо, що “немає на сільства більш нестерпного, як те, яке бажася відняти в народі спадщину, створену незліченними поколіннями його відживших предків”, він мужньо, сміливо ставав на захист рідної мови. Напередодні горезвісного Валуєвського об’їзника 1863 року в “Педагогічних замітках про Швейцарію (вересень 1862 р.)” Ушинський з осудом і болем писав: “А наша (підкреслення автора статті — В. Т.) багата південно-руська мелодійна, співуча мова, якою розмовляє не 200 тисяч, а 14 мільйонів народу, на якій існує така народна література, якою не може похвалитися жоден із народів, на якій ще недавно співав Шевченко, виганяється зі школи, як яка-небудь чума!” З невимовним сумом він згадував малоросійських хлопчаків, “яких з першого ж дня починають ламати на великоруський лад”. “Така школа, — спостерігав Ушинський-педагог, — разом і дуже не м’яко насаждає дитині, що вона не вдома, і немудро, що школа з першого ж дня здається їй буюю”. То була гірка правда.

Ось таким був Ушинський! Він і в сьогоднішні наші. Великий прозорливець, далекоглядний мислитель. Чого варті з цього приводу хоча б такі його слова: “Слов’яни — за мовою, фізіономією, стародавністю свого перебування в Європі, за здібністю до цивілізації, нарешті, за сприйнятливістю своєю — безперечно належать до європейських народів... Ми засвоїли собі державу — це створення Європи, величчя з усіх творінь людини. Довга і безбарвна історія приготувала нас до цього величезного переходу”.

Так зробимо ж входження в Європу мудро і своєчасно!

• **Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ**, голова міської організації ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, член НСПУ, м. Шостка

“Слов’яни — за мовою, фізіономією, стародавністю свого перебування в Європі, за здібністю до цивілізації, нарешті, за сприйнятливістю своєю — безперечно належать до європейських народів... Ми засвоїли собі державу — це створення Європи, величчя з усіх творінь людини. Довга і безбарвна історія приготувала нас до цього величезного переходу”.

К. Ушинський

З ІСТОРІЇ “ПРОСВІТИ”

Мешканці східних теренів України через свою непоінформованість, іноді дорікають галичанам, що, мовляв, легко було зберігати мову в ідеальних умовах. На жаль, це не так... У 2005 році товариству “Просвіта” в Долинському районі виповнюється 100 років, і зараз, як ніколи, є змога на опублікованих архівних документах ознайомитися з конкретними даними діяльності “Просвіти” на початку її становлення.

Зокрема в Галичині на противагу “Просвіті”, яку заснували народівці, 1874 р. московфільські провідники заснували так зване “Общество імені Качковського”. Згодом це “общество” перенесли до Львова, його організатором був письменник І. Наумович. У 1876 р. воно об’єднувало 4792 осіб, створило осередки по селах, свої читальні... М. Качковський був судовим радником, він розгортав і пропагував московфільство в 50-их роках XIX ст. “Общество” його імені мало на меті привернути народ Галичини на бік московської ідеології, посягати розбрат між людьми, але... На противагу “Обществу ім. Качковського” прийшла передова “Просвіта”, вона була створена раніше, ніж “Общество”, проте не

І В ГАЛИЧИНІ БУЛИ ТРУДНОЩІ...

встигла набути розголосу серед мас. Установчі збори “Просвіти” відбулися у Львові 8 грудня 1868 р. Боролася “Просвіта” й з ополяченням Галичини. Та це зробити було не так просто.

Потім “Просвіта” почала перемогати, створюючи численні осередки в Стрию, а також у селах Долинського р-ну, котрий належав до Львівської управи: Витвиці, Гошеві, Нарієві, Рахові... Це було відповідно у 1892, 1895, 1896, 1907 роках. У Долині — в 1905 році.

Цікаві факти з життя “Просвіти”, висвітлені в історії села Тяпче Долинського р-ну Івано-Франківщини, ввійшли в книгу “Тяпче”, яку впорядковував відомий прикарпатський журналіст М. Борис, а відомі активісти села Іван та Богдан Матвії подали безцінні факти з життя “Просвіти” в тому селі. А знамените воно тим, що саме в с. Тяпче працювала біля джерел “Просвіти” відома посестра Наталії Кобринської, письменниця й політична діячка Ольга Дучимінська. Саме О. Дучимінська як учителька й патріотка разом із учителем Степаном Ломишем заснували читальню “Просвіти” в с. Тяпче. Їм допоміг Гедемин Лисенецький — доктор,

адвокат, голова “Просвіти” в м. Болехів. До села Тяпче, а саме до Ольги Дучимінської, часто приїжджала Наталя Кобринська. До речі, Дучимінська створила в 1930 р. в селі також осередок “Союзу українців”, який проіснував до осені 1939 р. А ще — разом із Кобринською та Константиною Малицькою в 1912 р. О. Дучимінська започаткувала видання “Жіночої бібліотеки”. Розширену біографію письменниці та її діяльність подає журналіст Михайло Борис у книзі про село. До слова, школа у с. Тяпче найближчим часом носитиме ім’я Дучимінської. Зараз тут успішно діє її музей.

М. Борис у своїй розповіді про просвітан (“Сіячі зерна “Просвіти”) подає докладний матеріал і про соратника Дучимінської, теж засновника читальні “Просвіти” в Тяпче — Степана Ломиша, котрий заснував у селі й товариство “Сокіл”. Розповідь цікава ще й тим, що книгу про село видав онук Степана Ломиша — Орест Кісь, котрий народився в с. Гошів Долинського р-ну, працював і жив свого часу в Долині й Івано-Франківську, а з 1975 р. — полтавець. Кандидат наук, заснував у Полтаві власну

фірму. Доля його незвичайна: в 1997 р. розшукав рідного батька — провідника УПА Івана Щегульського... Саме таке прізвище повинен був носити й Орест, але не судилося...

На 190 сторінках чудової краєзнавчої праці висвітленню діяльності “Просвіти” виділено чільне місце. У книзі використані документальні твори й про УПА. Автори: Іван Матвіїв, Богдан Матвіїв, Юрій Долішній, Олена та Іван Долішні, Орест Кісь, використали фотографії зі своїх сімейних альбомів та інших мешканців села, а також світлини М. Бориса. Хвилює розповідь І. Матвієва “Шкільництво”. Особливо про утиски української мови поляками. Адже в 1932 році був виданий закон “Про реформу шкільництва в Польщі” (Галичина була під владою Польщі), який завдав великого удару українській школі, мові, слову. Більшість шкільних підручників пронизував польський дух, книги нав’язувалися польською мовою. Про історію України, її славу дітям розповідати в школі заборонялося. Шкільна влада звільняла кращих учителів українців, патріотів. На їхнє місце посилала поляків, що ненавиділи

все українське й намагалися ополечити населення. У 1934 р. поліцейська влада звільнила управителя школи, вже згаданого Степана Ломиша, а замість нього прислала в Тяпче ворога всього українського — поляка Р. Слонінку. Підняти національну свідомість вдалося лише завдяки просвітницькій роботі серед людей. Саме “Просвіта” видавала українські книжки й журнали, створила гуртки “Рідна школа”, “Сокіл”, “Сільський господар”, “Союз українців”... Нині Тяпчанська школа — опорна школа в Долинському районі, село відоме за межами області.

...Як бачимо, непрості часи довелося пережити й галичанам. І лише завдяки великій свідомості, протестам проти нав’язування волі інших держав, любові до рідного слова, пісні, звичаїв, нас не вдалося зламати. Дуже шкода, що нині цього не розуміють деякі нардепи й намагаються проштовхнути у Верховній Раді сумнівні закони про державність мови однієї з нацменшин. Цікаво, а що буде, коли кожна меншина вимагатиме того ж?

• **Надія ДИЧКА**, член НСПУ

Нацистська колоніальна політика в Україні, впроваджувана «залізом і кров'ю», не залишала ніяких надій на збереження національної культури. Щоправда, на перших порах німці, проявляючи байдужість до культурних потреб місцевого населення, принаймні не заважали спробам місцевих інтелігентів задовольнити їх. Скористалася цим організація Українських Націоналістів (ОУН). Зокрема «похідна група» ОУН на чолі з поетом і вченим Олегом Ольжичем, що прибула до Києва разом із німецькими військами, відродила київську «Просвіту», яку очолив М. Тобілевич. У налагодженні її роботи взяли участь професори Євген Онацький, Ярослав Шумелда, Юрій Шевельов, літератори Тодось Осмачка, Михайло Зеров.

У структурах, які мали на меті відродження української культури і діяльність яких викликала занепокоєння німецьких властей, працювали люди з близького оточення Олени Теліги — поетеси, яка доклала значних зусиль для налагодження діяльності «Просвіти». У постанові «Про відновлення діяльності товариства «Просвіта», підписаній київським головою В. Багатієм, зазначалося: «Зважаючи на те, що вже фактично відновили свою роботу низові культурні товариства кол. «Просвіта» та почали працювати хати-читальні, які вимагають допомоги та керування в своїй роботі, та з огляду на потребу якнайшвидше розвинути культурно освітню роботу, знищену за часів більшовиків,

Ухвалюю:

1. Відновити діяльність Українського культурного товариства «Просвіта».

2. Переведення організаційної роботи щодо відновлення Товариства покласти на магістра Олега Штуля.

3. Загальне керування роботою з відновлення Товариства та контролю над його діяльністю покласти на відділ пропаганди».

На відміну від інших національних громадських організацій, що існували напівлегально або нелегально, осередки «Просвіти» діяли легально і найчастіше виконували роль центрів культурницького й суспільно-політичного життя охоплених ними населених пунктів. У «Просвітах» працювали секції: антибільшовицької пропаганди, шкільна, жіноча, юнацька, церковна, друку, агрономічна та інші. Просвітянські гуртки виступали з аматорськими спектаклями, брали під контроль роботу шкіл, влаштовували лекції, концерти, виставки, гуляння, відзначали релігійні свята, видавали та розповсюджували брошури, листівки. Із членів «Просвіт» — переважно, людей інтелектуальних професій — створювався актив. Із цього ж кола просвітян-ентузіастів на спеціальних курсах при «Просвітах» Києва, Харкова, Полтави готувалися кадри для провінційних відділень. Згідно зі статутом деяких «Просвіт», до їхнього складу могли бути записані тільки українці з 18 років, які мають двох поручителів — членів Товариства.

На складних взаєминах «Просвіти» з окупаційними властями досить успішно грала радянська держбезпека, агентура якої прагнула руками одних ворогів радянської влади (нацистів) розправитися з іншими її ворогами (українськими націоналістами).

Олена Теліга

У «Просвітах» переважала місцева інтелігенція, а також національно свідомі робітники та селяни. Просвітянські осередки, як правило, не були численними, але, очолені ентузіастами, вони подекуди ставали вогнищами культури на місцях. Так, в організації Сватівського району Ворошиловградської області налічувалося 80 членів. Культурницькі заходи провадилися в клубі, де був рояль, інструменти для оркестру, радіо тощо.

ШКОЛА ПАТРІОТИЗМУ ДІЯЛЬНІСТЬ «ПРОСВІТИ» В РОКИ ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941—1944 рр.)

Найактивнішою була самодіяльна драматична студія, силами якої поставлено п'єси «Про що тирса шелестіла», «Дай серцю волю», «Ой не ходи, Грицю», «Сватання на Гончарівці» та інші.

Найбільше відомостей збереглося про просвітянські організації Харкова та Харківщини, створені «Громадським комітетом» на чолі з діячем українського національного руху В. Доленком з метою консолідації національних сил для відновлення державності України. Головував у «Просвіті» харківський професор історії Дубровський, який незадовго до війни повернувся із заслання за «контрреволюційну, антирадянську діяльність». Він залучив професорів Солов'я, Попова, Порай-Кошиця та інших місцевих інтелектуалів.

Харківська «Просвіта», яка разом зі створеним нею «Домом національної культури» налічувала до 600 членів, мала низку галузевих організацій: Комітет українського купецтва, Товариство науки й техніки, газету «Нова Україна», Єпархіальне управління. На початку 1942 року просвітняський центр у Харкові надіслав інструкторів у райцентри й села з метою утворення там просвітніх осередків. Просвітянські клуби, хорові капели, гуртки політосвіти діяли в Куп'янську, Дворічному, Охтирці, Богородухові, Валках, Вовчанську.

Уперше Харківська «Просвіта» виявила себе як впливова громадсько-політична організація на свято Різдва 7—8 січня 1942 року. Відбулися урочисті збори, святкова ялинка, колядування й обід. Стіни прикрашали вишивані рушники, портрети Тараса Шевченка, Симона Петлюри, Івана Мазепи, Андрія Мельника. Усі гості були в українських національних костюмах. Із промовою виступили міський голова професор Крамаренко, редактор газети «Нова Україна» Сагайдачний, голова ради «Просвіти» професор Дубровський, інші.

У дні пам'яті Тараса Шевченка та Симона Петлюри Харківська «Просвіта» організувала панahiди й концерт. Остання панahiда, однак, спричинила напруження в стосунках із окупаційними властями. Німці прямо дали зрозуміти, що особа Петлюри їм не імponує, бо він «брав участь у вигнанні в 1918 році кайзерівських військ з України».

Взагалі, стосунки з німцями дедалі більше завдавали головного болю провідникам Харківської «Просвіти». Професор Дубровський намагався різними способами забезпечити сприятливе ставлення німців до «Прос-

Олег Ольжич

віти». Але налагоджувати взаємини було вкрай непросто. Німецькі власті тільки й шукали приводу, аби прикрити цей осередок української самостійності. На початку 1942 року просвітняні вирішили організувати виставку під назвою «Україна під більшовицьким ярмом». Спочатку німці дали згоду. Та коли все було підготовлено, окупаційні власті, аби не популяризувати «Просвіту», заборонили акцію. Тільки після додаткового перегляду експонатів відкриття цієї виставки дозволили.

Реалізуючи ідею утвердження національної свідомості на культурницькому ґрунті, Харківська «Просвіта» проводила роботу в численних комісіях: шкільній, видавничій, науково-філософській, історичній, правовій, церковно-богословській, мистецтва й інших. Шкільна комісія на чолі з професором Поповим добирала й розставляла освітянські кадри в

Кадровий радянський розвідник К. Полуведько, який офіційно працював у міській управі Харкова, передавав німецьким властям списки людей, відданих ідеї самостійної України, як таких, що становлять небезпеку для «третього рейху».

школах та органах шкільного управління. Видавнича комісія мала у своєму розпорядженні видавництво «Українська книжка» й намагалася впливати — з просвітнянських позицій — на газету «Нова Україна»...

Правнича комісія «Просвіти» розробляла проекти постанов законодавчого характеру й норми судочинства, втім, за цілковитого безправ'я ця робота була малорезультативна. Практичніше значення мали поради цієї комісії, особливо селянам у земельних справах.

У своїх спогадах колишній обер-бургомістр Харкова О. Семенов писав: «...Вчорашні люди третього ґатунку, дружини й діти висланих і розстріляних «ворогів народу», вперше за довгий час знаходили в холодних залах

ляли на численні політичні перешкоди й завади, що їх чинили окупанти, які не хотіли допустити зростання національної свідомості українців. Деякі просвітнянські лідери, аби нейтралізувати дії спецслужб щодо «Просвіти», втягувалися у сумнівні політичні акції, що подекуди викликало осуд населення.

На складних взаєминах «Просвіти» з окупаційними властями досить успішно грала радянська держбезпека, агентура якої прагнула руками одних ворогів радянської влади (нацистів) розправитися з іншими її ворогами (українськими націоналістами). Під час організації «Просвіти» кадровий радянський розвідник К. Полуведько, який офіційно працював у міській управі Харкова, передавав німецьким властям списки людей, відданих ідеї самостійної України, як таких, що становлять небезпеку для «третього рейху». Пізніше радянській розвідці вдалося руками гестапо ліквідувати одного з фундаторів «Просвіти» — міського голову Харкова, професора О. Крамаренка. Взагалі ж, наявність у напівмертвому, окупованому нацистами Харкові великої і згуртованої організації ентузіастів, що опікувалась як духовними, так і побутовими запитами багатотисячного населення міста, важко переоцінити навіть тепер.

У міру посилення репресій проти українських націоналістів «Просвіта» політизувалась, ставала опозиційною щодо німецьких окупантів. Нацистську владу дедалі більше непокоїла занадто, як вони вважали, самостійницька, а отже, й антинімецька діяльність «Просвіт». В огляді поліції безпеки і СД зазначається: «Як і в минулому, «Просвіта» намагається розширити свій вплив на громадське життя. При цьому дедалі більше визначається її прагнення усунути сторонній вплив, у тому числі німецький, і продовжувати роботу за створення самостійної України».

У жовтні 1942 року поліція безпеки і СД повідомляла про діяльність забороненої організації «Просвіта» у Дніпропетровську, де в ніч на 6 вересня 1942 року заарештовано 15 осіб за участь у таємних зборах та за антинімецьку діяльність. У повідомленні говорилося: «Все ясніше стає намагання «Просвіти» виключити всілякі інші впливи — у тому числі німецький — і всіма засобами боротися за ціль — «Утворення самостійної України». Агенти СД, які проникли у Дніпропетровську «Просвіту», доповідали, що її голова наголосив на тому, що першою метою «Просвіти» є боротьба проти більшовизму та підтримка німецького вермахту. А після повалення радянського режиму — «боротьба проти німців за виключення німецького впливу». Активність виявляли у досягненні самостійницьких ідеалів і «Просвіти» Києва, Запоріжжя, Полтави, інших міст.

● **Юлія ОЛЬХОВСЬКА,**
м. Київ

Закінчення. Початок на с. 5

ЛІТО СОРОК ПЕРШОГО

Частину людей посадили на залізничні платформи й повезли на Схід. На позаранку висадили нас коло Охтирки Сумської області на березі великого ставка. Звідси ми розійшлися по охтирських хатах. Протягом неділі працювали в колгоспах, хто як міг. Я співав в агітбригаді. Мені остогидло поневірятись. І я звернувся до філіалу УкрАН у Харкові, щоб мене приєднали до евакуйованих до Уфі робітників УкрАН. Замість цього мене направили до оточеного німцями Києва. По дорозі зустрівся з нашим співробітником Мазуровичем і разом ми дісталися до місця призначення. Києве мій рідний! Який ти став! Солдати, каски, автомати... Забруднені вулиці. Бригади аналітиків води... Повна невиразність становища...

Якось зустрів на вулиці Марка Шевлягіна. Бойовий офіцер. Казав, що був у Юрка Марковського, який дуже шкодував, що потрапив в оточення. “Що б там не було, а я, як офіцер, буду чесно битися до кінця, в полон не підуть!” — сказав Марко. На цьому ми розпрощалися... навік. Між нами пролягла трансцендентальна відстань. Марко загинув у бою, а я потрапив до окупації, а потім у німецький концтабір і нарешті в найстрашніше пекло чекістсько-сталінської системи, ГУЛАГ, — із довічним ув’язненням-засланням у Казахстанські степи... А поки що пішов в інститут працювати. Страшні ночі та дні... Довкола все руйнували, розбивали мікроскопи, на подвір’ї валявся побитий пневматичний днотерпак моєї конструкції!.. Аби нічого не залишилося ворогові... А народів — що? Микола Васильович Шарлемань скаржився, що не оминуло лихо й Зоологічного музею АН. Випили навіть спирт із банки, де покоївся мозок великого письменника Короленка... Канітали!

Безнадійний сум охопив душу, а кінця не видно. Страшні розмови точилися серед людей. Моя сусідка Станіслава Муторко тихо говорила, що Києва скоро не буде, його висадять у повітря... А сусідка-партієць Петро Пелькис казав, що він працює в підривної бригаді. Вже навели велику кількість вибухівки до центру Києва, в парк Шевченка коло Університету. Я заглянув туди — справді, лежали штабелі воєнних матеріалів, це все наготували для підриву Універси-

тету, Академії наук, Національної опери, будинку Морозова. “Загинемо всі!” — не заспокоювалася Станіслава. Час ішов, ...вибухівки в парку поменшало... ночами її закладали у підвали.

Якось увечері ми сиділи в інституті Гідробіології. Страшний вибух стрянув усе навкіл. Вікна забряжчали... Я виглянув у вікно. Пекло... Струми вогню охопили парк Шевченка. Звідти лунала сильна тріскотня. Якись жорстяні банки розкидало по вулиці Короленка. Зрозуміло: вибухівка почала діяти... Ми спустились у підвал.

Наступного дня зранку я пішов подивитися на дію вчорашнього пекла. Глянув на свою бідну Alma mater (університет). Страшно сказати... — всі вікна заяли без скла... Я опинився перед ними, наче перед зіницями величезних, горем убитих очей... Не втримався й крикнув: “Показалися люди!” У парку опалені дерева, але й вибухівка згоріла вся до тла. Глянув на морозівський дім — він теж стояв із битими вікнами... сірий, похмурий. Не в силах оглянути всього, я поплентався додому. Ні, це не все, це — прелюдія...

Станіслава зустріла мене й крикливо, без остероги сказала: “Знищили вибухівку, щоб не дісталася ворогові, а самі повтікали!” Я нічого путнього їй відповісти не міг. Пішов до своєї кімнати. Захотілось їсти. Почав гризти завітного сухаря.

Згодом мій сусідка казав, що німці оточили Червону армію десь коло Дніпра, побили багато людей, а більше забрали в полон. Скоро німці будуть у Києві. Чоловіків стрілятимуть, а жінок — гвалтуватимуть. Перспектива невтішна. Од людей ХХ століття можна чекати всього! Я пішов на вулицю. Біля Опери на площі сиділи два величезні коти, а по вулиці бігав друг людей — собачка породи “спаніель”. Окрім них — ні душі!..

Марудно тягнеться час... Кругом усе затихло... Вранці прийшла Станіслава, сповістила, що по місту ходять німецькі солдати й нічого не чіпають. З’явилися й наші люди... От брехня й показала себе... Наговорили такого страхіття, що хоч у землю лізь! Не без остероги я вийшов на вулицю. Пройшов німецький солдат... доб-

Лабораторія Київського університету, 1930 р. У центрі — академік І. Шмальгаузен, еволюційний морфолог, біокібернетик. Стоять: О. Маркевич, О. Топачевський, М. Кирпиченко. Внизу справа — М. Макаревич, дружина О. Топачевського

ре екіпований. На боці висіла каска, а на голові ледве тримався “пиріжок”. По тілу в мене побігли мурашки, хоча надворі було тепло. Він глянув на мене байдуже й оминув. Я розхоробрився і вийшов на риг вулиці Короленка й Леніна. Внизу, на розі Хрещатика й Леніна, зібралася велика юрба, а поруч — колона німецьких солдат. Я підійшов ближче. Почувся лемент і голосний регіт німців. Вони реготали й фотографували натовп... Люди грабували великий магазин. Виносили всякий дріб’язок. Дві літні жінки тягли опудало ведмеда, що стояв у дверях із витягнутою лапою. Регіт збільшився. Знову фотографування. З огидою я повернув назад, аби не потрапити на знімок. “От тобі й совітська людина! Зустріли окупанта грабунком!” — подумав. Стало зовсім гидко.

Через день прийшов сусідка й запропонував піти разом із ним. Хрещатиком і Шевченківським бульваром тяглися безмежні колони наших полонених. Обшарпані й замучені. По боках нечисленні німецькі конвоїри. Повіяло горем...

Наступного дня зустрів М. Шарлеманя, він повідомив, ніби німці оголосили, що будуть випускати тих полонених, за яких клопотатимуться рідні та знайомі.

За декілька днів із таборів вийшло багато людей. Знову можна

було зустріти багатьох знайомих, які були у полоні...

II

Час тягнеться, як гума, й не рветься. Окупація вступила в свої права. Люди стали зводити до обставин, що склалися, стали помітні ознаки “самоврядування”. Німців у Києві було мало. В міській Думі утворилося щось подібне до управи. Народ, як варений, тинявся скрізь, аби дістати щось поїсти. Якось (не пам’ятаю дати) опівдні наскочило на Київ страшне лихо, якого не було ціле тисячоліття. Спочатку — страшний громовий вибух на Думській площі на Хрещатику. Велетенська будівля Думи злетіла в повітря й стала купою каміння. За Думою вилетіли ще кілька будівель на Хрещатику. Од громових вибухів в усьому Києві бряжчали вікна. Це вже почалося справжнє пекло. Київ летить у повітря! Хіба що Батий тисячоліття тому зробив такі руїни. А ось наші “найдемократичніші в світі представники народу” чинять таке лихо!!! Ні в кого не було сумніву, що це справа рук наших “захисників”, які з таким соромом утекли на Схід. Їм треба жити, а нам — зась!!! Пекельна робота тривала: вибух за вибухом. Повіяло димом й горілим. Давлюче повітря. Тікати нікуди. Хіба що в парк Шевченка, де все рвалося й згоріло раніш. А вибухи пішли по Хрещатику смугою. То тут, то там злітало каміння в повітря, злітала у повітря праця українського народу!.. І вогонь, вогонь... Я був певний, що мій будинок буде цілий: він без вибухівки... тут можна врятуватися.

Вибухи продовжувалися все далі й далі... Це вже вибухнуло в Лаврі. Вогонь охопив високу дзвіницю. І ще один вибух — то полетів у небо Успенський собор — історична святиня українського народу. Не пошкодували вибухівки! Висока дзвіниця міцно трималася, як свідок жорстокого соціалістичного розбою. Тільки всередині вигоріла. Не вгамовувалася Станіслава: “Я знала, що це буде, хоч і не вірила сама”. Та й як його повіриш? Хіба може якась триклята душа наробить такого лиха! Це вже війна проти свого народу: “бий своїх, щоб чужі боялись!” Незабаром вибухи скінчилися. З острахом, що може вибухнути будь-який будинок, пішов по Прорізній вулиці подивитися на Хрещатик. Не підбереш слів...

Навколо все розвалене й лиш окремі будинки стирчали, як зуби в роті старця!!! Між ними — провалля... На тротуарі Хрещатика — криваві сліди ніг людей, які, видно, втікали. Кажуть, що в Думі було всього три німці, а то всі наші люди... Києве, рідний! Та рука ворога, що була на штурвалі, не посміла скинути на тебе авіабомби... А тут таке лихо! Хай історія судить цей злочин.

Повернувся назад. По вул. Короленка від Академії плентався проф. М. Шарлемань. “Оце думав пробратися до Лаври, може, можна щось врятувати... та зась! Кажуть, що одне каміння... Обережно ходіть, — попередив мене, — он німці викинули з Оперного театру цілі штабелі вибухівки...” Я одразу пішов подивитись... Уже здаля було видно: посеред площі акуратно, по-німецьки складені, лежали штабелі знайомої по Шевченківському парку вибухівки. Слава Богу, що одна будівля врятована. Підходили люди... Чоловік, розмахуючи руками, казав: “не пошкодували цукерок... якби це вибухнуло, то весь район полетів би в небо!..” Я оглянувся навколо: будинок Академії, оперний театр і квартал вул. Леніна — такі рідні, такі близькі моїй душі, — цілі... Їх зберегла якась спасенна душа, що посміла донести німцям про загрозу.

При вході до свого під’їзду я глянув на сіру сувору будівлю, що стояла поруч із моїм домом. Це було гніздо “сталінських соколиків” (стерв’ятників) НКВД. Двері були відчинені, по кутках поруч зі сміттям валялися “чорні метелики”, недогорілі папірці, що вітер їх розносив по кварталі, коли “соколи” нищили документи, щоб не дісталися для історичного суду... Уже в парадному я почув ще один вибух здалека. Це, мабуть, останній? Та ні! Я почув і останній, і він був найстрашніший. Увечері я спокійно стояв у своєму дворі. Раптом щось заревло і кинуло мене вбік, насилу утримався на ногах. Сильний блиск зарвав у вічі... Ще сильніше заревло. Це вже поруч вибухнув красивий будинок, що стояв за перехрестям із Короленківською на Прорізній. На світлому вечірньому небі загорілися язички полум’я — так високо, високо. Боятись тут ніколи, бо це вже “коло хати”. Будинок кам’яний, а горів, як свічка. Вогняні язички виривалися з вікон і лізали стіни. У великій залі на третьому поверсі крізь вікно видно: на ліпній стелі висіла красива люстра, до якої діставало полум’я. На подвір’ї зібрався народ. Тут підійшли четверо німецьких солдатів. Один із них, розмахуючи руками, говорив щось на кшталт: das ist nicht gut... — розібрати було трудно, бо стояв лемент і шуміло полум’я.

Так закінчилися страшні “Дні Помпеї” в Києві, трагедія “мирного” народу, кинутого напризволяще окупантами совєтськими й німецькими, який залишився без захисту й розділив долю свого Києва. Один з окупантів, “найрідніший, найдемократичніший”, совєцький, підклав страшну вибухівку великої сили під саму основу життя. Та український народ хотів жити й не скорився. Люди почали гуртуватись і шукали виходу зі становища, що склалося.

• Михайло КИРПИЧЕНКО

І. Папанін (другий зліва) та О. Топачевський (виступає) на Всесоюзному з’їзді гідробіологів під Москвою (1960-ті роки)

«НЕ РОЗПОВІСТИ, ЩО МИ ПЕРЕЖИЛИ...»

Не з архівних джерел чи таємних конфіскацій спецслужб лине цей зойк стражденної душі. Листи надійшли звичайною поштою. Ними промовляє наш сучасник, хоча сьогодні йому було б 103 роки. Михайло Кирпиченко народився 1902 р. у селі Бовкун на Київщині, в селянській родині. Земська школа, гімназія у Таращі, потім — університет Святого Володимира (відомий тоді як Інститут народної освіти). 1932 р. закінчив аспірантуру при академічному Зообіологічному інституті, де й працював перед війною. Серпень 1941-го. Панічна втеча більшовиків. Ці події яскраво змальовані автором спогадів.

Доля немилостиво повелася з Михайлом Яковичем. Інститут не був евакуйований, і матеріали творчої праці вчених підлягали знищенню разом із бібліотекою та мікроскопами, «щоб не дісталися ворогу». Таким чином, смертниками ставали не окремі особи, як у 1937-му, а всі духовні й матеріальні набути української науки, кинуті напризволяще в оточеному Києві. Незгода зі статусом приреченого, спроби Кирпиченка зберегти під час окупації наукові скарби, його переконання у тому, що наука належить не владі суціль, а народові, не зустріли розуміння обох сторін, особливо — переможців у 1946-му. Тоді Кирпиченка судили у рідному Києві, звинуватили у співробітництві з фашистами й призначили покарання: сім років таборів із наступним пожиттєвим засланням. Тільки 1956 р. його «реабілітували». В Україну повернутися не дозволили. Відомий дослідник Півночі І. Папанін узяв його до свого Інституту біології внутрішніх вод. Коли в 1957 р. «перетворювачі природи» загнали Волгу, виникла потреба у створенні Самарського (тоді Куйбишевського) філіалу папанінського інституту. Працювати там Кирпиченко почав «із першого кілочка», бо все доводилося робити власними руками. Згодом написав сорок наукових праць, здійснив кілька винаходів... Чому там? Спочатку його повернення в Україну було заборонено «компетентними органами», а за часів «перебудови» повернутися було вже фізично й морально важко. І хоча з 95-літтям його вітало мало не все місто, навіть віце-президент Академії наук Німеччини п. Герхард Готтшальк побував на цьому ювілеї, Михайло Кирпиченко до останнього дня мріяв про Київ, про Україну.

Проблемами, що виникли внаслідок нерозумних втручань у життя і лад створеного Богом світу, довелося займатися й Інституту гідробіології АН України. Перед його директором Олександром Топачевським «партія та уряд» поставили нерозв'язне завдання: подолати цвітіння води у водосховищах. Це було непоганим приводом для того, щоб провести низку фундаментальних досліджень флори і фауни Дніпра, річкових екологічних систем. Потрібні були оригінальні ідеї, надійні фахівці. О. Топачевський ніколи не забував про талановитого вченого, якого знав зі студентських років. І завів перемовини з Папанінін про повернення Кирпиченка до Києва. Герой Півночі погодився, та інші думки були товариші зі спецслужб...

Отже, вигнанець назавжди залишився у місті Тольятті (Ставрополь-на-Волзі). Творчо працював, провадив здоровий спосіб життя, у 90 з гаком років їздив на велосипеді. Коли журналісти місцевої газети «Площадь свободы» цікавилися його минулим, відповідав, що вважає політичний бестселер Солженицина «Архіпелаг Гулаг» лише блідим відображенням того, що було насправді. У грудні 1996-го ця газета писала: «Он вспоминает, как во время работы в лесу под неулыбчивым взором конвоя жутко завыдал маленькому полосатому бурандуку. Зверек мог спрятаться в норке, а человек — нет. Даже ночью по барак ходил охранник со свечой, штыком и собакой. И еще одно, более раннее воспоминание. 32-й год, голод на Украине. Кирпиченко работал помощником директора по научной части заводчика под Киевом. С этим директором-чекистом шел как-то по селу и увидел под забором некое живое существо, оказавшееся девочкой лет десяти — кожа и кости. Она повторяла только три слова: «Істи хочу я...» Директор-партиец процедил: «Вас, сволочей, надо всех перетравить». Много таких страшных картин в памяти Михаила Яковлевича. Всех не пересказать, просто слов таких нет. Как раз в день его освобождения из лагеря погибла дочь. Михаил Яковлевич не верит, что автотатастрофа не была подстроена...»

«Люди не винайшли мови, якою можна розповісти, що ми пережили», — казав Кирпиченко газетарям.

...Першу звістку він надіслав

Михайло Кирпиченко. 1975 р.

мені 1995 р. Та раптом листування припинилося. І от — у березні 1997-го: «Дорогий А. О. Злая доля обрвала наши зв'язки... Раптовий розвиток катаракти позбавив мене здатності писати й читати. Оптика виявилася безсилою. Два роки проб і помилок... Зараз потроху читаю і пишу з-під звичайної хімічної колби з чистою водою. Винахідливість моя таким чином дала невеликі наслідки. Прикладаю тут деякі матеріали й прошу вас потурбуватися — може, можна там, в Рідному краю надрукувати. Хай знають онуки й правнуки пережиті нами муки й не доводять себе до такого стану. Наша Батьківщина повинна знати, як дешево далася їй Незалежність». «Сумую дні й ночі за своєю Україною», — писав учений у наступному листі, відзначивши своє 95-ліття. — Літопис —

трудна річ, відповідальна... Хочу, щоб мої дослідження з гідробіології були відкриті для користування — бездушний минулий режим заборонив їх і вилучив».

Справа в тому, що молодий Михайло Кирпиченко, працюючи в Інституті гідробіології АН України, 1941 р. відкрив першу у світовій практиці формулу, що дозволяє розраховувати продукцію водних тварин. А друге, вже повоєнне відоме відкриття, стосується технічної гідробіології. Він запропонував принципово новий метод захисту від дрейсени: цей молюск оселяється на гідротехнічних спорудах і незабаром виводить їх із ладу. Власники шлюзів, каналів, гребель та гідроелектростанцій полегшено зітхнули. Новий метод боротьби з дрейсеною був схвалений фахівцями Європи, Азії та Америки, його автор одержав медалі славної ВДНГ. Та керівництво філіалу (нині це Інститут екології Волзького басейну), не маючи папанінського авторитету й шляхетності, не бажало визнати особистого внеску Михайла Кирпиченка в науку. Не дали навіть захистити докторську дисертацію: він, бачте, з репресованих. І хоча колеги шанобливо ставилися до нього й навіть співчували, вчений ностальгійно почувався на чужині. Мріяв про Київ, про Україну.

Прохання написати спогади він сприйняв завзято. Вирішили почати з першого дня війни, коли закрутилася серія найтрагічніших поневірянь цієї людини. Лист Михайла Кирпиченка у жовтні 1997 року був останнім. На наш запит директор Інституту екології волзького басейну з жалем повідомив, що Михайло Якович Кирпиченко помер 2 лютого 1998 р.

Пропонуємо спогади вченого, який півстоліття мріяв ступити на рідну землю... У спогадах цих — правда життя.

Михайло КИРПИЧЕНКО ЛІТО СОРОК ПЕРШОГО

Хтось із правнуків легковажно скаже: «Розбредився дід!» Та ні ж бо! Мені самому б краще жилося, якби це була брехня!

I

1941 рік настав при повній окупації Західної Європи (крім Великобританії) гітлерівською армією. Дезорієнтований правлячою комуністичною кастою народ по-своєму оцінював ситуацію, що склалася. Ця оцінка базувалася на багаторічному управлінні комуністів та їхньому знущанні з людини: голодомор, розкуркулення, колективізація, знищення інтелігенції, червоний терор та інше. Усі були певні, що війна незабаром наступить і на СРСР, проте гострого жалю не було. В уяві малювалися страшні картини майбутнього. Академік М. Холодний казав, що це ще не все: Британська імперія програє всі битви, крім останньої. Науковий співробітник гідробіологічної станції М. Шевлягін, повернувшись із воєнних таборів, переконував, що наші кордони остаточно зміцнені й ніякий ворог не пройде, а якщо Гітлер на нас таки нападе, то, десь у вересні—жовтні, советська армія його знищить*.

Багато чого говорилося...

І ось, 22 червня, в неділю о 5—6-й годині ранку Київ розбудили сильні вибухи авіабомб і постріли зеніток. Війна почалася. Жодної авіабомби чи інших вибухівок не було скинуто на житлові квартали мирного міста. Були знищені аеродроми з сотнями літаків-«гробів» та інші воєнні об'єкти, проте розпочалася лихоманка евакуації з Києва партапаратчиків, особливо їхніх сімей. Усі знали, що доля нашого міста рано чи пізно буде фронтова з подальшою окупацією німцями.

Дуже швидко фронт наближався до Києва, на вулицях стало більше військових, аніж цивільних. Військові комісаріати переповнилися чоловіками. Нас направляли на лівий берег Дніпра, за Дарницею. Тут було щось подібне до таборів. У новому оточенні з'явилися прикордонники, зелені козирки. Ще недавно це були суворі чекістсько-сталінські «соколи», а тепер — обшарпані, босі й жалюгідні. Тільки вівчарки — собаки, що були при них, трималися інстинктивно гордо. Усе було жалюгідне й безладне.

Продовження на с. 6

* Редакція зберегла стиль автора.

1929 р. Університет Св. Володимира (ім. Т. Г. Шевченка). Професор, зоолог М. Воскобойников зі студентами-відмінниками. Зліва — Михайло Кирпиченко; справа — Олександр Маркевич, майбутній академік

• Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

Іван ДЗЮБА, академік НАН України, колишній дисидент і фігурант деяких поданих у книзі документів, приміром, вважає, що на подальших етапах опрацювання теми лінгвоциду важливо показати всі заходи проти української мови, починаючи від Петра І. А для полегшення проведення просвітницької роботи на цю тему пропонує подумати про видання такого збірника, де були б зібрані всі документи.

Захисник українського слова, проте, застеріг проти суб'єктивності й звернув увагу на неоднозначний момент. Нагадав: більшовицькі ідеологи були недурні, володіли технологіями впливу на масову свідомість (метод деконструкції) і знаходили такі ключові інформаційно-мотиваційні вузли, що справляли враження на читача. *“Дійсно, — вважає Іван Дзюба — деякі вилучені терміни нині звучать одіозно і смішно (приблизно чверть поданих слів), які відновити нині неможливо і не потрібно”*.

“Книжки, за якими тужимо, — цей перегук із Антоненком-Давидовичем використала для оцінки книги Михайлина КОЦЮБИНСЬКА, — і не тільки тужимо, а й уже маємо”.

Відомий філолог, літературознавець, активна учасниця руху шістдесятників відзначила добре поєднання у праці науковості й доступності: *“Розмови про мову часто перетворюються на забалакування теми, а тут є документальна аргументація”*.

Пані Михайлина запропонувала упорядникам продовжити працю й висвітлити боротьбу з лінгвоцидом, існуючу на той час полеміку тощо, а також зауважила, що бажано подавати не тільки репресовану лексику, а й репресовані мовні форми. *“Маємо аналізувати, думати, аби не зашкодити реальному стану мови. Розгляд явища — всі “за” і “проти”: що варто переносити в сучасну мову, що не варто, чому? Не можна оминати складнощів, мусимо знати з проблеми табу, показати, звідки ростуть ноги у проблеми”*.

Євген СВЕРСТЮК, есеїст, літературознавець, поет, філософ і культуролог, вважає, що презентована книга — початок бібліотеки з історії української мови з початку ХХ ст.

Недопустимість і наслідки штучного відриву від живої мови народу проілюстрував на прикладі свого виступу в оселі Спілки Української Молоді в українській діаспорі США. Тоді зауважив, що його слухачі зовсім не реагують на жарти, тобто — не знають живої мови. А нещодавно схожу картину спостерігав, виступаючи перед учнями київської школи. Українська для них — не органічна мова, якою вони мислять.

“Сьогодні влада не зробила кроків, аби змінити ситуацію. Тож мусимо вживати енергійні і сміливі заходи”.

Говорячи про репресії проти слова, нагадав і про репресії на носія мови. На зоні був разом із поетом Олексієм Різниковим, який на питання: за що він суджений, не задумуючись, відповідав — за мову.

Не оминув пан Євген і винуватців лінгвоциду: *“Бузина може забути... але ніколи не маємо забути імена тих, хто виступав проти духу української мови, і ці імена слід би внести до спеціального списку”*.

Зупинився й на досі не вирішеній проблемі правописної норми: *“Дотримуймося харківського правопису (нині його використовують журнали “Сучасність”, “Наша віра”)*. Цей заклик досвідчений редактор мотивує так: *“Коли йдеться про питання якості мови — то її гарантує саме виданий у Харкові правопис 1928 року”*.

Михайло БРИК, 1-ий віцепрезидент Національного університету “Києво-Могилянська академія”, окреслив проблему образно: *“Мова — живе вічнозелене дерево, і якщо його обламають, обчімхують, воно швидко засохне”*. І засвідчив позицію, яку мав би займати кожен інтелігент, незалежно

від фаху, коли йдеться про рідну мову. А це позиція не байдужого споглядання, а позиція активної дії і принципу. Це — боротьба з поширеною нині “логікою дикуна”: я такого слова не знаю, значить, його і бути не може.

“Хто суддя, аби сказати, які слова мають бути відроджені, а які ні? Завдання інтелігенції — відродити. Цей процес повільний і до нього має бути тверезий, толерантний підхід: щось приживеться, а щось — ні”.

Хімік за освітою, пан Михайло зауважив упорядникам, що в огляді даної теми варто б не оминати

Фото Г. Оборючої

ПОВЕРНУТИ НЕСПОТВОРЕНЕ ОБЛИЧЧЯ МОВИ

Продовжуючи розпочату в числі 21 “СП” розмову про книгу “Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду” (за редакцією Лариси Масенко), пропонуємо ознайомитися з думками представників інтелектуальної української еліти, які взяли участь в обговоренні нового видання. У їхніх виступах — не тільки оцінка книжки й не тільки власне бачення явища лінгвоциду. Наскрізно й виразно заявляють про себе сьогоденні проблеми навколомовної сфери. А їх чимало. Неузгодженість лінгвістичних теорій, концепцій — зокрема. А головне — місце української мови в програмах нової влади, яка позиціонує себе як патріотична.

То ж що потрібно, аби ця мовознавча праця (наклад 5 тисяч примірників, 2 тисячі — замовлення “Просвіти”) не стала тільки книгою для вузького кола зацікавлених, а виконала свою місію — прорвала греблю стереотипів, що ними радянська система загатила суспільну свідомість зокрема у ставленні до рідної мови? У пропонуваній нижче висловлюваннях мовознавців є відповідь і на це питання — необхідно змінити це ставлення: щоб раз і назавжди як незаперечна істина й право було визнане природне верховенство мови корінної, державної нації на національних теренах.

увагою мову професійну, офіційну, бо й нині часто доводиться стикатися зі стереотипним несприйняттям і запереченням української термінології, цюкування якої розпочалося ще в 30-их роках.

Тему термінологічної лексики продовжив один із упорядників книги **Віктор КУБАЙЧУК** (Інститут теоретичної фізики імені Боголюбова). Він розкрив застосовувані радянськими ідеологами принципи дискредитації як українських термінів, так і лінгвістів, котрі уклали термінологічні словники. Наприклад, у статтях навмисне використовували терміни, які в синонімічних рядах українських відповідників подавалися у квадратних дужках, тобто як непридатні, замість аби використовувати ті, що були рекомендовані.

Фізик, небайдужий до проблем мови, поставив також надактуальне питання: *“Хто бачив українізовану комп'ютерну систему Windows? Я мав нещастя її бачити. Здійснювала переклад московська компанія, люди, які не знають української мови. І тому користувач може прочитати таке: “виберіть язик і натисніть...” Хто давав на це гроші?!”*

Чому нині продовжується домовленість із компанією *Mikrosoft* щодо програмного забезпечення шкіл, що потребує чималих коштів? У той час, коли існує безкоштовна система *Linux*, яка все це робить. Треба тільки виділити невелику суму коштів, підключити мовознавців

і зробити стовідсоткове українськомовне наповнення.

Болюча проблема — український INTERNET. Там є велика сторінка, присвячена російській мові. Чому немає сторінки, присвяченої українській мові?”

Кандидат філологічних наук **Орися ДЕМСЬКА-КУЛЬЧИЦЬКА** повідомила про велику відповідальність, яку усвідомлювали, укладаючи книжку, члени авторського колективу, зокрема молодші за віком науковці, для яких деякі репресовані лексеми є відверто неоквірними. Проте *“без глибинного аналізу — не піднялася рука ви-*

усіх радянських республіках, тому варто б розширити межі дослідження лінгвоцидного процесу, поцікавитися, як це відбувалося в інших республіках, країнах”.

Професор нагадав, що 2006 рік — ювілей Емського указу. І з цієї нагоди запропонував підготувати збірник усіх репресивних щодо української мови указів із коментарями науковців.

Доктор філологічних наук **Олександр ПОНОМАРІВ**, один із провідних українських мовознавців як завжди, був безкомпромісним, стверджуючи, що в московській радянській імперії українській мові було гірше, ніж в імперії царській, бо за царату її просто забороняли, а в радянські часи почали втручатися в саму мову: казати, які слова українські, а які — ні.

І був відвертий, називаючи імена науковців, які шкодили українській мові і *“продовжують каламутити воду”*: *“Можна згадати цілий список людей: Микола Шамота, Іван Білодід, Віталій Русанівський, Світлана Ермоленко і так далі”*. Згадав професор, як Віталій Русанівський *“обзивав останніми словами Юрія Шевельова і всю українську інтелігенцію за кордоном. Потім, на початку нашої незалежності, вони — ці радянські “мово-*

істики КПРС, а мовознавці... І відродити нашу справжню українську мову у своєму природному правописі”.

І про термінологію. *“Дуже часто чути від мовознавців, що немає української термінології, або ж — недосконала. Є у нас справжня термінологія в усіх галузях, треба тільки її використовувати”*.

І до тих, хто скаржитися, що їх ображають, коли спілкуються українською: *“Я не хочу сказати, що я особливий, але мені у 95 відсотках випадків відповідають українською мовою — і скрізь, включно з Донецьком і Одесою. То треба говорити українською мовою так, щоб люди боялися відповідати тобі не українською”*.

“Велике спасибі за цю потрібну і цікаву книжку”, — Іван ЮЩУК, професор філології Київського міжнародного університету, член правління ВУТ “Просвіта” не передав куті меду, коли відзначив книгу як віхову в усвідомленні мовної політики.

“Коли розглянути книжку, то можна зрозуміти, що мова — не просто засіб спілкування, це суттєва складова політики. У програмах теперішньої урядової партії і слова не сказано про мову. Сучасні керівники мовне питання обходять стороною, думають, що когось “ублажать”. Ні. Мова завжди була ареною боротьби. Із книги можна зрозуміти, як жорстоко діяли проти української мови”.

І нині має бути адекватна протидія тому, що сталося, і негативним явищам сьогодення, зокрема невідповідному ставленню до української мови, вважає пан Ющук. І констатує, що попереднє Міністерство освіти зменшило кількість годин на вивчення української мови у внз, школах, що українська сприймається лише як мова професійного спілкування — вийшовши за межі аудиторії, студенти, а часто й викладачі переходять на російську. Тому слід донести книгу до студентів, аби зрозуміли корені культивованих системою негативних оцінок української мови.

Інша проблема і ще одна тема для диспуту: чи не загрожує розвиткові мови надмірне використання іншомовних запозичень, а не власних слів. *“Дивує: у 20-их роках намагалися відроджувати українську мову. А тепер що діється? Шановні мовознавці! Ми почали добирати англійські відповідники, що засмічує мову. І не тільки. Українізаційні потуги 20-их років пояснюються ще й намаганням донести науку, зокрема марксистсько-ленінську, до якнайширших кіл суспільства”*. Чи варто нині інтелектуалам віддалятися від народної мови й у такий спосіб відривати інтелектуальні доробки від народу? — запитує Іван Ющук.

Як змінити ситуацію, аби пізнання власних джерел і спілкування живою українською мовою не залишалося прерогативою лише невеликої частини української громади?

Чи захочуть владці почути голос патріотичної еліти, яка переконала, аргументує, застерігає про недопустимість подальшого помилку у мовній сфері? Бо й від цього, зрештою, залежить, чи намагання укладачів книги повернути розвиток української мови в природне русло — не залишиться голосом волаючого посеред пустелі.

Загал завжди вибирав легший шлях, а досі легшим був шлях підлаштування політиці русифікації. Тому нинішнє надмірне толерування затятий позиції російськомовної (чи зросійщеної) частини українського поспільства не приведе ні до чого іншого як до поглиблення навколомовних проблем і збочення на шляху державотворення (у цілісному розумінні цього поняття).

Підготувала
Олександра ТКАЧ

“...На острові Хортиця ... бачив я старожитнє селище, де була Січ, уся обкопана валом, а по йому подекуди кріпості земляні на 4 вугли; по середині ж zostалися ями, де були колись курені, де жило колись славне товариство лицарське. Тепер тирса шумить, молочаєм та неплідною травою — чаполоччю, поросло все те. Думи глибокі, безкраї будить у мене уся та обстановка глуха, степовій, задумавшись; здається, от-от з-за гори з'явиться козак на коні, у червоному жупані, добре узброєний, і ждеши його, і піснею викликаєш, і жалем доймаєш, — нема, не їде...”

З листа Миколи Віталійовича Лисенка, писаного на острові Хортиця 25 червня 1878 р.

Знайти фрагментів подібного характеру по лисенкових листах можна безліч не лише серед описів природи. Місцевий побут, прикметні зустрічі чи події закарбовуються, як правило, лаконічно, але ємким і образним словом, у діалогах увиразнено характерність мови кожного персонажа. Почитаєте хоча б вибірково Лисенкове листування (а тепер маємо виданими вже понад 550 листів без жодних купюр), і ви зрозумієте, що царська охранка, котра півстоліття перчитувала чи не кожен лист Миколи Віталійовича, мала рацію, зазначаючи в “Сводке агентурных данных по Киеву” №4322 від 8 квітня 1912р.: “Лисенко по установке оказался **литератор и композитор Николай Витальевич Лисенко...**”

Звичайно ж, цензорів і доглядців мало обходила літературна якість лисенкового епістолярію. Та яким іще чином могли вони характеризувати людину, в листуванні якої, особливо із закордонними (австрійськими) кореспондентами значно більше йшлося про справи літературні, ніж про музику.

МАЛОВІДОМА ГРАНЬ ЛИСЕНКОВОГО ТАЛАНТУ

Обсяг музичної діяльності Миколи Лисенка досить ретельно окреслений та досліджений: композитор, піаніст, фольклорист, хорový диригент, музичний педагог, музично-громадський діяч. Додамо — корифей українського театру, як оперного, так і драматичного.

Але тепер спробуємо, хоча б у першому наближенні, окреслити участь Миколи Лисенка в національному **літературному** процесі — причому цілої України: і Східної, і Західної. У цьому сенсі можемо говорити про Миколу Лисенка найперше як про перекладача, драматурга-лібретиста, мовознавця, редактора, коректора, посередника між авторами, видавцями і цензу-

рою у справі багатьох видань, іноді спонсора й — педагога!

От лише декілька фактів:

Упродовж 1860—1870 рр. за програмою Старої Громади брав участь в упорядкуванні Словника живої української мови (див. ред. Б. Грінченка) і в 1876—1877 рр. взяв на себе клопоти з підготовки до друку роману Панаса Мирного “Хіба ревуть воли як ясла повні”; 1890-ті: листується з Іваном Франком, Ганною Барвінок із приводу українськомовного видання у перекладі Пантелеймона Куліша, вносить редакторські правки в текст перекладу; протягом 1897—1902 опікується підготовкою збірки “На вічну пам'ять Котляревському”; У 1994—1995 рр. Разом із Михайлом і Людмилою Старицькою та Лесею Українкою працює в київській редакції журналу “Дзвінок”.

ЛИСЕНКО І “МОЛОДА” ЛІТЕРАТУРА

Про Лисенка можна говорити і як про літературного педагога — зокрема не без його участі почав діяльність славновісний гурток “Молода література” або, як називали його пізніше, “Плеяда молодих українських літераторів”. Роль

МИКОЛА ЛИСЕНКО — ЯК ЛІТЕРАТОР

Миколи Віталійовича сором'язливо не наголошувалася літературознавцями: мовляв, до чого тут Лисенко, коли поруч були Старицький, Олена Пчілка, Кониський!.. Проте в листах Лесі Українки до Олени Пчілки, зокрема читаємо: “Плеядних кна—кон я не бачила на сім тиждні зовсім, бо плеяда не збиралась. Лисенко зайнятий концертом, що має бути 19-го (в пользу чорногорців), і через те немає часу для плеяди...” (17.02.1890).

Підкреслимо, що Лисенко не лише вислуховував та оцінював новотвори молоді, але й заохочував “плеядівців” тим, що писав на їхні вірші свої солоспіви, дбав про їхні публікації в українській (галицькій, зокрема) пресі: “Сил-сил треба, занятности [зацікавленості]. Просіть Романову, Василевську (Дніпрова Чайка), Людмилу Старицьку, Софію Русову (в Харківі), щоб піддержали творами, оповіданнями, а не Жюль-Вернами” (лист від 8.10.1892. До В. Й. Шухевича з приводу публікацій у “Правді”).

Як драматург-лібретист М. Лисенко найяскравіше виявив себе у листуванні з Нечуєм-Левицьким, зокрема в докладному лібрето “Марусі Богуславки” Очевидно, що це узагальнення думок М. Драгоманова, М. Старицького, та узагальнення це робить саме Микола

Лисенко і супроводжує повне лібрето концептуальними викладками в листах від 22 липня та 6 жовтня того ж року.

На мій погляд, великий, інтерес для мовознавців становить епістолярна спадщина Лисенка як представника того покоління української інтелігенції, котре саме тоді запроваджувало українську мову в побут та епістолярний обіг, формуючи новітній український правопис, хоча й вживаючи одночасно окремі елементи російського правопису й кулішівки. У 1870—1880 рр. Лисенко веде інтенсивний обмін думками з Драгомановим, Кониським т. ін. із питань новітніх тенденцій українського правопису. Крім того, відновлення у новому виданні листів М. Лисенка його орфографії, точніше навіть — орфоєпії, дає можливість хоча б частково уявити, я б навіть сказала “почути”, надзвичайну ритмічність та мелодійність Лисенкової побутової мови (через періодичну заміну сполучника і або **и** на **й**, вживання скорочених форм написання окремих слів, своєрідної “ритмізованої” пунктуації, переносу наголосів та. ін.).

Вочевидь, саме це виняткове відчуття мови давало сміливість

серце туга та журба./Я з дому мов з тюрми тікаю./Ти думаєш, то втіхи я/а чи людей шукаю?/ Ні, Лесенко, тебе шукаю я”... Романс на ці вірші не було закінчено — Лисенка музику, вочевидь, не вдовольнили можливості Лисенка-поета. Додамо, що й наприкінці життя — у листах до юної Інни Андріанопольської 64-річний Микола Віталійович знову намагається віршувати — і знову ж досить невдало...

На диво безпомічною є і спроба такої собі патетичної стилізації у гуртовому листі-привітанні зі срібним весіллям, надісланим старшим О'Коннорами у 1875, з Петербурга. Хоч Ольга, Марія та Микола О'Коннори називають Лисенків витвір “торжественной одой Коли Киевского”, вважати його віршами взагалі немає підстав. Краще стоїть справа з віршованою відповіддю на віршоване ж привітання 1892 р. від полтавців, власне — від Леоніда Глібова. Тут Лисенкові вдається витримати стиль Глібова, ритми риму.

Лисенкові притаманне винятково тонке відчуття словесного відповідника музичному тексту й навпаки: в поєднанні з текстом музичним, із музичною ідеєю, — поетичне обдарування Миколи Лисенка спалахує дивним вогнем.

Особливо точно висловив це І. Франко, підкресливши: “Між власними композиціями Лисенка, обік його опер і опереток, найкращі й найталановитіші його композиції до многих поезій Шевченка, в музикальність яких він вдумався глибоше і зумів її віддати краще від усіх інших численних композиторів, яких манила до себе Шевченкова муза”. Причому Лисенко дозволяє собі подекуди перестановки, а то й підміни окремих слів у Шевченкових віршах, фактично непомітні у його творах “Ой, Дніпре мій, Дніпре” (“Тайдамаки” Спів Яреми), “Учітеся, брати мої, думайте, читайте...” (“І мертвим і живим...” — “не дуріте самі себе, /думайте, читайте...” тощо.

Виразним показником розуміння Лисенком співвідношення музичного й літературного тексту є “Жалібний Марш написаний до 27 роковин смерті Т. Шевченка” (1887—1888 р.). Літературний текст цього твору був обумовлений музичним прешоджерелом. Звернувшись із пропозицією створення тексту до 16-річної Лесі Українки, Лисенко поставив її у чіткі ритмічні параметри, особисто подавши перші рядки: “Вмер батько наш, та й покинув нас, ох і сумний настав час...”

Очевидно, що Микола Віталійович достатньо скептично ставив-

ся до своїх віршотворчих спроб. Та іноді його музична іпостась змушувала прокидатися іпостась літературну. Варто пригадати історію створення Лисенком-композитором перлини романсової музики — циклу солоспівів на вірші Г. Гейне. Плеядівці Леся Українка, Максим Славінський, Людмила Старицька—Черняхівська віддячили своєму духовному батьку вишуканими українськими перспівами з улюбленого лисенкового німецького поета. Більше того — композитор мав у деяких випадках можливість вибору з двох чи й трьох талановитих варіантів. Але й тут прагнення найточнішого співпадіння музичного і словесного образів вилилося в унікальний випадок — до солоспіву “У мене був коханий рідний край” Лисенко пише власний переклад.

“ЩО Є НА СВІТІ СВІТЛІШЕ ПОНАД НАШЕ ПОБРАТИМСТВО”

Яскравим зразком вимогливості композитора до співзвучності літературного і музичного тексту твору є фрагмент рукописного лібрето опери “Тарас Бульба”, поданого до Петербурзького департаменту драматичної цензури 12 березня 1904 р. Лібрето написане одним чорнилом, одним пером і однією рукою: рукою Миколи Лисенка, хоч автором його, зрозуміло, зазначено Михайла Старицького. Спочатку рукопис підкреслено каліграфічний, далі поверх тексту з'являються вставки та правки лисенковим міленьким скорописом. Від аріозо Насті в 2-ій дії каліграфія поступається місцем звичайному почерку Миколи Віталійовича. І, нарешті, у 5-ій дії вже написаний текст арії Тараса (авторства М. Старицького) перекреслено і поверх рядків скорописом, із кількома правками по ходу, вписано новий текст — той самий знаменитий: “Що на світі є святіше понад наше побратимство”. З огляду на стан М. П. Старицького, якому судилося прожити трохи більше місяця, та спонтанний характер цієї текстової правки маємо підстави говорити про лисенкове авторство тексту цієї арії. Причому закінчується арія строфою, включеною в авторське видання клавіру 1912 р. і зниклою з подальших редакційних видань. Наведемо тут заключну строфу, бо і досі той лисенків біль відгукується у наших серцях: “І хоча на Україні є тепер багато людей, /Що цураються і мови, і звичаїв, і родини, /Але й в них є частка Бога, /І вона колись проснеться, /Заголосить, зариде... /Дай же, Боже, щоб всі люде /За себе й за край стили /Як за славу нашу віру...”

Один із титанів української культури, Лисенко обрав собі шлях Музики, можливо, саме через те, що літературна українська нива була вже зорана й засіяна добрим зерном. А на музичних теренах треба було впрягатися і тягти плуга до останньої ціліни й молити Бога, щоб “у миру та згоді орати — засівати свій переліг — ниву”... І Микола Лисенко йшов тим шляхом до останньої межі, щедро наділяючи сучасників і нащадків відблисками ще й інших своїх обдарувань.

Великою мірою саме участь Миколи Віталійовича Лисенка яка сприяла злиттю окремих літературних потоків Західної та Східної України в русло єдиної української літератури. Величезне листування його з провідними тогочасними письменниками — М. Кошобинським, І. Франком, П. Кулішем, Ганною Барвінок, І. Нечуєм-Левицьким, Л. Глібовим, Б. Грінченком, Л. Яновською, та іншим зв'язувало окремі ниточки творчого процесу, плело яскравий суцільний вінок.

● **Роксана СКОРУЛЬСЬКА**

...А З ПОЕЗІЄЮ НЕ СКЛАЛОСЯ...

Більшість листів Миколи Лисенка — високолітературні зразки епістолярного жанру. Натомість відомі нині опуси лисенкового довільного віршування не дають підстав говорити про поетичне обдарування митця: У Лейпцігу пише 25 річний Лисенко романтичний текст на честь коханої — Ольги О'Коннор: “Як тисне душу сум,/А

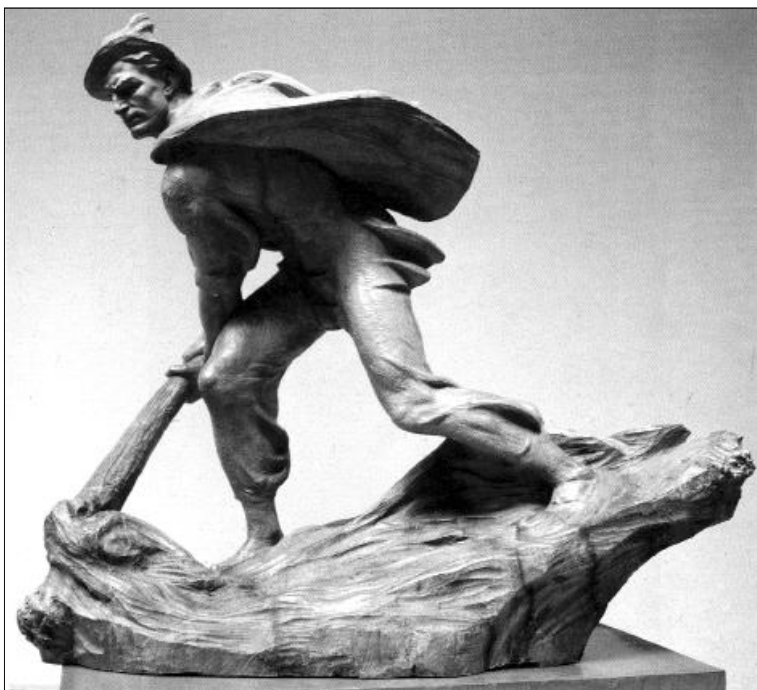

НА ДУМСЬКОМУ МАЙДАНІ

Коли ви чули першого соловейка? Ще не так давно відповідь більшості була: "Щойно!"... Він для киян співав посеред міста в палісаді, на колишньому Думському майдані. Тут у сімдесятих роках була зелена затишна оаза, з-під якої історичний ґрунт ще не вивезли геть, і тому голос соловейка щоденно змагався з подзвоном прогресу. Це місце було саме там, де зараз на *Печерських воротах* стоїть *архістратиг*. І якщо пригледітися уважно, то "ошую", себто по ліву руку від нього, ще зринуть перед зором старожила-киянина постаті видатних митців, котрі входять і виходять із триповерхового барокового будинку — Спілки художників. Тут, на третьому поверсі, часто відбуваються вернісажі (даруйте часові перенесення, — що ті тридцять літ для історії! Єдина мить і на одному з них я, початкуєчий заступник директора обласного Художнього фонду, бачу малу скульптурну роботу, яка запала мені в пам'ять, а якщо відверто — зворушила, розгойдала уяву, пробудила симпатію до молодого, стрункого і вродливого легіня, що мужньо долає стрімку течію карпатської ріки, скеровуючи плота-дарабу вниз, між скелястими берегами, порогами, кручами... До речі, постать архістратиґа — також робота цього автора, пізніша...

Я запам'ятав тоді ім'я скульптора — Валентин Зноба, і невдовзі з ним познайомився. Високий, стрункий блондин, із доброзичливою усмішкою і уважним поглядом митця, який — я це одразу відчув — бачить у вас, перш за все, імовірного героя своїх скульптурних композицій. Бачить, як ведеться в справжньому мистецтві, своєрідність і духовний стан без зайвих прикрас і награних манер...

За службовим обов'язком буваю в майстерні батька й сина, Івана й Валентина Знобів, що на вулиці Перспективній, 2-в. Майстерня скульпторів — це справжнє обличчя всесвіту. Погруддя й постаті сучасників, класичних персонажів, фантастичних героїв, політичних діячів у мармурі й бронзі, оргсклі й звичайній глині чи гіпсі зібралися, незалежно від переконань і вірувань, заслуг і історичного призначення — мовби на *думне віче*, і уважним поглядом оцінюють нас — поглядом, який є своєрідним "сертифікатом якості", підвладним тільки авторів. Часом стає не по собі від спілкування з цими мовчазними учасниками діatribи. Мимохіть погоджуєшся з Цицероном — "Cum tacent, clamant". Справді, ці витвори, в які вкрито філігранну майстерність, тонкі відчуття, високий творчий помисел і

"Бокараш"

ЧОЛОМ, БОКОРАШЕ

Est Deus in nobis!

часові прерогативи, силою свого особистісного світосприйняття оживлюють мармур і метал, мають право голосу і... промовляють!

Сьогодні авторам уже дозволено бути самими собою, і Валентин Зноба відверто зізнається: не політика є метою моєї творчої праці! А я розумію це по-своєму — лише маестро Час сам розсудить, хто з героїв "про", а хто — "контра". Згадалося: до чергового "полум'яного" ювілею знамим скульпторам Василю Бородаю, Валентині й Іванові Знобам замовлено композицію на пагорбі біля готелю "Москва", нині "Україна". Ми з п. Валентином шукали придатне просторе приміщення, де б можна було влаштувати майстерню для виконання цього урядового, а точніше цековського доручення... А на початку 90-их та гідність, з якою митець, тодішній депутат ВР, сприйняв скинення в небуття червоногранітного "вождя народів" й іже з ним, викликала в мене глибоку повагу до творчого "Я" Художника Валентина Зноби. За кілька літ саме на цьому майдані він поставив і архістратиґа Михайла, і (данація Знобів не перервана, тут син Микола, "Зноба-III", доклав хисту) — композицію "Козак Мамай", що стала чи не найулюбленішим монументом столиці: головні "арбітри" енергетично-сенсорної сприйнятності твору, діти і молодь, до золотого блиску відполіровані у Мамаю, і його коня, позуючи перед об'єктами — світлина на згадку про місто-красень Київ...

Козак Мамай, народний герой, захисник-характерник, дотепний ольклорний співрозмовник, улюбленець усіх поколінь українців, не випадково прийшов із майстерні Знобів, тепер уже Валентина і Миколи, батька й сина. Адже Валентин родом із Січеславського краю, і від свого батька Івана не раз чув про козацькі прапорені роду, в якому особливу шану мав козак на прізвисько Зноб. **Коли мовчать, кричати.** (Лат).

Від нього й звучать нащадки Знобами. І священна традиція запорозького краю — повага до лицарського *декалогу* шляхетності, себто до спадкових засад родинного й громадського устрою, фахової досконалості, творчої непогамовності, почуття святого обов'язку перед рідним краєм, ушляхетнення

Фото Г. Оборської

У майстерні Знобів

Отецтва не словами, а потужним творчим доробком — усе це риси, які закладав Іван Зноба в майбутньому спадкоємцеві палкого мистецького духу сімейної династії...

Із чого все починалося в творчому становленні молодого художника? Чим найбільше захоплювався в дитинстві? Як формувалися естетичні переконання й творчий арсенал скульптора, завдяки яким Валентин Зноба досяг перемог у конкурсах визначних проєктів, — а це монументи на Букринському плацдармі, на Поклонній Горі в Москві, біля фасаду Верховної Ради, на Майдані Незалежності столиці, в багатьох країнах далекого й близького зарубіжжя — і подарував людям чудові витвори своєї рук, свого хисту?

СТЕЖКАМИ ЯВОРНИЦЬКОГО

Читачеві, шанувальникові прекрасного, значно легше буде простежити шлях Валентина-

скульптора до вершин творчості, якщо відвідати його рідний край легенд і дійсності, *Січеславщину й Запороги*... Ось хлопці-підлітки, однокласники, відчувши й себе отими вправними козацькими джурами, про яких чували й у сімейному колі, й від мандрівних мудреців, кобзарів, збираються й собі влітку "на Січ". Дніпрові пороги вже затоплені, але пам'ять і про *Будила*, й про *Ненаситця* — *пороги*, котрі чатували з правіку на сміливців (таких, як той, що потім постане в образі карпатського боко-раша!) і часом поглинали їхні дуби, чайки, каравели — живе ця пам'ять! Прийшовши ж із хлоп'ячим кошем до Історичного музею в Дніпропетровську, Валентин із друзями потрапляють до середовища, сформованого професором Дмитром Яворницьким, невтомним скарбничим нашої січової слави... А острів Хортиця в Запоріжжі мовби суворо запитає юних — чи пам'ятаєте славу прадідів великих? Незабутнім стало побачення з хортицьким дубом-патріархом, знайомство з нащадками

гу! Легенди про Сірка, його буцім-то відтату руку з шаблею, гордість за його перемоги й незламний дух для юного Валентина Зноби були спонукою до вивчення історії рідного краю, і хлопець ділиться з батьком своїми роздумами в бесідах під час поїздки, творчих відряджень, куди скульптор Іван Зноба бере з собою сина.

Понад два роки воєнного лихоліття були нелегкими для родини Знобів. Дванадцятирічному Валентині доводиться замінити в родині батька-фронтовика, виконувати важку й відповідальну чоловічу роботу. А, отже, й мислити і триматися вже по-дорослому. Війна не питає, скільки кому років, вона — жорстока й смертельно небезпечна атестація характеру, перевірка на виживання. Гордо збагнув, може й не без гіркоти — клята війна робить із джури козака!.. Змінюються вороги, але не змінюється *козацький народ* українці, не полишає напризволяще прабатьківської землі, гідно зносить злидні й холод, втрату дорогих людей, плекає своє незламне устремління до

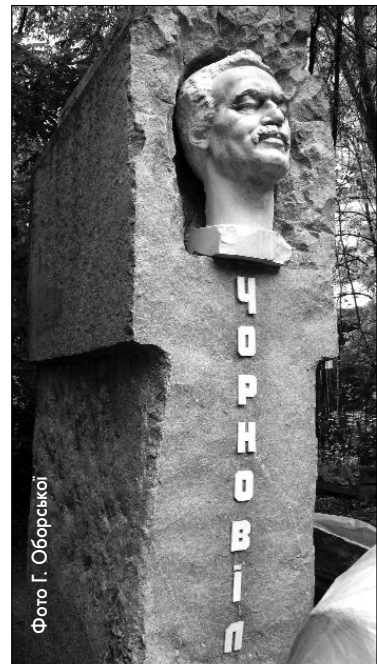

Фото Г. Оборської

В'ячеслав Чорновіл

життя, до сонця, до омріяної Волі!

У вільні від домашніх клопотів години Валентин знаходить час для одного з найбільших своїх захоплень — малює, виліплює з глини тваринки, шаржовані портрети друзів, шахові фігури. З-під його гострого саморобного ножики на світ з'являються різьблені шаблі й списи, козаки, і навіть мініатюрні вершники в козацьких строях. Так вчить дійсність, історія, вчать ідеали, до яких прагне молоде єство... Коли в повоєнні роки навчатиметься в майстерні видатного українського скульптора Михайла Лисенка, вчитель помітить, що цей юнак наділений природним відчуттям особливостей матеріалу, з яким працює. На запитання — чи любить він використовувати для скульптури деревину? — відповідь: Дуже! Надто ж — найдоступніших на південних теренах пород дерев — акації, тополі, осокора, вишні. Відрізняю їх і за кольором, і за ароматом! Адже й пахне кожна деревина якось особливо, й ніби внутрішнє

Фото Г. Оберської

Дружина, народна художниця України Тетяна Голембієвська

тепло в кожній — своє... та й камінь, чував, навіть пульсує — з частотою один раз на добу... Тож і ставитися треба до кожного матеріалу — як до живої субстанції...

Ось мандруючи "ексклюзивною експозиційною скарбницею", — своєрідною, розмаїтою виставкою робіт у майстерні скульпторів Валентина й Миколи Знобів та живописця й майстрині малих форм Тетяни Голембієвської (як жартує дружина й матуся — "невідступної берегині творчого вогнища"), звернув увагу на "оживлений" мармур (монументальний образ В'ячеслава Чорновола) і на гранітні погруддя героїв. І раптом митець торкає долонею велетенський сосновий окоренок, що разом із підземними своїми променями-коренями нагадує водночас і велетня, й тотемне божество, й згрупованого на вирішальний кидок екзотичного звіра. Майстер зізнається — використаю отой природний порив, уже закладений у цей згусток лісового чару, й вирізьблю казку — для душі...

Згусток чару. Так уявляється мені художній тезаурус, тобто збирання золотих думок *майстра*. Прогностичність уяви скульптора незбагненна. Жити в вирі подій і щомить уміти знайти, закарбувати прояв найголовнішого запиту доби — отого, може, єдиного поштовху пульсу в грудях Героя, в тілі Каміню, в магнетизмі Духу козацького, мабуть, то і є невсипуща чата митця, Валентина Зноби — Народного художника, номінанта високих національних і міжнародних відзнак від Шевченківської премії до міжнародних лауреатств і звань почесного громадянина європейських міст... А про постать воїна-переможця в пантеоні на Поклонній Горі американський Президент Клінтон сказав, що то постать — *інтернаціональна!* Тому плакат із зображенням цього Героя в США розтиражовано і його вручають державним достойникам.

Але кому з митців не зігріє серця слово, сказане в товариській бесіді відомим державцем — "Щоранку вітаюся з пані Тетяною!" — думаю, віталися не раз і ми з цією одухотвореною україркою, що увічнена в бронзі біля Парламенту. Це й є берегиня, дружина й муза Валентина Зноби, народна художниця Тетяна Голембієвська. Знаю, не лише "лицарські симпатії", а й

шаноба до пані Тетяни як до мисткині, у Івана Плюща, який вітається з нею, — надзвичайна. Та й чи може бути інакше! Ось піднімімося й ми до її майстерні на другий поверх, куди люб'язно запрошує Газда. Пейзажі, великоформатні натюрморти, живі квіти, виписані "на одному подиху", все це дає насолоду завдяки невіддільній заохотності авторки в красу цвітіння!

ПАРИЖ ЗАЧАРУЄМО

Друзі, я певен, що ви також зупинитесь в зачаруванні перед величною і вродливою героїнею — постаттю французької королеви Анни. Так, це наша Ярославна... А молодий стрункий майстер краси, це хто? Чи не продовжувач династії Знобів? Саме так — скульптор Микола Зноба, і він уже знайшов своєрідне вирішення цього історичного образу. Українка тримати ме руку на Біблії, подарованій князем Ярославом Мудрим дочці. На цій святій книзі присягали й присягають державотворці на вірність Франції... Зараз Анна-Ярославна ще раз вирушила на береги Сени.

Художники не переписують історії, їхнє завдання зовсім інше: донести правду в своєму світосприйманні до сучасників і до прийдешніх поколінь. *Правда* — це розплавлений метал із ливарні, який зараз перейме на себе риси художнього кредо митця. Тут кожна зображена особистість — то іскорка з розплаву, друга кристалів. Історичний баласт — крихта мармуру, що мусить бути відділена від нерукотворного чола Прометея, чи нашої посланниці, Королеви, безповоротно відкинута. І невидимою межею між правдивою олюдненістю образу й жадібною до Істини особистістю дослідника історії завжди були, є й будуть надтонкі в своїй чутливості пучки скульпторських пальців. Не дарма ж кажуть — серцебиття художника через його руки виходить до образу...

Є над чим думати митцям батькові й сину. Та не випадково ж, мабуть, у самому вирі Помаранчевої революції підноситься знобівський Козак-Мамай!...

...Щороку Валентин Зноба бере участь у вшануванні героїв, полеглих на Букринському плацдармі. Там височать постаті, відтворені ним у бронзі. З ними пов'язує авто-

ра чимало гарячих дум і спогадів. Багатьох свідків і жертв безглуздої стратегії горе-полководців знав особисто. Ось у майстерні бронзове погруддя одного з героїв — генерала Петрова, який артилеристом-капітаном втратив обидві руки в тій смертельній Букринській круговерті, де вирішувалася в 1943-му доля столиці України. Скільки мужності й духовної незборимості в цьому воїні! Знекровлений, тяжко скалічений, він, Петров, спромігся видертися з-під завалів ґрунту й людських тіл, на придніпровські кручі, й вижити, щоб, замінивши живі руки штучними, визволити Україну, пройти війну і визволити світ від одного з тоталітарних метастазів минулого століття — коричневої нечисті. Серед утілених скульптуром образів там, на Букринському плацдармі, впізнаєте цього воїна...

...Я часто зупиняюся перед композицією "Козак Мамай" на Майдані Незалежності — адже, співпрацюючи з кобзарями в Кобзарській світлиці Українського Дому, досліджував витоки козацького характерництва, до якого так причетні виразники нашого незнищенного духовного гарту, кобзарі, й часто звертався до митців — відомих скульпторів: задумайтеся! Народний герой Козак Мамай — втілений у фольклорі й живописі образ українця! Він нікому не погрожує, його гідність і відвага, добрий гумор і толерантність є осердям національної ідеї. Кожний такий збірний історичний і водночас романтичний образ, як Байда, Козак Голота, Козак Мамай — є гідним наслідування ідеалом у вихованні молоді! Не Рембо, а Мамай введе нових українців на рівень світових загальнолюдських вершин доброчинності, діловитості, комунікабельності і — патріотизму! Читаймо Мамаєві концепції на його народних живописних портретах: безкорисливість, безстрашність, відданість батьківському краю, козацьким ідеалам, і — шляхетність! Шабля або спис, востромлений у чорнозем — символ землеробської генетичної причетності до клану хлібодарів, а не загарбників. Це — наш родовий герб, українці! Встановіть у Столиці!

І от зусиллями "династії Знобів" — таки з'явився в киян ідеолог, вірець, Козак Мамай! Ну й, звісно ж, його кінь. Адже коневі, зізнаймося,

українці зобов'язані тим, що, причувши його на просторах трипільських угідь, виїхали з епохи неоліту на колеса, винайденому нашими пращурами. Тож, безперечно, знаменною є прихильність молоді до "знобівського" Козака Мамаєва — *симпатії є природними* лише за наявності генетичного підґрунтя!...

Поміж "зіркових образів", збережених п. Валентином для майбуття, впізнаємо в його майстерні академіка А. Капіцу, космонавта Л. Каденюка, митців, громадських діячів. Серед задумів — і "космічні", але це поки що тільки моделюється... А на початках, панове, не забуваймо, був відважний і окрилений силою віри в перемогу Бокораш — він упевнено веде плота-дарабу над виром Черемошу...

Замість постскрипту.

Задуми цих заміток були зупинилися в своєму русі до читача, бо не вистачило в мене потуги, а точніше — впливових зв'язків, щоб хоч трохи зрушити за минулою влади справу зі спорудженням пам'ятника В'ячеславу Чорноволу в Києві. Так і залишався монумент у дворі майстерні на Перспективній... І раптом — чую: нова влада говорить митцеві — Так! Тож зважуюся запропонувати ці замальовки до оприлюднення.

Доки "відлежувалися" мої нотатки, вирішилася доля знобівської королеви Анни: Микола виграв міжнародний конкурс, і наша Ярославна: їде "на ПМЖ" до Парижа.

Ми вітаємо автора, всю родину славних митців і чекаємо зустрічі з образом королеви Анни в Парижі, В'ячеслава Чорновола — на одній зі столичних площ, добре б, якби то на бульварі Шевченка навпроти Бессарабки! (Час же подбати й про "Пантеон диктатури", куди *для історії* звести київські скульптури — Петровського, Косіора, Ульянова-Леніна, царя Миколи та безлічі інших ідеологічних витворів — "Хай відають потомки православних", як казав пушкінський чернець).

Майстерня ж Знобів-Голембієвської є багатим мистецьким середовищем, яке слід надавати для відвідування туристами світу, й вони відкриють для себе, певен, незнану ними Україну в мистецькій голограмі історичних епох.

• **Борис СПИСАРЕНКО**

Фото Г. Оберської

"Козак Мамай"

Духовного хліба завжди прагнула душа кожного народу, а надто ж українського. Недаремно ж Тарас Шевченко поставив на сторожі коло нього Слово як Боже кадило, кадило істини. І спалахнула Божа іскра, й полинула Благівість, і залунало пісню геніальне Слово. Викрешувало, кувало, гострило й гартувало його й не одне покоління майстрів художнього перекладу, котрі воістину ставали апостолами правди й науки. Гинули, як Микола Зеров, по тюрмах і Гулагах, але все ж зуміли зберегти те оплачене поневір'ям Слово й передати його нащадкам, немов неопалиму Купину. У ньому, за щирим зізнанням Григорія Кочура, “волі й вічності уламки золоті” та “правді світової і правді нашої дань”.

В українській культурі мова сприймається не тільки прагматично, як засіб комунікації, а й як найцінніший національний скарб. І через це культивування літературних стандартів набуває особливої ваги, зокрема в умовах тоталітаризму, який унеможлилював мовну інакшість усного й писемного самовияву.

Боротьбу проти самотності української мови, її національної своєрідності було спрямовано, насамперед, на переклад. Саме на нього, як зауважує Р. Доценко, “незмірно тяжким обухом” спадали нагінки на мову, на письменство. Нашу мову дуже зубожили, коли з більшості томів тлумачного Словника української мови повилучали навіть наявні у картотеці Інституту мовознавства цитати з праць Лукашевих, бо “той-таки Лукаш справив далеко більший позитивний вплив на розбудову української літературної мови, на піднесення її авторитету прикрої пори націпілізму, ніж добра сотня оригінальних письменників (Україна. — 1988, № 50, с. 1—2; 1989, № 17, с. 3). Вилучення з літературного процесу цього світлого генія завдало непоправної шкоди перекладу й лексикографії. Успадкували ж ми натомість цілком політизовану в радянській імперський час не на користь українській мові проблему суржиків.

Про спадок від тоталітарного режиму в ментальності й мові, про мовні покручі, жахливу наругу над мовою, над людськими почуттями, зокрема дитячими й йдеться у “Виборених етюдах” проф. Р. Зорівчак, присвячених світлій пам’яті її матері, довголітньої вчительки рідної словесності. Наругою видаються їй і нові назви крамниць, їдальень, буфетів, мовна мішанина яких ранить дитячу душу, породжує “суржикову ментальність — велике лихо для народу, адже мова — це найкоштовніший скарб нації” (ЛУ. — 2004. — 29 лип. — С. 4.).

Мова й культура — імунна система України. “Мова, — за влучним висловом Павла Зіброва, — це кров і енергія нації, це наша сила й натхнення. Забери мову — й народ упаде, як дім без фундаменту” (Слово Просвіти. — 2004. — 22—28 липня. — с. 14.). Закономірність чітка: чия мова, того й держава, армія, суд, міліція.

“Мова — це символ, необхідний для консолідації нації” (Мовознавство. — 2003. — № 1. — с. 3—10).

Ось чому поневолювачі не забували про доконечність нищити мову поневолених народів. Пронизана болем за долю рідної мови, свого народу, держави стаття Р. Зорівчак “Мова народу мого...” (Просвіта. — 2003. — Січень. — с. 3.), де простежено довгу історію лінгвоциду щодо українського народу, що веде до етноциду — винищення етносу, нації.

У страшому ворожому вирі минулого ми вистояли, а тепер не завжди дбаємо про свої громадян-

ські обов’язки, про культуру, зокрема мовну.

Мова стала вульгарнішою і в повсякденному спілкуванні, і в інформаційному просторі. “Брутально лаються жінки й дівчата, у літературі, періодиці. Навіть у респектабельних виданнях з’являється дедалі більше нецензурної лексики. Це називають демократизацією мовлення, та, на думку Я. Радевича-Винницького, це радше хамократизація, бо справжня демократія — не анархія, а свобода в межах закону (Високий Замок. — 2004. — 13 берез. — с. 9.). І хоч у Кримінальному Кодексі України є стаття, яка забороняє ображати людей, вживаючи нецензурні вислови, та уряд не робить зусиль, аби цьому запобігти, як в американському сенаті, де згідно із законопроектom за вживання нецензурних слів карають штрафами не тільки видання, а й кіностудії. Однак важко погодитися з тезою Радевича-Винницького, що ми **мусимо** позичати лайливі слова, коли не маємо своїх. Це твердження ще можна було б допустити в науковій статті, але не в популярній, тим паче без потреби винесене в резюме автором статті: “Жива мова — як ріка: ніколи не тече прямо”. Краще було б виділити речення, що в наш час всюдозволеності справді є дуже актуальним:

*Не хлібом єдиним буде жити людина,
але кожним Словом Божим.*

Євангелія від Св. Луки

ХТО Ж ТЕБЕ ЗАХИСТИТЬ, КАЛИНОВЕ СЛОВО?

“Але трагедія в тому, що люди вживають лайливі слова без жодної потреби”, що особливо вражає в дитячому мовленні.

Нецензурна лексика, на жаль, увійшла в мову школярів молодших класів, не кажучи вже про старшокласників чи студентів. Лихослів’я, яке мало підґрунтя в атеїстичній державі й дісталось нам у спадок, може бути страшніше за вибухівку, бо деякі слова просто “вибухають” у генетичному апараті людини, спотворюючи її спадкові програми, викликаючи мутації, які, врешті-решт, призводять до виродження. Воно блокує творчі процеси в організмі людини. У давньоруських літописах лихослів’я розглядали як ознаку бісівської поведінки, що має явно виражений антихристиянський характер. Це фактично язичницьке заклинання. У давніх слов’ян воно виконувало функцію прокляття (Слово Просвіти. — 2004. — 5—11 серп. — с. 5.).

Поширилася лайка в нас, як твердить І. Огієнко, уже після революції серед етично немічної, здемо-

ралізованої молоді, серед розбиха, нетверезого робітництва. Давид Мотузка, несучи селянам чужі для них ідеї, “підлаштовує” під “затурканих” свій мовний матеріал і творить емоційні імпліцитні словесні образи за допомогою просторіччя (короста, сучі сини, крити матом). Впливаючи на думки й емоції, роман А. Головка своєю ідейною спрямованістю убивав духовність народу, яка нищилася віками (Проблеми зіставної семантики. — К., 1999. — с. 353—354.). Ні Емський указ, ні Валуєвський циркуляр не завдали народові такої великої моральної шкоди, як комуністична ідеологія, яка підступно руйнувала національну ідею, саму особистість, її свідомість, мову. А в людей малограмотних така мова набувала особливого забарвлення і стилю “плювати-розплювати”. Проте лайлива мова ніколи не була в нас окрасою літературних творів. Аналізуючи роман Уласа Самчука “Кулак”, І. Огієнко застерігає від надмірного вживання лайливого словника, що не

“Блатна мова, — на її думку, — це видатне досягнення інтернаціоналізму в Україні, ... що руйнує суто мовні закладені стереотипи каліновості, соковитості”. Слово Просвіти. — 2004. — 3—9 черв. — с. 5.). А в передмові “Українська мова без прикрас” до її словника вражає звинувачення ревнителів чистоти мови, які протиставлять жаргонні стилі комунікації дискурсові красного слова, солов’їної гармоніки літературного стандарту, в банальній брехні, ненависті, лукавості, нахабно-витонченому маніпулюванні людською свідомістю та поведінкою, у чому не найвищому вияві безкультур’я, духовного виродження (с. 14). Як можна через кальки, поросійщення, тотальні російські вкраплення у сучасному українському жаргоні вживанні, як і через саму “українську російську мову”, тобто суржик, звинувачувати українську мову в неконкурентоспроможності в розмовних, стилістично знижених сферах комунікації, нездатності продукувати су-

часні іронічні стилі спілкування (с. 15)? Адже українська сміхова культура споконвіку славилася іскристою дотепністю, але добродушною. Навіщо ж нам тепер така згрубілість дискурсу, гвалтування мовних смаків, мовні покручі?

Це суперечить нашій національній традиції, нашому менталітету, закованому у внутрішній формі слова “виховувати” — ховати від зла, від “блатної музики”. Душевна ж чистота не допускає підвищеної експресивності мовлення, зокрема зниженої лайливого та грубопросторічної лексики, яка несе відбиток некодифікованості (недозволеності в культурних мовних ситуаціях). Адже добрий тон, якого завжди дотримувалися українські статечні родини, потребує утримання від лайки, сороміцького простацького слову (Рідна мова. — 1937. — № 7—8. — с. 322.).

Молодь — майбутнє України. Виховаємо її на національних традиціях — врятуємо Україну. Лише дотримуючись цієї української традиції, можна сформувати українську особистість, без якої, як наголошує Р. Зорівчак, не буде й вільної України.

Відколи українська мова набула статусу державної, можна вітати перші зрушення, зокрема явище “російського суржиків”, коли вже російська мова стає реципієнтом української (Мовознавство. — 2000. — № 1. — с. 46—58.). Однак суржик нашої милозвучної мови відбиває ментальність, яка не сприяє формуванню доброї особистості й становленню української державності.

Отож оскільки одним із основних компонентів держави є мова, треба берегти її, як зіницю ока, чужому навчати, але й свого не цуратись, плекати красу Отчого слова, щоб наша мова повноводно розливалася, не втрачаючи каліновості, соковитості й солов’їних переливів.

Ольга МЕДВІДЬ

Відкритий лист міністру освіти Станіславу Ніколаєнку

ШАНОВНИЙ ПАНЕ МІНІСТРЕ!

Переглянувши телепередачу “Діалог із владою” (14.04.2005 р. на Першому Національному), ми, вчителі української мови й літератури з Канева Черкаської області, нарешті відчули надію, бо Ви були відвертим і на поставлені освітянами запитання відповіли: “Звертайтеся до мене”. І назвали номер свого телефону. Ви запропонували людям руку допомоги, і ми, почувши це, теж вирішили звернутися до Вас.

Нас хвилює той стан, в якому знаходиться українська мова, гідності на вивчення якої постійно скорочують. Ми, вчителі-словесники, свідки цього. Наприклад, у нашій школі з поглибленим вивченням іноземних мов усе спрямовано на розвиток різномов’я, а рідна мова опинилася у ролі “жебракчи”, “другорядної дисципліни”.

В Україні — один Т. Шевченко, один Канів і одна дорога до них, бо це — наші святині. Наша ЗОШ № 6 — єдиний в Україні навчально-виховний заклад, який діє неподаєк у сільській місцевості. Тож до школи з усіх куточків України прибувають гості. До нас приїжджають іноземці, які не розуміють, чому сьогодні в нас рідна мова потребує захисту, перебуває в критичному стані. Вчителів нашої міста не задовольняло і не задовольняє становище, коли, скажімо, в 5-му класі на вивчення української мови відводиться лише 2,5 години. Ми проводили діалог із владою, але нашою хвилює не незворушеність “ні!”, бо це, бачте, додаткові фінанси! Зрозуміло, що так, але де ж вихід? Адже стаття 10 Конституції України говорить, що держава повинна забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави. Чому ж сьогодні не поправити це наболіле питання, додавши не лише кількості годин, а й застосувавши систему поділу класів, як при вивченні іноземних мов? Чому, піднімаючи голос на захист рідної мови, вчителям, як правило, слід очікувати низки проблем? І допоки долю української мови вирішуватимуть люди, які не прагнуть її розвивати, а, навпаки, нищать?! Долю мови повинні вирішувати її носії, люди високої свідомості й відповідальності.

Пропонуємо таку, на наш погляд, просту зміну. Класи з великою наповнюваністю учнів слід ділити на дві групи, як це робили ще зовсім недавно для вивчення російської мови та роблять сьогодні для засвоєння іноземної. Це поліпшить якість викладання предмета і розв’яже проблему скорочення кадрів. Сподіваємося, пане Міністре, на Ваше розуміння та сприяння, небажуджист до долі рідної мови, переконаність в тому, що школа, передусім повинна виховувати особистість. Гармонійно розвинена мова людини зростає лише на національній основі.

З глибокою повагою
освітня ЗОШ № 6 м. Канів
Черкаської області
**Лідія КОВАЛЕНКО,
Любов БОЙЧЕНКО,
Лариса НАЗАРЕНКО**

ЗОЛОТИЙ ГЛОСАРІЙ БОГДАНА ЧЕПУРКА

Книга Богдана Чепурка “Викрадення Європи” знаменує новий крок у творчій еволюції автора. Так, сьогодні ми повинні розуміти, що будь-яка книга — прозова, поетична... — важливий крок, насамперед, для автора, а вже потім можемо говорити про якість більше значення чи резонанс. Тут варто нагадати афоризм В. Брюггена, що тільки книга для себе стає книгою для всіх. І як тут ще не згадати Анни Ахматової з її твердженням, що лірика — це завжди про себе. У цьому сенсі нова поетична книга Б. Чепурка є книгою для і про себе. Саме до такого себе Чепурко йшов більше двадцяти років свого активного творчого життя в літературі — від першої поетичної збірки “Сонячна дорога” (1984). Це непростий шлях творчого самовираження і творчого самовдосконалення, але вже сьогодні можемо констатувати, що Б. Чепурко став одним із тих авторів, чий літературний досвід може стати взірцевим для багатьох шанувальників українського поетичного слова.

Книга складається з п’яти розділів-циклів “Межовий камінь”, “Ритми роду”, “Перелітні піски”, “Вітчизна трав”, “Вертикальні танці”, уривку з трагедії “Месія” — “Тризна”, авторської

післямови “Повернення викраденої Європи” і варіацій на тему української народної казки про Івасика-Телесика “Навздогін” із жанровим означенням травестія. Тобто, маємо досить об’ємну за авторським задумом і втіленням поетичну книгу, центральною постаттю (центрального героя) якої є Україна. По суті, перед читачем постає віршований філософський трактат, з якого проступає узагальнений символ Батьківщини. Пригадується, що в творчому доробку Б. Чепурка вже були народознавчі трактати “Українці” (1991) та “Небесна родина” (1994), не кажучи про дуже українські букварі читанку, тому стає зрозуміло, що ця тематика і проблематика є центральною для шанованого автора. І як така поетична книга “Викрадення Європи” — найукраїнськіша із книг, які з’явилися останнім часом у нас. Попри багатство інтернаціональних алюзій — мітологічних, філософських, геополітичних, психологічних, релігійних, культурологічних тощо — домінантною у ній залишається шевченківська традиція (на рівні тем, образів, мотивів):

- **Євген БАРАН,**
м. Івано-Франківськ

КНИГА НЕЧУВАНИХ СЛІВ

Гарну книгу завжди супроводжує таїна... Колись аж занадто часто повторювали думку про подібність між читачами й мандрівниками. Але така подібність справді існує, особливо у відчуттях — та сама цікавість, те саме завмирання серця, той самий подив перед небувалим, небаченим, нечуваним, незбагненним...

Уже кілька місяців минуло відтоді, як Богдан Чепурко подавав мені свою нову книгу — “Викрадення Європи”. Гарна книга, небувала — в усьому. Її цікаво, навіть не читаючи, просто розглядати: ілюстрації автора, мабуть, нічого не пояснюють, але передають ті питомі настрої, ту систему ідей, з якими писалася книга і з якими треба її читати, вводять у дуже своєрідний і неповторний авторський світ. У цих малюнках закладені основні цінності, найголовніші для автора речі, які він постійно повторює, на яких він постійно наголошує, які він переносить із кни-

ги в книгу, — і коли ми уважно прислухаємося до нього й зуміємо почути його, то зрозуміємо, що все це — наші спільні цінності, наше спільне найдорожче в світі... І тоді побачимо, що постає на обкладинці — похилена, заокруглена, у німбі чи-то терновому вінку, — не випадкова! Це центральна постать усієї книги — українська Мадонна, Мати, з невидимим (може, це кожен із нас!) дитям на руках, похилена над тим дитям — обережно, у вічному оберігаючому зусиллі — як ангел-хоронитель; зі скорботним обличчям і смутними очима, текуча, минуша, як хвиля, — і водночас усім єством закорінена в рідну землю — як на картинах Сколоздри. ...А з другого боку, на “вихідних дверях” книжки — ніби потойбіч згущеного часопростору — авторський постскриптум, як напис на камені, як автограф вічності:

*Україно,
Понищена провінціє,*

*Поки Ти позіхаєш —
У рот Тобі заглядає
Сто тисяч віків.
...Летиш у незвідане,
І не знає спочину
Твоя Душа...*

Вникаєш, проникаєш глибоко — і раптом починаєш сприймати це як одкровення... Усе — й авторський портрет, якому ніби тісно в межах сторінки, значуще лице, яке нібито не вмістилося повністю, і тому залишилося на папері лише осердя, лише присутніми рисами; і авторський епіграф під назвою Танець життя і смерті — з вірою, що “Голос крові перетриває голосіння”; і загадкова фігура на кожній сторінці в горішньому зовнішньому куті, завжди повернута лицем всередину, до Слова. Цей “персонаж”, цей символічний образ, сповнений глибокого смислу, присутній на кожній сторінці — справді як сторож золотих слів.

Усе описане вище належить, здавалося б, до зовнішніх ознак,

до того, що можна побачити неозброєним оком — навіть без окулярів. Але “Викрадення Європи” — книга надзвичайно цілісна, ретельно виплекана, — і тут немає дрібниць, а є потужний глибинний зв’язок, єдність між зовнішнім і внутрішнім, між формою і змістом, між усіма частинами цієї складної поліфонічної праці. У цій книзі все суцільне, вся світобудова — зав’язане в один вузол. Самі лише назви розділів — це низка метафор, які дають поживу творчій уяві й розбурхують думки. Зупиняєшся на кожній сторінці, звертаєшся до кожного вірша зокрема, — і ці імена отримують нове значення, нове звучання, обростають зв’язками й асоціаціями, сягаючи невимовних глибин, переплітаються з новими іменами — й тоді переживаєш нове зачарування, дивиєшся і милуєшся, і захоплюєшся по-новому: як на квітучій луці, яка вабить і чарує барвами та пахощами ще здалеку, ціла, велика й прекрасна, а коли вже зблизика, впритул, розглядаєш кожну квітку, — то радості й зачудуванню немає меж!

Читаймо Чепурка серцем, покладімося на власне чуття, на інтуїцію, — і тоді його Слово відкриється нам, розкриється перед нами, як пуп’янок рідкісної квітки — в усій красі! Дуже важливо, що автор не заграє ні з ким — ні з читачем, ні з критиком, — і, здається, не турбується про те, чи зрозуміють його сучасники. Головне для нього — встигнути сказати, промовити, висловити найголовніше в житті, з великою надією й сподіванням — що зрозуміють і приймуть його нащадки, ті, для кого складав Букварі й Читанки.

Якщо говорити про “Викрадення Європи” в кількох словах, то я б сказала, що це філософська книга мудрого й відважного поета, повна Любові, Правди і Краси. А якщо по-справжньому, то треба було б писати книжку про книжку. Може, так і буде — не гріх би! — але ще не зараз, і, може, не я...

- **Наталія ТРОХИМ,**
поетеса

ПОЧАТОК НЕСКІНЧЕННЯ

Поет Богдан Чепурко, який минулого року видав нову книгу віршів “Викрадення Європи” з власними кольоровими ілюстраціями, давно випрацював притаманну систему цінностей. Його поетичне словознавство й теорія самопізнання все ж більше спираються на духовні етичні чинники, в яких варіюється тяглість життя, доля суспільства і людини загалом. Назву книги визначив міт про викрадення Європи Зевсом та наслідки тієї античної язичницької акції. Упродовж історії даний міф активно інтерпретували в культурах багатьох народів, особливо поети й живописці, які творили про це яскраві картини (К. Лоррен, В. Серов), не завжди замислюючись над релігійним, ба й соціокультурним значенням того явища...

Б. Чепурко не дотримується виробленої схеми цього міту, трактуючи його парадигму за сучасними духовними критеріями й оцінками суспільного розвитку. Міт про викрадення Європи для нього — це культурний феномен, і репліка, і прецедент для полеміки з новим, але трухлявим світом.

Книга новаторська вже за охопленням часопростору та особистісним прослідкуванням європейських моральних принципів, до яких в автора так багато застережень і пропозицій, додатково сформульованих в есе “Повернення викраденої Європи” (По мові — післямова). В поезії та есе вони лише перегукуються своїми основними диспозиціями, розкриваючи можливості асоціативних розмислів або й навертаючи нас до історії тривожного формування світової цивілізації. Автор, безумовно, проштудіював певні моменти проблеми, але й при цьому ліпше було б подавати свої міркування не так категорично, хоч і розуміємо, що книга його художня. До честі Б. Чепурка, — він знаходить власний ключ до дверей поетичного ідеалу. Мабуть, немає особливого значення, чи досягне поет своєї мети. Для метафізичного дійства, — а поезія є такою, — важливо засвітитися правдою, що спонукає бути вірним Творцеві.

Богдан Чепурко не лише відображає дух української культури, давнини й сьогодення, він виявляє у своєму народові доброчесність і святість, які мають неперемінну цінність, і на які не сміє посягати запроданець чи по духу чужий. Його поетична мова на цьому гнучка і завбачлива.

Домінантна тематика книги відхиляє містичний сенс міту про викрадення Європи і завбачає спонтанне очищення від наслідків його негативного впливу. Міт, як вважає автор, виявився надто реактивним, а корозія глибокою, тому процес очищення — важкий, але оновлюючий душу і плоть.

Поет бачить своє завдання в тому, щоб переконати читача повернутися до первозданної системи координат, відректися від блуду і негідних вчинків, пізнати небесне, радісне, виражене. Для Б. Чепурка Бог — не стандартне поняття про вищу сутність, а втаємничена віра у Його істинність і молитвенне діяння в ім’я Його любові і доброти.

Поет свідомо орієнтує слово на тривання у духовній культурі нації, тут він й боронить його, і вивіряє у протиборстві феноменів буття-небуття. Він не змагається з мітом як таким, а вимагає від нього чесної соціокультурної роботи.

Богдан Чепурко істинний поетичний мрійник. Але мрія стає дійсністю. Слово — це робота. Тому він і доскіпливий практик поетичного духу. Його ідеали правдиві, позитивні, гідні вищих оцінок. Хай по вірі його і збувається поетична молитва та праця.

- **Григор МОВЧАНЮК,**
м. Вінниця

СПАДЩИНА

Кімерійські племена жили в степових просторах півдня материкової України й Криму наприкінці II — на початку I тисячоліття до Р. Х. У VIII—VII ст. до Р. Х. їх витіснили та асимілювали скіфські народи, які за “автохтонною” теорією їх походження ідентифікуються зі зрубною культурою.

Греки, що прийшли на північні береги Чорного моря в VII—VI ст. до Р. Х. (у V ст. до Р. Х., заснували “місто-державу” Херсонес), знали вже про кімерійців із легенд і переказів місцевого населення. У своїй поемі “Одіссея” Гомер говорить про країну “кімерійської тьми” на краю глибокого океану, оповиту вічним мороком і туманом, куди не проникає сонячне світло. Про “дивних гіпомолів-молокоїдів, бідних і справедливих людей” (доярів кобиліць) згадує він на сторінках іншої поеми — “Іліади”.

Агресивні скіфи відкинули кімерійців далеко на південь, у Малу Азію. Звідти доходили вони навіть до Єгипту. Зокрема сліди кімерійців знаходять побіля турецького міста Синоп, яке в середньовіччі стало місцем невідомого ринку українських людей.

У VIII ст. до Р. Х., коли кімерійський народ уже сходив з історичної арени, в Азово-Чорноморському басейні починається сильна засуха, і це позначилося на природних ландшафтах, пізніше відображених на художніх полотнах Максиміліана Олександровича Волошина. Наш сучасник вперто шукає їх в острівках ще відносно збереженої, “дикої”, заповідної природи серед розбурханого “дев’ятого валу” нашого техногенного сьогодення. Непересічна людина прагне відшукати ці історичні ландшафти в картинній галереї Івана Айвазовського у Феодосії, на заплених туристських стежках і дорогах Тавриди.

Поетична Таврида, чи більш прозаїчна Таврія, в нашому лексиконі зустрічаються частіше, ніж таємнича Кімеріда, яка зникла зі сторінок історичних та літературних джерел і, загалом, із народного ужитку. Трохи несправедливо й нелогічно розпорядилася лукава історія, бо таври, від яких пішла популярна назва південної України (і Таврійської губернії Росії), були нащадками кімерійців і жили всього-навсього в Гірському Криму, тоді як їхні попередники населяли, крім гірських, і широченні рівнинні простори Азово-Причорномор’я. Тому назва майбутнього міждержавного природного заповідника “Кімеріда” буде даниною пам’яті кімерійському люду, войовничий характер якого, мабуть, передавався генетично з покоління в покоління і найбільше виразився в душі запорізьких вольностей українського козацтва.

На сьогодні у світі в 65 країнах існує більше 100 міждержавних природно-заповідних територій, із них у Європі — до 50. Одним із таких резерватів, що проектується для створення з участю України, є українсько-російський природний заповідник “Кімеріда”, що займатиме ділянки довкола Керченської протоки на Керченському і Таманському півостровах.

Білатеральний (двосторонній)

ЗАПОВІДНІ ЛАНДШАФТИ ПРАДАВНЬОЇ КІМЕРИДИ

Керченсько-Таманський природний заповідник “Кімеріда” з українського боку включатиме вже існуючі природні заповідники “Казантипський” та “Опукський”, а також Чокрацький та Узунларський ковилові масиви. З російського — пропонується включити території Таманського півострова: урочище Дубовий ринок, мис Панагія, Витязівський пересип та коси Чушка і Тузла.

Природний заповідник “Казантипський” на площі 450 га включає мис Казантип із прибережної акваторії Азовського моря.

У перекладі з тюркської мови слово *казантип* означає казан, що цілком справедливо, якщо зважити на рельєф мису. Його казаноподібна форма складає кільцеве пасмо з долиною посередині. У минулому — це кільцеподібний атол (риф), утворений відмерлими кораловими поліпами, які до

сього існували тут на теплому морському узбережжі. З часом при повільному піднятті морського дна він перетворився на острів. Тривала денудація (латинське *denudatio* — оголюю, зшкрібаю) зруйнувала глиняне ядро підняття, залишивши тільки вапнякове кільцеподібне пасмо.

Від цього “кільця” до берега спускаються звивисті бокові гребені, нагадуючи корені дерева, що радіально відходять від його стовбура. Узбережжя мису надзвичайно розчленоване, що надає йому неповторної краси. Кожний окремий мисок є закінченням бокового рифового валу, підточеного морською абразією. Миски розділені невеличкими бухточками. На березі вони закінчуються обривами з гротами і переходять у степ.

Надзвичайно різноманітний на Казантипі світ живої природи, флора і фауна, що доповнює чарівність і без

того напрочуд мальовничого ландшафту. Багате біорізноманіття утворюють раритетні види рослин: півонія тонколиста, фіалка біла, дрідскіфський, тюльпан Шренка, шафран кримський, ковила волосиста або тирса, ковила українська тощо. Самобутня і фауна Казантипу: метелики махаон та аврора біла; із птахів — огар (червона качка), боривітер, журавель степовий, дрофа (дудак), із звірини зустрічається надзвичайно рідкісний тхір — перев’язка (перегузня).

Природний заповідник “Опукський” включає гору Опук — одну з найвищих вершин Керченського півострова, а також морське узбережжя, острови Скелі-Кораблі. Тут зростають катран мітрідатський, зозулинець пурпуровий, ковила гірська тощо. З тваринного світу відомі: метелик подалірій, рептилія — жовтопуз і полоз чотиризмугий, птахи — стрепет (хохтів), шпак ро-

жевий (останній є візитною картою заповідника).

Чокрацький ковиловий масив тягнеться вздовж узбережжя Азовського моря на 15 км від с. Золоте до Чокрацького озера. Це найбільший і найкраще збережений в Україні ковиловий масив.

На Таманському півострові у заповідник “Кімеріда” з російського боку будуть включені землі, які своїм слов’янським корінням сягають часів прадавнього Києва. Тут існувала середньовічна Тмутараканська Русь, в античні часи були грецькі поселення.

Унікальним для цих широт є залишок лісової рослинності в **урочищі Дубовий ринок**. У рельєфі воно виражене пагорбом із похилими схилами. Урочище вважається північно-західною окраїною кавказьких лісів або, навіть, лісовим реліктом доагрокультурного періоду.

Мис Панагія — суто степовий ландшафт з переважанням ковили. На сьогодні він особливо потерпає від активної і надмірної рекреації.

Еталонами приморських дюнних ландшафтів з оригінальною піщаною рослинністю є ділянки Витязівського пересипу та кіс — Чушка і Тузла.

Витязівський пересип шириною до 2 км знаходиться на півдні Таманського півострова. Серед інших ділянок, пропонується для заповідання, це найбільш збережена природна місцина.

Схожий “статус” має Тузлинська коса. Одна її частина належить Росії, а друга, у вигляді острова, у Керченській протоці — Україні. Не так давно Тузла стала відомою й на політичному рубежі. Ще свіжі в пам’яті пристрасті, пов’язані з намаганнями Росії сполучити ці роз’єднані части-

ни в один витягнутий острів.

Коса Чушка знаходиться на Тамані й цікава як форма рельєфу низинного берега, де інтенсивно відбувається накопичення осадового матеріалу.

До природних цінностей території проектного українсько-російського природного резервату “Кімеріда” додаються сліди матеріальної культури еллінських часів, репрезентовані грецькими містами-державами Фанагорія, Пантікапея тощо, що знаходилися по обидва боки від Боспорської (нині Керченської протоки).

Давнє місто Пантікапея розмішувалося біля гори Мітрідат, на місці сучасної Керчі, яка в середні віки називалася Карх, Корчев. Пантікапея була столицею відомого в історії Боспорського царства, що існувало з V ст. до р. Х. і розпалося аж у 70-их роках IV ст. н. е. внаслідок навали гунів.

Завдяки багатому природно-історичному рекреаційно-ресурсному потенціалу окремі території майбутньої “Кімериди” включені низкою міжнародних організацій до списку 200 природних та історико-культурних об’єктів, що мають світове значення і потребують невідкладного заповідання.

Враховуючи природні цінності та історико-культурні надбання Керченсько-Таманського регіону, можна вважати реальним створення національного (українського) або міждержавного (українсько-російського) природного парку. До його складу можуть бути включені унікальні грязеві вулкани Булганацького поля в околицях села Бондаренкове та Аджимушайської каменоломні поблизу Керчі.

● **Володимир ГЕТЬМАН**, державна служба заповідної справи

— Бабо, чого ти не революціонерка?

— А на чортову матір?

— Ну, як... Була б героєм революції чи громадянської війни, тобі медаль би дали, а може, й орден. Ми б тобою пишалися...

— Та чи в тебе клепки в голові катма? Що вам там у тих школах товмачать? Революція, звиняй за вираження (бо твій батько сердиться, коли я так кажу), нам усю жизнь переср...

— Цитьте, бабо! Ще хто почує... Скажуть, у мене баба вижила з ума!

— Самі ви з ума вижили! До революції тої ми як люди жили, — мали кабанчиків, двох корівок, конячину, сівалку, борони, кролів, гусей з індиками, нивку... Свою, а не чужу! А нині — четвірко курей як драбиняки і тридцять рубчиків пенсії... Революція!..

Що це? Німіє хребет, зсутулений над клавішами комп'ютера; проймає до печінок вічна заклопотаність, неможливість зосередитися на чомусь, окрім щоденної роботи; діти, що повиростали так непомітно й уже не достукатися до їхніх душ, до їхніх сердець, не зрозуміти прагнень-устремлінь; хронічна втома, погане самопочуття, страх і непевність у завтрашньому дні; туга і смуток за рідними, які пішли назавжди, залишивши по собі неavigойну рану...

І враз — немов блискавка — сірий зимовий день, круча над річкою, з якої невтомно злітали ми на санчатах, раз по раз перекидаючись у сніжну кучугуру, мокрі, замерзлі, щасливі...

Чому, навіщо воно живе в мені? Яку має назву? Ностальгія за дитинством? Але ж наше дитинство не було ні багатим, ні щедрим. Воно, щоправда, було натуральним — без Чорнобиля, без чіпсів і "Лонгера", без усієї отої ерзац-їжі, що її пропонує сучасне, примарно забезпечене достатком, життя.

Батько сидить на льоду річки над лункою, мороз такий, що годі й губами поворушити. Під кригою — вмерзлий окучник...

— Тату, він помер?

— Та ні, доцю, то він спить.

— А нащо ополонки роблять? Щоб сонних окунів ловити?

— І не тільки. Щоб риба не задихнулася у річці.

...Сонце засліплює очі, п'янить зимовий ранок, ледь не все село — на Орелі, на льоду; ковзани, санчата, хрустять і порипує сніжок аж до раннього вечора, до неймовірно прекрасних рожевих сутінків...

Пригадую: газові лампи на підвіконнях у залі сільського клубу, самодіяльна п'єса на сцені і завмерлий у присмерковому партері глядач — усеньке село — спостерігає за дійством, тамуючи подих. А то-таки й справді дійство: звичайні механізатори й учителі, продавці сільмагу й кухарки колгоспної їдальні раптом на очах перевтілюються у персонажів "Наталки-Полтавки" і примушують присутніх у залі плакати і сміятися разом із ними.

І молодий, просвітлений батько — завклубом і художній керівник того колективу в одній особі — весь ніби світиться зсередини. Ще б пак! Він — головний, на його плечах тягар відповідальності й за успіх вистави, і за те, щоб ніхто не посмів зачадіти цигаркою в залі, а п'яниці не побили шибок і не споганили людям свята.

Я ледь не лусну з гордощі! Ех, чому цього не бачать мої вуличні друзі, Сашко й Людка?! Їх повкладали вдома спати батьки, самі прийшли на виставу, а мені дозволено сидіти — в залі, в першому ряду...

Старший на сім років брат, уже солідний і відповідальний (йому

12), примушує мене спати, бо сьогодні батьки прийдуть пізно, а може, й зовсім не прийдуть, бо десь поїхали до сусіднього села. Ставити нову п'єсу.

Я не хочу спати без мами, брат сердиться.

Плачу...

— Шурко, не реви. Що ж поробиш, як ми з тобою... клубні!..

Чи ж було так насправді, чи могла я, п'ятирічна розумака, сприймати це тоді, як мовиться, адекватно, чи не надто захоплено розмірковую про той далекий і дивний час?

Повоєнний...

Чи аж такими вже ідеалістами і наївними романтиками були мої батьки, що обрали саме такий шлях — шлях сільської інтелігенції — в ті голодні й холодні роки? Для чого? Що їх спонукало на цей "подвиг"? Чому свято вірили у правильність свого вибору? Надто мама, навіть згодом, через багато літ, уже втомившись "віддуватися" за весь район зі своєю "бібліотекою відмінної роботи", від усієї тієї статистичної брехні, яку вимагало від неї начальство. Авжеж — від виконання плану книговидач залежало надзвичайно багато, на це клалося життя, сили, неймовірно зусилля. Хто з цим бодай колись стикався, був, очевидно, вражений безглуздістю показників звітності. Оті наївні бібліотечні "гасла": "Живеш на селі — знай техніку!", "Книгу Леніна — кожному юнаку і дівчині" "Рі-

РОДОВІД ЛЮДЯНОСТІ

шення з'їзду партії — в життя!" — в'їлись у мої мізки дужче, ніж "Отче наш..."

Уся та фізична натуга, нервова шарпанина — для чого? Аби почути сухі слова подяки від представника райвідділу культури квітневої сонячної днини... на цвинтарі рідного села... у хвилину прощання?..

— Оксано Григорівно (це першачки — до моєї мами), а будуть "Книжчині іменини"?

— Будуть, приходьте.

— І книжки лікуватимемо?

— Атож. Беріть ножиці, клей, бо хто ж, як не ви, мої маленькі читачки, допоможе!

І читали ж! Прагнули знань — механізатори в полі на жнивях, дярки на фермі, поліпільниці на буряках — чекали на свіжу газету, нехай і всуціль партійну та заідеологізовану, приходили до бібліотеки зі своїми впродобаннями і смаками, записувались у чергу на гарну книжку і їм не треба було пояснювати, хто такий Загребельний чи Гончар. Звичайнісінькі сільські хлопці з семирічкою за плечима вечорами товпились в клубі допізня, а діти всі зимові й весняні канікули просиджували в дитячій бібліотеці, і то вже були мої ровесники, чи не в кожного вдома був телевізор...

Чи хто усвідомлював тоді значення отого "ходіння по хатах", справжнього ходіння по муках, по людських долях, — адже завжди в кожному селі знаходились обділені, прикуті хворобою до ліжка, ті, хто роками залишався в чотирьох стінах, відрізаний од світу, од людей, наодинці з власними думами і стражданнями. Вони чекали приходу бібліотекаря більше, ніж лікаря, бо отримували тоді цілющі ліки: радість людського спілкування.

малого до великого — приносили бібліотеку, а потім книжки, що прогіркли димом і промокли від води (цілісіньке літо мама з учнями-помічниками сушила їх у школі на споришевому дворі), ніхто навіть гадки не мав, що колись настане час, і наші діти вже не розумітимуть того, що для старших людей, для покоління, обпаленого війною, було очевидним: треба жити по-людськи, а отже, чесно й совісно.

Наші батьки...

Біті-перебиті, голодні й понівечені, їх калічили голод і колективізація, розкуркулення та руйнування храмів, війна й відбудова, холодно-гірські тюрми й сибіри, — все це відбувалося протягом життя одного покоління. Ці люди зараз відходять у вічність. Ми залишаємося за старших у рідній домівці. А отже, відповідаємо за все: за те, що наші діти не читають книжок, не цінують людського життя, не відають, що таке обов'язок перед батьками та суспільством, що таке совість. Не всі, звісно, але...

Це ми з вами збили дошками двері сільських будинків культури, це ми влаштували в дитячих садочках "нічні клуби", які зачинаються з третіми півнями і де спивається молодь, починаючи ледь не з десяти років.

Це в нас не знайшлося коштів на те, щоб, як і раніше, в клубі збиралися на репетицію музиканти духового оркестру, а любителі спорту і здорового способу життя могли піти до спортзалу.

Морерція, гроші, бізнес...

Моєму однокласнику Льончику глибоко начхати на моральний бік його "кахве", — йому б власну кишеню набити. Та Бог із ним, з отим Льончиком, він до бібліотеки і в дитинстві не ходив, це я знаю напевно. А де ж усі ми, ті, кого вважали колись елітою, а простіше — совістю села? Де сільські вчителі й медики, агрономи й зоотехніки?..

Та тут-таки, тут. Нікуди ми не поділися. Так само мовчки спостерігаємо, що відбувається довкола,

длубаємося на своїх грядках та у хлівах... Обідраний, голодний, одне слово, вбогий учитель — не конкурент Льончиковому сину-школяреві, а невдовзі — і його онукам, бо саме вони, виявляється, справжні володарі життя — пихаті, вгодовані, розбещені відпочинками на турецьких та єгипетських курортах. І поглядають на них наші з вами діти тепер із повагою, з пошаною, запобігають перед ними: аякже, уміють жити люди! Не те, що ви з батьком...

Що з нами сталося?

Ми не зуміли пристосуватися до нового життя так, аби зберегти найголовніше — нашість: нашу самобутність, мову, культуру — те, що відрізняє одну націю від решти, те, що робить нас народом саме українським. Ідеалізувати час, що минув, не варто. Слід лише зробити для себе висновок: маємо бути господарями у власному домі. І пам'ятати, що життя — одне. І весь час нагадувати своїм підростаючим синам і донькам: "Ти знаєш, що ти — людина? Ти знаєш про це, чи ні?" Тобто вчити їх спротиву, вчити давати відсіч розтлінню, пороку, неправді, хамству. Інакше ми ніколи не побачимо в них — себе, а отже, марними будуть оті надлюдські зусилля, які поклато наше покоління, аби виростити їх. Хіба тієї миті, коли пригорнула до грудей свого первістка, я не усвідомлювала, що це моя ноша, і державі найближчі 18 років буде байдужісінько, що він їсть, де спить, чи добре йому, чи тепло? Усвідомила, й досить чітко. Тоді багато що залежало лише від мене, від нас, батьків. Зараз, на жаль, від мене мало що залежить, — діти вирости, торують власний шлях. Шукають себе, як можуть. Їм надзвичайно важко, вони багато що розуміють, а ще більше зрозуміти... не хочуть. Треба, щоб вони змогли стати людьми, — попри все.

Скажете, має бути державна політика.

Так, має. Хочеться вірити, що нарешті буде.

Але й ми самі мусимо знайти з ними спільну мову, тільки ми. Якись речі за нас жодна держава у світі неспроможна зробити.

Зможемо? Чи лишається в нас для того час? Не знаю...

Баба була злюча і незламна в своїй упертості, не любила невістки (моєї мами), здавалося, не любила нікого на цьому світі. Скільки могла — жила самотою, після того як у сорок сьомому забрав Господь діда. На зиму її хату винайма-ли цигани, які робили з неї, що хотіли, тим часом як баба йшла у прийми до когось, не до нас, своїх кривняків, ні, до когось зі своїх жалісливих подруг. Весною вертала-ся, кляла на чім світ стоїть циганву, мазала-білила хату і садила город.

Баба, нічого не вдієш, замість казок розповідала мені анекдоти. Тобто, не була хранителькою народної мудрості в повному розумінні, пісень не співала.

Але й ми са-би любила. Любила за те, що вона була. Писати й читати вона вивчилася уже дорослою. Колись мені здавалося, що вона від-стала і примітивна, моя баба... А проте лежить у мене в шафі рушник, вишитий нею, — звичайна ко-лись річ, хіба не так? Вишила його баба у свої дев'ять літ, ініціали на ньому Б. М. І. — Бохан Марія Іванів-на, з неправильною — навпаки по-вернутою — літерою "Б". "То я ще не вміла читати", — розповідала.

І завдяки тому рушникові я ніко-ли не забуду бабиного дівочого прізвища, хоч вийшла вона заміж в "отім триклятім 1917 році, коли ста-лась риллюція". І вже понад чверть віку немає на світі моєї баби.

До чого це все? Та все до того ж! Маємо в родині Ганнусю — онуку мого старшого брата. Цього року до школи збирається. Дуже хоче мала навчитися вишивати...

● **Олександра ВЕРХОВЕНЬ,** с. Ескар Харківської обл.

Ми не зуміли пристосуватися до нового життя так, аби зберегти найголовніше — нашість: нашу самобутність, мову, культуру...

ТРАДИЦІЇ

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

В. о. головного редактора Євген Голибард.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук, Оксана Петриченко.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovo.prosvita.com.ua>
Передплатний індекс 30617.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті
«Преса України». Зам. № 3301203. Наклад 5000.

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає.
Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

ЧИ БУТИ «ЄВРОПЕЙСЬКІЙ» ПЛОЩІ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ?

SOS

У царині містобудівної політики Київська міська державна адміністрація має особливий сентимент щодо всьляких конкурсів, тендерів і громадських слухань, а все лише задля того, аби потім із виглядом римських авгурів покивати на неблаганність фатуму, який хоч і сліпий (кажуть), але чомусь із виглядом сноба щоразу вибирає собі в офіру найзнаковіші об'єкти столичного ландшафту. Ось цього разу тінь фатальних перетворень нависла над Європейською площею і Хрещатиком.

Прозорий дах Головного управління архітектури, містобудування і дизайну міського середовища Києва, де відбувалася виставка проектів реконструкції площі з будівництвом готельно-офісного комплексу «Столичний» (замість розібраної будівлі за адресою Хрещатик, 5), покриває не надто прозорий перебіг конкурсу, організованого інвестором ТОВ «Грааль». Достатньо побіжного погляду на кожен із дев'яти експонованих проектів, аби переконатися в його безальтернативності. Зимові сади в закритих кубках на висоті 40-го поверху й пішохідна зона під землею — ось і все, що може концептуально запропонувати кожен із дев'яти проектів. Ні, права вибору киян ніхто не позбавляв: модель а ля Гонконг чи а ля Куала-Лумпур — діапазон, погодьтеся, солідний: є про що посперечатися (можливо, і

площу слід перейменувати відповідним чином).

Та й Генеральний директор ТОВ «Грааль» Ірина ОКУНЄВА заспокоює, що на цьому етапі конкурсу інвестори обирають не конкретний проект, а загальну концепцію, котру потім потрібно буде доопрацьовувати, мовляв, лише після цього замовимо конкретний проект, затвердимо його, а тоді й за будівництво візьмемося (див. — <http://www.kmvy.gov.ua/news>). Проте журналісти, які 2 червня були присутні на громадському обговоренні проектів і спілкувалися як з експертами, так і з авторами представлених на конкурс проектів, вважають, що з концепцією (неодмінно побудувати хмарочос) інвестори негласно визначилися ще до початку конкурсу. Тому було встановлено висотний ценз — не нижче 40 поверхів, — хто не «дотягував», залишився «за бортом» конкурсу. Для довідки: гранично припустима висота споруд у цьому районі Києва — 9 поверхів. Вислухавши, зрештою, обурені репліки представників громадськості, Ірина Окунєва заявила, що «будь-який інвестор переслідує власні інвестиційні інтереси». А як бути з інтересами тих, хто тут живе, працює, кого приваблює на береги Дніпра унікальність київського ландшафту? Можливо, протестна більшість, як це незрідка буває в історії «не доганяє» тенденції світового, і зокрема європейського містобудування? Усе може бути, і я вирішив себе переві-

Фото Г. Оборської

рити — в столичному Будинку архітектора якраз відбувалася виставка «Гельсінкі, архітектура міста». Так, там теж багато скла й бетону, сталі та пластику (хоча є чимало прикладів влучного використання природних матеріалів у сучасному будівництві), але там немає споруд-вискочок, які на шматки рвуть архітектурний ансамбль, що склався впродовж кількох десятиріч. Недоречність хмарочоса на Хрещатику, 5, негативні екологічні наслідки стають дедалі очевиднішими. Як збираються реагувати на ситуацію посадовці, відповідальні за містобудівну політику столиці?

Василь ПРИСЯЖНОК, головний архітектор Києва: «Кожен виразний нами день дасть змогу зробити більш вдале архітектурне рішення. Перед затвердженням планувального завдання для архітекторів варто зробити візуалізацію майбутньої будівлі за допомогою лазерної проекції. Слід

вирішити питання переселення ТРК «Київ», а також інших фірм, офіси яких розташовано в будинках, які також підлягають знесенню». А от щодо проекту реконструкції Національного художнього музею України та завершення будівництва його нового корпусу на вул. Інститутській (а це питання слід вирішувати комплексно з Європейською площею), Василь Присяжнюк відповів, що із цими планами не ознайомлений.

Руслан КУХАРЕНКО, начальник Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища, вважає, що «конкурс проектів, який відбувається на замовлення ТОВ «Грааль», є повним нівелюванням діючого законодавства, використання державного закладу для демонстрації подібного роду проектів, не вписується у правове поле України».

Між тим — конкурс триває.

Микола СКИБА

ПРИСКІПЛИВИМ ОКОМ

Постать режисера Андрія Жолдака-Тобілевича IV давно перетворилася на бренд скандальності. Як і естетика театру, що він сповідує і творить. І, як трапляється найчастіше, корозія скандалу поступово роз'їдає і заміщує собою тло естетики, не даючи можливості розгледіти її первинне смислове повідомлення. Або ж його принципову відсутність.

Неочікувано червневі гастролі Харківського драматичного театру ім. Т. Шевченка в Києві пройшли в атмосфері якогось буденного мистецького звіту, напрощуд схожій на обструкцію. І хоча Андрій Жолдак у численних інтерв'ю і на прес-конференції продовжував свою стратегію атаки на чиновників від культури з вимогами радикальних реформ, схоже, одинокий голос радикала став радикально традиційним, тобто — вчергове непочутим.

Нерідко авангардний митець, а саме таким позиціонує себе А. Жолдак, у такій розірваній культурі, як українська, змушений одночасно виконувати протилежні функції, які зазвичай потребують поступовості, або ж — чіткого розрізнення. Інакше вони змішуються в діяльності однієї людини до такого ступеня гомогенності, що викликають у загалу не пошану до енергійної працездатності талановитого митця, а роздратування й непорозуміння.

Що від чого походить? Мистецький стиль як наслідок соціокультурного іміджу чи навпаки? Вистави А. Жолдака-Тобілевича (привезені до Києва: «Гамлет. Сні» за Шекспіром, «Один день Івана Денисовича» за Солженициним, «Місяць кохання» за Тургенєвим і «Гольдоні. Венеція» за Гольдони) подібні до німого кіно, де непізнані й непізнавані персонажі, якщо і розмовляють між собою, то тільки незрозумілими іншому мовами-кодами. Вони можуть нескінченно довго розмовляти на теми за будь-якими назвами — це багатосерійні монологі режисера про одне й те ж. Відсутність діалогу в сучасному суспільстві — це головне повідом-

НОЇВ КОВЧЕГ ЗА ЖОЛДАКОМ

Фото Г. Оборської

лення всіх постконцептуалістських вистав режисера. Воно криється, насамперед, у технології: монтажність відеоряду, кіно-й арт-естетика, наскрізна цитатність і самоцитатність, відсутність ієрархії актор—річ тощо. І саме це викликає найбільший сумнів у естетичній авангардності такого мистецького жесту, навіть на тлі запаморочливої ретроградності естетики сучасного українського театру. Бо, відображаючи дійсність такою, якою вона є, навіть якщо це сум'яття власної підсвідомості або фантазії за темою, найрадикальніший авангардист за формою, по суті, є традиціоналістом, таким собі сучасним «передвижником». Власне, на цьому мимоволі наполягає і сам Андрій Жолдак, коли в емоційному запалі постійно наголошує, що він ставить вистави так, як давно ставлять у Європі. Тож коли митець ступає на територію культуртрегерства, особливо за відсутності діалогу як аналітичного «жанру» — виникає можливість мимовільних підмін і пересмикувань на траєкторіях власної творчості, цехового патосу митця, менеджерського лікнепу чи естетичного контексту тощо.

Проте головна претензія вітчиз-

няної критики до режисера Жолдака-Тобілевича стосується «поводження» режисера з українським актором. Один із майстер-класів режисера так і називається — «Вбити артиста». Власне, цим «ритуальним вбивством» і займається А. Жолдак-Тобілевич протягом своєї педагогічної і постановочної діяльності, плекаючи актора-маріонетку, за іншими «версіями» — механізм, робота, воля. Хтось може іронічно вгледіти в цьому методі реалізацію Едипового комплексу в нащадка славетних корифеїв. Але якщо придивитися до цього феномену без патріотичного обурення, то очевидна інша мистецька генеалогія, — насамперед, від Гордона Крега з його теоретичними мріями актора-надмаріонетки, гіперчутливого до виконання найвищого фантазії режисера. Режисер Жолдак-Тобілевич, схоже, поставив собі за мету втілити теорію надмаріонетки практично. За час своєї постановочної практики А. Жолдак-Тобілевич працював зі своїми акторами в різних естетиках, але наскрізною технічною метою для актора була робота на межі втрати своєї особистості. Цю

дію в ролі, тепер доведено до граничної виразності назвати «нульовою» актор повинен перестати бути, а тільки сприйняти, як потік дійства, який не має жодної динаміки. Бо актор не комфортно існує в жорстко заданих режисером комбінаціях ритмообразів, що тривають годинами без якісних перетворень. Ці образи здебільшого бруталні, як і той світ, що відтворює на сцені А. Жолдак-Тобілевич: світ снів і марень про нездійснене щастя. У цьому стихійному калейдоскопі смислових незустрічей людини із людиною неможливий духовний катарсис, а тільки механістичний трюк. Режисер може розміщати актора в клітці або в глядачій залі, а глядачів — серед собак або на сцені, влаштовувати масове купання в молоці. І цими візуальними атракціонами переповнений простір вистав харківського режисера, шокує чуттєвою відвертістю, емоційними перепадами й фізіологічним натуралізмом образів. Цей прийом психофізичної відвертості актора справді може шокувати, аби не побачити, що така оголеність досягається своєрідною почуттєвою вимкненістю, яку зазвичай переживають люди, роздягаючись у кабінеті лікаря. Режисер теж відвертий — у своїх естетичних прихильностях. Він каже: для створення моїх художніх візій мені потрібний актор-лялька. А чи треба актору самому ставати механізмом, аби довести, що світ перетворився на суцільну фабрику ілюзій — питання іншого порядку. Залишається сприймати творчість режисера за ним же задекларованими законами й не очікувати, щоб на дубі вирости грушки. Проте, якщо ми всі живемо після символічного кінця світу, тобто після потопа, про що натякає вистава «Гольдоні. Венеція», то знання ботаніки, а тим більше — селекції просто безповоротно втрачені для вітчизняного театру.

Наталія ШЕВЧЕНКО

Видання: «Слово Просвіти»
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора,
відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ культури
Микола СКИБА
279-49-47

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Оксана ПЕТРИЧЕНКО
278-63-69

Спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
«Слово Просвіти» — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
«Преса України» у середу.
Зам. № 3301224

Загальний наклад — 42500

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за досто-
вірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочен-
ня текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на «Слово
Просвіти» обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на півроку — 19,18 грн.